МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

КАФЕДРА ПРАВА ТА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ

МОНОГРАФІЯ

THEORETICAL AND APPLIED ASPECTS OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE RULE OF LAW: STATE OF THE ART AND PROSPECTS

MONOGRAPH

WARSAW 2024

ISBN 978-83-961636-6-0
DOI 10.54658/ESS.monograph.2024.pp.1-277

Модуль Жана Моне
Проекту ЄС Еразмус+ «Євроінтеграція як рух до загальнолюдських цінностей»
№ 101124775 – European Integration

Співфінансується Європейським Союзом. Проте висловлені погляди та думки належатьлише авторам і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу або Європейського виконавчого агенства з питань освіти та культури (EACEA). Ні Європейський Союз, ні EACEA не можуть нести за них відповідальність.

У монографії викладено результати наукових досліджень різних аспектів публічного управління, що здійснені у межах VII Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 100-річчю заснування Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка (м. Суми, 31 травня 2024 р.).
Висвітлено ключові проблеми публічного управління, розв'язання яких спрямовано на реалізацію напряму розвитку України як правової держави та виконання вимог, що ставляться до держав-кандидатів на вступ до Європейського Союзу.

Authors responsible for the content or accuracy of the information
Layout 60x84/8. Printed sheets 37,65. Run 1000 copies.
Order № 01/01-2024 PUBLISHED AND PRINTED BY THE E-SCIENCE SPACE
SPÓŁKA Z OGRANICZONĄ ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ,
KRS 870645, SZCZĘSNA 26, 02-454 Warszawa, Poland
Identyfikator wydawcy w e-ISBN 40907
Kontakt tel. +48739692146
https://e-science.space/en/publications/

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО 5

РОЗДІЛ 1. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

ПУБЛІЧНІ ЕЛЕКТРОННІ РЕЄСТРИ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ 9
Андрій Апаров, Олександр Василенко

ЕЛЕКТРОННІ ПОСЛУГИ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ 21
Олена Іваній, Ігор Горянський

МОДЕРНІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ 34
Олена Іваній, Владислав Ганжа

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ПРАВОВЛАДДЯ 48
Олександр Полтавець

ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ 61
Яна Сіренко, Олена Іваній

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ ЯК КОМПЛЕКСНЕ ПОЛІТИКО-ПРАВОВЕ ЯВИЩЕ 74
Андрій Троїцький

РОЗДІЛ 2: ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЦИФРОВЕ АДМІНІСТРУВАННЯ

ШЛЯХИ ДО УСПІШНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ: ПОДОЛАННЯ ПРОБЛЕМ ТА ВИКЛИКІВ 86
Олена Іваній, Дмитро Савченко

ЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ 96
Владислав Івченко

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ 108
Олександр Маленок

ОПТИМІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ЦИФРОВИХ ІНІЦІАТИВ 119
Микола Гончаренко

РОЗДІЛ 3: ЗАКОНОДАВЧА БАЗА ТА КОРУПЦІЯ

ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ СУДІВ ТА ОРГАНІВ ПРАВОПОРЯД 133
Владислав Іваній, Руслан Звоновський

ДЕРЖАВНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ПОТЕРПІЛИХ ВІД НАСИЛЬНИЦЬКИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЯК ВИД НАДАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ 145
Олена Іваній, Юрій Сенько

ВПЛИВ ЮРИДИЧНИХ РИЗИКІВ НА ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ ЯКІСТЮ АУДИТОРСЬКИХ ПОСЛУГ 156
Сергій Мирославський, Олександр Касяненко

ВПЛИВ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ НА РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ТА СУЧАСНІ ПЕРСПЕКТИВИ 173
Сергій Мирославський, Андрій Лещенко

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ: ПОНЯТТЯ, ПРИНЦИПИ ТА МЕТОДИ 184
Дмитро Левицький

ПРОТИДІЯ ПРОЯВАМ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ: ДОСВІД ЄС 194
Мирослав Бондар

РОЗДІЛ 4: ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА КУЛЬТУРНІ ЗМІНИ

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА КУЛЬТУРНИХ ЗМІН: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ 205
Катерина Мануілова

ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ 219
Валерій Цуканов

ЗАСАДИ ДЕМОКРАТИЧНОГО УПРАВЛІННЯ НА РІВНІ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ У КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ 232
Анна Гончаренко

РОЗДІЛ 5: ОСВІТА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ПУБЛІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ФАХІВЦІВ СФЕРИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ 245
Наталія Жильнікова, Сергій Ткаченко

СУЧАСНІ КОМПЕТЕНЦІЇ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В УМОВАХ ЦИФРОВОГО РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ 255
Тетяна Шаргун, Анна Жукова

ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ЕЛЕКТРОННИХ ТОРГІВ ДП “СЕТАМ” 266
Микола Красько

ВСТУПНЕ СЛОВО

Публічне управління є ключовим елементом функціонування будь-якої держави, забезпечуючи ефективне та справедливе надання послуг громадянам, підтримку правопорядку, розвиток економіки та дотримання демократичних принципів. В умовах глобалізації та європейської інтеграції, публічне управління в Україні набуває особливого значення, адже від його якості залежить не лише внутрішній розвиток країни, а й її успішна адаптація до стандартів та вимог Європейського Союзу.

Європейська інтеграція ставить перед Україною низку викликів та можливостей, які потребують реформування державного управління, підвищення його прозорості, ефективності та відповідальності. Цей процес вимагає від державних інституцій гнучкості, здатності до змін та вміння адаптувати найкращі європейські практики до українських реалій.

Метою цієї монографії є аналіз сучасного стану публічного управління в Україні в контексті європейської інтеграції, виявлення основних проблем та перспектив розвитку, а також розробка рекомендацій щодо удосконалення управлінських процесів. Дослідження базується на міждисциплінарному підході, який включає аналіз правових, економічних, політичних та соціальних аспектів публічного управління.

Слід відзначити, що у монографії викладено результати наукових досліджень науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти другого (магістерського) освітнього рівня, аспірантів Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка. У цьому році нашому Університетові виповнюється 100 років. Історично покликання Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка полягало «у підготовці висококваліфікованого, творчого, незалежного, конкурентоспроможного, професійно-компетентного, зрілого, знаючого, духовно багатого, ідейно і морально високого вчителя-новатора, який забезпечить всебічну підготовку людини до самостійного життя, сформує її знання, компетентності, світогляд, ціннісні орієнтації, прагнення і здатність до творчої самореалізації». На сьогодні Університет вже має значний досвід у підготовці фахівців для різних галузей суспільної діяльності. Цей досвід охоплює широкий спектр спеціальностей, що забезпечують кваліфікованими кадрами різні сектори економіки, науки, освіти, права та інших важливих сфер.

Однією з ключових галузей, у якій Університет досяг вагомих результатів, є публічне управління та адміністрування. У сучасних умовах публічне управління стає все більш складним та вимагає від фахівців не лише знання теоретичних основ, але й практичних навичок управління, стратегічного планування, аналізу політики та ефективної комунікації з громадськістю. Університет розробив освітні програми, що включають як традиційні академічні курси, так і практико-орієнтовані модулі, які допомагають здобувачам вищої освіти отримати реальний досвід роботи в сфері публічного управління. Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка активно співпрацює з міжнародними партнерами, що дозволяє здобувачам вищої освіти брати участь у програмах обміну, стажуваннях та спільних дослідницьких проєктах, що сприяє підвищенню їхньої кваліфікації, розширенню світогляду та розумінню глобальних тенденцій у сфері публічного управління. Відтак, завдяки багаторічному досвіду та інноваційному підходу до навчання, Університет успішно готує фахівців, які здатні ефективно працювати в умовах сучасних викликів та сприяти розвитку публічного управління в Україні.

Узагальнення досвіду викладання та опанування публічного управління та адміністрування науково-педагогічними працівниками, магістрами та аспірантами університету і знайшло своє відображення у підготовленій кафедрою права та

публічного управління монографії. У цьому дослідженні розглядаються питання, пов'язані з реформою державної служби, антикорупційною політикою, електронним урядуванням та інтеграцією України до європейських управлінських структур. Особлива увага приділяється співпраці з європейськими інституціями, впровадженню стандартів та принципів Європейського Союзу в сфері публічного управління, а також ролі громадянського суспільства у цьому процесі.

Підготовка монографії стала можливою багато у чому завдяки грантовому проєкту Європейського Союзу Еразмус+ «Євроінтеграція як рух до загальнолюдських цінностей» № 101124775 – European Integration – ERASMUS-JMO-2023-HEI-TCH-RSCH.

Сподіваємося, що ця монографія стане важливим джерелом інформації для науковців, працівників органів публічної влади, політиків та всіх, хто цікавиться питаннями публічного управління та європейської інтеграції. Віримо, що вона сприятиме подальшому розвитку наукових досліджень у цій сфері та практичному вдосконаленню управлінських процесів в Україні.

Запрошуємо читачів до дискусії та обміну ідеями, адже тільки спільними зусиллями ми зможемо досягти мети – побудови ефективної, прозорої та демократичної системи публічного управління в Україні, яка відповідатиме найвищим європейським стандартам.

Юрій ЛЯННОЙ
ректор Сумського державного педагогічного університету
імені А.С. Макаренка, доктор педагогічних наук, професор

ВСТУПНЕ СЛОВО

Монографія, яку Ви тримаєте в руках, представляє достатньо вдалий аналіз ключових аспектів публічного адміністрування та правових питань у контексті сучасних викликів, які стоять перед Україною у процесі євроінтеграції та глобалізації.

У період тривалого воєнного протистояння у нашій країні, проведення інструктивних реформ і адаптація до європейських норм стають критично важливими завданнями. Детальне вивчення різних аспектів публічного управління, адміністративних процесів і правових питань є необхідним для забезпечення їх ефективності та прозорості у роботі органів влади.

Цей збірник наукових досліджень зосереджений на вивченні складних аспектів, які впливають на сучасну систему публічного управління та законодавства України.

Основним завданням цієї колективної монографії є створення наукової розробки, яка надасть можливість для подальшого дослідження та розгляду різноманітних викликів, що стоять перед публічним управлінням, і сприятиме формуванню бази знань як для науковців, так і для політиків-практиків. Крім того, монографія призначена для надання підтримки здобувачам знань, які проявляють інтерес до сфери публічного управління та права, шляхом відображення актуальних тематичних рамок і методик.

Мета колективної монографії полягає у сприянні поглибленню розуміння складних процесів та викликів, з якими стикаються сучасні українські системи публічного управління та права.

Різноманітні наукові праці, які містяться у цій монографії, спрямовані на різні категорії читачів, включаючи науковців, практиків, державних службовців, політиків, студентів і всіх, хто цікавиться розвитком ефективного та прозорого публічного управління та адміністрування в нашій державі. Реалізація реформ та впровадження інноваційних підходів у цій сфері є критично важливим етапом у розвитку міцного, демократичного та прозорого суспільства. Науковий вміст, що представлений у цій монографії, сприяє глибокому розумінню сучасних викликів та надає практичні рекомендації для подальшого удосконалення функціонування системи публічного управління в Україні, враховуючи найкращі стандарти країн Європейського Союзу.

У монографії розглядаються широкі тематичні аспекти, що охоплюють різноманітні важливі напрямки, такі як проведення реформ у публічному управлінні, впровадження електронного урядування та стратегії протидії корупції. Особлива увага приділяється дослідженню європейського досвіду як важливого джерела натхнення для українських реформаторів, що допомагає виявити та впровадити найкращі практики.

Цей збірник наукових праць не лише надає важливі дані та матеріали для подальших досліджень науковцям, але й пропонує конкретні механізми, інструменти та методики для практиків, політиків, правників і державних службовців з метою підвищення ефективності вітчизняних органів влади. Крім того, ця колективна монографія стає цінним освітнім ресурсом для студентів, які прагнуть збагнути сучасні виклики та перспективи у галузі державного управління.

Загалом, ми сподіваємося, що ця колективна монографія буде важливим кроком у розвитку ефективного та прозорого публічного управління в Україні. Він також підтримає процеси реформування та модернізації, а також зміцнить демократичні інститути у країні.

У монографії детально проаналізовано різноманітні аспекти публічного управління та правової системи в Україні. Основний акцент робиться на стратегічних напрямках, таких як боротьба з корупцією, просування демократичних стандартів управління та ініціювання цифрових перетворень у сфері соціального

обслуговування в нашій країні. Значна увага приділяється аналізу та адаптації передового досвіду країн Європейського Союзу до українських реалій, а також формулюванню конкретних рекомендацій для удосконалення механізмів публічного управління та правової бази.

У науковому дослідженні підкреслюється важливість впровадження європейських стандартів та передового досвіду країн ЄС для досягнення ефективного та прозорого управління в Україні. Подано рекомендації спрямовані на активне впровадження цих знань у практику, щоб забезпечити оптимальне функціонування державних структур та забезпечити відповідність українського управління європейським стандартам та очікуванням громадян.

Крім того, у монографії зосереджено увагу на важливості розробки стратегій, спрямованих на поліпшення якості управління в сфері державного сектору та збільшення довіри громадян до органів влади. Вона ставить перед собою завдання впровадження інноваційних підходів та створення умов для активної громадської участі у прийнятті управлінських рішень, що є ключовим елементом консолідації демократії та підвищення рівня довіри до державних інститутів.

Щиро дякуємо всім авторам і дослідникам за їх вагомий внесок у створення цієї колективної монографії. Ваші наукові праці мають величезне значення для подальшого розвитку сучасних владних структур в Україні та підвищення ефективності діяльності органів влади в умовах сучасних викликів, а Ваша участь не лише допомагає виявляти ключові проблеми публічного управління, але й пропонує практичні рішення для їх розв’язання. Ваш внесок є надзвичайно важливим для подальшого удосконалення діяльності вітчизняних органів влади і Ваші зусилля є справжнім джерелом інновацій та новаторських підходів у цій галузі.

Впевнені, що дана колективна монографія стане джерелом знань і інструментом для розроблення стратегій та напрямків реформ, спрямованих на удосконалення системи управління країною. Вона також буде важливим підґрунтям для впровадження необхідних модернізацій та ініціатив, спрямованих на розбудову ефективної, прозорої та відповідальної системи публічного адміністрування в Україні.

Катерина МАНУІЛОВА
доцент кафедри права та публічного управління
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

ПУБЛІЧНІ ЕЛЕКТРОННІ РЕЄСТРИ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ
PUBLIC ELECTRONIC REGISTERS IN THE SPHERE OF PUBLIC ADMINISTRATION

Andrii Aparov
Department of Law and Public Administration
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko
e-mail: atorney@i.ua
ORCID: 0000-0001-9674-8360

Oleksandr Vasylenko
Research Institute of History, Law and International Relations
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko
ORCID: 0009-0003-7725-9950

Анотація
Стаття присвячена аналізу застосування публічних електронних реєстрів у сфері публічного адміністрування та вивченню проблем, що виникають у процесі їх регулювання. Мета дослідження – систематизувати інформацію про використання публічних електронних реєстрів та визначити ключові проблеми в їх правовому регулюванні. В ході наукового дослідження використовувалися методи аналізу та синтезу, юридичний аналіз, порівняльний метод, а також метод системного підходу. На основі аналізу результатів дослідження, пов'язаних із впровадженням Закону України «Про публічні електронні реєстри» No. 1907-IX від 18.11.2021, можна зробити висновок, що цей нормативно-правовий акт став значущим етапом у правовому регулюванні електронних реєстрів в Україні. Закон сприяв значному зменшенню кількості публічних електронних реєстрів – з приблизно 350 до семи ключових, що відобразило інтенсивну роботу законодавців щодо упорядкування цієї сфери. Проте, попри цей прогрес, виконано аналіз поточного стану використання публічних електронних реєстрів. Показано важливість публічних електронних реєстрів у публічному адмініструванні. Підкреслено, що ефективність цих реєстрів суттєво залежить від здатності до інтеграції та взаємодії з іншими національними інформаційними системами. Встановлення єдності методології, обов'язковість та одноразовість реєстрації, інтероперабельність, технологічна нейтральність, а також гарантування об'єктивності та достовірності даних відіграє критичну роль у підтримці консистентності та ефективності реєстрів на різних рівнях управління. Проте, наявність недосконалостей у реалізації принципів ведення реєстрів та різноманітність у використанні ключових термінів потребують систематичного вирішення. Однією з головних проблем є неузгодженість термінології, яка використовується у Законі та інших нормативно-правових актах, що може варіюватися. Таким чином, для подальшого покращення ефективності системи публічних електронних реєстрів, потрібні додаткові законодавчі та адміністративні заходи, спрямовані на уніфікацію підходів та забезпечення прозорості і доступності інформації. Практичне значення дослідження полягає у формуванні рекомендацій для подальшого вдосконалення законодавчої бази та адміністративних процедур, які регулюють роботу публічних електронних реєстрів.
Ключові слова: публічні електронні реєстри, публічне адміністрування, юридичний аналіз, інтероперабельність, законодавче регулювання.

Abstract
This article is dedicated to the analysis of the application of public electronic registers in the sphere of public administration and examines the issues that arise in the process of their regulation. The aim of the study is to systematize information about the use of public electronic registers and to identify the key issues in their legal regulation. The research employed various methods including analysis and synthesis, legal analysis, the comparative method, and a systems approach. Based on the analysis of the results related to the implementation of the Law of Ukraine "On Public Electronic Registers"

No. 1907-IX dated 18.11.2021, it can be concluded that this legislative act has been a significant step in the legal regulation of electronic registers in Ukraine. The law has contributed to a substantial reduction in the number of public electronic registers – from approximately 350 to seven key ones, reflecting the intensive efforts of legislators to organize this area. Despite this progress, an analysis of the current state of use of public electronic registers was performed. The importance of public electronic registers in public administration was demonstrated. It was emphasized that the effectiveness of these registers significantly depends on their ability to integrate and interact with other national information systems. Establishing uniform methodology, mandatory and one-time registration, interoperability, technological neutrality, and ensuring the objectivity and reliability of data play a critical role in maintaining consistency and efficiency of the registers at various levels of management. However, the presence of imperfections in the implementation of the principles of maintaining registers and the diversity in the use of key terms require systematic resolution. One of the main problems is the inconsistency of terminology used in the Law and other legal acts, which can vary. Therefore, for further improvement of the efficiency of the system of public electronic registers, additional legislative and administrative measures are needed, aimed at unifying approaches and ensuring transparency and accessibility of information. The practical significance of the study lies in forming recommendations for further improvement of the legislative base and administrative procedures that regulate the operation of public electronic registers.
Keywords: public electronic registers, public administration, legal analysis, interoperability, legislative regulation.

1. Introduction

Публічне адміністрування в Україні традиційно схильне до значної бюрократизації, що створює широкі можливості для прояву корупційних схем. Важливим аспектом цієї проблеми є неефективне використання адміністративних ресурсів, зайве паперове обігу та затримки в обробці необхідної інформації, що призводить до створення численних корупційних ризиків і втрати довіри громадян до державних інституцій. Це породжує потребу у радикальному переосмисленні підходів до управління публічними даними та впровадженні прозорих механізмів доступу до публічних реєстрів.

Цифровізація вносить радикальні зміни у спосіб ведення публічного адміністрування, зокрема через імплементацію публічних електронних реєстрів. Використання сучасних технологічних рішень дозволяє значно знизити рівень бюрократії, оптимізувати процеси обробки даних і, відповідно, скоротити можливості для корупції. Електронні реєстри, що містять актуальні, повні та достовірні дані, можуть слугувати надійною основою для забезпечення прозорості дій уряду, сприяючи підвищенню довіри населення та покращенню якості адміністративних послуг.

Актуалізація законодавчої бази, зокрема прийняття Закону України "Про публічні електронні реєстри" No. 1907-IX, стало важливим кроком на шляху до реформування системи публічних реєстрів. Цей закон встановлює основні принципи ведення публічних електронних реєстрів, такі як єдність методології, обов'язковість реєстрації, інтероперабельність, технологічна нейтральність та одноразовість збору інформації. Ці засади спрямовані на вирішення проблем взаємодії та уніфікації численних реєстрів, а також на підвищення ефективності і прозорості публічного адміністрування.

У контексті інтеграції України в європейські структури, питання вдосконалення законодавчої бази, що регулює публічні електронні реєстри, залишається вкрай актуальним. Зміцнення взаємодії з європейськими інформаційними системами, забезпечення високого рівня захисту персональних даних і впровадження європейських стандартів доступу до інформації вимагають подальших реформ. Інтеграція у європейський інформаційний простір вимагає не лише технологічних але і законодавчих змін, що у свою чергу підвищить ефективність і прозорість управління публічними реєстрами та сприятиме усуненню існуючих недоліків системи.

2. Materials and Methods

Питання публічних електронних реєстрів у сфері публічного адміністрування достатньо освітлене у вітчизняній літературі. Так, у сфері правового регулювання та застосування електронних реєстрів важливі наукові внески зробили такі автори, як О. Шаповалова (2019; 2020), Ю. Бондарчук (2022), та Є. Романенко (2019).

О. Шаповалова (2019; 2020) у своїх дослідженнях аналізує правові аспекти впорядкування електронних публічних реєстрів, зокрема зосереджується на правових умовах їх створення та адміністрування. Ці дослідження підкреслюють необхідність чіткого законодавчого врегулювання для ефективної роботи публічних реєстрів та визначення їхньої ролі у забезпеченні прав громадян та юридичних осіб. Ю. Бондарчук (2022) зосереджується на значенні електронних реєстрів у системі охорони здоров'я, але даний аналіз може бути екстрапольований на інші сфери публічного адміністрування, показуючи універсальність і масштабність впровадження електронних реєстрів. Є. Романенко (2019) висвітлює процес утворення єдиної інтероперабельної системи публічних електронних реєстрів, що є ключовим для розвитку цифрової економіки та суспільства. До дослідження використовувалася також експертна література, серед якої публікації у сучасних інтернет виданнях, авторів: О. Гречаного (2018), М. Кирильчука (2021), та А. Опанасенка (2018). Ці ресурси висвітлюють сучасні аспекти теми, зокрема питання функціонування реєстрів у нових правових реаліях та вплив законодавчих ініціатив на їх роботу.

Попри достатню кількість літератури з даної теми, відчувається нестача систематизованого матеріалу з теми дослідження. Тому, використовуючи різні методи наукового пізнання, було проаналізовано, погруповано, систематизовано інформацію та подано її у світлі теми дослідження, підкреслюючи необхідність подальшого розвитку нормативно-правової бази та практичних механізмів використання публічних електронних реєстрів. Мета статті – систематизація інформації щодо застосування публічних електронних реєстрів та визначення проблем їх регулювання.

3. Results

Реформування та модернізація правових баз для створення та управління електронними публічними реєстрами набувають актуальності в контексті поширення новітніх цифрових технологій та систем. Це визначається потребами інноваційної інфраструктури країни та української економіки. Суттєвим є стимулювання цифровізації економіки, розуміння існуючих викликів та використання інструментів для розвитку цифрових інфраструктур. Важливими є також визначення ключових областей для цифровізації та стимулювання внутрішнього ринку виробництва, використання та споживання цифрових технологій (2020).

У 2018 році Уряд України схвалив «Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства на 2018–2020 роки». Ці заходи, здебільшого спрямовані на впровадження цифрових стандартів. Помітним є те, що інвестиції в створення та розвиток окремих реєстрів та систем не дозволили повноцінно сформувати єдине прозоре середовище публічної інформації в Україні, що могло би максимально спростити та дебюрократизувати процеси публічного адміністрування (Гречаний, 2018). Законопроект No. 2110 «Про публічні електронні реєстри» свого часу відображав спроби змінити правові умови. Вже у 2018 році в Україні розпочалася законодавча робота для структурування електронних публічних реєстрів. Це підтверджувало наміри створити єдину систему, що забезпечить функціональну сумісність та належну правову організацію (Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України…, 2018). Пропозиція створити Реєстр реєстрів зустріла як підтримку, так і критику від практикуючих юристів, які прогнозували можливі проблеми у користуванні новоствореним Реєстром реєстрів. Критики вказували на технічні та фінансові складнощі та ставили під сумнів доцільність витрачання коштів платників податків на створення ще одного рівня реєстрів (Опанасенко, 2018). У результаті, 18 листопада 2021 року був прийнятий Закон України «Про публічні електронні реєстри» No.1907 (Положення про єдину інформаційну систему Міністерства внутрішніх справ: Постанова Кабінету Міністрів України…, 2018), який забезпечує правову основу для ведення та функціонування публічних електронних реєстрів в Україні. Один із ключових аспектів, регламентованих цим Законом, є

система органів і суб'єктів у сфері реєстрів. Ефективна робота системи публічних реєстрів значною мірою залежить від обдуманості їх створення та врівноваження публічних та приватних інтересів у процесі їх адміністрування. Закон «Про публічні електронні реєстри» встановлював критерії та фінансові принципи створення та діяльності публічних електронних реєстрів (Про публічні електронні реєстри: Проект Закону України…, 2019).

Заснована діяльність у сфері реєстрів ґрунтується на основних принципах. Систематизуємо їх у табл.1. (Про публічні електронні реєстри: Проект Закону України…, 2019).

ТАБЛИЦЯ 1. ПРИНЦИПИ, ЩО ЛЕЖАТЬ В ОСНОВІ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНИХ ЕЛЕКТРОННИХ РЕЄСТРІВ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

No.	Принцип	Опис
1	Єдність методології	Підтримка уніфікованих методів у створенні, веденні, адмініструванні, реєстрації, взаємодії та припиненні реєстрів для забезпечення їх консистентності на всіх рівнях державного управління.
2	Обов'язковість реєстрації	Забезпечення реєстрації всіх відповідних об'єктів у реєстрах та внесення змін до них, щоб інформація завжди була актуальною та повною.
3	Одноразовість реєстрації	Запобігання дублюванню інформації про зареєстровані об'єкти в різних реєстрах, що підтримує цілісність інформаційного простору.
4	Безперервність внесення інформації	Систематичне та своєчасне внесення даних про зміни стану об'єктів, що дозволяє підтримувати інформацію в актуальному стані.
5	Інтер операбельність реєстрів	Здатність різних публічних електронних реєстрів ефективно обмінюватися даними та інтегрувати інформацію для уникнення інформаційної ізоляції.
6	Технологічна нейтральність	Використання відкритих та гнучких технологічних рішень у створенні та веденні реєстрів для сприяння інноваційному розвитку.
7	Гарантування об'єктивності та достовірності даних	Держава та відповідальні установи гарантують, що інформація в реєстрах є точною, повною та захищеною від неавторизованих змін.
8	Презумпція достовірності	Інформація, зареєстрована в реєстрах, вважається надійною до моменту доведення зворотного, що спрощує її використання.
9	Відкритість та доступність інформації	Дані реєстрів є доступними для громадськості, окрім інформації з обмеженим доступом, що забезпечує прозорість управління.
10	Законність обігу інформації	Всі процеси отримання, зберігання, обробки та передачі даних регулюються законом, щоб забезпечити правовий порядок.
11	Гарантування прав на доступ	Власники або володільці мають право на доступ до інформації про них у реєстрах, за винятком спеціально обмежених випадків.
12	Інформування про запити та зміни	Власники мають бути повідомлені про будь-які запити на інформацію про них та про будь-які зміни в реєстрах, крім законодавчо встановлених винятків.
13	Обробка персональних даних	Обробка персональних даних, включаючи перегляд, розповсюдження та використання, відбувається відповідно до законодавства про захист персональних даних.
14	Гарантування прав користувачів на інформацію	Користувачі мають право на вільне отримання та використання інформації з реєстрів, з дотриманням обмежень, встановлених законом.
15	Компенсація за порушення прав	В разі несанкціонованих змін або використання інформації потерпіла особа має право на відновлення порушених прав або компенсацію.
16	Фіксація дій з даними	Всі дії з реєстровими даними мають бути зафіксовані та залоговані для забезпечення прозорості ведення реєстрів.
17	Використання передових технологій	У веденні реєстрів застосовуються найефективніші технічні та технологічні рішення для підвищення їхньої ефективності.

18	Ретроспективний доступ	Забезпечується доступ до історичних даних реєстрів для досліджень та аналізу.
19	Безстрокове зберігання даних	Держава гарантує збереження інформації в реєстрах на необмежений термін.
20	Захист від несанкціонованого доступу	Інформація в реєстрах захищена від несанкціонованого доступу та змін.
21	Баланс інтересів	У веденні реєстрів підтримується баланс інтересів держави, суспільства та користувачів.
22	Відповідність державній політиці	Діяльність реєстрів відповідає загальній державній політиці в галузі цифрового розвитку.

Примітка: систематизовано автором (Про публічні електронні реєстри, 2021)

Публічні реєстри мають як своє основне призначення забезпечення громадян, їх об'єднань, юридичних осіб, територіальних громад, органів державної влади та місцевого самоврядування актуальною, повною та достовірною інформацією про осіб, їх правові та майнові статуси, об'єкти прав та інші об’єкти реєстрів (Гречаний, 2018).

Стаття 20 Закону під назвою «*Створення реєстрової інформації*» вказує на те, що реєстр створюється, коли для регулювання суспільних відносин, які виникають при вирішенні економічних, соціальних або інших завдань, необхідна реєстрація об'єкта (об'єктів) реєстру. Це має на меті захист прав і законних інтересів громадян та їх об'єднань, юридичних осіб, територіальних громад, суспільства та держави (Про публічні електронні реєстри, 2021). Водночас існує заборона на створення реєстру, якщо він міститиме дані про той самий об'єкт, що вже є в існуючому реєстрі.

Інформація про об’єкт реєстру формується через документовану фіксацію різних характеристик (наприклад, натурні, метричні, біологічні, юридичні) за допомогою технічних засобів або без них, відповідно до законодавства. Створювач реєстру складає електронний документ для реєстрації цієї інформації у відповідному реєстрі, іноді використовуючи програмні інтерфейси. В окремих випадках, зазначених у законі, інформація може вноситися через посилання на паперовий документ. Створювач несе відповідальність за створення та внесення інформації до реєстру, окрім визначених законом винятків. Після реєстраційних дій, інформація набуває статусу реєстрової інформації.

Реєстрова інформація може відтворюватися на паперових та інших матеріальних носіях, але це здійснюється автоматизовано, щоб виключити ручні методи відтворення. Будь-яке відтворення, що порушує ці норми, забороняється. Паперова версія реєстрової інформації може використовуватися на рівні з електронною, якщо вона містить унікальні електронні ідентифікатори, такі як QR-коди. У разі розбіжностей між паперовими та електронними даними, пріоритет має електронна версія, хіба що доведено протиправні зміни або інші виключення згідно з законодавством (Про публічні електронні реєстри, 2021).

Закон визначає основні реквізити реєстру, включаючи повну та скорочену назву реєстру, призначення реєстру, назву держателя реєстру, суб'єкти ведення реєстру, вимоги до публічних реєстраторів, створювачів, технічного адміністратора, об'єкт (об'єкти) реєстру, порядок їх реєстрації та ідентифікації, джерела інформації реєстру, види реєстрових даних, спосіб створення інформації про об'єкт реєстру, строки внесення до реєстрів інформації про об'єкти реєстрів, види та форми документів, що створюються під час ведення реєстру, фінансові джерела створення програмно-технічних засобів реєстру та право власності на них, вимоги до ведення та адміністрування реєстру, вимоги до сумісності з Системою електронної взаємодії, особливості захисту реєстрової інформації, фінансові засади функціонування та розмір плати за надання послуг відповідного реєстру, форми і порядок оприлюднення та отримання реєстрової інформації, права та обов’язки користувачів, розмір оплати за послуги реєстрів, дата початку функціонування реєстру (Про публічні електронні реєстри, 2021).

Стаття 6 Закону встановлює вичерпний перелік базових реєстрів. Ці реєстри забезпечують одноразовий збір інформації про об'єкт реєстру (його правовий статус) з метою багаторазового використання цієї інформації як юридично обов'язкової, достовірної та

актуальної в інших реєстрах чи національних електронних інформаційних ресурсах (Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки…, 2018). До базових реєстрів належать:

- Єдиний державний демографічний реєстр,
- Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань,
- Державний земельний кадастр,
- Єдиний державний реєстр транспортних засобів,
- Реєстр будівель та споруд (можливо, мається на увазі Реєстр будівельної діяльності Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва),
- Єдиний державний реєстр адрес,
- Державний реєстр речових прав на нерухоме майно (Про публічні електронні реєстри, 2021).
- Кожен публічний електронний реєстр має чітко визначені суб'єкти, які забезпечують його створення, адміністрування та ведення. Згідно з Законом, до суб'єктів у сфері реєстрів належать:
- держатель,
- адміністратор,
- публічний реєстратор,
- створювач,
- інші суб'єкти (Романенко, 2019).
- Кожен з реєстрів має визначену структуру суб'єктів, які виконують специфічні функції:
- Держатель реєстру відповідає за стратегічне керування, методологічні засади та політику ведення реєстру.
- Адміністратор реєстру забезпечує технічне функціонування, включаючи обробку та зберігання даних, а також координацію процесів адміністрування.
- Публічний реєстратор безпосередньо взаємодіє з користувачами, виконуючи прийом і перевірку документів, а також реєстраційні дії, спрямовані на оновлення та коректність інформації в реєстрах.
- Нормативно-правове регулювання реєстрів визначається Законом України «Про публічні електронні реєстри», а також іншими законодавчими актами, специфічними для кожного реєстру. Ці нормативні акти встановлюють правила створення, ведення, користування та захисту даних в реєстрах, забезпечуючи їхню інтегрованість та взаємодію з іншими національними інформаційними системами. Основними цілями базових публічних електронних реєстрів є забезпечення одноразового збору інформації про об'єкти реєстру та її багаторазове використання. Це дозволяє зменшити адміністративний тиск на бізнес та громадян, спрощує процедури отримання послуг, забезпечує прозорість і доступність інформації, а також сприяє боротьбі з корупцією в адміністративних та реєстраційних процесах.

ТАБЛИЦЯ 2. СУБ'ЄКТИ У СФЕРІ БАЗОВИХ ПУБЛІЧНИХ ЕЛЕКТРОННИХ РЕЄСТРІВ УКРАЇНИ

Реєстр	Держатель реєстру	Адміністратор реєстру	Реєстратор
Єдиний державний демографічний реєстр	Державна міграційна служба України	Центральний апарат або договірні організації	Фахівці ДМС або інші уповноважені особи
Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань	Міністерство юстиції України	Центральний апарат Мін'юсту	Державні реєстратори або акредитовані суб'єкти
Державний земельний кадастр	Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру	Центральний апарат Держгеокадастру	Кадастрові реєстратори
Єдиний державний реєстр транспортних засобів	Міністерство внутрішніх справ України через сервісні центри МВС	Сервісні центри МВС	Фахівці сервісних центрів
Реєстр будівель та споруд (Реєстр будівельної діяльності)	Міністерство розвитку громад та територій України	Територіальні органи місцевого самоврядування	Уповноважені особи місцевого самоврядування
Єдиний державний реєстр адрес	Міністерство цифрової трансформації України	Спеціалізовані ІТ-підрозділи або зовнішні ІТ-компанії	Представники місцевого самоврядування або органи влади
Державний реєстр речових прав на нерухоме майно	Міністерство юстиції України	Центральний апарат Мін'юсту та його територіальні органи	Державні реєстратори

Примітка: систематизовано автором

Оплата за послуги реєстрів, які згідно з законом у повному або частковому обсязі є частиною процедури надання адміністративних послуг, здійснюватиметься шляхом сплати адміністративного збору та державного мита (Кирильчук, 2021).

У Законі України "Про публічні електронні реєстри" детально визначено, які категорії інформації мають бути включені до публічних електронних реєстрів. Розглянемо їх:

- Фізичні особи, юридичні особи та об'єднання фізичних та/або юридичних осіб: Ця категорія включає інформацію про ідентифікаційні дані фізичних осіб, такі як ім'я, прізвище, по батькові, дату і місце народження, ідентифікаційний код. Для юридичних осіб реєстри містять назву, адресу реєстрації, код ЄДРПОУ, інформацію про засновницькі документи та представницькі органи. У випадку об'єднань фізичних та юридичних осіб вказується назва об'єднання, його місцезнаходження, основні види діяльності, склад учасників, а також правовий статус, який регулює взаємовідносини між учасниками та об'єднанням.
- Землі та земельні ділянки із розташованими на них об'єктами нерухомого майна: В цій категорії зібрані дані про земельні ділянки, включно з їх кадастровим номером, площею, цільовим призначенням, місцезнаходженням, а також інформація про правовий режим землі. Також включено відомості про нерухомість на земельних ділянках: типи будівель, їх характеристики, площу, відомості про власників або користувачів, а також інформацію про обтяження та права на ці об'єкти.
- Окремі спеціальні статуси фізичних осіб та їх об'єднання, юридичних осіб, громадських формувань: Цей пункт описує реєстраційні дані, що стосуються спеціальних статусів осіб, таких як статус біженця, особи без громадянства, статус інвалідності, статус учасника бойових дій тощо. Для юридичних осіб та громадських формувань можуть бути зазначені

спеціальні режими діяльності на основі ліцензій, дозволів, інших регуляторних документів, що впливають на їх оперативні можливості чи обмеження.

- Події: Ця категорія включає інформацію про події, що мають юридичне значення, такі як реєстрація народження, смерті, шлюбу, розірвання шлюбу, зміна імені, а також інші події, які впливають на цивільний статус особи. Також тут можуть бути включені відомості про події, що стосуються юридичних осіб, наприклад, дата заснування, реорганізація, ліквідація, зміни у структурі капіталу тощо.
- Сертифікати, ліцензії, декларації, повідомлення, дозволи, інші документи дозвільного характеру: Реєстри містять повну інформацію про документи, які регулюють професійну, економічну або іншу спеціалізовану діяльність осіб і підприємств, включаючи види діяльності, на які отримано ліцензії, терміни дії цих документів, орган, що видає дозволи, та специфічні умови, за які ці документи були надані. Також зазначаються обмеження або спеціальні умови, прописані в деклараціях чи сертифікатах.
- Природні ресурси: Інформація про природні ресурси включає відомості про місцезнаходження, кількість, якість і доступність природних ресурсів, таких як мінерали, вода, лісові ресурси, родючість ґрунтів. Ці дані використовуються для планування використання ресурсів, регулювання їх видобутку та використання, оцінки екологічного стану територій, а також для контролю за дотриманням екологічних норм і законодавства.
- Правові режими використання і забудови територій та окремих об'єктів: Цей пункт містить інформацію про містобудівні регламенти, зонування, плани забудови, правові обмеження щодо використання територій. Включені відомості про умови використання об'єктів, визначення зон із спеціальним статусом, обмеження або вимоги, пов'язані з охороною навколишнього середовища, історичною спадщиною, а також регулятивні заходи для забезпечення публічної безпеки і здоров'я.
- Рухоме майно, що відповідно до закону є об'єктом державного обліку: Включає детальні відомості про транспортні засоби, обладнання, машини, цінні предмети, що зареєстровані як рухоме майно. Інформація охоплює державний номерний знак, марку, модель, рік випуску, ідентифікаційні номери (VIN), власників або користувачів, а також інформацію про обтяження чи інші правові факти, пов'язані з цим майном.
- Майнові та немайнові права, їх обмеження та обтяження: Ця категорія включає інформацію про всі види прав на майно, зокрема право власності, право користування, сервітут, оренду, заставу, іпотеку. Також тут зазначені немайнові права, такі як авторські права, права на винаходи, торгові марки, а також обмеження прав, наприклад, заборони або умови, встановлені судовими рішеннями, адміністративними актами.
- Нормативно-правові акти, нормативні акти та документи технічного характеру, судові рішення, виконавчі документи, інші документи та їх реквізити, довіреності: Реєстри містять повні тексти нормативно-правових актів, нормативних документів, технічних норм і стандартів, судових рішень, рішень арбітражу, виконавчих листів, а також інші документи, що мають юридичну значущість. Також включено довіреності, їх терміни дії, реквізити осіб, яким вони видані, і осіб, що видавали ці документи.
- Об'єкти будівництва та закінчені будівництвом об'єкти: Цей пункт містить інформацію про об'єкти нерухомості в процесі будівництва або завершені проекти. Включено дані про розташування об'єктів, планування, характеристики будівель і споруд, інформацію про дозвільні документи на будівництво, використані будівельні матеріали, інформацію про забудовників, а також про статус завершення будівництва або введення в експлуатацію.
- Інша інформація, визначена цим Законом або іншим актом законодавства, згідно з якими створено відповідні реєстри: Охоплює широкий спектр інформації, що може включати відомості про екологічний статус територій, інформацію про адміністративні, територіальні зміни, відомості про культурну спадщину, історичні пам'ятки, дані про наукові та технічні розробки, патенти, інформацію про освіту, здоров'я, соціальний захист населення та багато іншого, що регулюється спеціальними законами або нормативними актами.

Крім того, цей Закон вніс зміни до Закону України "Про захист персональних даних", які застосовуються з 15 грудня 2021 року. Зокрема, було встановлено заборону на обробку

персональних даних, захист яких передбачено законом, за допомогою хмарних технологій та центрів обробки даних, розміщених за межами України, на території, що є тимчасово окупованою, або належать до суб'єктів, щодо яких застосовано санкції згідно з Законом України "Про санкції", а також у випадках, коли не дотримуються вимоги, встановлені Законом України "Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах".

Зареєстрований у Верховній Раді проект закону про публічні електронні реєстри No 8602 від 13 липня 2018 року був важливим кроком у створенні єдиного реєстру. До цього часу було 350 створених реєстрів, стан яких був незадовільним. Проект закону розроблявся спільно з фахівцями Міжнародної організації права розвитку (IDLO) в рамках проекту «Прозорість та підзвітність в державному управлінні та послугах/TAPAS», враховуючи гармонізацію норм з європейськими стандартами (Гречаний, 2018). Як результат – в Україні мав би з’явитися єдиний реєстр, натомість поява закону України Про публічні електронні реєстри стала основою для створення семи реєстрів.

Попри це існує певна неузгодженість у термінології між Законом та іншими нормативно-правовими актами, що стосуються окремих реєстрів. Наукові дослідження О.В. Шаповалової (2019; 2020), Є.О. Романенка (2019), Ю.В. Бондарчука (2022) розглядали правові аспекти функціонування електронних публічних реєстрів, однак питання уніфікації термінів щодо суб'єктів у цій сфері не було вивчено безпосередньо.

4. Discussion

Згідно зі ст. 2 Закону України «Про публічні електронні реєстри»: *Держатель публічного електронного реєстру* – це орган державної влади, орган місцевого самоврядування, юридична особа публічного права, визначена законом, або саморегулівна організація, які забезпечують створення, функціонування та ведення публічного електронного реєстру. *Адміністратор публічного електронного реєстру* – юридична особа публічного права, яка забезпечує функціонування та здійснює адміністрування публічного електронного реєстру, визначена законом або іншим нормативно-правовим актом (Про публічні електронні реєстри, 2021).

Держатель реєстру відповідає за зміст реєстру та методологічні засади його ведення. Також, відповідно до ч. 4 ст. 3 Закону України «Про публічні електронні реєстри», реєстри (будь-які їхні складові) перебувають у власності держави, територіальної громади або відповідної саморегулівної організації в особі держателя відповідного реєстру. Адміністратор реєстру, у свою чергу, відповідає за технічні аспекти роботи реєстру. Частина 3 ст. 14 Закону України «Про публічні електронні реєстри» зазначає, що в певних випадках повноваження адміністраторів реєстрів можуть безпосередньо здійснювати держателі реєстрів. Закон також передбачає функції технічного адміністратора, який визначається як юридична особа публічного права, яка в межах та обсягах, визначених договором, забезпечує супровід, функціонування та адміністрування публічного електронного реєстру. Відмінність технічного адміністратора від адміністратора полягає в тому, що його функції та статус визначаються не через нормативно-правовий акт, а через договір (Про публічні електронні реєстри, 2021).

В Законі України «Про публічні електронні реєстри» відсутнє чітке визначення поняття «*публічний реєстратор*», однак стаття 15 цього Закону детально регламентує вимоги до публічних реєстраторів та визначає їхні повноваження. Зокрема, публічний реєстратор виконує повноваження, передбачені Законом або іншим законодавством, приймає документи або електронні документи від створювачів та інших осіб, перевіряє їх, а також здійснює реєстраційні дії за відсутності підстав для зупинення або відмови у здійсненні цих дій (Про публічні електронні реєстри, 2021).

Стаття 2 Закону визначає, що *створювач реєстрової інформації* – це особа, яка в межах визначених законом повноважень створює інформацію про об'єкт реєстру для її внесення до відповідного реєстру. Це може бути і особа, яка створює інформацію про себе, як зазначено в ч. 2 ст. 20 Закону. Закон України «Про державний земельний кадастр» використовує терміни «держатель», «адміністратор», «державний кадастровий реєстратор» (Про Державний

земельний кадастр…, 2011). При цьому в цьому Законі не зустрічається поняття «створювач», хоча використовується термін «заявник» (Про Державний земельний кадастр…, 2011). Згідно із ст. 24 Закону України «Про державний земельний кадастр», для державної реєстрації земельної ділянки державному кадастровому реєстратору надаються: заява за встановленою формою, документація із землеустрою, що є основою для формування земельної ділянки, у електронній формі (Про Державний земельний кадастр…, 2011). Таким чином, можна вважати, що створювачем фактично є автор землеустрою, адже саме ця документація слугує підставою для внесення даних до реєстру.

«Порядок ведення Єдиного державного реєстру транспортних засобів», затверджений Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 6 листопада 2020 р. No 779, не містить терміну «держатель» (Порядок ведення Єдиного державного реєстру транспортних засобів…, 2020). В той же час, Єдиний державний реєстр транспортних засобів є частиною єдиної інформаційної системи МВС (Положення про єдину інформаційну систему Міністерства внутрішніх справ…, 2018). «Положення про єдину інформаційну систему Міністерства внутрішніх справ», затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 14 листопада 2018 р. No 1024, вживає замість терміна «держатель» поняття «розпорядник» (Положення про єдину інформаційну систему Міністерства внутрішніх справ…, 2018). Обидва нормативно-правові документи містять термін «адміністратор» (Порядок ведення Єдиного державного реєстру транспортних засобів…, 2020). Щодо терміна «реєстратор», він не використовується у цих актах. Однак згідно з «Порядком ведення Єдиного державного реєстру транспортних засобів», утримання ЄДРТЗ здійснюється уповноваженими представниками Головного сервісного центру МВС (Порядок ведення Єдиного державного реєстру транспортних засобів…, 2020). Тому можна припустити, що саме ці посадові особи виконують функції реєстраторів. Термін «створювач» не згадується у зазначених нормативно-правових актах.

«Порядок ведення Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва», затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 р. No 681, визначає власника електронної системи. Проте цей Порядок не визначає поняття адміністратора, вказуючи лише на технічного адміністратора. Згідно з п. 64 Порядку, «створення, збирання, накопичення, обробка, захист і облік електронних документів, внесення (реєстрація) інформації (даних), змін до них, доповнень до Реєстру будівельної діяльності електронної системи здійснюються користувачами електронного кабінету відповідно до наданого доступу, визначеного цим Порядком» . Перелік таких користувачів визначено у Порядку, де серед інших згадуються публічні реєстратори. Поняття «створювач» у даному Порядку не вживається, натомість оперується терміном «заявник» (Порядок ведення Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва…, 2021).

Хоча Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» не містить терміну «держатель», з аналізу положень ст. 7 цього Закону можна зробити висновок, що таким виступає Міністерство юстиції України (Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень…, 2004). Також, Закон не використовує термін «адміністратор», визначаючи лише технічного адміністратора (Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень…, 2004). У Законі вживається термін «державний реєстратор», але не міститься поняття «створювач», яким фактично за термінологією Закону є заявник (Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень…, 2004).

Спостерігається необхідність подальшої уніфікації та стандартизації термінології та процедур управління реєстрами, що включає вдосконалення законодавчої бази та оптимізацію адміністративних процесів. Це допоможе підвищити ефективність роботи реєстрів, забезпечити кращу захищеність прав учасників ринку та сприятиме розвитку електронного урядування в Україні.

5. Conclusion

Закон України "Про публічні електронні реєстри" No. 1907-IX від 18.11.2021 став важливим кроком у правовому регулюванні сфери електронних реєстрів, спрямованим на

упорядкування чисельної кількості таких реєстрів. На момент прийняття закону існувало близько 350 різних публічних електронних реєстрів, що створювало значні проблеми з їх взаємодією та уніфікацією. В результаті реформ, законодавці зуміли звести їх кількість до семи ключових реєстрів, що є значним покращенням у порівнянні з попереднім станом. Проте, це рішення все ще залишається проблематичним через недостатнє інтегрування і забезпечення взаємодії між ними та іншими інформаційними системами.

Аналіз поточного стану використання публічних електронних реєстрів виявляє їх ключову роль у публічному адмініструванні, а також серію викликів, які потребують уваги для підвищення ефективності системи. Важливість публічних електронних реєстрів полягає у забезпеченні доступу до актуальної, повної та достовірної інформації про осіб, їх правові та майнові статуси, а також інші об'єкти реєстру. Встановлення єдності методології, обов'язковість реєстрації, одноразовість реєстрації, інтероперабельність реєстрів, технологічна нейтральність, а також гарантування об'єктивності та достовірності даних відіграє критичну роль у підтримці консистентності та взаємодії реєстрів на різних рівнях управління.

Ефективність публічних електронних реєстрів суттєво залежить від їх здатності до інтеграції та взаємодії з іншими національними інформаційними системами, а також від дотримання принципів, закріплених у законодавстві. Забезпечення одноразового збору інформації про об'єкти реєстру і її багаторазове використання спрощує процедури отримання послуг, зменшує адміністративний тиск і сприяє боротьбі з корупцією. Проте, потреба в уніфікації підходів та забезпеченні прозорості і доступності інформації вимагає подальших законодавчих та адміністративних зусиль. Недосконаліть в реалізації принципів ведення реєстрів та відмінності у використанні ключових термінів потребують систематичного вирішення для підвищення ефективності системи публічних електронних реєстрів. Однією з основних невирішених проблем є неузгодженість термінології, що використовується у Законі та інших нормативно-правових актах. Так, поняття "держатель публічного електронного реєстру", "адміністратор публічного електронного реєстру", "публічний реєстратор", і "створювач реєстрової інформації" залишаються недостатньо визначеними і їх інтерпретація може суттєво варіюватися.

References

Бондарчук, Ю. (2022). Значення електронних реєстрів у системі охорони здоров'я. Права людини в епоху цифрових трансформацій: *матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції,* Тернопіль: Вектор, 1, 137-139.

Гречаний, О. (2018). Єдиний державний реєстр – замість реєстрової плутанини. Investgazeta, URL: https://investgazeta.ua/uk/blohery/oleg-grech

Кирильчук, М. (2021). Публічні електронні реєстри функціонуватимуть по-новому із 1 січня. *Ліга Закон*. URL: https://buh.ligazakon.net/news/208149_publchn-elektronn-restri-funktsonuvatimut-po-novomu-z-1-schnya

Опанасенко, А. (2018). Як спростить працю юристів створення суперреєстру, передбаченого законопроектом 8602? *Закон і Бізнес*. URL: https://zib.com.ua/ua/print/134159-yak_sprostit_pracyu_yuristiv_stvorennya_superreestru_peredba.html

Положення про єдину інформаційну систему Міністерства внутрішніх справ: Постанова Кабінету Міністрів України від 14 листопада 2018 р. No.1024, зі змінами, внесеними згідно з постановами КМ станом на 11.04.2023. Офіційний веб-портал Верховної Ради України, 2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1024-2018-п

Порядок ведення Єдиного державного реєстру транспортних засобів: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 6 листопада 2020 р. No.779. Офіційний веб-портал Верховної Ради України, 2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1337-20

Порядок ведення Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 р. No.681, зі змінами, внесеними згідно з

постановами КМ станом на 30.09.2022. Офіційний веб-портал Верховної Ради України, 2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/681-2021-п

Про Державний земельний кадастр: Закон України від 07.07.2011 No.3613-VI, зі змінами, внесеними згідно із законами станом на 19.11.2022. Офіційний веб-портал Верховної Ради України, 2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17

Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01.07.2004 No.1952-IV, зі змінами, внесеними згідно із законами станом на 23.03.2023. Офіційний веб-портал Верховної Ради України, 2004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15

Про публічні електронні реєстри (2021). Закон України від 18.11.2021 No. 1907-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1907-20#Text

Про публічні електронні реєстри: Проект Закону України від 10 вересня 2019 р. No.2110. Офіційний веб-портал Верховної Ради України, 2019. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66772

Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. No.67-р. Офіційний веб-портал Верховної Ради України, 2018. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-р/page

Романенко, Є. (2019). Про утворення єдиної інтероперабельної системи публічних електронних реєстрів. *Internauka*. URL: https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15785659339276.pdf

Шаповалова, О. (2019). Правові засади впорядкування електронних публічних реєстрів в Україні. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*, 2(38), 47-53. DOI: https://doi.org/10.33216/2218-5461-2019-38-2-47-53

Шаповалова, О. (2020). Правові умови створення та адміністрування електронних публічних реєстрів. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*, 1(39), 37-42. DOI: https://doi.org/10.33216/2218-5461-2020-39-1-37-42

ЕЛЕКТРОНІ ПОСЛУГИ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ
ELECTRONIC SERVICES IN THE PUBLIC SERVICES SYSTEM OF UKRAINE

Olena Ivanii
Department of Law and Public Administration
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko
e-mail: elena@sspu.edu.ua
ORCID: 0000-0003-3967-7900

Ihor Horianskyi
Research Institute of History, Law and International Relations
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko
ORCID: 0009-0004-6896-791X

Анотація
У результаті дослідження здійснено оцінку сучасного нормативно-правового забезпечення електронних публічних послуг в Україні. Також надано порівняльну характеристику електронних і традиційних публічних послуг, що надало можливість об'єктивно оцінити їхню ефективність та доступність для громадян. Комплексний аналіз стану електронних послуг за допомогою міжнародного рейтингу Government Development Index виконаний на основі його субіндексів, що дало змогу проаналізувати динаміку й рівень розвитку електронних публічних послуг в Україні і за кордоном. Крім того, розкрито основні проблеми й перешкоди, які гальмують подальший розвиток електронних публічних послуг в Україні, та виокремлено перспективи і напрями для їхнього вдосконалення.
Ключові слова: публічне управління, онлайн послуга, електронний уряд, інформаційно-комунікаційні системи, цифровізація.

Abstract
The study assesses the current regulatory framework for electronic public services in Ukraine. A comparative characterization of electronic and traditional public services was also provided, which made it possible to objectively assess their effectiveness and accessibility to citizens. A comprehensive analysis of the state of electronic services using the international Government Development Index rating was carried out on the basis of its sub-indices, which made it possible to analyze the dynamics and level of development of electronic public services in Ukraine and abroad. In addition, the main problems and obstacles that hinder the further development of electronic public services in Ukraine are revealed, and prospects and directions for their improvement are highlighted.
Keywords: public administration, online service, e-government, information and communication systems, digitalization.

1. Introduction

В умовах сьогодення, коли активно формується інформаційне суспільство, а під впливом глобалізації й євроінтеграції розширюється роль інформатизації та інформаційної політики в управлінні, спостерігається зростаючий рівень використання інформаційних технологій у наданні публічних послуг. Оскільки інформаційні технології активно розвиваються й використовуються в різних сферах життя, це потребує відповідних змін у державних процесах, зокрема у наданні електронних публічних послуг.

Згідно з результатами опитування, проведеного КМІ за підтримки Програми розвитку ООН (UNDP) в Україні та Швеції, виявлено, що протягом 2023 року 64% українських громадян активно користувалися державними електронними послугами, переважно через веб-портал або застосунок «Дія». У звіті зазначено, що за три роки спостерігається значний приріст користувачів з 13% у 2020 році до 51% на початок жовтня 2023 року (Звіт UNDP, 2024).

Також у звіті зазначено, що майже 80% користувачів оцінили свій досвід використання цих послуг як дуже позитивний. Дослідження показало, що українці активно збільшують свою активність в Інтернеті. Протягом року кількість громадян, які щодня користувалися мережею, зросла із 72% до 80%. Додатково виявлено, що 11% громадян у 2023 році використовували Інтернет нерегулярно, а 9% узагалі не мали доступу до мережі.

У дослідженні також зазначено, що використання публічних електронних послуг залежить від вікових груп, з найбільшим розривом поміж ними. Наприклад, у 2023 році 89% молодих громадян віком 18–29 років користувалися принаймні однією публічною послугою, в порівнянні з лише 30% українців віком 70 років і старших. Причини невикористання електронних послуг включають відсутність потреби (69%), брак навичок (27%) і відсутність доступу до Інтернету (19%). Проте, варто зауважити, що кількість громадян, які не використовують ці послуги через відсутність цифрових навичок, зменшилася на 20% (Звіт UNDP, 2024).

Отже, зростаюча популярність електронних публічних послуг свідчить про успішне впровадження цифрових ініціатив у державному секторі та задоволеність громадян їх якістю і зручністю. Удосконалення системи надання електронних публічних послуг сприяє підвищенню ефективності державного управління й зниженню бюрократичних бар'єрів для громадян. Крім того, впровадження електронних публічних послуг сприяє створенню більш прозорих і відкритих відносин між державою і громадянами, що сприяє збільшенню довіри до публічних структур управління.

2. Materials and Methods

Висвітленню загальних питань впровадження електронних публічних послуг в Україні присвячена значна кількість наукових досліджень. Останні публікації у цій області включають різноманітні аспекти від теоретичних основ надання електронних послуг (Опар, 2021; Кужда, Луциків, & Гевко, 2021) до практичних аспектів впровадження та розвитку електронних систем управління (Тищенкова, 2017; Лопушинський, Клюцевський, & Момоток, 2023). Крім того, деякі дослідження стосуються аспектів управління публічними послугами в умовах воєнного стану (Куспляк, Куспляк, & Серенок, 2023). Наукова література також включає аналіз розвитку електронних адміністративних послуг на міжнародному рівні й порівняльний аналіз зарубіжного досвіду (Мерзляк та ін., 2021; Fedushko et al., 2023). Додатково, деякі дослідження зосереджені на розробці й впровадженні конкретних систем, наприклад, електронної системи для прийому скарг громадян (Sinlae et al., 2022). Загалом, останні дослідження відображають важливість й актуальність електронних публічних послуг у сучасному суспільстві та визначають напрями подальшого розвитку цієї галузі в Україні. оцінці поточного стану електронних публічних послуг в Україні та виявленні пріоритетних напрямків для їх подальшого вдосконалення.

Метою даного дослідження є висвітлення поточного стану розвитку електронних публічних в Україні, а також визначення їх перспектив і напрямків вдосконалення в країні в умовах війни й воєнного стану.

Згідно мети перед дослідженням постають завдання:

1. Дати оцінку сучасному нормативно-правовому забезпеченню електронних публічних послуг в Україні;
2. Надати порівняльну характеристику електронних публічних послуг і традиційних публічних послуг;
3. Провести комплексний аналіз стану електронних послуг в Україні за допомогою міжнародного рейтингу Government Development Index на базі його субіндексів (Індексу онлайн-послуг, Індексу людського капіталу, Індексу телекомунікаційної інфраструктури);
4. Розкрити основні проблеми й перешкоди, які гальмують подальший розвиток електронних публічних послуг в Україні та виокремити основні напрями розвитку.

У процесі дослідження публічних електронних послуг використано різноманітні методи, які охоплюють широкий спектр напрямів. У даному дослідженні використовувався економіко-статистичний метод, який базується на обробці значної кількості статистичних та емпіричних даних.

Проведено комплексний аналіз стану електронних послуг в Україні за допомогою міжнародного рейтингу Government Development Index, що ґрунтується на трьох субіндексах. Зокрема, використано Індекс онлайн-послуг, Індекс людського капіталу та Індекс телекомунікаційної інфраструктури як важливі показники оцінки ефективності й

доступності електронних послуг для населення та бізнесу. У цьому дослідженні методи аналізу, синтезу та порівняння використовувалися для систематизації і аналізу даних, отриманих із різних джерел.

Метод аналізу було застосовано для детального вивчення наявної інформації про поточний стан електронних публічних послуг в Україні. Синтез же використовувався для об'єднання і систематизації даних, щоб виявити загальні тенденції й закономірності. Порівняльний метод дав змогу виокремити особливості розвитку публічних електронних послуг в Україні та зіставити їх з аналогічними показниками інших країн.

3. Results

Теорія публічних послуг ґрунтується на досвіді провідних країн світу, таких як США, Канада, Великобританія, де вона почала розвиватися з 1980-х років (Fedushko et al., 2023). Закордонний досвід включає трансформацію підходів і форм взаємодії між урядом та громадянським суспільством. У зарубіжній практиці термін «public services» використовується для позначення цієї категорії послуг (Мерзляк та ін., 2021).

В Україні спочатку використовувався термін «державні послуги» замість «публічних послуг». На сьогоднішній день публічні послуги розуміються як всі послуги, що надаються публічною адміністрацією за рахунок державних та місцевих коштів, що включає водопостачання, енергетику, освіту, громадський транспорт, поштові послуги, охорону здоров'я, телекомунікації, соціальне обслуговування, державне управління тощо (Тищенко, 2017). 6 серпня 2021 року Президент України підписав, прийнятий Верховною Радою України, Закон «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг» (2021) (далі – Закон). Цей Закон було прийнято в рамках реалізації урядом стратегії цифрофізації державних послуг і головна його мета – впровадження режиму paperless, який передбачає відмову від паперового документообігу. Крім того, режим paperless передбачає заборону для державних органів вимагати паперові документи та інформацію, якщо вони наявні у державних реєстрах.

Загалом, цей закон був прийнятий з метою стимулювання використання електронних публічних послуг, оскільки з 2020 року через Єдиний державний веб-портал електронних послуг скористалося понад 570 тисяч громадян України. (Офіційне інтернет-представництво…, 2021). Слід зазначити, що Законом визначені основні поняття, такі як «публічна послуга» та «електронна публічна послуга».

Так, публічна послуга розглядається як юридично або соціально значуща дія суб'єкта, яка надається у формі публічної (електронної публічної) послуги. Це може бути адміністративна послуга, що надається за заявою (зверненням, запитом) суб'єкта або без такого звернення. В результаті цієї дії можуть змінюватися або припинятися права та/або обов'язки суб'єкта, а також можуть надаватися матеріальні та/або нематеріальні блага (Про особливості надання, 2021).

Також законодавець визначив електронну публічну послугу як послугу, яку надають органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, що перебувають в їх управлінні. Це може бути адміністративна послуга (у тому числі в автоматичному режимі), яка надається за заявою (зверненням, запитом), поданою у електронній формі з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем (включаючи Єдиний державний веб-портал електронних послуг), або без такої заяви (звернення, запиту). Таким чином, електронна публічна послуга є видом публічної послуги (Про особливості надання, 2021).

Однак, найбільш цікавим є визначені Законом особливості надання публічних (електронних) послуг.

Головним принципом надання таких послуг в режимі paperless є максимальна мінімізація кількості документів та інформації, які має подати фізична або юридична особа для отримання публічної послуги. Цей принцип дотримується в усіх варіантах надання публічних (електронних публічних) послуг, визначених в Законі. Наприклад, якщо для отримання послуги потрібно подати документи або інформацію, яка вже міститься в інформаційно-телекомунікаційних системах, заявникам не потрібно представляти ці

документи чи інформацію (Про особливості надання, 2021). Замість цього у заяві вказуються лише необхідні відомості для надання послуги. У такому випадку суб'єкт надання послуг отримує необхідні документи та інформацію без участі заявника через інформаційно-телекомунікаційні системи або в автоматичному режимі через систему електронної взаємодії. Тобто державні органи не можуть вимагати від людини інформацію, яка вже є про неї в реєстрах. Наприклад, РАЦС не може вимагати у громадян свідоцтво про шлюб, тому що ці дані наявні в Державному реєстрі актів цивільного стану громадян.

Також слід звернути увагу, що у разі якщо законодавством для отримання публічної (електронної публічної) послуги знадобиться подання документів у паперовій формі, такі документи можуть подаватися у формі електронного відображення інформації, що міститься у відповідному документі, засобами інформаційно-телекомунікаційних систем (у тому числі через Єдиний державний вебпортал електронних послуг).

На рисунку 1 авторами систематизовано суб'єкти та відмінні особливості

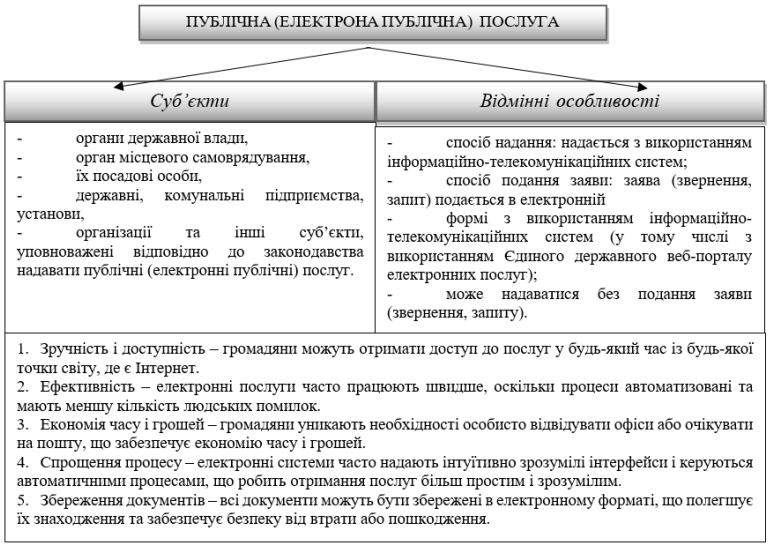

РИСУНОК 1. СУБ'ЄКТИ Й ВІДМІННІ ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕКТРОННОЇ ПУБЛІЧНОЇ ПОСЛУГИ ЗГІДНО ЗАКОНУ

Джерело: складено авторами на основі: (Південно-Західне, 2021; Про особливості надання, 2021; Sinlae et al., 2022; Кохан & Єгорова-Луценко, 2018)

Державна політика у сфері надання публічних (електронних публічних) послуг базується на принципах верховенства права та рівності перед законом, відкритості та прозорості. Вона орієнтована на громадян та визначена інклюзивністю та доступністю, забезпечуючи безпечність й конфіденційність.

Також вона підтримує багаторазове використання та технологічну нейтральність і портативність даних, сприяючи адміністративному спрощенню та збереженню інформації. Крім того, вона спрямована на підтримку прийняття рішень та оцінювання ефективності та результативності, що відображається у здійсненні політики держави у цій сфері (Опар, 2021).

Постанова Кабінету Міністрів України від 12 березня 2022 року № 263 «Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем (2022), електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану» встановила, що протягом дії воєнного стану міністерства, інші центральні та місцеві органи виконавчої влади, державні та комунальні підприємства, установи, організації, що належать до сфери їх управління, мають право вживати додаткові заходи для забезпечення належного функціонування інформаційних, інформаційно-комунікаційних та електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів та захисту інформації (Деякі

питання, 2022). Серед важливих заходів можна відзначити розміщення державних інформаційних ресурсів та публічних електронних реєстрів у хмарних сервісах або центрах обробки даних, реєстрацію доменних імен у домені gov.ua для такого розміщення, створення додаткових резервних копій ресурсів та їх зберігання у зашифрованому вигляді за межами України. Також, до заходів відноситься припинення або обмеження функціонування інформаційних систем, електронних комунікаційних систем та публічних електронних реєстрів у разі загрози їх безпеці (Лопушинський, Клюцевський, & Момоток, 2023).

Додатково, 17 грудня 2022 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про адміністративну процедуру» (2022), що можна назвати наступним кроком до розвитку сервісної держави та режиму «без паперів». Цей закон передбачає встановлення чітких правил комунікації між громадянами й органами влади у процесі отримання адміністративних послуг, зокрема з використанням Єдиного державного веб-порталу електронних послуг (Про адміністративну процедури, 2022). Наприклад, у випадках, коли рішення може бути ухвалено на основі електронних документів у печатному форматі та/або даних національних електронних інформаційних ресурсів, адміністративний акт може бути ухвалений в автоматичному режимі згідно з вимогами законодавства.

Для удосконалення надання публічних послуг Кабінет Міністрів України прийняв постанову про використання Платформи реєстрів, що сприяє створенню нових баз даних і перенесенню інформації з застарілих реєстрів, надаючи державним органам можливість самостійно створювати запити на інформацію для надання послуг населенню. Регулювання діяльності Національного центру резервування державних інформаційних ресурсів і визначення порядку створення, зберігання, доступу та відновлення даних із резервних копій національних електронних ресурсів є важливим кроком для покращення роботи державних органів та їхніх інформаційних ресурсів (Деякі питання створення, 2023).

Таким чином, нормативно-правове забезпечення розвитку електронних публічних послуг в Україні постійно вдосконалюється, зокрема, шляхом прийняття й активного впровадження законодавчих актів, спрямованих на покращення цифрової інфраструктури й забезпечення доступності електронних сервісів для громадян і бізнесу. Закони та нормативні акти, що регулюють цю сферу, стають все більш адаптивними до сучасних технологічних і соціальних викликів, сприяючи розвитку цифрової економіки та підвищенню якості життя населення.

Як вже було з'ясовано, існують публічні електронні послуги й традиційні публічні послуги. Отже нижче автором представлено порівняльну таблицю 1 електронних публічних послуг і звичайних публічних послуг.

ТАБЛИЦЯ 1. ПОРІВНЯЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ЩОДО ЕЛЕКТРОННИХ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ І ТРАДИЦІЙНИХ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ

№	Критерій	Електрона публічна послуга	Традиційна публічна послуга
1	Метод надання	Онлайн доступ через Інтернет	Особисте відвідування офісу або поштового відділення
2	Час очікування	Можливість отримати послугу миттєво або протягом короткого періоду	Може варіюватися від кількох годин до декількох днів
3	Місце отримання	Онлайн, з будь-якої точки світу з доступом до Інтернету	Фізично присутній у відділенні або офісі
4	Спосіб обміну даними	Електронний обмін даними через інтернет або електронну пошту	Особиста доставка або поштовий сервіс
5	Ризик втрати документів	Зменшений ризик втрати документів, оскільки дані зберігаються в електронному вигляді	Підвищений ризик втрати або пошкодження документів
6	Час роботи офісу	Доступність 24/7 або за гнучким графіком роботи	Залежить від графіку роботи організації

Джерело: розроблено авторами на основі:(Manzhula et al., 2022; Danyliuk et al., 2022)

Слід зазначити, що головним показником зрілості е-уряду в тій або іншій країні є E-Government Development Index (EGDI) – комплексний індекс, що базується на наступних трьох компонентах:

1. Індекс онлайн сервісів (Online Service Index) – це важливий показник, який відображає рівень розвиненості електронних державних послуг, доступних через Інтернет. Online Service Index складається з декількох компонентів, які у сукупності оцінюють рівень розвитку електронних публічних послуг. Ці компоненти включають: доступ до інформації про послуги – оцінюється легкість, із якою громадяни можуть отримати доступ до інформації про послуги, які надаються урядом через онлайн-платформи; можливість отримання послуг онлайн – оцінюється, якою мірою громадяни можуть використовувати онлайн-платформи для доступу й отримання різних публічних електронних послуг, відображаючи ефективність і зручність надання послуг онлайн; доступ до послуг через мобільні додатки – оцінюється доступність та наявність публічних послуг через мобільні додатки, що відображає адаптивність надання послуг до мобільних пристроїв, які стають все більш поширеними серед населення. Кожен із цих компонентів робить свій внесок у загальну оцінку Індексу онлайн-послуг, надаючи уявлення про ефективність та доступність електронних державних послуг для громадян.

2. Індекс телекомунікаційної інфраструктури (Telecommunication Infrastructure Index) – це оціночний показник, який відображає ступінь розвиненості й доступності телекомунікаційної інфраструктури в країні. Telecommunication Infrastructure Index включає різні дані, зокрема: доступність інформаційно-комунікативних технологій (далі – ІКТ) – оцінюється наявність й доступність інфраструктури ІКТ, такої як підключення до Інтернету, наявність широкосмугового зв'язку й покриття мобільного зв'язку у різних регіонах країни; якість інфраструктури ІКТ – визначається надійність, швидкість та якість послуг ІКТ, включаючи підключення до Інтернету й продуктивність мобільних мереж, для забезпечення ефективного зв'язку та передачі даних; технологічний прогрес – оцінюється, якою мірою країна впроваджує та інтегрує інноваційні ІКТ-рішення й технології, такі як мережі 5G, волоконно-оптичний широкосмуговий зв'язок та модернізація цифрової інфраструктури, з метою покращення зв'язку та цифрових можливостей. Оцінюючи ці фактори, Індекс телекомунікаційної інфраструктури дає уявлення про стан розвитку ІКТ-інфраструктури в країні та її готовність підтримувати цифрову трансформацію і технологічний прогрес (Świtał, 2023).

3. Індекс людського капіталу (Human Capital Index) – це показник, який відображає рівень освіти та кваліфікації населення, що може впливати на його готовність до використання інформаційних технологій та електронних державних послуг. Human Capital Index компоненти зазвичай включають: доступ до освіти – оцінюється доступність освітніх можливостей для громадян у країні, включаючи початкову, середню й вищу освіту, а також програми професійно-технічної підготовки; якість освіти – оцінюються стандарти освіти, яка надається, враховуючи такі чинники, як ефективність навчальних програм, кваліфікація викладачів, інфраструктура й освітні ресурси, доступні для здобувачів освіти; розвиток навичок – вимірюється ступінь, до якого здобувачі освіти отримують відповідні навички й компетенції за допомогою освітніх і навчальних програм, включаючи технічні навички, вміння вирішувати проблеми й адаптивність до технологічного прогресу; цифрова грамотність – вимірюється обізнаність населення щодо інформаційно-комунікаційних технологіями (ІКТ), включаючи їхню здатність орієнтуватися на цифрових платформах, користуватися програмними додатками й критично оцінювати інформацію в Інтернеті; придатність до працевлаштування – оцінюється відповідність між результатами навчання й потребами ринку праці, визначаючи, чи володіють особи навичками та кваліфікацією, необхідними для забезпечення оплачуваної роботи й ефективного внеску в економіку.

Отже, E-Government Development Index є основним показником зрілості е-уряду, оскільки він враховує комплексність трьох компонентів: Індекс онлайн сервісів, Індекс телекомунікаційної інфраструктури та Індекс людського капіталу, що дає змогу здійснити аналіз рівня розвитку електронних послуг і готовності країни до цифрової трансформації.

На рисунку 2 представлено динаміку E-Government Development Index України за 2010-2022 роки.

Динаміка E-Government Development Index України за 2010-2022 роки надає важливу інформацію про прогрес та рейтинг ініціатив України у сфері надання публічних електронних послуг.

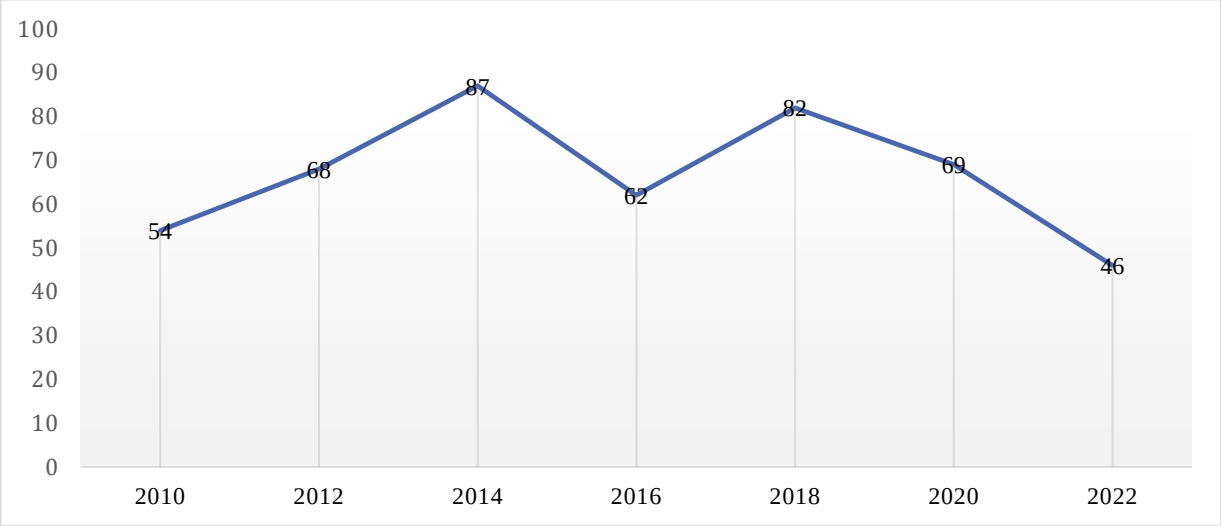

РИСУНОК 2. ДИНАМІКА ІНДЕКСУ РОЗВИТКУ E-GOVERNMENT DEVELOPMENT INDEX ЗА 2016-2022 РР., МІСЦЕ В РЕЙТИНГУ СЕРЕД 193 КРАЇН

Джерело: складено авторами на основі (UN. E-Government, 2022)

Таким чином, аналізуючи рейтинг E-Government Development Index України протягом періоду з 2010 по 2022 рік, слід відзначити певні тенденції й зміни. У 2010 році країна займала 54 місце, що свідчило про певний рівень розвитку електронного уряду. Проте, в результаті війни на сході України у 2014 році, її позиції істотно погіршилися, впавши до 87 місця, що пов'язано, у першу чергу, з певними проблемами, які виникли у державному управлінні та реформуванні системи під час конфлікту. Проте, у 2016 році ситуація покращилась і Україна піднялась вже до 62 місця.

У 2020 році рейтинг продовжив зростати, зокрема у 2022 році, Україна посіла вже 46 місце, що є найкращим результатом за останні 10 років, що свідчить про активне впровадження цифрових рішень, прийняття законів і постанов, а також про зростання усвідомлення важливості електронного уряду для покращення якості та доступності державних послуг.

Такий позитивний тренд, перш за все, свідчить про зростаючу готовність й здатність України до адаптації цифрового середовища й забезпечення громадянам ефективного доступу до електронних публічних послуг. Отже, отримання у 2022 році 46 місця – це великий крок уперед та великі перспективи отримати у 2024 році значно кращі результати.

У таблиці 2 представлено дані провідних країн світу щодо Індексу онлайн-послуг (OSI), Індексу людського капіталу (HCI), Індексу телекомунікаційної інфраструктури (TII) за 2018-2022 рр.

ТАБЛИЦЯ 2. Індекс ОНЛАЙН-ПОСЛУГ (OSI), ІНДЕКС ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ (HCI), ІНДЕКС ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ (TII) ЗА 2018-2022 РР.

№	Країна	2022			2020			2018		
		OSI	HCI	TII	OSI	HCI	TII	OSI	HCI	TII
1	Данія	0,9797	0,9559	0,9795	0,9706	0,9588	0,9979	1,0000	0,9472	0,7978
2	Канада	0,8504	0,9260	0,7770	0,8412	0,9029	0,7818	0,9306	0,8744	0,6724
3	Велика Британія	0,8859	0,9369	0,9186	0,9588	0,9292	0,9195	0,9792	0,9200	0,8004
4	Німеччина	0,7905	0,9446	0,8957	0,7353	0,9362	0,8856	0,9306	0,9036	0,7952
5	Естонія	1,000	0,9231	0,8949	0,9941	0,9266	0,9212	0,9028	0,8818	0,7613
6	США	0,9304	0,9276	0,8874	0,9471	0,9239	0,9182	0,9304	0,9276	0,8874
7	Китай	0,8876	0,7429	0,8050	0,9059	0,7396	0,7388	0,8611	0,7088	0,4735
8	Японія	0,9094	0,8765	0,9147	0,9059	0,8684	0,9223	0,9514	0,8428	0,8406
9	Україна	0,8148	0,8669	0,7270	0,6824	0,8591	0,5442	0,5694	0,8436	0,4364

Джерело складено авторами на основі (UN. E-Government, 2022)

На рисунку 3 зображено субіндекси OSI, HCI, TII провідних країн світу за 2022 рік.

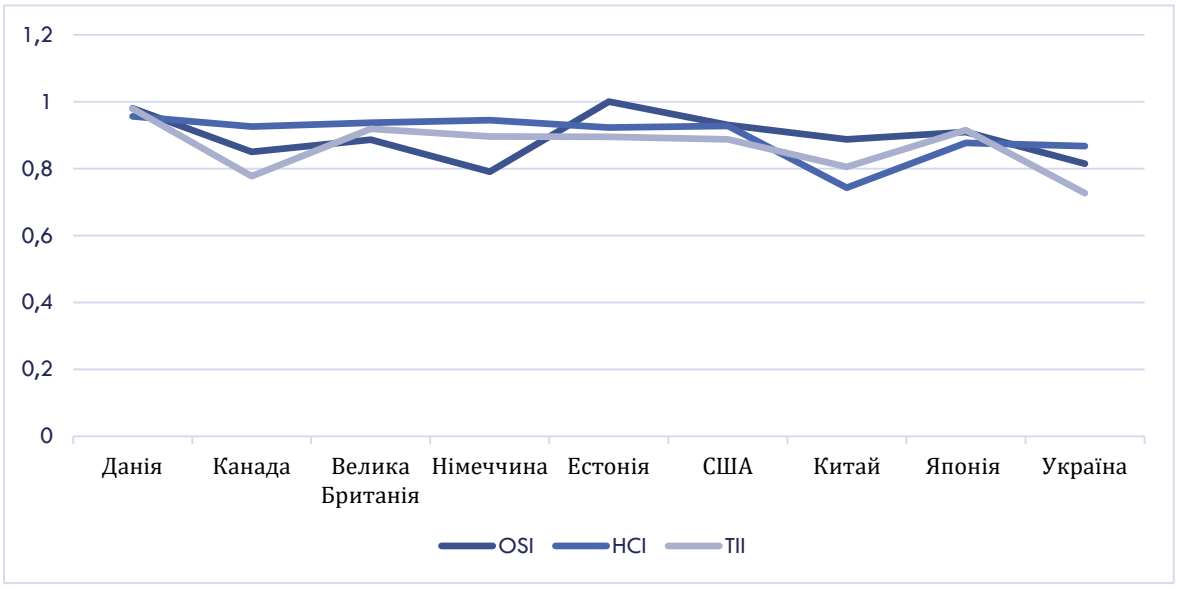

РИСУНОК 3. СУБІНДЕКСИ OSI, HCI, TII ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ ЗА 2022 РІК

Джерело: побудовано авторами на основі табл.2

Аналізуючи дані індексів країн, можна зробити кілька висновків. По-перше, країни з вищими показниками Індексу онлайн сервісів (OSI), такі як Данія та Естонія, відзначаються високим рівнем розвитку електронних державних послуг через Інтернет та мобільні додатки. Слід зазначити, що за цим індексом Україна у 2022 отримала на 0,0243 пункти більше у Німеччині. По-друге, країни з вищими показниками Індексу людського капіталу (HCI), такі як Данія, Німеччина, Велика Британія, Естонія та США мають високий рівень освіти, навичок та цифрової грамотності населення, що сприяє їхній готовності до використання інформаційних технологій. З іншого боку, Україна, з одним з найнижчих показників HCI, стикається з викликами у забезпеченні належної готовності населення до цифрової трансформації.

Загалом, країни з вищими показниками всіх трьох індексів зазвичай мають більш розвинену телекомунікаційну інфраструктуру та вищий рівень готовності населення до використання електронних публічних послуг інформаційних технологій. Індекс

телекомунікаційної інфраструктури (TII) відображає ступінь розвиненості та доступності телекомунікаційної інфраструктури в країні.

За даними, країни з вищими показниками TII, такі як Данія та Велика Британія, мають краще покриття мобільного й широкосмугового Інтернету, а також більш швидкий і надійний доступ до цих послуг. З іншого боку, країни з нижчими показниками TII, такі як Україна та Канада, мають менш розвинену телекомунікаційну інфраструктуру, що певним чином обмежує доступ громадян до електронних публічних послуг та можливості використання інформаційних технологій.

На рисунку 3 відображено показники Індексу онлайн-послуг (OSI), Індексу людського капіталу (HCI), Індексу телекомунікаційної інфраструктури (TII) України за 2018-2022.

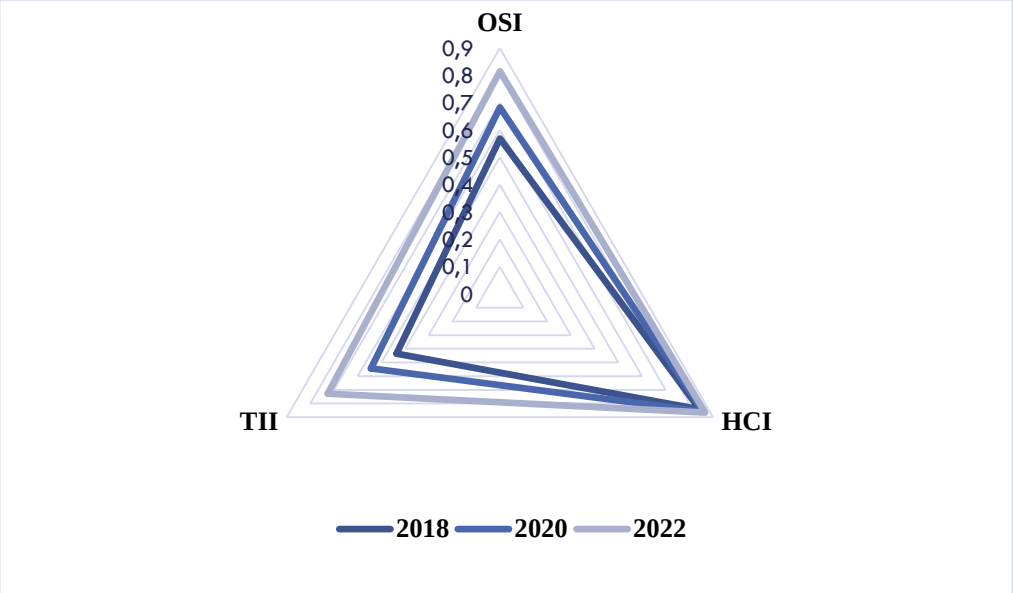

РИСУНОК 4. ПОКАЗНИКИ ІНДЕКСУ ОНЛАЙН-ПОСЛУГ (OSI), ІНДЕКСУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ (HCI), ІНДЕКСУ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ (TII) УКРАЇНИ ЗА 2018-2022

Джерело: побудовано авторами на основі табл. 2

Таким чином, як можна побачити на рисунку 3, Україна показала покращення в усіх трьох індексах з 2018 по 2022 рік. Індекс онлайн сервісів зріс з 0,5694 в 2018 році до 0,8148 в 2022 році, що свідчить про значний прогрес у розвитку електронних публічних послуг і підвищення рівня доступності публічних послуг через Інтернет. Індекс людського капіталу також показав зростання, з 0,8436 у 2018 році до 0,8669 у 2022 році, вказуючи на зростання рівня освіти й цифрової грамотності населення. Проте, все одно він залишається вкрай низьким, що значно ускладнює і гальмує процеси цифровізації електронних публічних послуг в Україні.

Найбільше покращення було зафіксовано в індексі телекомунікаційної інфраструктури (TII), який зріс із 0,4364 у 2018 році до 0,727 у 2022 році. Це свідчить про значні зусилля в удосконаленні та розвитку телекомунікаційної інфраструктури країни, що сприяло збільшенню доступності та якості послуг зв'язку для громадян. У цілому, покращення цих індексів вказує на позитивні тенденції розвитку електронних публічних послуг і інфраструктури в Україні, що сприяє її подальшій цифровій трансформації та покращенню якості життя громадян.

Однією з основних цілей цифрової трансформації Міністерства на 2023 і 2024 роки стало повне оцифрування усіх державних послуг. Для досягнення цієї мети було створено портал «Дія» (https://diia.gov.ua/), який є основним інструментом мобільного застосунку, веб-порталу та бренду цифрової держави в Україні, розробленим Міністерством цифрової

трансформації. Започаткований у 2019 році та офіційно введений у використання у 2020 році, «Дія» став універсальною платформою доступу для громадян і бізнесу до всіх електронних державних послуг за єдиною стандартизованою процедурою. Попередньо більшість цих послуг розміщувалась на різних порталах, що робило їх важкодоступними, а процес оформлення був складним та вимагав специфічних знань або додаткової допомоги.

Уряд також вводить ініціативи, спрямовані на підтримку розвитку підприємництва через цифровізацію. Зокрема, була запущена комплексна послуга «е-Підприємець», яка спрощує процедури реєстрації бізнесу й відкриття банківських рахунків. Нові інформаційні системи також впроваджуються для автоматизації процесів у галузях, таких як рибальство та донорство крові, що сприятиме їхньому розвитку через цифровізацію. Такі заходи покликані підвищити ефективність надання публічних послуг і зменшити бюрократичні бар'єри для громадян і підприємств.

Протягом 2023 року продовжила свою роботу розробка інших інформаційних систем. З метою сприяння розвитку рибного сектору через його цифровизацію було запущено Єдину державну електронну систему управління галуззю «еРиба». Крім цього, уряд розпочав використання інформаційно-комунікаційної системи донорства «еКров», що автоматизує адміністративні процедури у галузі донорства крові та її компонентів. Нова структура «Дія.Офіс» для держслужбовців включає цифрову автоматизацію процесів, пов'язаних із виконанням посадових обов'язків та обміном інформацією.

Також було дозволено приєднання до Єдиної інформаційної системи соціальної сфери інформаційних ресурсів державних органів влади та введено нову підсистему – електронний кейс-менеджмент, спрямований на організацію надання та обліку соціальних послуг та обмін інформацією між фахівцями. Такі зміни відображають новий підхід до соціальної підтримки, спрямований на рішення проблем окремих сімей із зосередженням на конкретних потребах, а не просто на фінансовій допомозі (Укрінформ, 2024).

4. Discussion

Незважаючи на певні успіхи і результативність цифрових реформ, впровадження електронних публічних послуг в Україні стикається з рядом проблем, серед яких можна виділити технічні та технологічні складнощі, неоднаковий рівень доступності до інтернету в різних регіонах країни, недостатню компетентність персоналу, відсутність єдиної інформаційної бази даних та стандартизованих процедур, а також недостатню правову базу та відповідність законодавства міжнародним стандартам у сфері електронного урядування.

Суттєвою проблемою залишається забезпечення долучення літніх людей до процесу цифровізації країни. Люди похилого віку стикаються з певними перешкодами у використанні сучасних технологій через недостатність цифрових навичок і відсутність досвіду користування комп'ютерами та іншими електронними пристроями. У групі респондентів віком до 30 років 98% користуються Інтернетом щодня, тоді як лише 0,7% стверджують, що не мають такої практики. У групі осіб у віці 70+ років відповідні показники становлять 44% і 38%. Найменший рівень користування публічними електронними послугами, а саме 34,5%, спостерігається серед осіб похилого віку, що є найнижчим показником серед усіх вказаних груп, що свідчить про необхідність вдосконалення доступності та користування публічними електронними послугами серед осіб похилого віку.

Важливо зазначити, що, попри значне зростання серед осіб похилого віку користування інтернетом, рівень користування електронними державними послугами практично не змінився (34,5% зараз проти 33,5% у 2022 році). (Звіт UNDP, 2024) . Це може бути спричинено низкою чинників, включаючи соціокультурні звичаї, фізичні обмеження, а також відчуття відчуженості від технологій, що є непривабливими або незрозумілими. Без належного урахування цих чинників та розробки спеціалізованих програм і підходів для літніх громадян може виникнути ризик соціальної відмежованості та нерівності у доступі до сучасних технологій.

Також однією з проблем є те, що, незважаючи на зусилля держави залучити якомога більше користувачів до державних послуг через смартфони, існує прошарок населення, який не має змоги придбати смартфон для здійснення свого права на користування цифровими

послугами. Такий підхід призводить до виникнення соціальної відмежованості й поглиблення рівня нерівності у доступі до державних електронних сервісів. Згідно звіту НБУ, якщо у 2021-му на харчуванні економили 12,2% громадян, то у 2022-му – 19,9%, а в 2023-му – вже 26,2%, тобто більше, ніж чверть громадян. Частка тих, кому вистачає на харчі, а на одяг і взуття потрібно заощадити або позичити, спочатку зростала, потім зменшувалася, але за підсумками за два роки не змінилася.

Проблема недостатньої координації між державними органами у сфері впровадження електронних послуг має кілька аспектів, що гальмують процес розвитку й функціонування цих послуг.

Розбіжності між різними органами призводять до дублювання зусиль у розробці й впровадженні електронних сервісів, а також спричиняє неповноцінне їхнє впровадження та затримки у реалізації. Зазвичай, це призводить до непродуктивного використання ресурсів, які могли б бути спрямовані на покращення якості та доступності послуг. Така ситуація може ускладнити доступ користувачів до необхідних послуг та знизити їхню якість, а також підірвати довіру громадян до електронного урядування.

Недостатня цифрова грамотність серед населення є серйозною перешкодою для успішного впровадження електронних послуг в Україні. Не всі користувачі мають достатній рівень знань та навичок у сфері використання інформаційно-комунікаційних технологій, що ускладнює їхню взаємодію з електронними сервісами. Як вже було проаналізовано в дослідженні Індекс людського капіталу підтверджує цю проблему, що свідчить про істотні недоліки і проблеми в освіті та цифровій грамотності населення, які можуть призвести до відчутних нерівностей у доступі до електронних сервісів, зокрема серед груп населення з обмеженими можливостями або серед літніх громадян. Боротьба з цією проблемою потребує комплексного підходу, включаючи проведення масових освітніх кампаній, тренінгів із цифрової грамотності, а також сприяння доступу до технологій для всіх верств суспільства. Це не лише покращить взаємодію громадян із державою через електронні послуги, а й сприятиме соціальній інклюзії та розвитку цифрового суспільства в цілому.

З огляду на визначені проблеми, існує низка напрямів для удосконалення електронних публічних послуг в Україні.

По-перше, покращення цифрової інфраструктури та доступу до технологій має визначальне значення для забезпечення широкої доступності й зручності користування електронними послугами. Це включає розширення покриття широкосмугового інтернету, особливо в сільській місцевості та районах з недостатнім рівнем обслуговування, а також забезпечення вільного доступу до таких пристроїв, як комп'ютери та смартфони.

По-друге, важливим є вирішення питання цифрової грамотності серед населення. Впровадження комплексних освітніх програм та інформаційних кампаній, спрямованих на покращення цифрових навичок та знань, може розширити можливості громадян ефективно використовувати електронні послуги. Цільові ініціативи мають бути спрямовані на вразливі групи населення, зокрема людей похилого віку та людей із інвалідністю, для забезпечення інклюзивності.

По-третє, для запобігання дублюванню зусиль та впорядкування впровадження електронних послуг вкрай важливо налагодити координацію між державними установами. Створення централізованих наглядових органів або міжвідомчих робочих груп може сприяти співпраці та забезпечити узгодженість у розробці та наданні електронних державних послуг.

Крім того, постійне оцінювання та вдосконалення існуючих електронних послуг є важливими для покращення користувацького досвіду та задоволення нових потреб. Збір відгуків від громадян і зацікавлених сторін може допомогти визначити сфери, які потребують вдосконалення, і спрямувати майбутні зусилля з розвитку.

Загалом, інвестуючи у цифрову інфраструктуру, просуваючи цифрову грамотність, покращуючи міжвідомчу координацію та сприяючи культурі інновацій і постійного вдосконалення, Україна може значно покращити свої електронні державні послуги та краще задовольняти потреби своїх громадян у цифрову епоху.

5. Conclusion

Загальні висновки дослідження електронних публічних послуг в Україні відображають складну й багатогранну картину їх сучасного стану та перспективи розвитку. Перш за все, аналіз нормативно-правового забезпечення показав певний прогрес у регулюванні сфери електронних послуг, однак залишаються прогалини, які потребують подальшої уваги й вдосконалення.

Порівняльна характеристика електронних та традиційних публічних послуг відобразила переваги й недоліки кожного підходу, а також виявила потенціал для подальшої інтеграції й розвитку електронних форм надання послуг.

Комплексний аналіз стану електронних послуг на основі міжнародного рейтингу Government Development Index свідчить про певні досягнення, але також вказує і на певні недоліки у сферах доступності, якості й використання цифрових технологій.

Нарешті, виявлені основні проблеми та перешкоди, такі як брак цифрової грамотності, недостатня координація між державними органами та обмежений доступ до цифрової інфраструктури, потребують комплексного підходу до вирішення. Водночас, зазначені перспективи у формі впровадження нових ініціатив та розвитку цифрових платформ свідчать про потенціал у подальшому розвитку електронних публічних послуг в Україні, який може сприяти покращенню якості життя громадян та ефективності державного управління.

Практична значимість результатів дослідження полягає в їхньому потенціалі покращення електронних публічних послуг в Україні та сприянні розвитку країни в цілому. Більше того, висновки дослідження можуть послужити основою для розробки конкретних програм та проектів, спрямованих на підвищення рівня цифрової грамотності серед населення, покращення координації між державними органами та розвитку інфраструктури цифрових послуг. Крім того, ці результати можуть бути корисними для прийняття рішень на різних рівнях влади та для формування стратегічних напрямків розвитку електронного урядування. Таким чином, практична значимість результатів дослідження полягає в їхній спроможності надати конкретні рекомендації та інструменти для подальшого удосконалення електронних публічних послуг та забезпечення сталого розвитку країни.

References

Danyliuk, M., Dmytryshyn, M., & Goran, T. (2022). Digitisation of Ukraine in Terms of Public Electronic Services' Distribution. *Scientific Horizons, 24*(7), 90-99. DOI: 10.48077/scihor.24(7).2021.90-99

Fedushko, S., Zakharchuk, M., Yurkiv, M., & Syerov, Y. (2023). Analysis of the Introduction of Electronic Services in Public Administration: World Experience. In *Developments in Information and Knowledge Management Systems for Business Applications* (pp. 341-363). DOI: 10.1007/978-3-031-27506-7_14.

Manzhula, A., Okopnyk, O., Lashkun, A., & Yurchenko, V. (2022). The ratio of electronic and public services: legal aspect. *Cuestiones Políticas, 40*(72), 582-590. https://doi.org/10.46398/cuestpol.4072.34

Sinlae, A. A. J., Daniarti, Y., Alamsyah, D., & Damuri, A. (2022). Development Of an Electronic Public Complaints System to Improve Public Services. *Jurnal Pilar Nusa Mandiri, 18*(1), 81-86. DOI: 10.33480/pilar.v18i1.2969

Świtał, P. (2023). Electronic Public Services for Citizens – an Outline of the Issues. *Przegląd Prawa Administracyjnego*, 5, 137-150. https://doi.org/10.17951/ppa.2022.5.137-150

UN. E-Government Knowledgebase (UNeGovKB), (2022). https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country-Information/id/180-Ukraine

Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 12 березня 2022 р. No 263.

URL: https:// www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-zabezpechennya-funkcionuvannya-informacijno-komunikacijnih-sistem-elektronnih-komunikacijnih-sistem-publichnih-e

Деякі питання створення та функціонування державних електронних платформ для ведення публічних електронних реєстрів: постанова Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2023 р. No 356 URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-stvorennia-ta-funktsionuvannia-der-a356

Звіт UNDP (2024). Аналітичний звіт «Думки і погляди населення України щодо державних електронних послуг у 2023 році» URL: https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/analitychnyy-zvit-dumky-i-pohlyady-naselennya-ukrayiny-shchodo-derzhavnykh-elektronnykh-posluh-u-2023-rotsi

Кохан, В. П., & Єгорова-Луценко, Т. П. (2018). Стан розвитку електронних адміністративних послуг: огляд впровадження на державному рівні. *Право та інноваційне суспільство,* № 2 (11). DOI: 10.31359/2309-9275-2018-11-2-37

Кужда, Т., Луциків, І., & Гевко, В. (2021). Теоретичні та правові засади організації надання публічних електронних послуг. *Соціально-економічні проблеми і держава,* 2(25), 374-384. URl: http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2021/21ktipep.pdf

Куспляк, Г., Куспляк, І., & Серенок, А. (2023). Напрями вдосконалення надання адміністративних та публічних електронних послуг в умовах воєнного стану. *Теоретичні та практичні питання державотворення. Дослідження. Розробки. Проекти*, 30, 1-12. doi.org/10.35432/tisb302023295150

Лопушинський, І. П., Клюцевський, В. І., & Момоток, О. М. (2023). Особливості надання публічних (електронних публічних) послуг в умовах воєнного стану в Україні. *Наукові інновації та передові технології, 4*(18), 110–123. doi.org/10.52058/2786-5274-2023-4(18)-110-123

Мерзляк, А. В., Боклаг, В. А., & Віхорт, Ю. В. (2021). Зарубіжний досвід розвитку системи електронних публічних послуг в умовах розбудови інформаційного суспільства. *Держава та регіони,* (136), 21. doi.org/10.32840/1813-3401.2021.1.21

Опар, Н. В. (2021). Теоретичні основи надання електронних послуг в Україні. *Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу*, (6), 33. doi.org/10.32702/2307-2156-2021.6.33

Офіційне інтернет-представництво Президента України (2021). Глава держави підписав закон про особливості надання електронних публічних послуг. URL: https://www.president.gov.ua/news/glava-derzhavi-pidpisav-zakon-pro-osoblivosti-nadannya-elekt-70005

Про адміністративну процедуру: Закон України № 2073-IX, від 17.10 2022, ост. ред. 01.04.2024 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text

Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг : Закон України № 1689-IX від 15.07.2021 р., ост. ред. від 31.03.2023 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-20#Text

Тищенкова, І. О. (2017). *Електронні послуги у діяльності публічної адміністрації України*: монографія. Дніпро. 156 с..

Укрінформ. (2024) Рік без антиреформ та проривів: які сфери розвивалися у 2023 році? URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3838227-rik-bez-antireform-ta-proriviv-aki-sferi-rozvivalisa-u-2023-roci.html

МОДЕРНІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

MODERNIZATION OF PUBLIC EDUCATION ADMINISTRATION IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Olena Ivanii

Department of Law and Public Administration
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko
e-mail: elena@sspu.edu.ua
ORCID: 0000-0003-3967-7900

Vladyslav Hanzha

Department of Business Economics and Administration
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko
ORCID: 0009-0003-5271-0258

Анотація
У результаті дослідження здійснено огляд сучасних механізмів державного управління освітою в Україні, враховуючи сучасні виклики та тенденції. Виявлено відмінності в українському й європейському контекстах і здійснено порівняльну характеристику, що дало змогу визначити напрями в освітній політиці України. Досліджено сучасний стан державного управління освітою в Україні та надано оцінку ефективності існуючих механізмів. Виокремлено основні виклики та проблеми, з якими стикається система управління освітою, такі як бюрократія, недостатня фінансова підтримка, нестабільність правового середовища тощо. Сформульовано існуючі напрями модернізації державного управління освітою з метою вдосконалення його ефективності й відповідності вимогам сучасного суспільства.
Ключові слова: державне управління, освіта, інновації, цифровізація, реформування, механізми державного управління

Abstract
As a result of the study, an overview of modern mechanisms of state management of education in Ukraine was carried out, taking into account modern challenges and trends. The differences in the Ukrainian and European contexts were identified and a comparative characterization was carried out, which made it possible to determine priorities in the educational policy of Ukraine. The current state of state management of education in Ukraine has been studied and an assessment of the effectiveness of existing mechanisms has been provided. The main challenges and problems faced by the education management system are highlighted, such as bureaucracy, insufficient financial support and the instability of the legal environment. The existing directions of modernization of the state management of education are formulated in order to improve its efficiency and compliance with the requirements of modern society.
Keywords: public administration, education, innovation, digitalization, reformation, mechanisms of public administration

1. Introduction

Сучасне глобалізаційне середовище характеризується активними темпами змін у всіх сферах, включаючи освіту. Зростання технологій, глобальна конкуренція й культурна різноманітність ставлять перед системою державного управління нові завдання й виклики. Збільшення потреб у гнучкості, інноваціях і адаптації до міжнародних стандартів потребує перегляду й модернізації адміністративних практик у сфері освіти. Необхідність модернізації

системи державного управління освітою в контексті глобалізації стає особливо актуальною у зв'язку зі зростанням вимог до підготовки конкурентоздатних фахівців у всьому світі. Забезпечення ефективного управління ресурсами, упровадження інноваційних підходів і забезпечення відповідності міжнародним стандартам стають важливими завданнями для країн у глобальному освітньому просторі.

Цілі сталого розвитку України, які були опрацьовані національним урядом після підписання Україною підсумкового документу 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку під назвою «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року», були визначені світовою спільнотою як пріоритетні напрями розвитку (General Assembly, 2015). Ці напрями розвитку були сформульовані через сімнадцять глобальних цілей сталого розвитку. Ціль сталого розвитку № 4: забезпечення всеохоплюючої й справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання протягом усього життя для всіх (General Assembly, 2015). Дана ціль спрямована на створення доступної, рівної й якісної освіти для всіх людей незалежно від їхнього віку, статі, етнічного походження чи соціального статусу. Вона покликана сприяти розвитку освіти як інструменту для особистого та професійного зростання кожної особи протягом усього життя.

Визначивши освіту як ключовий елемент інтелектуального, духовного, фізичного й культурного зростання особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, а також як запоруку розвитку суспільства та держави, держава взяла на себе зобов'язання у формуванні та реалізації освітньої політики (Про освіту, 2017). Також слід додати, що свідченням постійної уваги до освітніх проблем у сфері державного управління є обговорення Президентом України питань розвитку вищої освіти з ректорами провідних закладів вищої освіти України. На основі таких дискусій Президент України доручив Кабінету Міністрів розробити та затвердити стратегію розвитку вищої освіти в Україні на період 2021–2031 років до 1 листопада 2020 року (Про вдосконалення вищої освіти, 2020). Згодом ця стратегія визначила основні цілі функціонування системи вищої освіти й відповідно було скориговано пріоритети її розвитку відповідно до глобальних тенденцій світової економіки (Стратегія розвитку, 2021).

Конкретизація питань щодо державного управління освітою було також висвітлено і у Стратегічному плані діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року (далі – МОН), який було розроблено у 2024 році під загальною координацією віце прем'єр міністра з інновацій, розвитку освіти, науки та технологій України. Стратегічний план містить дев'ять пріоритетів МОН до 2027 року, які охоплюють ключові сфери діяльності міністерства. Його основу складають візія майбутнього освіти і науки України, а також державні програмні документи, що визначають стратегії розвитку країни та її інтеграцію до Європейського Союзу (Стратегічний план МОН).

Отже, дослідження теми державного управління освітою та його модернізації важливе через активні зміни у глобалізованому середовищі, де технологічний прогрес, глобальна конкуренція й культурна різноманітність визначають нові завдання й виклики. Модернізація адміністративних практик у сфері освіти необхідна для відповіді на зростаючі вимоги до гнучкості, інновацій та відповідності міжнародним стандартам. Цілі сталого розвитку, визначені як пріоритети для України, підкреслюють важливість забезпечення якісної освіти й можливостей навчання протягом усього життя для всіх, що потребує не лише освітніх реформ, а й модернізації системи державного управління освітою, щоб вона була ефективною та відповідала сучасним викликам.

2. Materials and Methods

Питання державного управління освітою сьогодні привертає увагу багатьох дослідників і дослідниць адже воно стоїть на перетині ключових викликів сучасного суспільства, таких як глобалізація, технологічні інновації, економічна конкуренція й потреби ринку праці. Наукові дослідження авторів Н. Добрянської, О. і В. Тітових, Н. Сєркової та В. Мороз (2020) спрямовані на аналіз і класифікацію механізмів публічного управління в освітній сфері на різних рівнях, від загальної середньої освіти до вищої освіти в Україні. Роботи цих авторів включають

визначення ефективності й особливостей державного управління в контексті освіти, а також аналіз впливу національних і міжнародних факторів на систему освіти країни.

Дослідження В. Олійника (2019) та І. Якайтіса (2018) зосереджені на теоретичних і практичних аспектах державного управління в контексті євроінтеграції та інноваційного розвитку вищої освіти в Україні. Автори досліджують механізми управління, що сприяють впровадженню новацій у сфері освіти та адаптації до міжнародних стандартів. Роботи цих авторів відображають актуальність і важливість проблем управління в освітній галузі України, а також вказують на шляхи подальшого вдосконалення системи державного управління, які спрямовані на підвищення якості та доступності освіти в країні. Проте незважаючи на велику кількість досліджень, дана тема потребує осучаснення і подальших наукових розвідок.

Метою даного дослідження є визначення поточного розвитку державного управління освітніми процесам в Україні, а також висвітлення основних викликів і напрямів його модернізації. Згідно мети перед дослідженням постають завдання:

1. Розкрити механізми державного управління освітою в Україні;
2. Надати порівняльну характеристику українських і європейських контекстів, які зумовлюють пріоритети в освітній політиці України;
3. Дати оцінку поточного стану державного управління освітою в Україні;
4. Систематизувати виклики державного управління освітою в Україні за виокремленими напрямами;
5. Сформувати існуючи напрями модернізації державного управління освітою в Україні

У процесі дослідження державного управління освітою було використано різноманітні методи, які охоплюють широкий спектр напрямків. Основні методи, що були використані в цьому дослідженні, були економіко-статистичний підхід, метод порівняння, систематизації, методи індукції, дедукції і узагальнення.

За допомогою методу порівняння встановлені відмінності між українськими і європейськими контекстами, що впливають на формування пріоритетів в освітній політиці України. Метод систематизації було використано для детального опису механізмів державного управління освітою та формування викликів, пов’язаних із цим процесом в Україні.

За допомогою економіко-статистичного методу дослідження виявлено динаміку виконання Угоди про Асоціацію в галузі освіти з 2015 по 2023 роки, що дало змогу оцінити прогрес у гармонізації освітньої системи з європейськими стандартами. Також за допомогою цього методу було проаналізовано стратегічні орієнтири розвитку освіти до 2027 року, що надало можливість визначити пріоритетні напрями подальшого розвитку освітньої системи.

Дослідження також виявило динаміку Індексу людського капіталу України з 2008 по 2022 роки, що дало змогу зрозуміти зміни у розвитку освіти та ідентифікувати слабкі сторони. У результаті були визначені ключові аспекти, на які Україна повинна звернути увагу при формулюванні своєї освітньої політики, щоб забезпечити більш ефективний розвиток освітньої системи та відповідність європейським стандартам.

Завдяки методу систематизації було сформовано ключові проблеми й виклики, з якими стикається система державного управління освітою в Україні. Комбінація методів індукції і дедукції дала змогу отримати комплексний і всебічний аналіз державного управління освітою, враховуючи як загальні закономірності, так і конкретні особливості та контекст української системи освіти.

3. Results

В умовах глобалізації процес формування й реалізації державної політики в галузі освіти враховує зміни не лише на загальнодержавному рівні, а й у міжнародному й регіональному контекстах. Слід відзначити, що потреба у таких змінах виникає не лише в освіті, але й у інших сферах суспільної діяльності, яка зумовлена європейськими стратегічними пріоритетами України, а також глобалізаційними й інтеграційними процесами. Освіта завжди мала значення як державно-суспільна функція, яка спрямована на формування й розвиток

соціально важливих якостей будь-якої людини. Також через освіту можна впливати на суспільну свідомість і сприяти свідомому саморозвитку населення (Добрянська, 2024).

За думкою Н.А. Сєркової, на сьогоднішній день система освіти в Україні перебуває у процесі чергового реформування і важливим чинником успішності цих реформ є принципові зміни в системі державного управління освітою. Авторка відзначає, що державне управління в Україні реалізується через розроблення й упровадження відповідних механізмів, які забезпечують ефективне розв'язання наявних суперечностей у цій сфері. А, отже, механізми державного управління освітою представляють собою практичні заходи, інструменти й стимули, які використовуються державними органами для впливу на освіту з метою досягнення визначених цілей (Сєркова, 2019).

Добрянська Н.В. (2024) у своїй науковій роботі виокремлює наступні механізми державного управління освітою (табл. 1).

ТАБЛИЦЯ 1. МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ

№	Механізм	Опис
1	Нормативно-правовий механізм	Нормативно-правовий механізм – це засіб регулювання державно-суспільних відносин шляхом прийняття й виконання відповідних нормативно-правових актів. Його основна мета полягає в установленні правових норм і принципів, які регулюють функціонування освітніх процесів і взаємодію між всіма елементами освітньої системи. Такий механізм визначає права й обов'язки учасників освітнього процесу, норми і стандарти якості освіти, а також порядок вирішення спірних ситуацій у сфері освіти.
2	Організаційний механізм	Організаційний механізм управління освітою полягає у визначенні об'єктів і суб'єктів цієї системи, їхніх цілей, функцій та методів управління. Він забезпечує взаємодію між усіма органами, які відповідають за освітній процес і сприяє реалізації низки завдань, що передбачають узгодження цілей і функцій освіти. Ефективне функціонування організаційного механізму є важливою передумовою для проведення подальших реформ у сфері освіти в Україні, оскільки воно створює необхідні умови для реалізації стратегічних цілей та покращення якості освіти.
3	Фінансово-економічний механізм	Фінансово-економічний механізм управління освітою спрямований на регулювання фінансово-економічної діяльності в галузі освіти. Він передбачає розробку й упровадження різноманітних програм розвитку, бюджетування й фінансування діяльності освітніх закладів. Такий механізм має на меті забезпечити достатні фінансові ресурси для здійснення освітніх програм, розвитку інфраструктури та підтримки освітніх закладів, що сприятиме підвищенню якості освіти та розвитку освітньої системи в цілому.
4	Інформаційно-комунікаційний механізм	Інформаційно-комунікаційний механізм управління освітою базується на впровадженні інформаційної інфраструктури, спрямованої на ефективне управління системою освіти. Він охоплює складання звітності освітніх закладів, формування статистичних збірників і активне використання інтернет-ресурсів для обміну інформацією й комунікації між усіма зацікавленими сторонами. Такий механізм сприяє збору, аналізу й поширенню даних про стан освітньої системи, що дає змогу приймати обґрунтовані управлінські рішення та вдосконалювати якість освіти.

Джерело: складено авторами на основі: (Добрянська, 2024)

Таким чином, механізми державного управління освітою в сучасному світі є важливими інструментами для забезпечення ефективного функціонування освітньої системи. Нормативно-правовий механізм регулює взаємовідносини у сфері освіти шляхом ухвалення відповідних законів і положень. Організаційний механізм визначає структуру й функції освітнього управління, сприяючи координації дій між різними структурами. Фінансово-економічний механізм забезпечує фінансову підтримку освітніх програм і закладів. Інформаційно-комунікаційний механізм сприяє обміну

інформацією та комунікації між всіма учасниками освітнього процесу. Отже, ці механізми взаємодіють для забезпечення якісної та доступної освіти для всіх.

Міністерство освіти і науки України (далі – МОН) як центральний орган виконавчої влади здійснює свою діяльність у відповідності з положеннями ключових програмних документів, таких як угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Стратегії розвитку, реформування державного управління та інші стратегічні документи. У своїй роботі МОН відображає пріоритети, визначені цими документами, а також враховує положення важливих національних стратегій і програм, серед яких Національна стратегія сприяння громадянському суспільству, Стратегія сталого розвитку тощо.

В умовах сьогодення МОН наголошує, що освіта в новій Україні має орієнтуватися на практичні навички, розвиток м'яких компетенцій, забезпечення ментальної безпеки й свободи вибору. Важливим аспектом є наголос на постійному навчанні протягом усього життя. Упровадження таких змін у систему освіти потребує часу, ресурсів, нових стратегій і складних рішень. Умови війни створюють подвійний виклик, але й додають додаткову мотивацію, оскільки необхідність у цих змінах стала актуальною вже давно. У такому контексті важливо враховувати інноваційні технології, які можуть допомогти в ефективному впровадженні нововведень у навчальний процес. Такий підхід сприятиме не лише підвищенню якості освіти, а й підготовці учнів до викликів сучасного світу.

Незважаючи на виклики, що постають через умови війни, це також створює додаткову мотивацію для прискорення цього процесу, оскільки потреба у сучасній, адаптивній освіті стала надзвичайно актуальною. Принципи, якими керується МОН України в державному управлінні освітою представлено в табл. 1.

ТАБЛИЦЯ 2. ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ, ЯКИМИ КЕРУЄТЬСЯ МОН УКРАЇНИ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ ОСВІТОЮ

1. Особистісно - орієнтована освіта У сфері освіти Міністерство освіти і науки України ставить перед собою завдання забезпечити, щоб кожна людина відчувала свою цінність і була здатною досягати своїх цілей	2. Євроінтеграція і глобалізація Освіта в Україні повинна готувати громадян до активної участі в глобалізованому світі, сприяючи поширенню принципів толерантності та міжкультурної комунікації.	3. Освіта впродовж життя Система освіти створює умови для постійного навчання і розвитку всіх громадян України.
4. Build back better («відбудувати краще, ніж було») Реструктуризація освітньої інфраструктури проводиться з урахуванням необхідності її модернізації і розвитку.	5. Освіта, спрямована на утвердження української політичної нації і розвиток громадянського суспільства Освітня система спрямована на виховання поваги до української мови й культури, на формування національної свідомості й громадянської відповідальності, а також на поширення цінностей доброчесності, доброти й емпатії, поваги до гідності кожної особи та спадку української історії.	6. Освіта, що формує світоглядні орієнтири Освіта спрямована на формування світоглядних орієнтирів, а також на розширення світосприйняття та поглиблення мислення.
7. Адаптивність до світу, який швидко змінюється Освіта повинна розвинути необхідні вміння для досягнення високих результатів: критичне мислення, вміння вирішувати проблеми, гнучкість та креативність.	8. Співпраця з громадою Освітня та наукова системи мають активно співпрацювати з громадськістю, батьками, урядом, приватним сектором і неприбутковими організаціями. Громади розглядають освіту та науку як пріоритети, і вкладають у них ресурси, розуміючи, що це інвестиція у добробут членів громади.	9. Наукове-орієнтовне навчання Наука й освіта мають співпрацювати, будуючи якісну взаємодію між собою. Система освіти має навчати використанню наукових методів пізнання й орієнтуватися на найновіші наукові досягнення,

		відкриття й винаходи, щоб використовувати їх в освітньому процесі.
10. Наука й інновації Гуманітарний фундамент є основою, який охоплює всі аспекти суспільства і формує «гуманітарну ауру нації». Високотехнологічний розвиток суспільства створює середовище для інтелектуальної творчості, спрямоване на формування суспільних цілей, цінностей і сталих соціальних структур, а також на практичний внесок у благо громад, регіонів і держави.	11. Безбар'єрна й інклюзивна освіта Кожна особа, незалежно від соціального статусу, етнічного походження, віку, особливих освітніх потреб, стану здоров'я чи статі, має право на якісну освіту.	

Джерело: складено авторами на основі (Стратегічний план МОН)

Таким чином, МОН України керується принципами системності й комплексності у вдосконаленні освітньої політики. Воно акцентує на підвищенні якості освіти, залученні громадськості та ефективному використанні різноманітних механізмів управління. МОН активно взаємодіє з громадськістю, науковою спільнотою й іншими зацікавленими сторонами для розробки та реалізації інноваційних освітніх стратегій. Його діяльність спрямована на створення сприятливого середовища для розвитку освіти, що відповідає потребам сучасного суспільства та гарантує розвиток індивідуальних та професійних здібностей кожного учасника освітнього процесу.

У цьому контексті слід звернути увагу на українські й європейські контексти, які зумовлюють пріоритети в сучасній освітній політиці (табл.3).

ТАБЛИЦЯ 3. УКРАЇНСЬКІ Й ЄВРОПЕЙСЬКІ КОНТЕКСТИ, ЯКІ ЗУМОВЛЮЮТЬ ПРІОРИТЕТИ В ОСВІТНІЙ ПОЛІТИЦІ

№	Українські контексти, які зумовлюють пріоритети в освітній політиці	Європейські контексти, які зумовлюють пріоритети в освітній політиці
1	Подолання наслідків посттоталітарного, постколоніального та посткомуністичного минулого в українському суспільстві, яке утруднює будь-які перетворення	Охорона екологічного балансу та зміни клімату (Green transition).
2	Забезпечення всебічної та справедливої якісної освіти та підтримка навчання протягом усього життя	Цифрова революція (Digital transition)
3	Створення безпечних умов, відновлення та відповідь на виклики війни	Розумний, сталий, інклюзивний розвиток (Smart, sustainable and inclusive growth)
4	Подолання освітніх втрат здобувачів освіти	Соціальна та територіальна єдність (Social and territorial cohesion)
5	Підтримка українців за кордоном (діаспора, суб'єктність України, МУШ)	Витривалість (Health and economic, social and institutional resilience)
6	Міжнародна співпраця (освітня дипломатія)	Політика для наступного покоління (Policies for the next generation, children and youth)
7	Включення українців, які повертаються з-за кордону або з окупованих територій, у українське суспільство	Трансформація від індустріального до постіндустріального (творчого) суспільно-економічного ладу, де основними цінностями й джерелом конкурентоспроможності стане підприємництво та інновації
8	Виховання національної свідомості та громадянської активності	
9	Освіта для ветеранів	
10	Боротьба з корупцією та виховання чесності	
11	Забезпечення рівних можливостей та прав жінок і чоловіків	
12	Підтримка психічного здоров'я	

Джерело: складено автором на основі6 (Стратегічний план МОН)

Таким чином, українські та європейські контексти, які визначають пріоритети в освітній політиці, спрямовані на подолання різних викликів і реалізацію різних завдань, що пояснюється певними особливостями розвитку країн. Україна стикається з посттоталітарним і посткомуністичним минулим, що ускладнює будь-які перетворення, в той час як Європа акцентує на охороні екологічного балансу й зміні клімату.

Подолання освітніх втрат, забезпечення якісної освіти протягом усього життя та підтримка відновлення умов після війни є основними пунктами для України, тоді як у Європі акцент зроблено на цифровій трансформації й сталому, інклюзивному розвитку. Включення українців з-за кордону та міжнародна співпраця у сфері освіти для України є важливими, тоді як в Європі акцентується на політиці для майбутнього покоління й трансформації до постіндустріального суспільно-економічного ладу.

Проте слід зауважити, що Україна поступово і систематично наближається до європейських стандартів у сфері освіти, адаптуючи свої пріоритети до вимог сучасного глобалізаційного середовища. Крок за кроком вона впроваджує інноваційні підходи та стратегії, спрямовані на стале, інклюзивне та стійке соціально-економічне зростання, а також активно залучається до міжнародної співпраці для досягнення цих цілей.

Цю думку підтверджують результати Звітів про виконання угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2015-2023, в якому описуються результати реформ і державного управління освітою щодо приближення до стандартів Європейського Союзу.

Прогрес між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію) за 2015-2023 роки в галузі освіти представлено на рисунку 1.

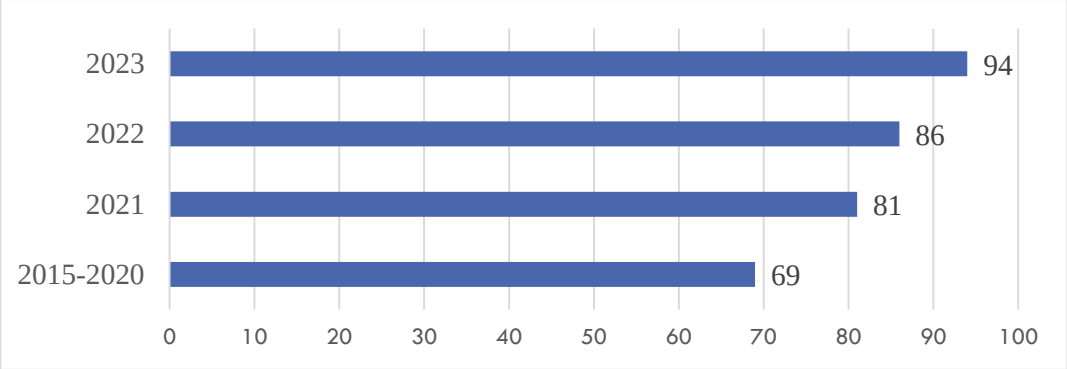

РИСУНОК 1. ПРОГРЕС ВИКОНАННЯ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ В 2015-2023 РР., %

Джерело складено авторами на основі (Звіти про виконання, 2015-2023)

Отже, протягом періоду з 2015 по 2023 рік Україна досягла значного прогресу у виконанні зобов'язань, встановлених в Угоді про Асоціацію в галузі освіти. За цей період показники виконання зросли від 69% у 2015 році до 94% у 2023 році. Це свідчить про значний розвиток освітньої системи та впровадження реформ, спрямованих на відповідність європейським стандартам.

Протягом зазначеного періоду (2015-2023 рр.) в Україні відбулися значні зміни в освітній системі, що сприяли впровадженню сучасних стандартів та наближенню до європейських практик.

Ухвалення нового Закону про освіту (2017) призвело до поглиблення реформування в галузі, спрямованого на підвищення якості навчання, підготовку конкурентоспроможних кадрів, а також на включення України до європейського освітнього простору. Упровадження цього закону сприяло започаткуванню реформи середньої освіти «Нова українська школа», реалізації концепції дуальної форми навчання та модернізації вищої освіти відповідно до європейських стандартів. Ухвалення Закону України «Про повну загальну середню освіту» в 2020 році заклало нормативну базу для подальшого розвитку шкільної системи, у тому числі, розширення можливостей для професійного зростання вчителів та зміни у навчальному процесі. Досягнуті результати також включають упровадження дуальної форми навчання в закладах професійної освіти, що забезпечило збільшення кількості учасників та роботодавців, що беруть участь у цій програмі.

У рамках реформ вищої освіти в Україні розширено автономію закладів та підвищено їх фінансову свободу, що сприяє більшому вибору студентами місць навчання та забезпечує якісну освіту відповідно до стандартів ЄС.

Також слід додати, що значні кроки були зроблені у напрямку залучення інвестицій для підтримки професійно-технічної освіти в Україні. Набрання чинності Закону України від 29.07.2022 № 2477-IX «Про ратифікацію Фінансової угоди «Програма підтримки професійно-технічної освіти в Україні» між Україною та Європейським інвестиційним банком» передбачило залучення 58 млн. євро для створення Центрів професійної досконалості – освітніх осередків, що відіграватимуть важливу роль у вдосконаленні національної системи професійної освіти.

Додатково, для підсилення інституційної спроможності закладів освіти, за рахунок грантової технічної допомоги від Інвестиційної платформи сусідства Європейського Союзу, було виділено 8,5 млн євро (Звіти про виконання, 2015-2023).

Важливим кроком є також розроблення стандартів вищої освіти, зокрема, у 2022 році було вже розроблено 326 з 355 стандартів, які охоплюють різні рівні освіти від бакалаврів до докторів філософії, що сприятиме підвищенню якості освіти й впровадженню європейських стандартів у системі вищої освіти відповідно до Болонського процесу. До цього ж створено проєкт Закону України «Про освіту дорослих», який має на меті розвиток освіти дорослих відповідно до європейських стандартів і рекомендацій, що сприятиме підвищенню кваліфікації та розвитку освітньої системи в цілому (Звіти про виконання, 2015-2023).

Таким чином, протягом періоду з 2015 по 2023 роки в Україні були здійснені значні зусилля для модернізації державного управління освітньою системою відповідно до європейських стандартів. Цей процес включав ухвалення й впровадження ряду ключових законів, реформування шкільної і професійної освіти, розроблення стандартів вищої освіти, а також залучення фінансової підтримки від міжнародних партнерів. Отже, всі ці заходи спрямовані на підвищення якості освіти, підготовку конкурентоспроможних фахівців та інтеграцію української освіти у європейський освітній простір (Тітова & Тітова, 2022).

Стратегічні орієнтири розвитку освіти в Україні до 2027 р. представлено на рисунку 2, який відображає шлях досягнення основних цілей і покращень, що передбачаються у сфері освіти, та є інформативним інструментом для розуміння стратегічних викликів і перспектив розвитку української освітньої системи.

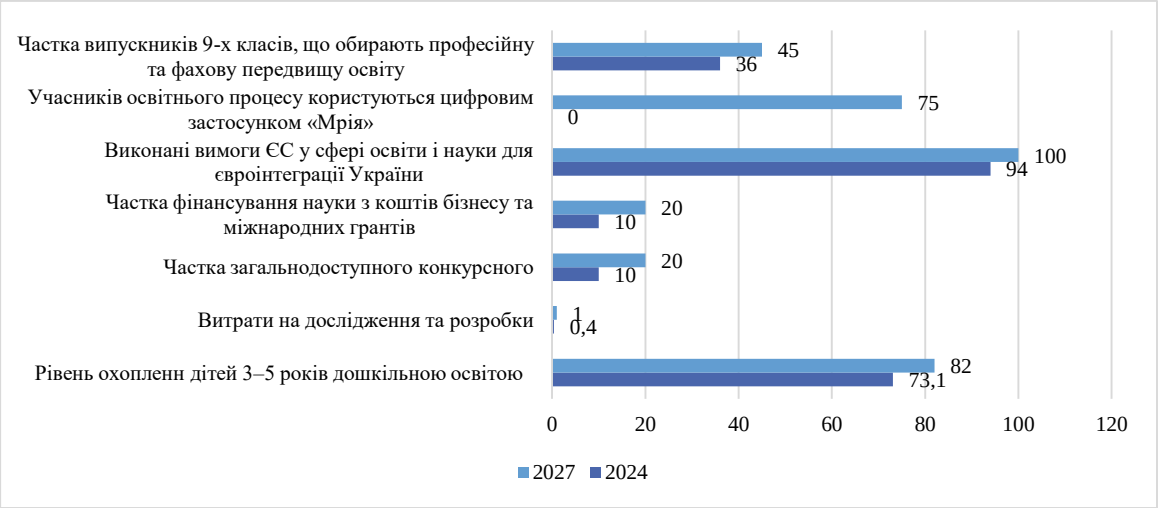

РИСУНОК 2. СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ДО 2027 Р.

Джерело: складено авторами на основі (Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки, 2020)

Таким чином, досягнення поставлених цілей до 2027 року в сфері освіти в Україні передбачають важливі зміни і покращення у всіх її аспектах, зокрема, збільшення охоплення дошкільною освітою, підвищення зацікавленості учнів у професійній та фаховій освіті, розвиток цифрових технологій, підвищення якості наукових досліджень, забезпечення якісної освіти для українських дітей за кордоном та розвиток оффлайн та онлайн форматів навчання.

Російське вторгнення в 2022 році призвело до подальшого поглиблення недостатнього інвестування в наукові дослідження й розробки в Україні. Збитки в інфраструктурі та втрати наукового персоналу станом на кінець 2023 року сягнули значних показників, що становить понад 20% пошкодження або руйнування наукової інфраструктури та до 10% втрати наукового кадрового потенціалу. Державні інвестиції в науку й інновації були мінімізовані, з витратами на наукові дослідження в Україні, що становлять лише 0,18% ВВП, та загальною наукоємністю ВВП менше 0,4% у 2023 році, що значно відрізняється від середнього рівня фінансування науки в країнах Європейського Союзу, де він складає близько 2,2% ВВП. Витрати на дослідження та розробки є ключовим фактором сталого економічного зростання, сприяючи створенню робочих місць та підвищенню продуктивності праці. Отже, всі ці напрямки визначають курс на модернізацію освітньої системи, підвищення її ефективності та відповідність світовим стандартам, що є ключовими для сталого розвитку України та інтеграції з міжнародним співтовариством (Стратегічний план МОН).

В даному контексті слід звернути увагу на Індекс людського капіталу (Human Capital Index), (далі – HCI). це показник, який відображає рівень освіти й кваліфікації населення, яке може впливати на його готовність до використання інформаційних технологій та електронних державних послуг. Складові HCI включають:

1. Доступ до освіти – оцінюється можливість отримання освіти громадянами в країні, включаючи початкову, середню та вищу освіту, а також програми професійно-технічної підготовки.

2. Якість освіти – оцінюються стандарти освіти, яка надається, враховуючи ефективність навчальних програм, кваліфікацію викладачів, інфраструктуру та освітні ресурси, доступні для учнів.

3. Розвиток навичок – вимірюється ступінь, до якої учні отримують відповідні навички та компетенції за допомогою освітніх та навчальних програм, включаючи технічні навички, вміння вирішувати проблеми та адаптивність до технологічного прогресу.

4. Цифрова грамотність – оцінюється рівень обізнаності населення щодо інформаційно-комунікаційних технологій, включаючи їхню здатність орієнтуватися на цифрових платформах, користуватися програмними додатками та критично оцінювати інформацію в Інтернеті.

5. Придатність до працевлаштування – оцінюється відповідність між результатами навчання та потребами ринку праці, визначаючи, чи володіють особи навичками та кваліфікацією, необхідними для забезпечення оплачуваної роботи та ефективного внеску в економіку.

Отже, на рисунку 3 авторами відображено динаміку НСІ України за 2008-2022 рр.

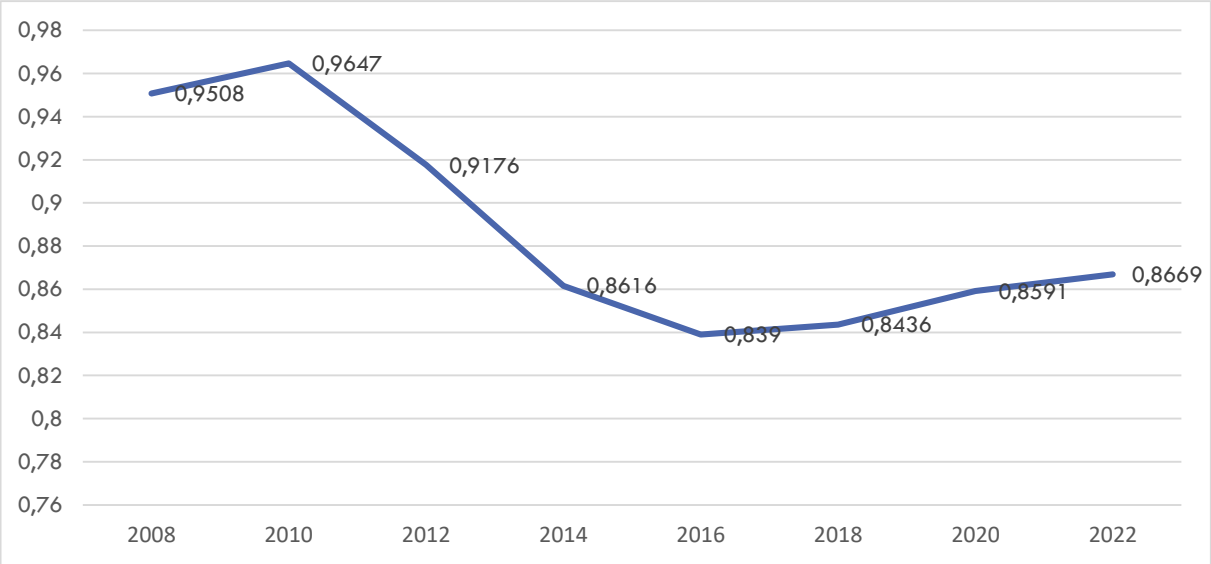

РИСУНОК 3. ДИНАМІКА НСІ УКРАЇНИ ЗА 2008-2022 РР.

Джерело: складено авторами на основі (UN. E-Government, 2022)

Таким чином, можна побачити, що за період з 2010 по 2016 рік спостерігався загальний спад НСІ в Україні, що вказує на проблеми у галузі освіти. Проте, з 2018 року показник почав зростати, що можна пов'язати із дією першого закону України «Про освіту», який було прийнято Верховною Радою 5 вересня 2017 року на заміну застарілому чинному закону про освіту. Особливо помітне покращення індексу спостерігається у 2022 році. Це пов'язане зі активним впровадженням різних заходів щодо реформування освітньої системи в Україні та збільшенням фінансування освіти з бюджету, що свідчить про увагу держави до підвищення рівня освіти. Слід зазначити, що у проекті Державного бюджету України на 2022 рік видатки на освіту зведеного бюджету були передбачені понад 7% ВВП та становили 392,2 млрд гривень, що вище, ніж у 2021 році, коли видатки на освіту склали 185,6 млрд гривень (Урядовий портал, 2021).

Проте, слід підкреслити, що навіть із цим покращенням НСІ залишається на відносно низькому рівні, вказуючи на необхідність подальших заходів для розвитку освіти й підвищення кваліфікації населення. Для досягнення високого рівня НСІ у майбутньому важливо продовжувати інвестувати в освіту, сприяти розвитку цифрової грамотності й забезпечувати доступ до якісної освіти для всіх громадян.

В умовах сьогодення слід виокремити низку викликів і проблем, пов'язаних із державним управлінням освітою. Ці виклики доцільно розбити за певними напрямами (табл. 4).

ТАБЛИЦЯ 4. ВИКЛИКИ, ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ДЕРЖАВНИМ УПРАВЛІННЯМ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ

Напрями	Виклики	Коментар автора
Виклики, пов'язані зі змістом та організацією освітнього процесу і наукової діяльності	Застарілий зміст освіти, який не враховує питань гендерної чутливості та може містити елементи дискримінації, такі як стереотипи щодо соціальних ролей чоловіків і жінок, використання мови ворожнечі, прояви сексизму.	Такі проблеми вказують на необхідність системних змін у сфері освіти й державного управління, зокрема у напрямку актуалізації змісту освіти, використання сучасних технологій навчання, розвитку партнерства з бізнесом і удосконалення механізмів фінансування наукових досліджень. Це важливі кроки для створення освітнього середовища, що відповідає сучасним вимогам
	Зміст дошкільної освіти та освітнє середовище у навчальних закладах є застарілим, враховуючи принципи Європейської рамки якості дошкільної освіти та принципи інклюзії і потребують осучаснення і модернізації	
	Невідповідність змісту освітніх програм і засобів сучасним технологіям, що призводить до недостатньої підготовленості випускників закладів професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти до вимог сучасного ринку праці.	
	Відсутність і порушення партнерських відносин з бізнесом у сферах професійної та вищої освіти, що веде до втрати налагоджених зав'язків і може позначитися на якості навчання та адаптації випускників до вимог сучасного ринку праці.	
	Порушення механізму здійснення зусиль і програм між міністерствами та закладами, які залучені до підготовки або перепідготовки ветеранів війни, що може призвести до асинхронізації процесів і недосягнення планованих результатів.	
	Система фінансування наукових досліджень і розробок є недосконалою через розподіл коштів через різні централізовані органи виконавчої влади, обласні міжбюджетні компенсаційні фонди та інші джерела. Це призводить до низького рівня впровадження результатів досліджень у сферу економіки та суспільства, а також порушень академічної та дослідницької доброчесності.	
	Якість інклюзивної освіти потребує вдосконалення, а доступність закладів і установ освіти для осіб з інвалідністю та мало мобільних груп населення залишається недостатньою.	
Виклики, пов'язані із фінансуванням освіти і науки	Сучасній системі освіти й науки не вистачає необхідних фінансових ресурсів на всіх рівнях. Ця ситуація призводить до критично низької наукової продуктивності в економіці, оскільки обсяг фінансування науково-технічної та інноваційної сфери зменшується щороку.	Фінансові виклики у сфері освіти та науки створюють значні перешкоди для розвитку інновацій та вдосконалення освітнього процесу. Низький рівень фінансування обмежує можливості удосконалення навчальних програм, впровадження новітніх технологій та залучення кваліфікованих викладачів, що впливає на якість освіти та наукові досягнення країни.
	Неефективне використання бюджетних коштів.	
	Недостатня компетентність в освітньому й науковому менеджменті щодо ефективного залучення позабюджетних джерел фінансування освітньої та наукової сфері	
	Мережа освітніх закладів та наукових установ, що належать до різних централізованих органів виконавчої влади, а також до Національної та галузевих академій наук, потребує перегляду з урахуванням реальних потреб і структури економіки країни. Це потребує обдуманого підходу до їхньої оптимізації та модернізації, а також удосконалення механізмів державного фінансування.	

Джерело: власна розробка авторів

Таким чином, освіта в Україні потребує постійної уваги, реформ і інвестицій для підвищення якості та доступності освіти на всіх рівнях. Для досягнення цієї мети слід продовжувати реформи в освітній системі, спрямовані на модернізацію навчальних програм, підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, а також розвиток інфраструктури для забезпечення доступу до якісної освіти в усіх регіонах країни.

4. Discussion

Сьогодні модернізація державного управління освітою відбувається за наступними напрямами.

1. Створення цифрових освітніх та наукових платформ, які містять інтерактивні навчальні матеріали та інші інструменти, що забезпечить учасникам освітнього процесу доступ до сучасних навчальних ресурсів та інформації Поступовий запуск е-послуг і розвиток освітніх інформаційних систем, які стимулюються на базі порталу «Дія», що відкриває нові можливості для учасників освітнього процесу, спрощуючи доступ до навчальних ресурсів та адміністративних послуг. Державний уряд зробив великий крок до модернізації державного управління освітою, ухваливши рішення про запуск освітнього цифрового застосунку «Мрія». 1 вересня 2023 року Президент представив новаторський освітній інструмент – цифровий проект, який сприятиме виявленню та розвитку потенціалу і здібностей кожної дитини (Президент України, 2023). Проект «Мрія» спрямований на створення особистого освітнього простору для дитини, надаючи їй унікальний шлях розвитку й відкриваючи можливості для самореалізації. Застосунок допомагатиме дітям, батькам і вчителям з легкістю орієнтуватися в навчальному процесі та поза ним, надаючи рекомендації і забезпечуючи інформацію про навчальні програми, курси, активності, та досягнення дитини. Застосунок «Мрія» також сприятиме взаємодії між батьками та вчителями, даючи змогу їм отримувати зворотний зв'язок щодо навчального процесу. Крім того, інноваційний інтерфейс додатку значно спростить роботу вчителів, звільняючи їх від надмірного паперового оформлення й допомагаючи зосередитися на якісній освітній діяльності (Президент України, 2023).

2. Державне регулювання щодо підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників у напрямі цифрової компетентності, що дасть змогу їм ефективніше впроваджувати сучасні методи навчання та використовувати цифрові технології у роботі із здобувачами освіти.

3. Дебюрократизація системи освіти та науки через розвиток електронного управління ключовими процесами, що сприятиме оптимізації роботи у закладах освіти та збільшенню доступності адміністративних послуг.

4. Поступове впровадження міждисциплінарного навчання в університетах та наукових інститутах України, що передбачає розробку й упровадження міждисциплінарних навчальних програм, сприяння академічній мобільності й стимулювання міжнародних наукових колаборацій. Використання освітньої і наукової інтеграції як інструменту для підтримки європейських аспірацій України є важливим в даному контексті. Особлива увага приділяється залученню молоді та науковців до європейських процесів, а також заохоченню участі державних установ у програмах ЄС, таких як Erasmus+ і Horizon Europe. Це сприяє не лише кращому розумінню та прийняттю європейських цінностей, а й забезпечує обмін досвідом і знаннями, необхідними для розвитку України, що модернізує державне управління освітою (Звіт про виконання, 2023).

5. Сприяння міжнародної співпраці в умовах війни і воєнного стану в Україні вкрай велика і не може бути недооцінена. Український уряд намагається активно використовувати можливості для встановлення міцних партнерських зав’язків з європейськими освітніми та науковими установами, що не лише сприяє зміцненню наукового й освітнього потенціалу країни, але й поступово підвищує міжнародний імідж України як країни, яка активно й ефективно працює над процесом європейської інтеграції.

6. Створення сприятливих умов і зняття бар'єрів для залучення позабюджетних коштів, зокрема від бізнесу й закордонних джерел, для проведення досліджень і створення наукоємних інновацій. Це реалізується шляхом встановлення окремого правового режиму, спрямованого на стимулювання розвитку науково-інноваційної економік за допомогою концепції «Science City» (Стратегічний план МОН).

7. В умовах сьогодення й активної глобалізації модернізація державного управління освітою спрямована на оновлення стандартів вищої освіти для створення умов індивідуальних навчальних траєкторій та більшого розмаїття дисциплін. Це включає наближення освітніх програм до потреб ринку праці за допомогою розвитку дуальної освіти. У майбутньому передбачається вдосконалення якості освіти шляхом стандартизації програм у регульованих професіях, що сприятиме забезпеченню відповідності кваліфікацій випускників потребам сучасного ринку праці.

8. Відбувається поступове оновлення підходів до фінансування вищої освіти спрямоване на сприяння розвитку автономії закладів та підвищення суб'єктності студентів. Для спеціальностей, на які державою передбачається підвищена потреба у фахівцях (наприклад, медицина, освіта, атомна енергетика), передбачається трансформація механізму державного замовлення. Для інших спеціальностей, що сприяють розвитку людського капіталу, вводиться система державних грантів, яка дасть змогу більшій кількості здобувачів освіти отримати державну підтримку у вищій освіті через механізм співфінансування.

Таким чином, аналіз підтверджує посилення необхідності активної модернізації системи державного управління освітою в Україні. Сучасні виклики потребують стратегічного підходу до управління освітою, з урахуванням гендерних, технологічних та соціально-економічних аспектів. Така модернізація сприятиме покращенню якості навчання, розвитку інклюзивної освіти й забезпеченню конкурентоспроможності у міжнародному освітньому просторі.

5. Conclusion

Таким чином, механізми державного управління освітою в Україні орієнтовані на забезпечення доступності, якості та розвитку освіти, що включає законодавчу базу, діяльність органів влади, а також взаємодію з громадськістю й міжнародними партнерами. У порівнянні з європейськими контекстами, українська освітня політика акцентує на підвищенні якості освіти, впровадженні інновацій та відповідності міжнародним стандартам, при цьому враховуючи особливості та потреби національного розвитку.

Поточний стан державного управління освітою в Україні характеризується реформами, спрямованими на модернізацію системи, однак було виявлено певні виклики, які перешкоджають подальшому розвитку модернізації державного управляння освітою. Було з’ясовано, що сучасна модернізація державного управління освітою в Україні включає широкий спектр напрямків, що спрямовані на покращення освітнього процесу та його відповідність вимогам сучасності. Це включає впровадження цифрових освітніх та наукових платформ, підвищення кваліфікації педагогічних кадрів у цифровій сфері, дебюрократизацію системи освіти через електронне управління, поступове впровадження міждисциплінарного навчання та сприяння міжнародній співпраці. Отже, ці напрями спрямовані на створення більш сприятливих умов для розвитку особистості кожного учня, підвищення якості освіти та підготовки фахівців, а також зміцнення міжнародного статусу України у сфері освіти і науки.

References

General Assembly (2015). Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. URL:https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n15/291/89/pdf/n1529189.pdf?token=H7zPLOxWKWAcGcahRw&fe=true

Roberts, N. (2023). The role of education and professional practice in the development of public administration and five recommendations. Medium. URL: https://medium.com/@sparkdoc/the-evolution-and-importance-of-public-administration-a-look-at-education-interdisciplinarity-374b236e1bed

UN. E-Government Knowledgebase (UNeGovKB) (2022). https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country-Information/id/180-Ukraine

Добрянська, Н.В. (2024). Класифікація механізмів публічного управління освітою. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування,* 1, 15. doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.1/15

Звіти про виконання угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2015 - 2023 роки. URL: https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/yevropejska-integraciya/vikonannya-ugodi-pro-asociaciyu/zviti-pro-vikonannya-ugodi-pro-asociaciyu.

Мороз, В. М., & Мороз, С. А. (2020). Система вищої освіти України: результати державного управління в контексті експертної оцінки британської агенції Quacquarelli Symonds. *Державне будівництво*, 1, 12. doi.org/10.34213/db.20.01.12

Олійник, В.В. (2019). Теоретико-методологічні засади державного управління післядипломною освітою в контексті євроінтеграції. Київ, 20 с.

Президент України (2023). У День знань Президент презентував інноваційний освітній застосунок «Мрія» – унікальний цифровий проект, який допоможе розкрити потенціал і таланти дитини. URL: https://www.president.gov.ua/news/u-den-znan-prezident-prezentuvav-innovacijnij-osvitnij-zasto-85313

Про вдосконалення вищої освіти в Україні: Указ Президента України від 03.06.2020р. No 210/2020. URL: https://www.president.gov.ua/documents/2102020-34045

Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р.No 2145-VIII.ост. ред. 24.03.2024 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text

Сєркова, Н.А. (2019). Механізми державного управління загальної середньої освіти на регіональному рівні. *Публічне управління і адміністрування в Україні,* 13, 77–83.

Стратегічний план діяльності МОН до 2027 року. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/Strateh.plan.diyalnosti.MON.do.2027.roku.pdf

Стратегія реформування державного управління України на 2022-2025 роки від 21 липня 2021 р. № 831-р URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#n9

Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки (2020). URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf

Тітова, О.С., & Тітова, В.М. (2022). Зарубіжний досвід адміністрування у сфері освіти. *Наукові записки. Серія: Право*, 13, 107-116.

Урядовий портал (2021). Мінфін: Вперше видатки на освіту зведеного бюджету у 2022 році передбачають понад 7% ВВП та становлять 392,2 млрд гривень. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-vpershe-vidatki-na-osvitu-zvedenogo-byudzhetu-u-2022-roci-peredbachayut-ponad-7-vvp-ta-stanovlyat-3922-mlrd-griven

Якайтіс, І.Б. (2018). Механізми державного управління інноваційним розвитком вищої освіти в Україні. Івано-Франківськ, 20с.

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ПРАВОВЛАДДЯ
PUBLIC ADMINISTRATION UNDER THE RULE OF LAW

Oleksandr Poltavets
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko
e-mail: a.poltavets.82@gmail.com
ORDIC 009-008-3950-996X

Анотація
Стаття досліджує взаємозв'язок між публічним управлінням і верховенством права в контексті сучасних умов України. Основна увага приділяється аналізу проблем і викликів, з якими стикається публічне управління під час становлення ефективної демократичної системи. Автор використовує різноманітні методи дослідження, включаючи системний аналіз, абстрактно-логічний метод, узагальнення та емпірико-індуктивний підхід для оцінки стану законодавства, взаємодії гілок влади, та ефективності існуючих механізмів. Висвітлено, що Україна переживає період інтенсивних реформ, які спрямовані на підвищення прозорості, політичної відповідальності, та рівня життя за допомогою закріплення верховенства права. Стаття звертає увагу на необхідність розробки нових моделей публічного управління, які б змогли відповідати вимогам верховенства права та ефективно вирішувати сучасні соціальні та політичні виклики.
Ключові слова: верховенство права, динамічна система, сферична система, публічне управління, управління.

Abstract
The article explores the relationship between public administration and the rule of law in the context of Ukraine's current conditions. The focus is on analysing the problems and challenges faced by public administration in the process of establishing an effective democratic system. The author uses a variety of research methods, including systematic analysis, abstract logical method, generalisation and empirical-inductive approach to assess the state of legislation, interaction of the branches of power, and the effectiveness of existing mechanisms. It is highlighted that Ukraine is undergoing a period of intensive reforms aimed at increasing transparency, political accountability, and living standards by strengthening the rule of law. The article draws attention to the need to develop new models of public administration that would be able to meet the requirements of the rule of law and effectively address current social and political challenges.
Keywords: rule of law, dynamic system, spherical system, public administration, management.

1. Introduction

В сучасному світі країни, які досягли успіху в розвитку демократії, керувались певними принципами і цінностями. В основу було покладено верховенство права та принцип законності як інструменти практичної реалізації публічного управління.

Цінності на яких базується їх система – це побудова держави яка забезпечує захист людських прав, культурний розвиток, економічну свободу, рівні можливості, розвиток людського капіталу, розвиток технологій і інновацій, соціальну захисну сітку, сталий розвиток, політичну відповідальність, прозорість та відкритість влади, плюралізм і толерантність.

Система влади країн, яка побудована на верховенстві права, мають самий високий рівень життя. Публічне управління в них спрямоване на ефективний пошук найкращих рішень з метою задоволення суспільних інтересів на всіх рівнях. Це динамічна система, яка постійно розвивається і вирішує комплексні задачі, зокрема, створює умови, які не дозволяють порушувати права людей.

Стан публічного управління в умовах правовладдя в Україні перебуває в процесі становлення. Основними проблемами реалізації були: високий рівень корупції, недосконала законодавча база, імітація реформ, слабий запит суспільства. Стара корумпована система влади чинить опір нормальним реформам, побудові нових інституцій; і це природний процес. Тому першочергове завдання – створити динамічну систему, в якій запанує верховенство права.

Сьогодні публічне управління в Україні функціонує в умовах воєнного стану. Верховна Рада України працює в закритому режимі, засоби масової інформації не допускаються на засідання; Кабінет Міністрів України став менш підзвітним, закритим; судова влада досі не реформована до кінця. Президентська вертикаль періодично втручається в роботу виконавчої гілки влади, впливає на прийняття рішень в Верховній Раді, не враховує думку та не консолідує роботу з опозицією. Певне обмеження свободи слова шляхом створення єдиного телерадіомовника та усунення незалежних засобів масової інформації з аналогового телебачення створює небезпечний прецедент, на цчому також наголосили міжнародні партнери.

Шлях обраний керівництвом держави має ґрунтуватись на вимогах міжнародного права та національного законодавства. Результатом не врахування вимог правовладдя є розбалансування роботи органів публічної влади, невизначеність та не зрозумілість політики, яку проводить держава. Втрата позицій за основними показниками в світових індексах демократії, верховенства права може призвести до значних наслідків, а саме рух в бік авторитарної країни. Цей процес може створити небезпечний прецедент, а саме неможливість інтеграції до розвинених європейських і світових спільнот та організацій.

Мета полягає у вивченні взаємодії між публічним управлінням та правовладдям в сучасних умовах. Крім того, дослідження передбачає виявлення факторів, які визначають ефективність та легітимність цієї взаємодії, а також розробку пропозицій та рекомендацій, умов для створення нової динамічної системи управління на основі правовладдя.

2. Materials and Methods

Для досягнення мети було використано такі загальнонаукові та спеціальні методи дослідження:

Основою методології дослідження став системний аналіз, який дозволив ідентифікувати і оцінити прогалини та колізії у законодавстві України. Цей метод сприяв аналізу взаємодії та неузгодженостей між різними гілками влади. Використання системного аналізу забезпечило комплексний погляд на правову базу та механізми її виконання, що є критично важливим для забезпечення верховенства права.

Другим методом, що використовувався у дослідженні, стало узагальнення. Цей метод допоміг у визначенні та інтерпретації ключових понять, таких як "верховенство права" та його взаємозв'язок з публічним управлінням. Узагальнення сприяло глибокому розумінню теоретичних основ та принципів, на яких має базуватися ефективна система публічного управління.

Абстрактно-логічний метод був застосований для теоретичного узагальнення та аналізу концепцій публічного управління та верховенства права. Цей підхід дозволив синтезувати існуючі знання, виробити логічні висновки та обгрунтування, які лягли в основу розробки моделі взаємодії публічного управління і правової системи, що є ефективною у відповідності до сучасних вимог та викликів.

Завершальним методом у цьому дослідженні став емпірико-індуктивний метод, який використовувався для аналізу даних, отриманих у ході спостереження, інтерв’ю та інших форм емпіричного збору інформації. Цей метод сприяв виявленню та систематизації реальних проблем і суперечностей у сфері публічного управління. Результати, отримані за допомогою цього підходу, допомогли формулювати рекомендації та пропозиції для побудови нової, більш динамічної і ефективної системи управління на основі правовладдя.

3. Results

Розглянемо верховенство права як окрему систему, та вкажемо на яких засадах вона побудована. Відкритий уряд розробляє механізми за допомогою яких розробляється, обговорюється потім ухвалюється закон який є доступним, справедливим та ефективним. Закон чітко прописаний, рівномірно застосовується та забезпечує права людини а також майнові, договірні, процесуальні права. Правосуддя здійснюється, неупереджено, вчасно, компетентними особами, під наглядом незалежних представників суспільства, які мають відповідні ресурси є доступними для всіх та відповідають запиту суспільства. Уряд і приватні особи несуть відповідальність згідно із законом.

Розглянемо основні засади публічного управління. Всі дії влади повинні будуватися на принципах демократії, законності і верховенства права. Управління має бути відкритим і прозорим із залученням громадян в процесі прийняття рішень. Ефективність управління орієнтоване на результати які забезпечують найкраще, справедливе використання ресурсів. Відповідальність та підзвітність перед людьми та законом за свої дії та рішення. Гарантування основних прав і свобод (включаючи права людини) та рівне ставлення до всіх громадян. Публічні службовці мають постійно підвищувати свою кваліфікацію та професійний рівень, щоб ефективно виконувати свої повноваження, служити громадянам, враховуючи їх потреби та інтереси. Завжди бути готовим до впровадження нових ідей, методів для покращення ефективності та якості своєї роботи. Держава та приватний сектор мають співпрацювати для досягнення спільних цілей. Органи влади та громадські організації повинні постійно взаємодіяти для вирішення суспільних проблем. Публічне управління має бути спрямоване на досягнення максимальної ефективності та результативності у вирішенні суспільних проблем та завдань.

З вищезазначеного можна підсумувати, що це дві окремі системи зі своїми особливостями. Їм притаманні певні властивості. Принцип верховенства права полягає в основі розбудови демократичної, правової, незалежної, економічно розвиненої держави, де природні права людини визначені та охороняються від свавілля чиновників, які, в свою чергу, перебувають під владою права. Верховенство права та законність є основою публічного управління, в поєднанні вони можуть утворювати нелінійну, динамічну систему, яка еволюціонує в часі за умов створення механізмів реалізації. Така система буде працювати на потреби суспільства і людини окремо.

Відзначимо, що верховенство права можливо вимірювати завдяки таким організаціям як World Justice Project; це міжгалузева організація, яка працює над створенням знань, підвищенням обізнаності та стимулюванням дій для просування верховенства права в усьому світі. World Justice Project проводить оригінальні незалежні дослідження та надає дані про верховенство права, включаючи Індекс верховенства права World Justice Project; сприяє розумінню та оцінці верховенства права, його зв'язку з розвитком ефективних стратегій для його зміцнення; об'єднує та створює глобальну мережу політиків і адвокатів для просування верховенства права через стратегічне партнерство, скликання, скоординовану адвокацію та підтримку місцевих ініціатив.

Побудова методології досліджень в цієї організації розробляють провідні науковці з різних галузей, які використовують різноманітні методи та підходи для дослідження верховенства права та його впливу на суспільство. Основні фактори, за якими вимірюють загальний індекс, – це обмеження урядових повноважень, відсутність корупції, відкритий уряд, основоположні права, порядок і безпека, нормативно-правове забезпечення, належне правосуддя. Слід зазначити, що країни, в яких верховенство права має високі показники, мають сильну економіку, значно зменшується корупція, краще функціонує система охорони здоров'я, довша тривалість життя людей, права людини захищені.

Щодо України, то дослідження Rule of Law Index вказує, що загальний індекс з 2015 року до 2023 рік погіршився: з 70 місця на 89 місце. За проблемами/факторами: обмеження урядових повноважень – з 77 місця на 94 місце; відсутність корупції –з 84 на 118 місце; відкритий уряд – з 43 місця на 55 місце; основоположні права – з 44 на 59 місце; порядок і

безпека – з 87 на 118 місце; нормативно - правове забезпечення – з 80 на 108 місце; цивільне правосуддя – з 65 на 69 місце; кримінальне судочинство – з 71 місце на 97 місце.

Розглянемо основу формування якісної системи урядування в межах верховенства права і покращення рейтингів на світовому рівні та завдання, які потрібно вирішить.

Відповідальність політиків, урядовців за корупцію та притягнення їх до відповідальності за допомогою антикорупційних органів під наглядом суспільства. Створення рівності перед законом незалежно від статусу, багатства та невідворотності покарання за правопорушення. Розробити механізми запобігання зловживання владою. Прибрати обмеження для вільної та незалежної роботи преси.

Верховенство права і законність мають бути вище влади. Влада повинна бути обмежена в своїх діях.

Закони повинні бути зрозумілими, загальнодоступними, чітко прописані, стабільні, однаково застосовуватися до всіх людей незалежно і не упереджено, в яких закріплені людські, майнові, процесуальні права. Законотворча діяльність повинна будуватись на якісних законах.

Створення публічного, підзвітного уряду який ефективно і справедливо розпоряджається розподілом державних ресурсів, вчасно відповідає на запити щодо своїх дій та надає корисну інформацію, співпрацює зі своїми громадянами та урядовцями на всіх рівнях.

Побудова для всіх людей доступного, незалежного та неупередженого правосуддя вільного від корупції та впливу ззовні. Вчасне вирішення спорів, суперечок, покарань за правопорушення та злочини. Поліція, адвокати, судді прокурори, мають бути нейтральні, незалежні та мати достатні ресурси для здійснення правосуддя.

Проведення якісних реформ можливо за умови змін в законодавстві та Конституції. Військовий стан забороняє змінювати Конституцію під час війни, але приймати нові нормативні акти закон не забороняє. Можливо, це є вихід із ситуації, щоб провести частково реформи, підготувати потужну базу і зміни до Конституції. Загалом, для того, щоб посилити верховенство права необов'язково змінювати Конституцію.

Також можливо розробити нові стратегії розвитку країни. Створити умови подальшої інтеграції до Європейського союзу та доєднатись до інших корисних для держави міжнародних договорів.

Розробити потужний пакет звичайних законів, які не суперечать Конституції і запровадити реформи у всіх гілках влади. Для цього потрібен запит, тиск з боку суспільства і політична воля. За умови цих чинників органи влади можуть стати публічними.

Крім того необхідно створити незалежну організацію, яка буде складатися переважно з провідних вітчизняних і закордонних науковців з різних сфер, юристів - науковців, громадських діячів, аналітиків, кращих фахівців з приватного сектора, які допоможуть аналізувати вже прийняті закони та готувати проекти нових законодавчих актів, а також створювати базу до якісних реформ . Надавати висновки задля покращення їх якості перед впровадженням у життя. Закріпити правовий статус організації як суб'єкта. Вона повинна працювати над накопиченням знань, підвищенню обізнаності та стимулюванні для просування верховенства права на національному рівні, та співпраці на міжнародному рівні. Проводити незалежні дослідження, надавати дані в сфері верховенства права та сприяти побудові якісної публічної політики, сприяти розвитку ефективних стратегій на національному рівні. В подальшому ця організація допоможе інтегруватися до всесвітньої, вже частково побудованої, системи та обмінюватися досвідом.

Основними напрямами діяльності організації буде розробка методології та проведення аналізу роботи всіх гілок влади, а за результатами їх діяльності чи бездіяльності надавати висновки та рекомендації один раз на рік, які будуть публічними і зрозумілими для всіх людей, на кшталт індексу. Індекс буде відображати прогалини та надавати ефективні стратегії вирішення проблем з верховенством права.

Для побудови якісного публічного управління на основі верховенства права, створити цифрову модель сферичної динамічної системи управління за допомогою сучасних технологій таких як штучний інтелект, яка буде постійно еволюціонувати та змінюватись в

часі. Цифрова модель може створюватися на волонтерських засадах програмістами а структуру до написання, методологію роботи створять науковці на основі створених грантів. Штучний інтелект перевірить написанні данні чи не суперечать вони Конституції, національному законодавству та міжнародному праву.

Створення національного індексу верховенства права дасть змогу більш детально побачити прогалини, порушення в законодавстві, а нова модель створить ефективні механізми для вирішення проблем та подальшого розвитку, вкаже на недоліки. Значно скоротить час при розробці нових механізмів та впровадження їх в життя. Раз на рік на основі індексу і висновків фахівців створювати оптимальний пакет реформ із зазначеними строками їх впровадження. Модель допоможе вказати на більш проблемні ділянки влади, підрахувати використання ресурсів на ті чи інші реформи, запропонувати, наприклад, скорочення чи збільшення працівників уряду, розподілу ресурсів. Допоможе зменшити корупцію, розробить якісні електронні сервіси. Створити інтерактивний обмін даними з міжнародними організаціями, де будуть зберігатися накопичені знання і вільний доступ до них.

Побудова національного економічного індексу може значно підсилити вищезазначене. Економічні внутрішні показники країни дають зрозуміти, як і куди рухаються кошти та майно держави, нематеріальні активи, які є борги в країні, чи насправді всі знаходяться в рівних умовах на внутрішньому ринку, побачити і подолати перепони на міжнародному ринку, хто має монополію та вплив на ту чи іншу галузь.

Засоби масової інформації та громадські організації будуть контролювати роботу влади та проведення реформ, які будуть створюватись організацією разом з урядовцями, зміну законодавства тощо. Висвітлювати ці зміни, які відбуваються чи не відбулися, на широкий загал. Таким чином, люди зможуть прозоро відстежувати чи ефективно використовуються ресурси, впроваджуються реформи і взагалі з часом на собі відчути зміни в житті та побачити зміни в державі в цілому. Якщо змін не буде, люди зроблять висновки. Сама система створить умови, за яких виборці більш відповідально будуть ставитись до вибору кандидатів на ті чи інші важливі державні посади. Це можливо за умови прозорої роботи уряду. Індекс стане індикатором роботи уряду, раз на рік на основі його даних всі зможуть побачити в яких сферах прогалини, зробити запит на певні галузі, де немає прозорості і є корупція.

Також організація буде створювати платформу для проведення наукових конференцій, як національних так і міжнародних. На яких будуть обговорюватись найважливіші питання щодо верховенства права та ефективних методах управління державою. Створення бібліотеки місцевих, регіональних, міжрегіональних, міжнародних програм розвитку, з відкритим он-лайн доступом та можливістю доєднатися до різних конференцій, семінарів, курсів, шкіл розвитку. Сфери діяльності програм різноманітні: культура, бізнес, освіта, наука та технології, бізнес, навколишнє середовище, охорона здоров'я, інфраструктура, безпека, закон, права людини, уряд.

Оцінка результатів діяльності влади відводиться науковцям, людина без відповідного рівня фахової підготовки, не зможе об'єктивно і якісно оцінити роботу урядовців, так як вони не є фаховими в цих питаннях. Наука може допомогти з цим, розробити методологію, всебічно та об'єктивно вивчити питання, ретельно проаналізувати, надати висновки (дійти істини чи спростувати), бути неупередженою і незалежною. Основні задачі науки: збирання, опис, аналіз, узагальнення та пояснення фактів, виявлення законів руху природи, суспільства, мислення і пізнання, систематизація отриманих знань, пояснення сутності явищ і процесів, прогнозування подій, явищ і процесів.

Людині відводиться найважливіша роль в цій системі, по-перше, вона може прийняти безпосередню участь в тій чи іншій програмі як спостерігач, чи фахівець або стати фахівцем певного рівня, по-друге, вступити до громадських об'єднань, по-третє, стати частиною політичного життя чи працювати в уряді. Всі інші люди зможуть вивчати данні раз на рік та приймати участь в опитуваннях, підписувати петиції до уряду, голосувати на виборах відповідально та з розумінням, що її вибір важливий.

У такій національній системі будуть створюватись майбутні цінності на основі верховенства права, де людські права враховані і дійсно будуть захищені. Люди зможуть приймати безпосередню участь в житті країни. Сучасне публічне управління допоможе

реалізувати програми розвитку держави та зможе задовольнити суспільні інтереси і вирішити комплексні проблеми.

Залучати кошти для діяльності організація пропонується через донорів. Діяльність публічна, звітність публічна. Статус – Незалежна неурядова неприбуткова організація. Неможливість впливу владних структур та інших осіб, груп осіб. Тільки співпраця, стратегічне партнерство з політиками. адвокатами, бізнес-лідерами, главами держав, державними службовцями, підтримка ініціатив місцевого самоврядування, висвітлення роботи засобами масової інформації, як державних, так і недержавних та міжнародних.

Дані будуть вводить науковці, на основі аналізу даних з національного індексу і інших провідних світових досліджень які показали свою ефективність на практиці. Висновки будуть надаватися раз на рік, після чого будуть розроблятися нові стратегії вирішення, коригування чи зміни системи управління.

Розробка стратегій і висновків залишиться за людиною, а не за штучним інтелектом. Штучний інтелект буде помічником людини, за пропонує зміни, перевірить на відповідність законодавства національного та міжнародного, врахує культурні особливості, виправить помилки.

РИСУНОК 1. ТЕОРЕТИЧНА МОДЕЛЬ СФЕРИЧНОЇ ДИНАМІЧНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ

Сутність цієї моделі полягає в тому, що вона не лінійна, технологічна та може розвиватися самостійно, змінюватись в часі, чого не може зробити держава так швидко. Новітні технології допоможуть значно пришвидшити процеси реалізації розвитку держави і суспільства як єдиного цілого.

Розглянемо особливості динамічної системи. Динамічна система – концепція, яка використовується для опису поведінки системи, яка змінюється з часом. Вона включає в себе набір взаємопов'язаних змінних або станів, які еволюціонують з часом відповідно до певних правил або законів.

Управління динамічною нелінійною системою часто потребує використання спеціальних методів та алгоритмів, які враховують складні взаємодії між компонентами системи. Це може включати в себе використання нелінійних даних, адаптивних та нечітких систем управління, а також методів штучного інтелекту, таких як нейромережі.

Однією з особливостей таких систем є їх здатність до прояву нелінійних явищ, таких як великі амплітуди коливань, нестабільність або хаотична поведінка. Тому розробка ефективних стратегій управління для таких систем є складною задачею, яка часто вимагає великих обчислювальних ресурсів та тестування в різних умовах.

Складні умови забезпечення правовладдя постійно змінюються через політичні, економічні, соціальні та технологічні чинники. Ці зміни можуть призводити до нелінійних ефектів, таких як неочікувані реакції або нестабільність у системі управління.

Суспільство складається з різних груп людей з різними потребами, цілями та інтересами. Ця неоднорідність може створювати складнощі у розробці лінійних моделей управління, оскільки реакції та відповіді можуть бути нелінійними.

Публічне управління включає в себе багато аспектів, таких як політика, адміністрування, фінанси, соціальні послуги тощо, які взаємодіють між собою. Ці взаємозв'язки можуть бути лінійними і спричиняти неочікувані ефекти у системі управління.

Умови в яких знаходиться правовладдя можуть значно впливати на громадську думку та дії ЗМІ, що у свою чергу може мати нелінійний вплив на прийняття управлінських рішень і їх реалізацію.

Оскільки публічне управління в умовах правовладдя відбувається у складному, постійно змінному середовищі, воно може бути краще розглянуте як динамічна, нелінійна система, яка потребує гнучких та адаптивних стратегій управління.

Публічне управління в умовах правовладдя стикається з великою кількістю факторів, що включають законодавство, політику, адміністративні процедури, взаємодію з громадськістю та багато іншого. Така складність і різноманітність аналогічні багатогранності сферичної форми.

В умовах правовладдя публічне управління перебуває у зв'язку з різними аспектами суспільства, включаючи громадськість, бізнес, академічні установи тощо. Ці зв'язки можуть бути вкрай складними та неочікуваними, що додає схожості з властивостями сферичної системи, де кожна точка на поверхні взаємодіє з усіма іншими.

Зміни в одній частині публічного управління часто можуть мати несподіваний та нелінійний вплив на інші аспекти системи. Це може породжувати ефекти, які важко передбачити, що відповідає характеристикам нелінійності.

Публічне управління постійно еволюціонує та змінюється відповідно до змін у суспільстві, технологіях, економіці та інших факторах. Це відображає динамічну природу сферичної системи, яка може змінюватися в часі.

Система повинна бути гнучкою та готовою адаптуватися до змін у зовнішніх умовах та внутрішніх потребах. Це включає реагування на нові правові вимоги, політичні зміни, соціальні тенденції тощо. Ефективне публічне управління вимагає співпраці та взаємодії між різними галузями, органами влади, громадськістю, бізнесом та іншими зацікавленими сторонами. Це допомагає розробляти імовірні стратегії та рішення. Важливо, щоб процеси прийняття рішень та виконання законів були прозорими та відкритими. Це сприяє довірі людей до системи та дозволяє залучати їх до участі в управлінні. Система повинна мати механізми, які дозволяють їй залишатися стійкою у важких умовах, таких як кризи, конфлікти та економічні

зміни, стимулюючі інновації та постійне вдосконалення управлінських практик, технологій та процесів. Ці важливі фактори які можуть створити ефективність такої системи.

Хоча побудова та управління ефективною системою може бути складною, вона може сприяти стабільності, розвитку та добробуту суспільства. Можливо досягнути демократії з такою системою, але це вимагає спеціальних умов і підходів.

Важливо, щоб система публічного управління була відкритою для участі громадян та дозволяє їм впливати на процеси прийняття рішень. Це може включати механізми громадського обговорення, консультацій та залучення до прийняття рішень. Демократична система повинна забезпечувати захист прав і свобод громадян, включаючи свободу слова, право на об'єднання та спілкування, право на справедливий судовий процес тощо. Демократія вимагає влади закону, де всі, включаючи урядові органи, підпорядковані закону. Правова держава забезпечує стабільність та прозорість в системі управління. Всі люди повинні мати однакові права перед законом і однаковий доступ до системи юстиції. Справедливий розподіл ресурсів та можливостей сприяє демократичному розвитку суспільства. Демократія вимагає наявності конкуренції між різними політичними силами та можливості вибору для громадян. Це забезпечує відкритість та варіативність в політичному процесі.

Слід зазначити, що система публічного управління в умовах правовладдя як сферична, динамічна, нелінійна система може бути складною, з правильними умовами та підходами можливо досягти демократії, що відображає інтереси та потреби всього суспільства.

Динамічні системи використовуються в багатьох галузях, включаючи фізику, інженерію, економіку, біологію, соціологію та інші. Вони дозволяють краще розуміти та моделювати складні процеси та явища, які змінюються з часом.

Нелінійні системи управління в державі можуть бути знайдені у різних аспектах державного функціонування. Наприклад, податкова система держави може бути не лінійною через складність податкових законів та взаємозв'язки між різними видами податків та податковими ставками. Зміни в одній галузі податкової політики можуть мати нелінійні ефекти на економіку та соціальну сферу.

Система соціального захисту може також бути нелінійною через різні програми та послуги, які надаються громадянам. Зміни у правилах та умовах отримання соціальних допомог можуть мати складні та неочікувані наслідки.

Система охорони здоров'я: Організація та фінансування системи охорони здоров'я може бути нелінійною через різні фактори, що впливають на здоров'я населення та доступ до медичних послуг.

Управління економікою держави може також бути нелінійним через взаємозв'язки між різними секторами економіки, міжнародною торгівлею, макроекономічною політикою тощо.

Динамічна, нелінійна система може бути стійкою за наявності ряду умов, які сприяють їхньому збереженню та функціонуванню протягом тривалого періоду.

Вона повинна мати баланс між зворотними зв'язками, які сприяють стійкості, і збудженнями, які можуть викликати динамічні зміни. Це дозволяє системі зберігати свою стійкість та тримати баланс навіть при наявності змін.

Система повинна мати механізми регулювання та компенсації, які дозволяють їй адаптуватися до змін у внутрішньому чи зовнішньому середовищі. Це дозволяє підтримувати свою стійкість у випадку виникнення дисбалансів або непередбачуваних впливів.

Враховувати різноманітність компонентів та резервність ресурсів, що дозволяє їй використовувати альтернативні шляхи функціонування в разі збоїв або випадкових подій.

Здатність бути адаптивною до змін у середовищі та умовах експлуатації. Це означає, що вона повинна бути здатна швидко реагувати на нові умови та використовувати нові можливості.

Система повинна бути стійкою до внутрішніх або зовнішніх переривань, таких як збої обладнання, втрати зв'язку або впливи з боку сторонніх факторів.

Загалом, динамічні, нелінійні стійкі системи зазвичай є результатом балансу між різними факторами, які дозволяють їм залишатися стійкими та функціонувати ефективно протягом тривалого періоду.

Сферична динамічна модель вибрана не випадково, верховенство права там лежить в основі і завжди отримані результати будуть перевіряти на відповідність йому.

Люди, які наділені владою, створюють закони та ті які їх впроваджують вжиття повинні бути наділені рівними правами та обов'язками, мають нести однакову відповідальність за порушення.

Вимоги часу це зміна законодавства, вдосконалення нормативно-правового забезпечення публічного управління, перегляд стратегій розвитку, розуміння цілей короткострокових та довгострокових.

Принципи верховенства права основна цінність публічного управління яка сприяє розвитку демократії та посилює права людини.

Державне управління повинно стати публічним тоді можливо повернеться довіра людей до влади. Прозоре управління, справедливий розподіл ресурсів, підзвітність уряду, зрозуміла якісна політика є ключем для розвитку держави.

Незалежних гілок влади не існує - вони всі відносно взаємозалежні. Кожна гілка влади має свої повноваження згідно з законом. Штучне нарощування випливу в одній із влад призведе до розбалансування системи в цілому.

Принципи демократії знаходяться в публічному управлінні яке на деякий час змінить ситуацію. Ця система ефективна і сучасна та має право на існування. Більшість розвинених країн використовують і вдосконалюють її роботу.

Верховенство права стосується всіх людей. Зміцнення верховенства права посилить економічний, соціальний, культурний, екологічний, технологічний, безпековий розвиток країни. Спільноти в яких верховенство права слабке - люди позбавлені базових прав що призводить до свавілля влади, бідності, обмеженості можливостей, втрати свободи.

В дослідженнях вітчизняних науковців публічне управління і правовладдя дуже рідко розглядається як взаємопов’язана система, а умов (цінностей), на яких вона буде побудована, дуже мало.

Безумовно, це два різних поняття, але в сучасному світі вони тісно переплелись між собою, створивши потужний механізм захисту прав людини і розвитку світового суспільства в різних аспектах.

Прогалини в законодавстві дозволяють розбалансовувати роботу основних гілок влади, зокрема, К. Рябець звертає увагу на те, що ж до відносної незалежності гілок державної влади, то вона насамперед передбачає захист органів публічного управління від втручання в їх організаційне формування та функціонування, від впливу на них «брудної» політики. Водночас Конституція України, з одного боку, не регламентує приналежність Президента України до гілок державної влади, а з іншого – наділяє Президента України повноваженнями, на підставі яких він є суб’єктом законотворчого процесу, а також повноваженнями, від реалізації яких безпосередньо

залежить формування та функціонування гілок державної влади. Функціонування публічного управління в усіх цивілізованих правових державах має обов'язково ґрунтуватися на принципах законності та верховенства права, які є їх цінностями. Завдяки цим принципам забезпечується демократія, права людини, соціальна справедливість та економічна свобода. (Рябець, 2023).

Держави, у яких панують верховенство права та законність, вирізняються з-поміж інших багатьма особливостями. Публічне управління у них спрямоване на захист людської гідності та індивідуальної свободи через встановлення справедливих правил, принципів та інститутів, які забезпечують запобігання свавільним діям владних інституцій та захист прав особи (Рябець, 2023).

На сьогодні в Україні виникають проблеми під час забезпечення реалізації у публічному управлінні принципів законності та верховенства права. Причинами цього є неефективне законодавче впорядкування публічно-управлінської діяльності, певних сторін суспільного життя; недосконале національне законодавство; високий рівень корупції (Рябець, 2023).

4. Discussion

Результатом є порушення пропорційності влади. Виправити це під час війни можливо тільки частково, шляхом впливу суспільства та незалежної преси. Є певні успіхи з боку журналістських розслідувань про лобізм певних осіб і корупцію в органах державної влади. З іншого боку, є значний вплив держави на незалежну пресу.

Щодо роботи законодавчої влади, Заєць А.П. і Погорєлова З.О. запропонували виправлення існуючих недоліків та вироблення пропозицій щодо їх усунення. Слід серйозно посилити значення всіх видів експертиз проектів законодавчих актів, що проводяться на різних етапах підготовки і проходження законопроектів, зокрема, загально-правової, антикорупційної, гендерної, на відповідність праву ЄС (acquis communautaire), на відповідність Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, фінансово-економічній, екологічній, на відповідність Регламенту Верховної Ради України та іншим. З метою посилення фахового опрацювання законопроектів уже на сьогодні слід врегулювати на рівні Регламенту статус висновків експертних підрозділів Апарату Верховної Ради України, обов'язкову участь їх представників при розгляді законопроектів у комітетах, необхідність належної мотивації комітетом у разі відхилення ними зауважень до законопроектів, інформування про зміст відхилених зауважень на пленарних засіданнях при розгляді законопроекту. Слід врегулювати правовий статус експерта, що здійснює фахову експертизу законопроєкту, як учасника нормотворчого процесу, законодавчо встановивши відповідні гарантії незалежності експерта, його права і обов'язки в процесі здійснення такої експертизи. Указані заходи сприятимуть тому, щоб законодавство набуло більш професійного характеру, ґрунтувалося на наукових засадах, засадах верховенства права (законності, узгодженості, стабільності, передбачуваності, рівності і захисту прав людини, недискримінації), і тим самим відповідає сучасним потребам законодавчого регулювання (Заєць & Погорєлова, 2023).

Крейденко В.В. проаналізував роботи парламентів з розвиненою демократією їх взаємодію і рамки повноважень. Проаналізувавши роботу парламентів з розвиненою демократією (Канади, Великобританії, Італії, США, Німеччині, Франції) в системі публічного управління та визначивши найкращі світові практики для Верховної Ради України для впровадження збалансованої системи публічного управління, можна прийти до висновків щодо необхідності змін в законодавстві України, а саме:

ухвалення Закону України «Про Президента України», який би мав вичерпний перелік повноважень Президента України; зміни до Закону України «Про Кабінет Міністрів України», які чітко встановлять рамки повноважень та запровадять єдині та однозначні правила формування виконавчої гілки влади, зміни до Закону України «Про Регламент Верховної Ради України». Ці законодавчі зміни, за прикладом роботи парламентів країн з розвиненою демократією, знімуть подвійне тлумачення повноважень, що не завжди чітко прописані в Конституції України, а також – приберуть всі стримуючі фактори для збалансованої роботи парламенту в системи публічного управління і дозволяють ефективно та чітко розподілити управлінські у виконавчій гілці влади (Крейденко, 2023).

Журавель Я.В. (2019) дослідив сутність, особливості, еволюцію та необхідність реформування виконавчої влади. Виконавча влада реалізується органами виконавчої влади, які утворюють систему органів виконавчої влади з такими ознаками, як єдність цільового призначення, функціональна самодостатність, ієрархічність організації, субординаційність зв'язків між структурними рівнями тощо. Головна мета виконавчої влади – якісне виконання завдань і функцій державного управління. Виконавча влада має свою, притаманну лише їй специфіку здійснення функцій держави, яка полягає у забезпеченні управління майже всіма сферами країни: економічною, політичною, культурною, соціальною, правовою, на міжнародному рівні тощо. Особливість органів виконавчої влади полягає в її функціях, які націлені на виконання нормативно правових актів та загалом державної стратегії розвитку держави з метою їх реалізації. Виконавча влада посідає особливе місце серед гілок державної влади. У процесі її реалізації відбувається реальне втілення в життя законів та інших нормативних актів держави, практичне застосування усіх важелів державного регулювання й управління важливими процесами суспільного розвитку. Реформування системи органів виконавчої влади має постійний характер і є необхідною умовою ефективного виконання поставлених перед нею завдань (Журавель, 2019). Слід зазначити, що виконавча влада повинна бути в центрі публічного управління, так як вона найбільше наближена до суспільства. Згідно з європейським курсом важливими чинниками реформ і розвитку є: прозорість, підзвітність, передбачуваність, дотримання верховенства права та законності, орієнтація на консенсус, відповідальність, динамізм та інше.

Северінова О. Б. дослідила теоретичне осмислення, призначення, підходи до поняття, роль судової влади у правовій державі у сучасних умовах. Варто цілком погодитися із тезою про те, що суспільство є не лише основним «споживачем» судових послуг, але і тим суб'єктом, який здійснює за судовою владою контроль. Рівень довіри суспільства до судової влади є одним з ключових мірил ефективності правового регулювання діяльності судової влади та практики здійснення судами правосуддя. Отримання судовою владою підтримки від суспільства здійснюється як за рахунок справедливого вирішення кожної окремо взятої справи (адже кожна особа, яка звернувшись до суду отримала швидке і справедливе вирішення своєї справи, уже значно більше довіряє судовій владі), так і через забезпечення доступу громадськості до інформації про судові засідання та судові справи. Адже судова влада повинна працювати відкрито, приховуючи тільки ту інформацію, яка стосується особистого життя учасників судових процесів або містить охоронювану законом таємницю. Отже, судова влада на кожному етапі державотворення повинна відповідати суспільному запиту на оперативне, якісне та справедливе розв'язання правових конфліктів як між фізичними та юридичними особами приватного права, так і з державою в особі відповідних органів державної влади. При цьому судова влада покликана забезпечувати баланс між публічними та приватними інтересами, забезпечуючи

вирішення кожної справи на засадах верховенства права та законності. Важливим на сучасному етапі є забезпечення гласності та прозорості роботи судів, у тому числі з використанням сучасних інформаційних технологій. Щодо подальшого реформування судової влади, то враховуючи обраний Україною курс на євроінтеграцію, обов'язковому врахуванню при цьому підлягає досвід реформування системи судів у європейських країнах та можливість його адаптації у вітчизняний правовий простір (Северінова, 2023).

Косиця О.О. та Волік В.В. (2023) зробили аналіз практики європейських судових систем щодо застосування до судді такого критерію як доброчесність і дійшли таких висновків. Аналіз наукових підходів щодо застосування таких морально-етичних категорій як добросовісність та доброчесність в праві дає підстави стверджувати, що вони повною мірою відображають завдання суду при здійсненні правосуддя та є як окремою вимогою (компетентністю) так і дороговказом для судді під час виконання своїх обов'язків. Узагальнена практика зарубіжних країн свідчить, що доброчесність є одним із критеріїв оцінювання при відборі судді на посаду або просуванні по службі. В той же час фахівці з питань судових реформ звертають увагу, що розробка об'єктивної та зрозумілої методології оцінки суддів є не менш важливою, ніж висування високих та детальних вимог (критеріїв) до представників правосуддя. В умовах наближення законодавства України до права ЄС актуальним постає питання удосконалення методології оцінювання органів публічної влади взагалі та системи правосуддя зокрема. Це обумовлено критикою та незадовільним станом справ в контексті численних реформ у сфері правосуддя в нашій державі та амбітних цілей досягнення європейської правової та судової культури. В той же час системна оцінка судових систем включає в себе оцінку професійної діяльності суддів, яка здійснюється на підставі різних критеріїв. Суддівська доброчесність є найпершою передумовою ефективності, дієвості та неупередженості національних судових систем. Вона тісно пов'язана з поняттям незалежності суду, яка забезпечує доброчесність, а та, у свою чергу, посилює незалежність (Косиця & Волік, 2023).

Система правосуддя в Україні. Рівень дослідження цієї теми залишається низьким, як і впровадження сучасних реформ.

Проведення реформ публічної служби в Україні є явищем, здебільшого маніпулятивним, тільки якісні зміни в законодавстві допоможуть інтегруватися в міжнародне співтовариство, на чому завжди і наголошують міжнародні партнери. У демократичному суспільстві найвищими цінностями є верховенство права і права людини, а публічне управління постійно вдосконалюється і є їх оберегом.

5. Conclusion

Отже функціонування та розбудова сучасної держави лежить в площині верховенства права і публічного управління як механізму його реалізації. Створення нових сучасних незалежних інституцій буде спонукати державу проводити дієве управління, а саме: проводити реформи, усувати юридичні прогалини, колізії, розробляти нові стратегії та моделі управління. Розвинені країни створюють умови та залучають науковців для розробки якісної методології та оцінки якості управління. Науковці неупереджені та незалежні, завжди готові до дискусії та відокремлені від політики. Дослідження можуть допомогти урядовцям провести системний аналіз розв'язати проблеми, які накопичуються роками та не можуть з тих чи інших причин вирішитися.

Науковою новизною дослідження є побудова теоретичної динамічної сферичної нелінійної моделі публічного управління на основі сучасних технологій та створенню нової незалежної неурядової організації, цілі якої – зміцнення верховенства права та

побудова нової національної моделі управління, з подальшою інтеграцією в міжнародний простір. Описана модель потребує перевірки запропонованої системи заходів стосовно відповідності її критерії оптимальності, тобто досягнення максимально важливих у відповідних умовах результатів вирішення певних задач, витрат часу і ресурсів, перевірити на життєздатність.

У подальших дослідженнях необхідно обґрунтувати доцільність створення нової моделі та науково перевірити результати. Стара модель державного управління показала свою неефективність. Системні прояви корупції зробили залежними від політичних сил засоби масової інформації. Порушені механізми якісної нормотворчої діяльності, правових, адміністративно-управлінських, економічних механізмів, судового ладу як наслідок системне порушення верховенства права і прав людини. Необхідність створення нових умов, нових механізмів публічного управління, сталого розвитку держави, економічного розвитку, впровадження демократії та захисту людських прав. Забезпечення належного рівня верховенства права на національному і світовому рівні.

References

Журавель, Я.В. (2019). Концепт «виконавча влада» у сучасному політико-управлінському дискурсі. *Юридичний Бюлетень, 11*(1), 281-286. doi.org/10.32850/2414-4207.2019.11-1.36

Заєць, А.П., & Погорєлова, З.О. (2023). Посилення наукової і фахової складової законотворчої діяльності Верховної Ради України – вимога часу. *Вісник Національної академії правових наук України,* 30(1), 44-63. doi.org/10.31359/1993-0909-2023-30-1-44

Косиця, О.О., & Волік, В.В. (2023). Доброчесність судді як критерій оцінювання роботи судів в Україні. *Вісник Маріупольського державного університету,* 25, 94-100.

Крейденко, В.В. (2023). Парламенти в системі публічного управління країн розвинутої демократії. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування, 34*(73), 11-16. doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2023.3/03

Рябець, К. (2023). Законність та верховенство права як принципи публічного управління. *Державне управління,* 1(13), 70-85. doi.org/10.33269/2618-0065-2023-1(13)-70-85

Северінова, О.Б. (2023). Роль судової влади у правовій державі. *Актуальні Проблеми Вітчизняної Юриспруденції,* 3,16-20. doi.org/10.32782/39221497

ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ

PUBLIC ADMINISTRATION IN THE ACTIVITIES OF EXECUTIVE SERVICE INSTITUTIONS

Yana Sirenko

Research Institute of History, Law and International Relations
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko
ORCID: 0009-0003-4531-7415

OlenaIvanii

Department of Law and Public Administration
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko
ORCID: 0000-0003-3967-7900

Анотація
Дослідження присвячено висвітленню ключових особливостей публічного адміністрування в діяльності органів виконавчої служби України з використанням різноманітних методів наукового пізнання. В результаті дослідження окреслено основні особливості цієї сфери, визначено роль і місце Державної виконавчої служб у забезпеченні виконання судових рішень, здійснюючи примусове виконання рішень судів і забезпечуючи дотримання законності й прав громадян. В дослідженні проаналізована діяльність державних і приватних виконавців. Зокрема, було встановлено й систематизовано основні переваги й недоліки, які виникають у процесі виконання їх функцій. Також досліджено поточний стан рівня цифровізації в діяльності виконавчих служб України й ідентифіковано проблеми, які гальмують подальший розвиток публічного адміністрування в цій сфері. На основі отриманих результатів були сформовані рекомендації щодо удосконалення публічного адміністрування в діяльності органів виконавчої служби, які спрямовані на підвищення ефективності й оптимізацію їхньої роботи.
Ключові слова: державні виконавці, приватні виконавці, прозорість і відкритість, державне управління, публічне адміністрування, цифровізація діяльності

Abstract
The study is devoted to highlighting the key features of public administration in the activities of the State Enforcement Service of Ukraine using various methods of scientific cognition. The study outlines the main features of this area, defines the role and place of the State Enforcement Service in ensuring the enforcement of court decisions, enforcing court decisions and ensuring the observance of the rule of law and the rights of citizens. The study analyses the activities of state and private bailiffs. In particular, the main advantages and disadvantages that arise in the course of performing their functions were identified and systematised. It also examines the current state of digitalisation in the activities of Ukraine's executive services and identifies the problems that hinder the further development of public administration in this area. Based on the results obtained, the author formulates recommendations for improving public administration in the activities of executive service bodies aimed at increasing the efficiency and optimisation of their work.
Ключові слова: state bailiffs, private bailiffs, transparency and openness, public administration, public administration, digitalisation of activities

1. Introduction

За роки свого існування в незалежній Україні органи державної виконавчої служби не змогла досягти тих показників виконання рішень, які мають розвинені країни Європи та США (майже 80%). Така неефективність функціонування є неприпустимою, адже без належного виконання рішень діяльність суду позбавлена будь-якого сенсу. Це дискредитує владу, відкриває проблеми публічного адміністрування, порушує основні засади законності, дезорганізує функціонування державного механізму й нівелює довіру людей до органів влади.

Слід нагадати, що реформа примусового виконання судових рішень і рішень інших органів, що триває вже восьмий рік, є надважливою для української системи державного управління і правосуддя. Початок діяльності приватних виконавців у 2017 році ознаменував нову еру у сфері роботи з проблемною заборгованістю в Україні. В наукових і експертних колах сподівалися на значне покращення якості й ефективності цієї роботи.

Початковий етап виявився успішним, і очікування в багатьох аспектах виправдалися. Складнощі у виконанні реформ включають не лише зовнішні фактори, такі як війна, і і внутрішні проблеми системи, зокрема бюрократію та нестачу координації між державними та приватними виконавцями. Бюрократичні процедури й регуляторні бар'єри часто уповільнюють процес прийняття рішень і виконання судових рішень.

Відсутність належної законодавчої бази й підтримки з боку державних органів також знижують ефективність реформи. Додатково, конкуренція між державними і приватними виконавцями не завжди конструктивна, що часто призводить до конфліктів інтересів і впливає на загальну продуктивність системи примусового виконання рішень.

Актуальність дослідження публічного адміністрування в діяльності виконавчих служб підкріплюється потребою у підвищенні ефективності правосуддя й забезпеченні верховенства права. Публічне адміністрування відіграє важливу роль у координації зусиль між різними органами влади та в оптимізації процедур виконання судових рішень, адже воно забезпечує системність й послідовність у реалізації правових норм. Ефективне публічне адміністрування дає змогу зменшити бюрократичні перепони, прискорити процеси прийняття й виконання рішень, а також підвищити рівень прозорості й підзвітності виконавчих служб.

2. Materials and Methods

Останні наукові дослідження зосереджуються на різних аспектах публічного адміністрування в діяльності органів виконавчої служби, зокрема на функціонуванні системи примусового виконання рішень в Україні та шляхах її вдосконалення.

Так, дослідження Шкляра С. (2023) аналізувало причини, які спонукали Україну до необхідності реформування виконавчої системи, висвітлюючи соціальні, економічні й політичні аспекти цього питання.

Авторка Посадська О. (2019) в своєму дослідженні висвітлювала державно-правовий механізм виконання рішень з метою забезпечення охорони прав людини й громадянина за допомогою примусових дій.

Дослідження Ситника С. (2023) зосереджено на адаптивних структурно-функціональних змінах органів виконавчої влади в умовах воєнного стану, в якому автор аналізував, які зміни відбулися в роботі органів виконавчої влади в період воєнного конфлікту і як вони впливають на ефективність їх функціонування.

Наукова робота автора Макушева П. (2020) висвітила особливості діяльності Державної виконавчої служби в Україні і проблеми удосконалення його адміністративно-правового регулювання. Автор аналізує наявні проблеми в роботі цієї служби та пропонує шляхи їх вирішення через різноманітні правові інструменти.

Отже, наведені дослідження спрямовані на виявлення проблем та розробку пропозицій щодо подальшого удосконалення публічного адміністрування в діяльності органів виконавчої служби в Україні, що може сприяти покращенню державних механізмів і забезпеченню прав громадян.

Детальніше вивчення й систематизація досвіду публічного адміністрування інституту державних виконавців, а також виявлення їх позитивних та негативних аспектів, стануть

важливими етапами у дослідженні публічного адміністрування в органах виконавчого провадження. Такий аналіз дасть змогу ідентифікувати потенційні проблемні сфери й визначити можливості оптимізації цього процесу в контексті сучасного державного управління.

Дослідження спрямоване на висвітлення ключових особливостей розвитку публічного адміністрування в діяльності органів виконавчої служби, а також на надання рекомендації щодо його покращення в умовах трансформацій і реформування.

Згідно мети перед дослідженням постають завдання:

6. Окреслити особливості публічної діяльності органів виконавчої служби в Україні
7. З’ясувати основні функції, завдання й напрями публічного адміністрування головного органу виконавчої служби України – Державної виконавчої служби;
8. Проаналізувати діяльність державних і публічних виконавців, а також систематизувати їх основні переваги й недоліки, які виникають в процесі виконання їх функцій;
9. Дати оцінку поточного стану рівня цифровізації в діяльності виконавчих служб України;
10. Систематизувати проблеми, які гальмують подальший розвиток публічного адміністрування в діяльності органів виконавчої служби;
11. Надати рекомендації щодо удосконалення публічного адміністрування в діяльності органів виконавчої служби.

У процесі дослідження публічного адміністрування в діяльності органів виконавчої служби були задіяні різноманітні методи, які охоплюють широкий спектр напрямків.

Метод опису було використано для детального висвітлення особливостей публічної діяльності органів виконавчої служби в Україні. За допомогою цього методу було також розглянуто функції цих органів і їх завдання.

Метод систематизації було використано для структурування й упорядкування отриманої інформації щодо напрямів публічного адміністрування головного органу виконавчої служби – Державної виконавчої служби.

Метод порівняння дав змогу зіставити переваги й недоліки в діяльності державних і публічних виконавців, а також було виявлені схожі й відмінні риси в їхній роботі.

Економіко-статистичний метод аналізу був застосований для оцінки динаміки кількості державних і приватних виконавців, які здійснюють свою діяльність в Україні. Шляхом збору й аналізу статистичних даних за різні роки було визначено зміни в кількості таких виконавців. Також економіко-статистичний метод було використано для порівняння розміру стягнутих коштів окремо приватними виконавцями і органами державної виконавчої служби у 2023 році, що дало змогу зробити висновки про ефективність роботи кожного з цих суб'єктів виконавчої служби, а також визначити їхні внески у розвиток цієї сфери.

Завдяки методу систематизації було сформовано основні проблеми які гальмують подальший розвиток публічного адміністрування в діяльності органів виконавчої влади, а також сформувати основні рекомендації щодо її покращення.

В ході дослідження також було використано метод узагальнення, який дав змогу сформувати об’єктивні висновки на основі отриманих результатів дослідження.

3. Results

Органи виконавчої служби в сучасному суспільстві відіграють важливу роль у забезпеченні правопорядку, справедливості й ефективного функціонування держави. Їхні функції та повноваження охоплюють широкий спектр областей, від примусового виконання судових рішень до забезпечення прав і законних інтересів громадян та організацій (Ситник, 2023).

У зв'язку зі зростаючими вимогами до державного управління та потребами суспільства, органи виконавчої служби перебувають у центрі уваги процесу реформування й модернізації. Сучасні виклики, такі як війна, глобалізація, активна євроінтеграція, технологічний прогрес і зміни у суспільних потребах, потребують постійного адаптування й удосконалення механізмів державного управління.

Здійснення публічного адміністрування в діяльності виконавчих службовців в Україні має декілька ключових особливостей:

По-перше, діяльність виконавчих службовців регламентується численними законодавчими актами, зокрема Законом України «Про виконавче провадження», «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», «Про державну службу», «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» тощо. Такі нормативно-правові акти забезпечують правову основу для організації примусового виконання рішень судів та інших органів.

По-друге, подвійна система виконавців - з 2017 року в Україні діє подвійна система примусового виконання рішень, яка включає як державних, так і приватних виконавців, що дає змогу стягувачам вибирати між державними виконавцями, які працюють в межах державної виконавчої служби, та приватними виконавцями, що діють на ринкових умовах.

По-третє, державні виконавці організовані в систему Державної виконавчої служби (далі - ДВС), яка має структурні підрозділи на центральному та регіональному рівнях. Приватні виконавці працюють як незалежні суб'єкти з ліцензіями, наданими Міністерством юстиції України.

В четвертих, виконавчі служби активно використовують електронні системи й реєстри для обліку виконавчих проваджень, що підвищує прозорість та ефективність їхньої роботи. Ведення Єдиного державного реєстру виконавчих проваджень сприяє кращому контролю та координації дій виконавців.

По-п’яте, державна виконавча служба підлягає державному нагляду та контролю з боку Міністерства юстиції України, що включає перевірку правильності, своєчасності та повноти вчинення виконавчих дій державними виконавцями (Про виконавче провадження, 2016).

Тож, можна стверджувати, що департамент державної виконавчої служби України сьогодні виступає основним провайдером примусового виконання рішень судів і інших органів, забезпечуючи реалізацію державної політики в цій сфері. Після реорганізації й інтеграції до структури Міністерства юстиції України, Департамент взяв на себе відповідальність за упровадження ефективних і прозорих механізмів, що гарантують своєчасне й справедливе виконання судових постанов, а також постійно вдосконалює процедури моніторингу й аналізу діяльності виконавчих органів з метою виявлення можливостей для оптимізації процесів та забезпечення високої якості надання послуг громадянам.

Отже, уточнення того, що ДВУ входить до системи органів Міністерства юстиції України та є єдиним державним органом, що здійснює примусове виконання рішень судів та інших органів відповідно до законодавства України, дає змогу сконцентрувати виконавчу діяльність в одному відомстві. Це усуває можливість дублювання подібних структур у майбутньому і сприяє більш ефективному контролю та координації в сфері виконавчої діяльності. Така система також забезпечує єдність підходів і стандартів у виконавчій справі, сприяючи покращенню якості надання послуг та підвищенню довіри громадян до державних структур.

На рисунку автором систематизовано основні функції і задачі, які покладено на ДВС України.

РИСУНОК 1. ФУНКЦІЇ І ЗАДАЧІ ДВС УКРАЇНИ

Джерело: складено автором на основі (Міністерство Юстиції, 2024)

Отже, державна виконавча служба є невід'ємною частиною суспільно корисної діяльності, яка регулюється законодавством України, яка забезпечує виконання завдань з охорони прав громадян через роботу працівників ДВС, які виконують свої обов'язки за грошову винагороду.

Основні напрями публічного адміністрування діяльності органів виконавчої служби представлено в таблиці 1.

ТАБЛИЦЯ 1. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ

No	Напрям	Опис
1	Розроблення політики та стратегій	Виконавчі служби розробляють політику й стратегії щодо виконання судових рішень й забезпечення захисту прав громадян
2	Захист прав громадян	Публічні службовці виконавчих служб повинні гарантувати захист прав громадян у виконавчому процесі та дотримання вимог закону під час проведення виконавчих дій
3	Координація з іншими органами	Виконавчі служби співпрацюють з іншими державними органами, такими як суди, правоохоронні органи, податкові служби, банківські установи тощо, для забезпечення виконання рішень і вирішення різноманітних завдань.
4	Комунікація з громадськістю	З метою забезпечення відкритості й прозорості в діяльності виконавчих служб, громадськість має бути інформована про їхню роботу і мати можливість висловлювати свої погляди та зауваження

Джерело: розроблено автором на основі.(Локтіонова & Запорожець, 2020)

Таким чином, у цілому, публічне адміністрування в діяльності виконавчих службовців орієнтоване на забезпечення ефективного та справедливого виконання судових рішень та захисту прав громадян.

Також слід зазначити, що державна виконавча служба України є специфічним елементом держави, який здійснює примусове виконання рішень, забезпечує охорону прав людини й громадянина, і виконує суспільно корисну діяльність. Цю діяльність слід розглядати як інтелектуальну й спрямовану на об'єктивну реалізацію прав, свобод і законних інтересів як окремих осіб, так і суспільства в цілому. Особливість виконання повноважень

державними органами полягає в тому, що вони діють у підсистемі публічного права (конституційного, адміністративного), для якого характерний імперативний метод юридичної субординації та підпорядкованості. ДВС, відновлюючи порушені права та свободи, повинна забезпечити невідворотність майнової та іншої юридичної відповідальності несумлінних боржників у цивільному та економічному обігу (Посадська, 2019).

Варто зазначити, що сучасна ситуація публічного адміністрування в діяльності виконавчої служби вкрай складна. Більшість громадян не має довіри до ДВС, що суттєво підриває престиж працівників цієї служби через неможливість вчасно виконати рішення суду й захистити права громадян. Це може бути спричинено як суб'єктивними, так і об'єктивними факторами, такими як відсутність коштів у державному бюджеті, що перешкоджає виконанню соціальних зобов'язань. Крім того, успішність діяльності працівників ДВС прямо пов'язана з їхнім професіоналізмом і компетентністю. Для досягнення цілей служби необхідний високий рівень фаховості та знань, що вимагає систематичної підготовки та навчання від працівників (Посадська, 2019).

Як вже було зазначено, державне управління перебуває в процесі тривалої трансформації і реформування. В умовах реформування системи примусового виконання судових рішень в Україні, особливої важливості набуває питання розподілу функцій між державними та приватними виконавцями. Це передбачає не лише правове, а й адміністративне забезпечення, що включає розробку й впровадження ефективних механізмів контролю, моніторингу та оцінки діяльності виконавчих служб. Згідно ЗУ «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів:» від 2016 були прийняти зміни у сфері виконавчого провадження - вступив в дію новий інститут примусового виконання рішень - інститут приватних виконавців. Це означає, що на завершальному етапі судового процесу фізична або юридична особа - стягувач, має можливість вибрати, до якого виконавця звертатися з виконавчим документом: до державного чи приватного (Про органи та осіб, 2016).

Державні та приватні виконавці виконують схожі функції у сфері примусового виконання рішень суду та інших органів. Проте, основна різниця полягає у їхньому правовому статусі та власній приналежності, а саме державні виконавці є представниками держави, які працюють у рамках органів державної виконавчої служби. Вони мають офіційний статус та діють від імені держави при здійсненні виконавчих дій (Звіт за результатами, 2023). Приватні виконавці - це особи або організації, які мають право на виконавчу діяльність у відповідності з законодавством, але не є частиною державних органів. Вони можуть бути приватними підприємствами, адвокатськими бюро або приватними виконавцями, що надають послуги на комерційній основі (Justlictors, 2020). Отже, основна відмінність між ними полягає у їхньому статусі та приналежності: державні виконавці діють від імені держави, тоді як приватні виконавці мають приватну приналежність і працюють на комерційній основі.

На рисунку 2 представлена динаміка кількості державних і приватних виконавців, які здійснюють свою діяльність в Україні.

РИСУНОК 2. КІЛЬКІСТЬ ВИКОНАВЦІВ (ДЕРЖАВНИХ І ПРИВАТНИХ) У 2017-2023 Р.Р., ОСІБ

Джерело: складено автором на основі (Асоціація приватних виконавців України, 2024)

Отже, протягом останніх семи років спостерігається загальне зменшення кількості державних виконавців як за штатом, так і фактично, що є результатом оптимізації бюджетних витрат і змін у політиці зайнятості. Фактична кількість державних виконавців у 2023 році знизилася до 3552 осіб порівняно з 4496 особами у 2017 році, що вказує на необхідність перегляду стратегій управління й ресурсного забезпечення виконавчої служби.

З іншого боку, збільшення кількості приватних виконавців із 79 осіб у 2017 році до 331 особи у 2023 році свідчить про зростання зацікавленості приватних структур у виконавчій сфері. Це спричинено як розвитком бізнесу в цій галузі, так і змінами у законодавстві, що сприяють залученню приватного сектору до виконавчих процесів. Такий розвиток вказує на необхідність ретельного моніторингу діяльності приватних виконавців і встановлення ефективних механізмів контролю з метою забезпечення якості та достовірності виконавчих послуг.

Перші вітчизняні представники професії приватних виконавців зарекомендували себе як найефективніший інструмент у роботі з проблемною заборгованістю. За статистикою, один офіс приватного виконавця, який є самозайнятою особою, повертає у чотири рази більше заборгованості, ніж один середньостатистичний працівник ДВС- майже 23,3 млн. грн проти 5,3 млн грн у 2023 році (рис. 3).

РИСУНОК 3. ПОРІВНЯННЯ РОЗМІРУ СТЯГНУТИХ КОШТІВ ОКРЕМО ПРИВАТНИМИ ВИКОНАВЦЯМИ І ОРГАНАМИ ДВС У 2023 РОЦІ, МЛН. ГРН

Джерело: складено автором на основі (Асоціація приватних виконавців України, 2024)

На перший погляд, різниця у показниках є вражаючою, проте загальна статистика виконання рішень у країні залишає бажати кращого. Тобто у 2023 році, державні та приватні виконавці сумарно стягнули понад 25 мільярдів гривень, що є рекордним показником за останні п'ять років. Проте, якщо співвіднести цю суму з загальною сумою боргів за судовими рішеннями, виявиться, що було стягнуто лише 6 копійок з кожної гривні.

Останнє соціологічне дослідження компанії Human Research, проведене на замовлення Проєкту ЄС «Право-Justice», вказує на те, що більшість українських громадян вважають саме швидкість і якість надання послуг головними позитивними рисами у роботі приватних виконавців, чого не відзначають у роботі бюрократизованої ДВС із низькими заробітними платами її співробітників, а отже, майже нульовою їх мотивацією.

В таблиці 2 автором систематизовано основні переваги і недоліки державної виконавчої служби і приватних виконавців.

ТАБЛИЦЯ 2. ОСНОВНІ ПЕРЕВАГИ І НЕДОЛІКИ ДЕРЖАВНОЇ ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ І ПРИВАТНИХ ВИКОНАВЦІВ

Виконавчі служби	Переваги	Недоліки
Державні виконавчі служби	1. Присутність майже в кожній адміністративно-територіальній одиниці України забезпечує доступність послуг у всіх регіонах країни. 2. Відсутність обмежень по категоріям рішень, таких як стягнення з держави та державних підприємств, виселення та вселення, щодо дітей, а також наявність додаткового функціоналу по аліментам, розширює можливості виконавчої діяльності приватних виконавців. 3. Відсутність обов'язкових зборів і авансування витрат виконавчого провадження навіть при неможливості виконання рішення, робить участь державної служби доступною для клієнтів та менш фінансово обтяжливою.	1. Не високий рівень успішного стягнення через недостатність стимулів, бюрократію та перевантаженість, а також недостатню кількість державних виконавців у порівнянні з кількістю виконавчих проваджень. 2. Обмеження компетенції певним територіальним районом і відсутність можливості мобільного діяти по всій території України ускладнюють роботу органів ДВС. 3. Неможливість вільного вибору певного державного виконавця серед працівників органу й відділів регіону обмежує можливості здійснення контролю за процесом виконавчого провадження. 4. Наявність корупційних ризиків у роботі органів ДВС піддає сумніву об'єктивність та прозорість їхньої діяльності.
Приватні виконавчі служби	1. Стягнення є набагато результативнішими завдяки значним фінансовим стимулам; 2. Забезпечення мобільності та можливості діяти по всій території України незалежно від суми стягнення; 3. Процес прийняття процесуальних рішень відбувається швидко за рахунок відсутності бюрократичних перешкод для виконання; 4. Мають право безперешкодно входити на земельні ділянки, у приміщення, сховища та інше майно боржника - юридичної особи.	1. Недостатня кількість приватних виконавців у деяких регіонах України, що може призвести до затримок у виконанні виконавчих рішень. 2. Заборона виконання рішень проти держави й державних підприємств обмежує сферу компетенції приватного виконавця. 3. Заборона виконання рішень про виселення та вселення фізичних осіб, а також рішень щодо дітей створює обмеження у виконавчій діяльності. 4. Відсутність можливості покриття базових витрат у випадках, коли неможливо виконати рішення, може становити фінансове навантаження для приватного виконавця.

Джерело: складено автором на основі Макушев,2020; Стрельченко, 2020; Звіт за результатами, 2023)

Отже, аналізуючи переваги й недоліки державних і приватних виконавчих служб, можна зробити висновок, що державні служби мають значний потенціал у забезпеченні доступності й розповсюдженості послуг, а також відсутність обмежень щодо категорій рішень робить їх привабливими для громадян. Однак, низький рівень успішності стягнення та перевантаженість виконавчих служб потребують серйозного удосконалення системи. З іншого боку, приватні виконавчі служби можуть бути більш результативними завдяки фінансовим стимулам і більшої мобільності, проте їхній обмежений функціонал і проблеми з кількістю та розподілом по регіонах є перешкодою для ефективної діяльності.

В даному контексті слід наголосити, що реформа системи примусового виконання рішень залишається незавершеною через відсутність зрівняння повноважень державних і приватних виконавців у контексті України. Велика кількість невиплачених боргів зберігається в справах, які не вирішуються протягом багатьох років відомчими органами

примусового виконання рішень. Незавершеність реформи свідчить про відсутність політичної волі завершити її, навіть у випадку наявності відповідних ресурсів та потенціалу.

В такому контексті слід висловити сумнів у зацікавленості влади, включаючи регуляторів системи примусового виконання рішень, у завершенні реформи, що підштовхує до необхідності перегляду стратегії і виявлення пріоритетів у діяльності відповідних органів.

Також слід звернути увагу на подальшу цифровізацію виконавчого провадження, яка зараз створює певні проблеми і потребує певного удосконалення.

За дослідженням компанії Human Research, було відзначено недостатній рівень цифровізації в сфері примусового виконання рішень судів та інших органів в Україні (Звіт за результатами, 2023). В даному звіті зазначено, що для досягнення значного прогресу потрібні не лише цифрові інструменти для виконавців, але й створення цифрових засобів для користувачів, зокрема боржників, які дають змогу їм ознайомлюватися з виконавчим провадженням, проводити оплату боргу та виключатися з реєстру боржників. Зазначені аспекти мають бути максимально цифровізовані й автоматизовані. Серед основних інструментів, які потребують удосконалення для виконавців, висвітлено автоматизовану систему виконавчого провадження (далі - АСВП) та реєстри, зокрема необхідність інтеграції усіх наявних реєстрів або створення єдиного реєстру (Звіт за результатами, 2023).

На даний момент вилучення з реєстру боржників не є оперативним і потребує значних зусиль, особливо з боку виконавця. Держава має забезпечити боржникам доступні інструменти для стягнення коштів і впровадити автоматизовану й оперативну процедуру вилучення з реєстру боржників, яка успішно функціонує в інших країнах. Необхідно створити єдину систему для можливості оплати боргів, вилучення з реєстрів боржників і зняття арештів. Це питання стало особливо актуальним під час повномасштабної війни, яка призвела до істотного збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб (далі - ВПО). Впровадження такої системи підвищить доступ ВПО до виконання судових рішень і закриття проваджень у будь-якій точці України (Звіт за результатами, 2023).

Автоматизована система виконавчого провадження (далі – АСВП) - інформаційна система, яка використовується в Україні для автоматизації й підтримки процесів примусового виконання судових рішень, в тому числі виконавчих документів. АСВП включає в себе базу даних, інструменти для обміну інформацією між різними учасниками виконавчого процесу (наприклад, виконавцями, боржниками, банками тощо), а також функціонал для ведення електронного обліку виконавчих проваджень. АСВП допомагає полегшити й прискорити виконання судових рішень та забезпечити більшу ефективність у сфері примусового виконання.

На сьогодні рівень цифровізації значно зріс порівняно з минулими роками, однак він все ще залишається недостатнім, про що свідчить навіть кількість банків, підключених до АСВП. Взаємодія через АСВП значно ефективніша і підвищує швидкість виконання рішень і сприяє економії людських, часових, матеріальних та фінансових ресурсів (Звіт за результатами, 2023).

Також важливим є удосконалення реєстрів. В звіті зазначено, що в Україні від самого початку неправильно побудована система реєстрів: велика кількість реєстрів, які не інтегровані між собою і не взаємодіють, що створює неефективну модель. Україна має перейняти досвід інших країн, таких як Литва, і побудувати реєстри навколо людини, створивши єдиний реєстр всіх громадян, у якому будуть відображені всі дані по кожному окремому громадянину, включаючи рухоме і нерухоме майно, рахунки, наявні штрафи, виконавчі провадження тощо.

Естонія є європейським лідером у сфері цифровізації державного управління завдяки системі e-Estonia, яка дає змогу громадянам отримувати всі державні послуги онлайн через єдиний портал, що значно спрощує взаємодію між громадянами і державними органами. Вона включає в себе єдиний реєстр, де зберігається вся інформація про громадян, їх майно, фінансові зобов'язання тощо.

Сінгапур також має інтегровану систему реєстрів, яка забезпечує прозорість і швидкий доступ до інформації для громадян і державних органів, яка дає змогу швидко обробляти

запити й надавати державні послуги, забезпечуючи високу ефективність і зручність для користувачів. Такий підхід позитивно вплине на подальшу цифровізацію держави в цілому.

5. Discussion

Окремі аспекти «цифровізації» відображені в урядових програмних документах, проєктах нормативно-правових актів, які в різний час готувалися до розгляду українським парламентом, а також у рекомендаціях міжнародних експертів.

Так, Програма діяльності Кабінету Міністрів України передбачає цифровізацію виконавчого провадження та впровадження за окремими категоріями справ фігури «цифрового виконавця» з метою значного підвищення рівня фактичного виконання судових рішень. А до основних завдань Міністерства юстиції України на 2022-2024 роки включено підвищення ефективності виконання судових рішень, зокрема через цифрову трансформацію виконавчого провадження.

Слід нагадати, що зараз на розгляді парламентарів перебуває Проект Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо цифровізації виконавчого провадження» No9363 від 07.06.2023 р. Мета цього проєкту полягає в цифровізації виконавчого провадження та його модернізації. За словами авторів проєкту, він спрямований на розширення й вдосконалення функціоналу АСВП.

Автоматизована взаємодія Єдиного реєстру боржників з іншими реєстрами має на меті уникнення спроб боржника вивести активи. При зверненні боржника для реалізації майна, інформація про нього буде перевірятися в зазначених реєстрах, щоб переконатися, що він не знаходиться в Єдиному реєстрі боржників і на майні відсутні обтяження. Цей законопроєкт пропонує наступне (АПВУ, 2023):

1. Для уникнення спроб боржників вивести свій актив, автоматизована взаємодія Єдиного реєстру боржників з іншими реєстрами передбачає перевірку відомостей про боржника під час звернення його для реалізації майна. Державні реєстратори будуть перевіряти наявність записів про боржника в Єдиному реєстрі боржників і наявність обтяжень на його майно. У випадку, коли такі записи виявляться, вони відмовлятимуть у проведенні перереєстрації майна або у нотаріальному посвідченні його відчуження. Слід відзначити, що будь-які правочини, пов'язані з майном боржника під час його наявності у Єдиному реєстрі боржників, будуть вважатися недійсними, за винятком випадків, передбачених законом про виконавче провадження.

2. Розширення функціоналу АСВП, що передбачає автоматизовану взаємодію виконавців з різними установами, такими як банки й фінансові установи. Банки повинні підключитися до цієї системи для автоматичного арешту коштів. Але навіть після арешту, рішення щодо списання коштів залишається на виконавці.

3. Процес зняття обмежень (арешту) стає автоматизованим і відбувається відразу після виконання рішення. Якщо боржник погашає заборгованість у межах виконавчого провадження, то арешт з його майна та коштів автоматично знімається.

На основі проведеного дослідження слід систематизувати виявлені проблеми, які гальмують подальший розвиток публічного адміністрування державних виконавців. Для цього автором в табл. 3 представлено основні проблеми.

ТАБЛИЦЯ 3. ПРОБЛЕМИ, ЯКІ ГАЛЬМУЮТЬ ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ВИКОНАВЦІВ

No	Проблема	Роз'яснення
1	Низький рівень цифровізації	Відсутність повноцінної електронної системи управління та виконання судових рішень ускладнює швидкість та ефективність процесу, що призводить до затримок та невідповідності стандартам якості
2	Невисокий рівень координації	Брак інтегрованих систем комунікації та обміну інформацією між різними органами виконавчої влади спричиняє розбіжності у діяльності та невпевненість у виконанні завдань.

3	Обмежене коло повноважень приватних виконавців	Це призводить до накопичення навантаження на державні органи, збільшує терміни виконання судових рішень і порушує процес правосуддя. Брак розширення функціональних можливостей та зростання кількості приватних виконавців обмежує швидкість та ефективність виконавчої діяльності в Україні, перешкоджаючи справедливому та своєчасному виконанню судових рішень.
4	Конфлікт інтересів з приватними виконавцями	Конфлікти інтересів між сторонами призводять до затримок у виконанні судових рішень, невиправданих витрат ресурсів, а також порушень етичних та юридичних норм. Такий конфлікт інтересів ускладнює процеси виконавчої діяльності та підриває довіру громадськості до системи виконавчої влади.
5	Проблеми з кадрами	Недостатній рівень кваліфікації персоналу, відсутність мотивації й недостатня кількість кадрів ускладнюють процеси виконавчої діяльності й впливають на її ефективність.

Джерело: власна розробка автора

Таким чином, окреслені автором проблеми, потребують розв’язання. Отже нижче представлено рекомендації щодо удосконалення публічного адміністрування в діяльності органів виконавчої влади.

1. Упровадження автоматизованого розподілу виконавчих документів про стягнення адміністративних штрафів на користь держави.

Упровадження автоматизованого розподілу виконавчих документів про стягнення адміністративних штрафів на користь держави, що передбачає створення ефективної системи розподілу виконавчих документів. Така система має автоматично розподіляти виконавчі документи серед виконавців, що дасть змогу істотно скоротити час, необхідний для початку виконавчого провадження. Такий підхід забезпечить рівномірне навантаження на виконавців і підвищить оперативність у виконанні судових рішень. Крім того, надання повноважень на виконання цієї категорії справ приватним виконавцям сприятиме розвантаженню державної виконавчої служби й підвищенню загальної ефективності виконавчого провадження. Приватні виконавці, з їхньою гнучкістю й можливістю швидко реагувати на кожне окреме провадження, можуть забезпечити якісніше виконання рішень про стягнення адміністративних штрафів. Слід зазначити, що це також створить конкурентне середовище, яке стимулюватиме як державних, так і приватних виконавців працювати більш ефективно.

Упровадження такої системи також потребуватиме ретельного контролю та нагляду за діяльністю приватних виконавців. Слід розробити чіткі регулюючі механізми, з метою забезпечення прозорості й законності у процесі виконання адміністративних штрафів. Такі заходи мають включати моніторинг діяльності приватних виконавців, встановлення чітких критеріїв оцінки їхньої роботи та механізми зворотного зв'язку з громадянами, що дасть змогу зберегти високу якість виконання рішень та забезпечити довіру до системи виконавчого провадження.

2. Розширення повноважень приватних виконавців, враховуючи їхню ефективність.

Необхідно надати їм можливість виконувати рішення, що наразі виконують лише державні виконавці, та розглянути можливість розширення їхньої діяльності на інші сфери виконавчої влади. Крім того, слід активно збільшувати кількість приватних виконавців, що дасть змогу зменшити навантаження на державні органи й забезпечить більш оперативне виконання судових рішень. Це може сприяти підвищенню ефективності системи виконавчої влади та покращенню її роботи в цілому.

3. Перехід до повноцінної системи електронного арешту коштів і їх списання.

Перехід до повноцінної системи електронного арешту коштів і їх списання є важливим кроком у напрямку цифровізації виконавчого провадження в Україні. Така система дасть змогу автоматично накладати арешт на банківські рахунки боржників й швидко списувати необхідні суми для погашення боргів. Вона забезпечить швидке реагування на невиконання фінансових зобов’язань і значно прискорить процес виконання судових рішень. Упровадження електронного арешту коштів зменшить навантаження на виконавців,

оскільки більшість операцій буде здійснюватися автоматично, без необхідності ручного втручання, що дасть змогу зосередити зусилля виконавців на більш складних випадках, що потребують індивідуального підходу. Крім того, автоматизація процесу зменшить ризик помилок і забезпечить більшу точність у виконанні рішень.

Отже електронний арешт коштів також має підвищити рівень прозорості й довіри до системи виконавчого провадження. Громадяни матимуть можливість в режимі реального часу відстежувати стан своїх фінансових зобов'язань та процес виконання судових рішень. Це сприятиме підвищенню рівня довіри до виконавчих органів та створить більш справедливу і ефективну систему стягнення боргів.

4. Цифровізація кореспонденції

Цифровізація кореспонденції є ключовим етапом у впровадженні сучасних технологій у виконавчому провадженні. Шляхом інтеграції АСВП з електронними системами операторів поштового зв'язку можна істотно спростити й прискорити процес обміну документами між виконавчими органами, судами та іншими учасниками процесу. Така інтеграція дасть змогу автоматизувати відправлення та отримання листування, що зменшить час, необхідний для обробки та обміну документами. Крім того, це сприятиме підвищенню ефективності та точності обробки даних, оскільки процеси будуть автоматизовані та стандартизовані.

Отже, застосування цифрових технологій у взаємодії з операторами поштового зв'язку також дозволить зменшити витрати на відправлення та доставку документів, а також знизити ймовірність втрати чи пошкодження листування. Це створить більш зручну та надійну систему обміну документами, яка відповідає сучасним вимогам та стандартам ділового спілкування.

5. Conclusion

Таким чином, дослідження зосереджувалося на публічному адмініструванні в діяльності органів виконавчої служби в Україні з метою визначення особливостей, функцій і проблем, які впливають на їхню ефективність. В дослідженні було окреслено специфіку публічної діяльності цих органів, включаючи їхню роль у забезпеченні справедливості й ефективності виконання судових рішень. Проаналізувавши роботу державних і публічних виконавців, було визначено основні переваги і недоліки їхньої діяльності, а також виявлено проблеми, які гальмують подальший розвиток системи виконавчої влади. Оцінка рівня цифровізації показала потребу в подальшій модернізації та удосконаленні інформаційних технологій для забезпечення більшої ефективності роботи виконавчих служб. На основі проведеного аналізу було розроблено низку рекомендацій щодо покращення публічного адміністрування, включаючи розширення повноважень приватних виконавців, підвищення рівня цифровізації у діяльності виконавчих служб тощо.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на ретельне вивчення ефективності впроваджених рекомендацій з метою оцінки їхнього впливу на публічне адміністрування та роботу виконавчих служб. Також важливим напрямком може бути аналіз проблем, пов'язаних з конфліктом інтересів між державними та приватними виконавцями, та пошук шляхів їх вирішення.

References

Justlictors (2020). Приватний виконавець (ПВ) чи орган державної виконавчої служби (ДВС)? URL: https://justlictors.com.ua/uk/pryvatnyj-vykonavecz-pv-chy-organ-derzhavnoyi-vykonavchoyi-sluzhby-dvs/

АПВУ (2023). Позиція щодо Проекту Закону про внесення змін до деяких законів України щодо цифровізації виконавчого провадження No9363 від 07.06.2023

Асоціація приватних виконавців України (2024). показники ефективності системи примусового виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) у 2023 році. URL: https://drive.google.com/file/d/1gmT--anSTI9asZM1H1Rz9APhe8Ehratr/view

Закон України (2016). Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: Закон України від 02.06.2016 No 1403-VIII ост. ред. 01.01.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19#Text

Звіт за результатами дослідження сфери примусового виконання рішень судів та інших органів в Україні (2023). URL: https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/64f/6df/591/64f6df591b0dc111219083.pdf

Кулава, М. (2018). Державне управління взаємодією органів державної виконавчої служби та приватних виконавців: міжнародний досвід. *Публічне урядування, 5*(15), 112-122. URL: https://doi.org/10.32689/2617-2224-2018-15-5-112-122

Локтіонова, В., & Запорожець, Є. (2022). Державний виконавець як суб'єкт публічного адміністрування. *Публічне право, 2*(46).

Макушев, П. В. (2020). Діяльність Державної виконавчої служби в Україні: Проблеми удосконалення адміністративно-правового регулювання*. Адміністративне право і адміністративний процес, інформаційне право,* (6.1), https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.6.1.23

Манжак, Б. С. (2023). Особливості призначення на посаду працівників органів державної виконавчої служби. *Аналітично-порівняльне правознавство,* (1). doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.414

Міністерство Юстиції (2024). Департамент державної виконавчої служби. URL: https://minjust.gov.ua/ddvs/about/functional

Посадська, О. В. (2019). Державно-правовий механізм виконання рішень щодо забезпечення охорони прав людини та громадянина засобами примусових дій. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА МИТНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ, 1 (20). doi.org/10.32836/2310-9653-2019-1-94-100

Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 No 1404-VIII з ост. змінами від 27.04.2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text

Ситник, С. В. (2023). Адаптивні структурно-функціональні зміни органів виконавчої влади в Україні в умовах воєнного стану. *Політикус: наук. журнал, 4,* 92-97.

Стратегія реформування державного управління України на 2022-2025 роки (2021) No 831-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#n9

Стрельченко, О. Г. (2020). Адміністративно-правова характеристика органів Державної виконавчої служби України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, (60). doi.org/10.32782/2307-3322/2020.60.28

Телявський, А. (2023) Реформа наполовину. Якою має стати система примусового виконання рішень в Україні. URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/vikonavche-provadzhennya/reforma-napolovinu-yakoyu-mae-stati-sistema-primusovogo-vikonannya-rishen-v-ukrayini.html

Шкляр, С. (2023) Навіщо Україні реформа виконавчої системи. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2023/08/30/703747/

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ ЯК КОМПЛЕКСНЕ ПОЛІТИКО-ПРАВОВЕ ЯВИЩЕ

LOCAL SELF-GOVERNMENT AS A COMPLEX POLITICAL AND LEGAL PHENOMENON

Andrii Troitskiy
Department of Business Economics and Administration
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko
troitskiy_@ukr.net
ORCID: 0009-0008-4783-2855

Анотація
Стаття аналізує місцеве самоврядування як комплексне політико-правове явище, досліджуючи його поняття, зміст та сутність у контексті конституційного ладу України. Місцеве самоврядування розглядається як невід'ємний принцип організації влади в демократичному суспільстві, що забезпечує участь громадян в управлінні місцевими справами. Важливість цієї теми підкреслюється в умовах воєнного стану, коли ефективність функціонування місцевих органів влади стає критичною. Аналізуються основні теоретичні підходи до місцевого самоврядування, його історичні аспекти та сучасні виклики, включаючи роль державного регулювання та необхідність реформування для покращення якості управління на місцевому рівні. Стаття також підкреслює значення місцевого самоврядування для забезпечення соціальних стандартів та гарантій кожного громадянина незалежно від місця проживання.
Ключові слова: місцеве самоврядування, політико-правове явище, конституційний лад, демократичне суспільство, державне регулювання, воєнний стан, реформи.

Abstract
The article analyses local self-government as a complex political and legal phenomenon, exploring its concept, content and essence in the context of the constitutional order of Ukraine. Local self-government is considered as an integral principle of organisation of power in a democratic society, which ensures the participation of citizens in the management of local affairs. The importance of this topic is emphasised in the context of martial law, when the efficiency of local authorities becomes critical. The article analyses the main theoretical approaches to local self-government, its historical aspects and current challenges, including the role of state regulation and the need for reforms to improve the quality of local governance. The article also emphasises the importance of local self-government for ensuring social standards and guarantees for every citizen regardless of their place of residence.
Keywords: local self-government, political and legal phenomenon, constitutional order, democratic society, state regulation, martial law, reforms.

1. Introduction

Поняття «місцеве самоврядування» стало звичним, майже стереотипним, у реальному житті. Однак, це не просто науковий термін, а наближений до кожного громадянина рівень влади, участь кожного в управлінні місцевими справами через органи самоорганізації населення, громадські слухання, депутати місцевої ради тощо. Це феномен, що виходить за рамки звичайного адміністративного управління, впливаючи на всі сфери суспільного життя та забезпечуючи громадянам можливість активно брати участь у процесах, що безпосередньо впливають на їхні життєві умови.

Місцеве самоврядування як основа конституційного ладу виступає одним із найважливіших принципів організації та функціонування влади в суспільстві та державі і є необхідним атрибутом будь-якого демократичного ладу. Це явище забезпечує

децентралізацію влади, що дозволяє місцевим громадам самостійно вирішувати питання місцевого значення, адаптуючи загальнодержавну політику до конкретних умов і потреб населення. Проте, навіть у сучасних дослідженнях поняття, зміст та сутність цього феномену не мають остаточного визначення, що свідчить про його складність і багатогранність.

Становлення та розвиток місцевого самоврядування в Україні потребує вирішення широкого кола питань, пов'язаних із будівництвом демократичної держави з ринковою економікою, розвиненою системою соціальних стандартів та гарантій кожного громадянина незалежно від місця проживання. Це включає створення ефективних механізмів взаємодії між центральною та місцевою владою, забезпечення фінансової самостійності місцевих бюджетів, розвиток інфраструктури та покращення якості надання послуг населенню. Особливої гостроти ці проблеми набувають сьогодні, коли органи місцевого самоврядування мають функціонувати в умовах викликів воєнного стану в країні. Військові дії та пов'язані з ними соціально-економічні труднощі вимагають від місцевих органів влади швидкої адаптації та мобілізації ресурсів для забезпечення безпеки, підтримки громадського порядку та надання необхідних послуг населенню.

Мета статті – визначити комплекс характеристик місцевого самоврядування як політико-правового явища, розкрити його багатогранність та значення для розвитку демократичного суспільства в Україні. Дослідження зосереджується на аналізі теоретичних підходів до визначення місцевого самоврядування, історичних аспектів його розвитку, а також сучасних викликів, з якими стикаються місцеві органи влади. Особлива увага приділяється ролі місцевого самоврядування у забезпеченні сталого розвитку територіальних громад, підвищенні рівня життя населення та формуванні громадянської активності.

2. Materials and Methods

Проблемі становлення, розвитку та реформування місцевого самоврядування в Україні присвячено досить широке коло робіт вітчизняних науковців, серед яких можна назвати публікації В. Авер'янова, Ю. Ковбасюка, К.О. Ващенко, В.В. Толкованов (2014) К. Чижмар (2020) та ін. концептуальних засад реформування місцевого самоврядування. В останні роки гострої актуальності набувають дослідження функціонування місцевого самоврядування в період воєнного стану.

Аналіз Конституції України 1996 р. дозволяє зробити висновок, що місцеве самоврядування в якості об'єкта конституційно-правового регулювання виступає як:

по-перше, відповідний принцип конституційного устрою України;

по-друге, специфічної форми народовладдя;

по-третє, право жителів відповідної територіальної одиниці (територіальної громади) на самостійне вирішення питань місцевого значення (Закон України, 1996).

У ст. 2 Європейської хартії місцевого самоврядування проголошується: «Принцип місцевого самоврядування повинен бути визнаний у законодавстві держави й, наскільки можливо, у конституції держави» (Європейська хартія місцевого самоврядування, 2017). Вперше в Україні принцип визнання місцевого самоврядування на конституційному рівні було закріплено ще у Конституції гетьмана Пилипа Орлика 1710 р., а пізніше – у Конституції УНР 1918 р., положення яких так і не було реалізовано. Досліджуючи теоретичні та історико-правові засади становлення та розвитку місцевого самоврядування в межах вітчизняного конституціоналізму Могілевський В.С. зазначає, що «після набуття Україною незалежності, в рамках вітчизняної конституційно-правової науки поступово склалася вітчизняна школа муніципально-правової науки, що внесла суттєвий вклад в розвиток ідей сучасного європейського муніципалізму в Україні та сприяла формуванню місцевого самоврядування спочатку як підгалузі національного конституційного права, а після прийняття Конституції України 1996 р., й самостійної галузі національного права і законодавства – муніципального права» (Могілевський, 2019) .

Конституція України 1996 року, у відповідності з вимогами Європейської Хартії (поряд із такими базовими принципами як народовладдя, суверенітет і незалежність України, поділу структурі державної влади тощо), в окремій статті фіксує принцип визнання і гарантованості

місцевого самоврядування. Визнання місцевого самоврядування одним із принципів конституційного ладу означає встановлення демократичної децентралізованої системи управління, яка базується на самостійності територіальних громад, органів місцевого самоврядування у вирішенні всіх питань місцевого значення.

3. Results

Місцеве самоврядування в Україні – це гарантоване державою право та реальна спроможність територіальної громади – мешканців села чи добровільного об'єднання у сільське суспільство мешканців кількох сіл, селища, міста – самостійно чи під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в рамках Конституції та законів України (ст.2 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні») (Чижмар, 2020).

Відповідно до ст.3 Європейської хартії місцевого самоврядування – це право і реальна здатність органів місцевого самоврядування регламентувати значну частину громадських справ і керувати нею, діючи у межах закону, під свою відповідальність й у інтересах місцевого населення (Європейська хартія місцевого самоврядування, 2017).

За ст. 140 Конституції України місцеве самоврядування – це право територіального громади – мешканців села чи добровільного об'єднання у сільську громаду мешканців кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України. Місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою у порядку, встановленому законом як безпосередньо, і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи (Закон України, 1996).

Тобто за вітчизняним законодавством під місцевим самоврядуванням в Україні розуміємо право територіальної громади (мешканців села чи добровільного об'єднання у сільську громаду мешканців кількох сіл, селища та міста) самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України. Таким чином місцеве самоврядування в Україні здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, що становлять спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст. При цьому первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій та повноважень є територіальна громада села, селища, міста.

Представницькими органами місцевого самоврядування є ради народних депутатів. Вони представляють відповідні територіальні громади та здійснюють від імені та в їх інтересах функції та повноваження місцевого самоврядування, визначені Конституцією України, законами.

Виконавчими органами сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі створення) рад є їх виконавчі комітети, відділи, управління та інші створювані радами виконавчі органи. Виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах рад підконтрольні та підзвітні відповідним радам, а з питань здійснення делегованих ним повноважень органів виконавчої влади - також підконтрольними відповідним органам виконавчої влади.

Проте дослідники законодавства України щодо місцевого самоврядування наголошують і на певних невідповідностях системи його організації. Зокрема, делегування повноважень від органів самоврядування до структури державної виконавчої влади, підзвітної напряму Президенту України, коли голови місцевих державних адміністрацій при здійсненні своїх повноважень відповідальні перед Президентом України та Кабінетом Міністрів України, підзвітні та підконтрольні органам виконавчої влади вищого рівня.

Дослідники вважають наявність державних адміністрацій пережитком державного устрою через те, що за своєю Конституцією Україна є парламентсько-президентською державою, і суперечить принципам місцевого самоврядування, демократії та європейської практики (наприклад, ратифікованою Україною Європейською хартією місцевого самоврядування не узгоджується делегування повноважень органів місцевого самоврядування органам державної влади, передбачене статтею 44 Закону України «Про місцеве самоврядування»: Хартія передбачає лише зворотний напрямок – делегування

повноважень органів державної влади органам місцевого самоврядування). Цей інститут делегування повноважень означає фактичне втручання державної вертикалі виконавчої влади у справи місцевого самоврядування через місцеві державні адміністрації (Парасюк & Телешова, 2016).

Перелік законів, що регулюють діяльність органів місцевого самоврядування, поділяють на певні групи. Першим та основним документом, на який спирається місцеве самоврядування, є Конституція України. Право місцеве самоврядування визначено у розділі XI Місцеве самоврядування.

Важливим є Закон «Про місцеве самоврядування в Україні», який визначає систему функціонування місцевого самоврядування в Україні, його правовий статус, механіку взаємодії органів у ньому. Закон «Про статус депутатів місцевих рад» визначає межі та гарантії діяльності депутата місцевої ради, визначає її правовий статус.

Нормативно-правові акти регулюють окремі сфери діяльності органу місцевого самоврядування. Зокрема, прозорість діяльності та підзвітність розкривають Закони України «Про доступ до публічної інформації» та «Про відкритість використання публічних коштів». Вони визначають умови та порядок забезпечення доступу до інформації, якою володіє орган місцевого самоврядування. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» регламентує ефективність та справедливість використання території міста при плануванні його розвитку, Закон України «Про благоустрій населених пунктів» – забезпечення комфортних умов проживання мешканців громади. Дії органів місцевого самоврядування у бюджетній сфері, зокрема при розподілі коштів територіального товариства, спираються на положення Бюджетного Кодексу України.

Нормативно-правові акти, які ухвалюються місцевою владою, стають також обов'язковими для неї та членів територіальної громади, як і Законодавство України. Насамперед – це Статут територіальної громади міста, що визначає основні засади взаємного існування місцевої влади та членів територіальної громади, механізми участі останніх у прийнятті важливих для міста та його окремих територій рішень, наприклад, загальні збори громадян, місцева ініціатива, громадські слухання. Саме він визначає, як і як громадськість може впливати на місцеву владу.

Статут також містить загальні норми, які не визначають конкретних процедур. Конкретизація досягається окремими документами, що регулюють процедури, визначені Статутом (наприклад, процедура проведення громадських слухань часто регулюється окремими положеннями, ухваленими міською радою) або регламентами – внутрішніми документами. (наприклад, регламент ради та виконавчого комітету ради).

Як і будь-яка влада, органи місцевого самоврядування повинні діяти виключно керуючись законами та іншими нормативно-правовими актами, що мають вищу юридичну силу.

Загальновизнані засади місцевого самоврядування чітко сформульовані у міжнародних правових документах – Всесвітній декларації місцевого самоврядування та Європейської хартії місцевого самоврядування.

Принципи місцевого самоврядування – це основоположні ідеї та правила, що склалися в процесі еволюції місцевого самоврядування, є основою діяльності територіальних громад та обраних ними органів та посадових осіб для самостійного вирішення місцевих питань. Це основа місцевого самоврядування, що визначена у ст. 4 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»: Місцеве самоврядування в Україні здійснюється на засадах:

- народовладдя;
- законності;
- гласності;
- колегіальності;
- поєднання місцевих та державних інтересів;
- виборності;
- правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності в межах повноважень, визначених цим та іншими законами;

- підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб;
- державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування;
- судового захисту прав місцевого самоврядування (Закон України, 1997).

Проте, зважаючи на конституційно-правову обумовленість природи місцевого самоврядування з наукової точки зору принципи поділяють на:

- загальноправові;
- спеціалізовані принципи місцевого самоврядування.

Загальноправові принципи застосовуються до організації та діяльності будь-якого органу демократичної влади, так і до держави в цілому:

- народовладдя,
- законність,
- гласність.

Принцип народовладдя, що має на увазі визнання народу країни джерелом влади, зафіксовано українським законодавством у ст. 5 Конституції України: "Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами" (Конституція України, 1996).

У статті 38 Конституції України визначено перелік прав громадян:

- право брати участь в управлінні державними справами,
- право брати участь у всеукраїнському та місцевих референдумах,
- право вільно обирати і бути обраними до органів державної влади
- право вільно обирати і бути обраними до органів місцевого самоврядування,
- рівне право доступу до державної служби,
- рівне право доступу до служби в органах місцевого самоврядування (Закон України, 2001).

Народ здійснює свою владу як безпосередньо, так і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Безпосередні форми здійснення народовладдя – це пряме владне волевиявлення народу, що тягне юридичні наслідки, з суспільно-значущих питань у формах, які не суперечать праву та яке гарантується і забезпечується державою (Шипілов, 2009). Проявом безпосереднього народовладдя є вибори, всеукраїнські і місцеві референдуми, народні ініціативи, громадські обговорення тощо. Конституція України передбачає можливість реалізації влади народом на загальнонаціональному рівні, а також в територіальних громадах як пріоритетних суб'єктах системи місцевого самоврядування (Закон України, 1997).

Принцип законності є основою верховенства правничої та правової керованості у суспільстві. Він закріплений у ст. 19 Конституції України: «Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України».

І. Сторожук характеризує прояви принципу законності у місцевому самоврядуванні через:

- універсальність - поширення на всі органи місцевого управління (органи місцевого самоврядування і органи державного управління на місцях);
- однозначність - положення закону однаково розуміються, трактуються та здійснюються всіма суб'єктами місцевого управління;
- рівність - усі суб'єкти місцевого управління рівні перед законом;
- гарантованість - розроблені правові механізми гарантують якісне застосування правових норм у сфері місцевого управління (Сторожук, 2011).

Стаття 8 Конституції прямо передбачає, що закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України та мають відповідати їй. Ст. 19 Конституції України та п. 3 ст. 24 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» зобов'язує органи місцевого самоврядування, їх посадових осіб діяти лише на підставі, в межах повноважень та способами, передбаченими Конституцією та законами України, та, враховуючи це, їхня діяльність має бути чітко регламентована як з матеріального, так і з процесуального боку. Крім того, згідно з п. 3 ст. 24 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» органи місцевого самоврядування, їх посадові особи керуються також актами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України.

Однак, жодні нормативні акти, крім Конституції та законів України, не можуть містити норми, що встановлюють додаткові обмеження в організації та функціонуванні місцевого самоврядування. Територіальна громада може у будь-який час достроково припинити повноваження органів та посадових осіб місцевого самоврядування, якщо вони порушують чинне законодавство України, обмежують права та свободи населення, не забезпечують належне здійснення наданих ним законом повноважень. Крім того, Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» (статті 74, 76, 77) передбачено відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування перед державою, а також юридичними та фізичними особами (Утвенко, 2017).

Рівень демократії, політичної культури суспільства характеризує гласність: забезпечує відкритість і публічність діяльності органів місцевого самоврядування, систематичне інформування населення про цю діяльність для залучення громадськості до активної діяльності територіальних сільських, селищних, міських громад та їх виконавчих органів.

Хоч цей принцип і не має відображення у відповідній статті Конституції України та дієво закріплений на рівні законів (наприклад, Закони України «Про органи самоорганізації населення» ст. 5, «Про місцеве самоврядування в Україні» ст. 4, «Про службу в органах місцевого самоврядування» ст. 4 та ін.).

Т. Кравченко виділяє наступні елементи принципу гласності місцевого самоврядування:

- відкритість і публічність інституту місцевого самоврядування (їх критеріям має відповідати вся діяльність із виконання завдань життєзабезпечення населення територіальної громади);
- участь громадян в управлінні місцевими справами через поглиблення взаємодії органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства, розвиток громадських ініціатив та розширення форм місцевої самоорганізації жителів громади;
- максимальний доступ громадян як до інформації щодо діяльності елементів системи місцевого самоврядування, так і щодо здійснення форм безпосередньої демократії в місцевому самоврядуванні;
- врахування думки мешканців громади під час прийняття рішень органами місцевого самоврядування, а також подальша можливість громадян висловлення думки щодо місцевих проблем;
- громадський контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування, суб'єктами якого можуть виступати самі громадяни, а також інші інститути громадянського суспільства муніципального рівня;
- можливість мешканців громади впливати на рішення органів місцевого самоврядування (корегувати дії органів та посадових осіб місцевого самоврядування, а також прийняття остаточного рішення);
- звітність і відповідальність органів місцевого самоврядування перед територіальною громадою за свою діяльність (Кравченко, 2017).

Спеціалізовані принципи місцевого самоврядування закріплюють особливості саме місцевого самоврядування, є формою організації місцевої влади та ланок його системи:

- колегіальності;
- поєднання місцевих та державних інтересів;
- виборності;

- правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності в межах повноважень, визначених відповідними законами;

- підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб;

- державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування;

- судового захисту прав; місцевого самоврядування

Принцип колегіальності означає таку організацію і діяльність відповідного колективного органу, коли до його складу входить відповідне число осіб, вибраних персонально у встановленому законом порядку, а питання, що належить до компетенції колегіального органу, вирішують більшістю голосів на засадах колективного, вільного та ділового обговорення. Таке входження до складу колегії породжує виникнення відповідних при цьому рівних прав і обов'язків.

Ради, як представницькі органи територіальних громад, повинні функціонувати колегіально. Колегіальність створює найширші можливості для використання професійних знань, досвіду, організаторських здібностей усіх осіб, які входять до складу колегій, а також широких мас населення, з якими підтримується тісний зв'язок.

Сесії рад, які є організаційно-правовою формою діяльності рад, дають можливість обраним депутатам на базі широкої колегіальності обговорювати і вирішувати всі важливі питання, що входять до їх компетенції.

Регулярне проведення сесій - одна із основних умов послідовного здійснення принципу колегіальності і розвитку творчої активності депутатів. Принцип колегіальності лежить в основі організації й органів ради. Колегіальними є постійні комісії ради, виконавчі комітети рад і комісії виконкомів.

Колегіальність передбачає не лише право, а й обов'язок депутатів активно брати участь у роботі ради та її органів, до яких вони вибрані. Коли деякі депутати не можуть бути присутніми на пленарних засіданнях ради або її колегіального органу, Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" визначає необхідний мінімум, або кворум, без якого діяльність колегіального органу, або його рішення визнаються недійсними. "Сесія ради є правомочною, якщо в її пленарному засіданні бере участь більше половини депутатів від загального складу ради" - зазначає ст. 46 п. 11 цього Закону (Чижмар, 2020). Встановлений законом кворум - це важлива, але не єдина правова гарантія колегіальності. Чинне законодавство наділяє депутатів - членів колегіальних органів - рядом прав, що забезпечують їм активну участь у роботі цих органів. Сюди належить право вносити питання до порядку денного, брати участь в обговоренні, давати довідки, голосувати.

Поряд з правовим забезпеченням колегіальність забезпечується низкою організаційних заходів - такими як створення ділової, творчої атмосфери, що дозволяє всебічно обговорити питання, прийняти щодо них оптимальні рішення

Принцип поєднання місцевих і державних інтересів полягає в тому, що при розв'язанні питань місцевого значення територіальною громадою, органами або посадовими особами місцевого самоврядування, потрібно враховувати як місцеві, так і загальнодержавні інтереси. Це означає, що місцеве самоврядування повинно діяти не тільки в інтересах своєї громади, але й з урахуванням інтересів держави в цілому.

Цей принцип забезпечує гармонійний розвиток територій, сприяє зміцненню єдності та цілісності держави, забезпечує баланс між самостійністю місцевих громад і необхідністю дотримання загальнодержавних стандартів і норм. Він передбачає, що місцеві органи влади повинні приймати рішення, які відповідають як потребам і запитам місцевих жителів, так і стратегічним завданням розвитку держави (Гайдар, 2019: Наулік, 2010).

Реалізація цього принципу вимагає активної взаємодії між органами місцевого самоврядування та державними органами, а також участі громадян у процесі прийняття рішень. Це може включати консультації, громадські обговорення, співпрацю в рамках спільних програм і проектів, а також механізми контролю і звітності.

Таким чином, принцип поєднання місцевих і державних інтересів є важливою умовою ефективного функціонування місцевого самоврядування, яке спрямоване на задоволення потреб громадян і одночасно сприяє реалізації загальнодержавних цілей.

Одним з основоположних принципів у формуванні органів місцевого самоврядування є принцип виборності (Кащишин, 2018; Гайдар, 2019: Наулік, 2010). Вибори органів і головних посадових осіб місцевого самоврядування є вільними та відбуваються на основі загального, рівного й прямого виборчого права таємним голосуванням. Однак Україна, здійснюючи владу на місцях, реалізує романо-германську модель місцевого самоврядування, яка поєднує право як призначати виборні посади органів місцевого самоврядування, так і обирати в залежності від того, факультативний це орган, чи базовий. Тобто органи місцевого самоврядування формуються прямими чи непрямими виборами (наприклад, місцеві ради) та призначаються (наприклад, виконавчі комітети місцевих рад).

Принцип виборності передбачає, що вибори органів і головних посадових осіб місцевого самоврядування проводяться на основі вільного волевиявлення громадян. Ці вибори є вільними та відбуваються на основі загального, рівного та прямого виборчого права з використанням таємного голосування. Загальне виборче право означає, що всі громадяни, які досягли виборчого віку, мають право брати участь у виборах, незалежно від їхньої раси, статі, національності, політичних переконань, релігійних вірувань чи соціального походження. Тим самим забезпечується включення широкого кола громадян у процес прийняття рішень на місцевому рівні. Рівне виборче право гарантує, що кожен виборець має один голос, який має однакову вагу при підрахунку результатів виборів. Це створює умови для справедливого представництва інтересів усіх громадян у місцевих органах влади. Пряме виборче право означає, що виборці голосують безпосередньо за кандидатів на посади або за списки кандидатів, а не через посередників чи делегатів, що сприяє більшій довірі до результатів виборів і підвищує відповідальність обраних осіб перед своїми виборцями. Таємне голосування забезпечує вільне вираження власної волі, не піддаючись тиску або впливу з боку інших осіб чи організацій. Це є важливим елементом демократичного виборчого процесу, який гарантує чесність і прозорість виборів.

Загалом, принцип виборності сприяє зміцненню демократичних основ місцевого самоврядування, забезпечуючи представництво громадян в органах місцевої влади, їхню участь у прийнятті рішень і контроль за діяльністю обраних представників.

Принцип правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності в межах повноважень, визначених законом виступає не лише базовим принципом для функціонування всіх складових елементів системи місцевого самоврядування, а й змістовою його характеристикою. Цей принцип забезпечує реальну можливість для органів місцевого самоврядування діяти незалежно та ефективно у вирішенні питань місцевого значення (Конституція України, 1996: Закон України, 2001; Чижмар, 2020: Гайдар, 2019).

Правова самостійність означає, що органи місцевого самоврядування мають чітко визначені законом повноваження та можуть приймати нормативно-правові акти, які регулюють життя громади в межах цих повноважень, чим створюється правова основа для їхньої діяльності та гарантії захисту їхніх прав і інтересів.

Організаційна самостійність передбачає, що органи місцевого самоврядування мають право самостійно визначати свою структуру, форми та методи роботи. Це дає їм можливість організовувати свою діяльність найбільш ефективним чином, враховуючи специфіку місцевих умов і потреб громади.

Матеріально-фінансова самостійність полягає в тому, що місцеві органи влади мають власні фінансові ресурси та майно, необхідні для виконання їхніх функцій і завдань. Вони також мають право на отримання доходів від місцевих податків і зборів, субвенцій і дотацій з державного бюджету, що дозволяє органам місцевого самоврядування забезпечувати фінансування місцевих програм і проектів, задовольняти потреби населення та забезпечувати стале соціально-економічне розвиток території.

Відсутність самостійності може призвести до того, що місцеве самоврядування стане фіктивним та нереальним. Органи місцевого самоврядування без достатніх повноважень, ресурсів і організаційної автономії не зможуть ефективно виконувати свої функції та задовольняти потреби громади. Це може призвести до зниження рівня довіри населення до місцевої влади, зменшення громадської активності та участі в управлінні місцевими справами (Грабильніков, 2013).

Таким чином, принцип правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності є необхідною умовою для існування справжнього місцевого самоврядування, яке може ефективно вирішувати питання місцевого значення, сприяти розвитку громади та забезпечувати її благополуччя.

Принцип підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами їхніх органів і посадових осіб є важливим елементом демократичного функціонування місцевого самоврядування. Він передбачає, що органи та посадові особи місцевого самоврядування повинні регулярно звітувати перед територіальною громадою про свою діяльність, що забезпечує прозорість, відкритість та підвищує довіру громадян до місцевої влади, а також дозволяє громадянам бути поінформованими про діяльність місцевої влади, її досягнення та проблеми (Грабильніков, 2013; Шипілов, 2009; Фролов, 2009).

Сільський, селищний або міський голова зобов'язаний звітувати про свою роботу перед територіальною громадою на відкритій зустрічі з громадянами не рідше, ніж один раз на рік. Важливою умовою є доступність звітів мають для всіх мешканців громади. Органи та посадові особи місцевого самоврядування несуть відповідальність за свої дії та рішення перед територіальною громадою. Це включає не лише моральну відповідальність, але й можливість притягнення до юридичної відповідальності у випадках порушення закону або неналежного виконання своїх обов'язків.

Для забезпечення ефективної підзвітності мають бути впроваджені механізми контролю з боку громадян та громадських організацій. Це можуть бути громадські слухання, консультації, створення наглядових рад та комісій, які будуть стежити за діяльністю місцевої влади. Для ефективного вирішення місцевих проблем та підвищення якості управління важливо, щоб звітування не було формальним процесом, а включало можливість активного діалогу з громадянами, врахування їхніх зауважень, пропозицій та критики.

Забезпечення підзвітності та відповідальності місцевої влади перед територіальними громадами є необхідною умовою для ефективного та прозорого управління, сприяє зміцненню демократії та розвитку громадянського суспільства. Воно свідчить, що місцеві органи влади дійсно працюють в інтересах громади, виконуючи свої обов'язки чесно та відповідально.

Принцип державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування передбачає, що держава активно сприяє розвитку місцевого самоврядування з метою зміцнення демократичних засад організації суспільства, підвищення ефективності управління та залучення населення до вирішення питань місцевого та державного значення. Для цього держава використовує організаційні, правові та матеріально-фінансові засоби, створюючи відповідні гарантії для підтримки та розвитку місцевого самоврядування (Фролов, 2009).

4. Discussion

Держава допомагає створювати ефективні організаційні структури місцевого самоврядування, забезпечуючи належну підготовку кадрів, впровадження передових управлінських технологій та надання консультативної допомоги, що сприяє підвищенню професійного рівня працівників місцевих органів влади та покращенню їхньої здатності ефективно виконувати свої функції.

Надаючи правові гарантії держава забезпечує правові основи для діяльності місцевого самоврядування: приймаються закони та нормативно-правові акти, що регулюють його діяльність, захищають права та повноваження місцевих органів влади та гарантують їх незалежність у межах, визначених законом. Цим створюється стабільне правове середовище, у якому місцеве самоврядування може розвиватися та функціонувати безперешкодно.

Через систему бюджетних трансфертів, субвенцій та дотацій держава надає матеріально-фінансову підтримку місцевим органам влади. Це забезпечує наявність необхідних ресурсів для реалізації місцевих програм та проектів, розвитку інфраструктури та надання якісних послуг населенню. Фінансова підтримка також включає створення сприятливих умов для залучення інвестицій у розвиток місцевих громад.

Цей принцип передбачає також залучення громадян до управління: держава сприяє активній участі громадян у процесах місцевого самоврядування, створюючи механізми для

їхнього залучення до прийняття рішень (наприклад, громадські слухання, консультації, референдуми, підтримка громадських організацій та ініціатив). Такий підхід до того ж підвищує прозорість та відкритість діяльності місцевих органів влади, сприяє розвитку громадянського суспільства та підвищенню рівня довіри до влади.

Держава забезпечує стабільність та непорушність основ місцевого самоврядування, захищаючи його від політичного тиску та втручання, що може порушити його незалежність та ефективність. Це включає створення механізмів контролю та нагляду за дотриманням законів, що регулюють діяльність місцевого самоврядування. Створюючи механізми контролю та нагляду за дотриманням законів, що регулюють діяльність місцевого самоврядування, держава забезпечує стабільність та непорушність основ місцевого самоврядування, захищає його від політичного тиску та втручання, що може порушити його незалежність та ефективність (Сторожук, 2011; Утвенко, 2017).

Завдяки реалізації принципу державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування, держава створює необхідні умови для його розвитку, забезпечує стабільність та ефективність місцевих органів влади, підвищує рівень довіри громадян до місцевого самоврядування та сприяє зміцненню демократичних засад суспільного устрою (Гайдар, 2019).

Принцип судового захисту прав місцевого самоврядування є ключовим елементом у системі захисту інтересів територіальних громад та їхніх органів влади (Кириченко, 2014). Він передбачає, що органи та посадові особи місцевого самоврядування мають право звертатися до суду для захисту своїх прав і повноважень у випадках, коли їх обмежують акти місцевих органів виконавчої влади, інших органів місцевого самоврядування, а також підприємств, установ і організацій. Для забезпечення ефективної реалізації цього права в Україні створюється система адміністративних судів.

Основні аспекти цього принципу включають:

- право на судовий захист: органи та посадові особи місцевого самоврядування можуть звертатися до суду з позовами щодо визнання незаконними актів, які обмежують права територіальних громад або повноваження місцевих органів влади, що дозволяє їм захищати свої інтереси і забезпечувати дотримання законності в їх діяльності;

- система адміністративних судів: для забезпечення ефективного судового захисту прав місцевого самоврядування в Україні створюється система адміністративних судів, які спеціалізуються на розгляді спорів, що виникають у сфері публічного права, зокрема спорів між органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами, які обмежують їх права;

- визнання незаконності актів: суд має повноваження визнати незаконними акти місцевих органів виконавчої влади, інших органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, які порушують права територіальних громад або обмежують повноваження місцевих органів влади, що забезпечує відновлення порушених прав і створює правову визначеність у діяльності місцевого самоврядування;

- захист прав територіальних громад: принцип судового захисту спрямований на захист інтересів територіальних громад, забезпечуючи, що їх права та повноваження не будуть порушені незаконними діями інших суб'єктів. Це підвищує рівень довіри громадян до системи місцевого самоврядування і сприяє зміцненню демократії на місцевому рівні;

- правова визначеність і стабільність: ефективна судова система забезпечує правову визначеність і стабільність у діяльності місцевого самоврядування. Органи місцевого самоврядування можуть впевнено виконувати свої функції, знаючи, що їх права захищені судовою системою, і в разі порушень вони мають ефективний механізм захисту.

Отже, принцип судового захисту прав місцевого самоврядування є невід'ємною частиною правової системи, яка забезпечує можливість територіальним громадам і їх органам влади ефективно захищати свої права та повноваження. Він сприяє зміцненню законності, правопорядку та демократичних принципів у діяльності місцевого самоврядування.

5. Conclusion

Таким чином, місцеве самоврядування є складним, багатогранним і комплексним політико-правовим явищем з притаманними йому характеристиками, що визначають його сутність і функціонування. Жителі певної території - територіальної громади - мають право самостійно управляти місцевими справами, приймати рішення, що стосуються їхнього життя, та контролювати їх виконання., тобто здійснювати одну з форм народовладдя - місцеве самоврядування. Воно є важливою формою їх функціонування, адже забезпечує участь громадян у управлінні державою на місцевому рівні, що сприяє розвитку демократії, підвищенню відповідальності громадян та їх активності у вирішенні суспільних питань. Держава визнає і підтримує право громад на самоврядування, забезпечує його необхідними ресурсами та захистом. Діяти в межах закону, в інтересах місцевого населення є ключовим принципом, який гарантується державою та іншими соціальними інститутами.

Саме громада є основним суб'єктом місцевого самоврядування, яка через обрані органи і посадові особи реалізує своє право на самоврядування. Органи місцевого самоврядування діють відповідно до законів України, мають певний обсяг повноважень, який вони можуть реалізувати самостійно, а також можуть виконувати завдання, делеговані їм державою. Ефективно функціонувати, забезпечувати розвиток місцевих громад та нарощувати їх добробут, сприяти зміцненню демократії, побудові правової держави місцеве самоврядування зможе лише за умови неухильного дотримання повної системи принципів організації та функціонування.

References

Гайдар, М. Є. (2019). Принципи місцевого самоврядування в аспекті об'єднання територіальних громад в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник, 4*(29), Том 2, 8-13.

Грабильніков, А. (2013). Право громадян України брати участь в управлінні державними справами чи у здійсненні влади. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*, 4, 16-21.

Європейська хартія місцевого самоврядування (2017). Конгрес місцевих і регіональних влад Ради Європи. URL: https://rm.coe.int/-pdf-a6-59-pages/168071a536.

Заборовський, В., & Харута, В. (2023). Реалізація принципу народовладдя: питання теорії та правозастосування. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО, 79*(2), 415-419.

Закон України (1996). Від 28.06.1996 р. № 254к/96-вр. Конституція України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

Закон України (1997). «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 трав. 1997 р. № 280/97-ВР. URL: www.zakon.rada.gov.ua

Закон України (1997). «Про ратифікацію Європейської Хартії місцевого самоврядування». Відомості Верховної Ради, № 38 (ст. 249).

Закон України (2001). Від 11.07.2001 №2625-III «Про органи самоорганізації населення». Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2625-14

Закон України (2015). Від 05.02.2015 № 157-VIII «Про добровільне об'єднання територіальних громад». Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/157-viii

Кащишин, М. А. (2018). Повноваження органів місцевого самоврядування в зарубіжних країнах. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право», 2*(18), 151–155. URL: http://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n2/18kmavzk.pdf.

Кириченко, Ю. М. (2014). Місцеве самоврядування як форма реалізації народовладдя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО, 24*(3), 59-62.

Ковбасюк, Ю. В., Ващенко, К. О., & Толкованов, В. В. (Ред.). (2014). *Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан та основні напрями модернізації*. Київ: НАДУ, 128 с.

Конституція України (1996). Закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: http://zacon2.rada.gov.ua/laws/show

Кравченко, Т. (2017). Реалізація принципу гласності в системі місцевого самоврядування в Україні. *Право та державне управління, 4*(29), Том 2, 146-151.

Могілевський, В. (2019). Роль місцевого самоврядування в становленні національного та глобального конституціоналізму: питання взаємодії та ефективності. Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 20 с.

Наулік, Н. С. (2010). Місцеве самоврядування і управління в зарубіжних країнах. *Юридичний вісник, 3*(16), 69-73.

Парасюк, І. Л., & Телешова, Ю. В. (Ред.). (2016). Місцеве самоврядування в Україні та світі. Цікаві факти. Київ, 15с.

Сторожук, І. (2011). Загальні принципи місцевого управління: характеристики та особливості реалізації. *Університетські наукові записки, 3*(39), 213-218.

Утвенко, В. В. (2017). Теорія та історія місцевого самоврядування. Київ: ДП «Вид. «Персонал», 234 с.

Фролов, О. О. (2009). Поняття і зміст принципу державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування в Україні. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*, 18, 166-175.

Чижмар, К. І. (Ред.). (2020). *Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». Науково-практичний коментар.* Київ: Видавничий дім «Професіонал».

Шипілов, Л. М. (2009). *Народовладдя як основа демократичної держави. Монографія.* Харків: ФІНН, 216 с.

ШЛЯХИ ДО УСПІШНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕТРОННОГО УРЯДУВАННЯ: ПОДОЛАННЯ ПРОБЛЕМ ТА ВИКЛИКІВ

WAYS TO SUCCESSFULLY IMPLEMENT E-GOVERNMENT: OVERCOMING PROBLEMS AND CHALLENGES

Olena Ivanii

Department of Law and Public Administration
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko
elena@sspu.edu.ua
ORCID: 0000-0003-3967-7900

Dmytro Savchenko

Research Institute of History, Law and International Relations
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko A.C. Макаренка
ORCID

Анотація
У результаті дослідження здійснено аналіз шляхів до успішного впровадження електронного урядування, в тому числі подолання проблем та викликів, що можуть виникнути під час даного процесу. Наголошується на важливості ретельного планування, вивчення досвіду інших країн, а також залучення різних зацікавлених сторін. Детально розглядаються можливі проблеми, такі як технічні труднощі, проблеми з доступністю інформації, а також відмова від традиційних методів урядування. Висвітлюються також позитивні ефекти електронного урядування – зниження корупції і поліпшення обслуговування громадян.
Ключові слова: електронне урядування, кібербезпека, електроний уряд (e-Government), інформаційні технології, взаємодія влади та громадян, правове середовище, державні послуги.

Abstract
The study analyzes the ways to successfully implement e-government, including overcoming problems and challenges that may arise during this process. It emphasizes the importance of careful planning, studying the experience of other countries, and involving various stakeholders. Possible problems, such as technical difficulties, problems with the availability of information, and the abandonment of traditional methods of governance, are discussed in detail. The positive effects of e-government, such as reduced corruption and improved public services, are also highlighted.
Keywords: e-governance, cybersecurity, e-government, information technology, interaction between government and citizens, legal environment, public services.

1. Introduction

Успішне впровадження електронного урядування є важливим завданням для держави, оскільки це дозволяє покращити якість та ефективність державних послуг, зменшити корупцію та підвищити рівень довіри громадян до владних структур. Однак, при реалізації даного процесу зустрічаються різноманітні проблеми та виклики, які можуть ускладнити його успішне завершення. Однією з основних проблем є технічні труднощі. Для впровадження електронного урядування необхідні великі вкладення в інформаційні технології, а також вдосконалення та оновлення інфраструктури. Крім того, необхідно забезпечити високу якість та безпеку електронних сервісів, що може вимагати спеціалізованих знань та кваліфікації у сфері IT (Диба, 2018).

Важливою проблемою є відсутність апаратного та програмного забезпечення належної якості, яке відповідало б потребам електронного урядування. Досить часто виникають труднощі з інтеграцією різних систем та баз даних, а також із пошуком ефективних рішень для оптимізації роботи державних органів. Власне крім технічних аспектів, важливо враховувати і соціальні проблеми впровадження електронного урядування – необхідно дбати про інклюзивність та доступність цифрових сервісів для усіх категорій населення, у тому числі для людей похилого віку та з обмеженими можливостями. Також важливо врегулювати питання конфіденційності та захисту особистих даних громадян, щоб запобігти можливим порушенням приватності (Качний, 2015).

Отже, для успішного впровадження електронного урядування необхідно подолати ряд технічних та соціальних проблем, вирішити які можливо за допомогою комплексного підходу та співпраці всіх зацікавлених сторін.

2. Materials and Methods

Досвід впровадження е-урядування в Україні розглядали багато науковців, серед вагомих праць з даного питання як в Україні, так і в інших країнах світу варто згадати таких вчених: Я. Жовнірчик (2020), В. Квасюк(2020), Ю. Батир, А. Помаза-Пономаренко, І. Лопатченко (2021), В. Дмитренко (2016), С. Чукут (2016) та багато інших.

У світі вже існує чимало прикладів успішного впровадження електронного урядування, таких як електронне урядування в Швеції, Ісландії, Естонії та інших країнах. Ці країни використовують сучасні технології для покращення якості державних послуг, спрощення взаємодії між громадянами та державою, забезпечення ефективного управління.

Зазначимо, що однією з головних переваг електронного урядування в Китаї є підвищення ефективності роботи урядових органів. Завдяки впровадженню електронних технологій, процеси управління стали більш автоматизованими та швидкими. Незважаючи на переваги, впровадження електронного урядування в Китаї також супроводжується деякими недоліками. Одним з них є проблеми з кібербезпекою. У зв'язку зі збільшенням кількості електронних сервісів, зростає ризик кібератак та витоку конфіденційної інформації. Для того, щоб успішно впроваджувати електронне урядування, необхідно забезпечити надійний захист даних (Клименко, 2014).

Метою даного дослідження є визначення шляхів до успішного впровадження електронного урядування шляхом подолання проблем та викликів, що виникають під час даного процесу. Дослідження спрямоване на вивчення і аналіз практичних аспектів інформатизації державного управління з метою покращення ефективності та доступності послуг для громадян. Ідентифікація ключових проблем, що перешкоджають впровадженню електронного урядування, розробка рекомендацій щодо їх вирішення та визначення оптимальних стратегій для успішної реалізації проектів в даній сфері.

Згідно мети перед дослідженням постають *завдання:*

12. Здійснити аналіз основних шляхів до успішного впровадження електронного урядування.
13. Розглянути питання інформатизації державного управління з метою покращення ефективності та доступності послуг для громадян.
14. Розкрити питання ідентифікації ключових проблем, що перешкоджають впровадженню електронного урядування.
15. Висвітлити оптимальні стратегії для успішної реалізації проектів в даній сфері.

У процесі дослідження успішного впровадження електронного урядування використано різноманітні методи, які охоплюють широкий спектр напрямів. У даному дослідженні використовувався економіко-статистичний метод, який базується на обробці значної кількості статистичних та емпіричних даних.

3. Results

Електронне урядування, або е-урядування, є актуальною темою в сучасному світі, де технології відіграють ключову роль у покращенні ефективності та власне доступності

адміністративних послуг. Електронне урядування використовується для забезпечення спрощення та автоматизації процесів урядових органів, з метою поліпшення взаємодії з громадянами та підприємствами (Семенченко, 2013). Основні принципи електронного урядування включають в себе: доступність, прозорість, відкритість та ефективність. Завдяки використанню цифрових технологій, уряд може швидше та ефективніше надавати послуги своїм громадянам, зменшуючи бюрократичні бар'єри та спрощуючи процеси отримання необхідної інформації та послуг. Одним із ключових аспектів електронного урядування є створення цифрових платформ, які дозволяють громадянам взаємодіяти з урядовими органами за допомогою Інтернету. Ці платформи дозволяють здійснювати онлайн-запити, подавати заявки на послуги, сплачувати податки та отримувати різноманітну інформацію без потреби фізичного відвідування урядових установ (Данько, 2013).

Уряди по всьому світу активно впроваджують електронне урядування як спосіб покращення якості адміністративних послуг та забезпечення більшої доступності та ефективності для громадян. Важливо пам'ятати, що успішне впровадження е-урядування вимагає інвестицій у технології, навчання персоналу та підтримки від уряду та громадськості. Але підтримка та розвиток електронного урядування може значно поліпшити якість життя

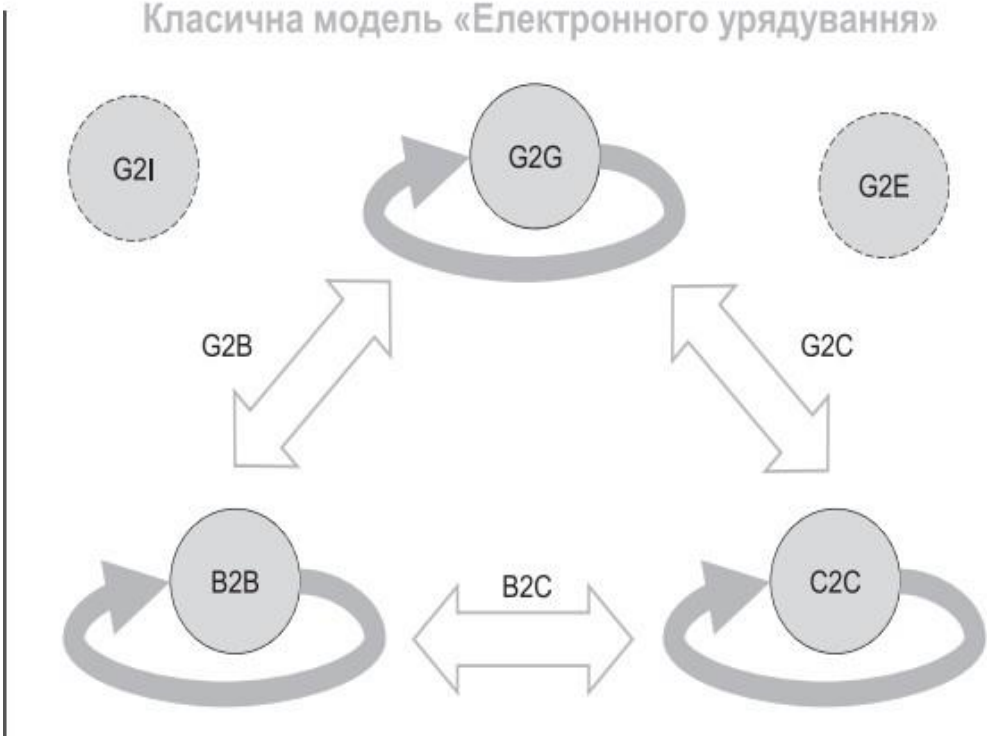

громадян та підвищити рівень довіри до уряду.

РИСУНОК 1. МОДЕЛЬ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ

«Уряд – Уряду» (G2G – «government to government») – електронна взаємодія органів влади між собою, насамперед, з метою надання електронних послуг одними органами влади іншим; «Уряд – Суб'єктам господарювання» (G2B – «government to business») – електронна взаємодія органів влади з суб'єктами господарювання з метою надання останнім адміністративних та інших послуг, участі бізнесу у формуванні та реалізації державної політики, в державних закупівлях тощо; «Уряд – Громадянам» (G2C – «government to citizens») – електронна взаємодія органів влади з громадянами з метою надання громадянам послуг, участі громадян у формуванні державної політики та виборчому процесі, оцінюванні та контролі діяльності органів влади та ін. Доступ доелектронних адміністративних послуг в режимі 24/7/365 (24 години на добу,7 діб на тиждень, 365 діб на рік) (Клімушин, 2016).

Зауважимо, що Україна також поступово переходить до цифрової форми урядування. Проте, впровадження електронного урядування в Україні постає перед рядом серйозних проблем, які необхідно вирішити для успішної реалізації даного процесу. Так, однією з проблем є недостатня інфраструктура для забезпечення ефективного функціонування електронного урядування. У багатьох регіонах України існує недолік доступу до Інтернету, а також відсутність спеціалізованого програмного забезпечення для ведення електронних документів. Це певним чином ускладнює процес впровадження електронного урядування та призводить до збоїв у роботі системи. Власне іншою проблемою є недостатня кібербезпека. При використанні електронних систем урядування виникає ризик кібератак, які можуть спричинити втрату конфіденційних даних або ж навіть паралізувати роботу органів влади. Урядові органи мають забезпечити надійний захист від кіберзагроз і регулярно оновлювати системи безпеки (Клімушин & Спасібов, 2017). Досить важливою проблемою є недостатня кваліфікація персоналу. Для успішного функціонування електронного урядування необхідно мати спеціалістів, які володіють не тільки технічними навичками, але й розуміють принципи роботи державних систем управління. Уряд повинен інвестувати у підготовку персоналу та забезпечити перепідготовку та підвищення кваліфікації працівників.

В Україні відбувається активний розвиток e-Government, і прийняття Концепції розвитку електронного урядування в Україні є важливим кроком у цьому напрямку. Одним з ключових принципів, які формулює дана Концепція, є принцип прозорості та відкритості діяльності урядових органів (Надолішній, 2016). Це означає, що інформація про роботу державних установ, їх рішення та відповідальність повинна бути доступною для всіх громадян через електронні платформи. Такий підхід сприятиме підвищенню довіри громадян до державних органів та покращенню якості державного управління в цілому. Ще одним важливим аспектом розвитку e-Government є автоматизація процесів надання послуг громадянам та бізнесу. Застосування цифрових технологій дозволить зменшити бюрократію, прискорити надання послуг та полегшити спілкування між громадянами та державними органами. Наприклад, інтерактивні сервіси на веб-порталах міністерств та управлінь дозволять громадянам отримати необхідну інформацію або здійснити відповідні процедури онлайн, без необхідності відвідування державного органу особисто. Не менш важливим є розвиток електронного документообігу та електронних архівів, що сприятиме збереженню та доступності документів державних установ. Це дозволить зменшити обсяг паперової документації, підвищити ефективність роботи державних служб та забезпечити швидкий доступ до необхідної інформації (Бойко, 2020).

Отже, Концепція розвитку електронного урядування в Україні є важливим документом, який визначає ключові принципи та напрями модернізації державного управління через електронні технології. Її впровадження сприятиме покращенню якості послуг для громадян та бізнесу, зменшенню корупції, підвищенню прозорості та ефективності урядових органів. Електронне урядування є важливим етапом у розвитку сучасної держави, яка має бути відкритою, ефективною та орієнтованою на потреби громадян (Концепція розвитку електронного урядування в Україні, 2017)

Індекс готовності урядів до використання інформаційно-комунікаційних технологій, або EGDI (індекс готовності урядів до цифрової трансформації), є комплексним показником, який відображає рівень розвинутості інформаційно-комунікаційних технологій у країні. EGDI враховує три основні субіндекси – онлайн-сервіси, телекомунікаційну інфраструктуру та людський капітал (Бурінов, 20131). Перший субіндекс – онлайн-сервіси – вказує на доступність та якість електронних послуг, які уряд надає своїм громадянам та бізнесу через Інтернет. Це може бути, наприклад, можливість подачі документів онлайн, отримання публічної інформації через веб-платформи тощо. Чим більше доступних онлайн-сервісів, тим вище буде рівень EGDI у країні. Другий субіндекс – телекомунікаційна інфраструктура – оцінює розвиток технічних засобів зв'язку в країні. Це включає в себе якість і швидкість Інтернет-з'єднання, покриття мережами зв'язку, наявність сучасних технологій у зв'язку тощо. Розвинена телекомунікаційна інфраструктура є важливою складовою для успішної цифрової трансформації урядів. Третій субіндекс – людський капітал – відображає рівень знань та навичок населення у сфері інформаційно-комунікаційних технологій. Чим вище

рівень освіти та доступу до навчання у цій галузі, тим більше компетентних фахівців може працювати у владних структурах та відповідати на виклики цифрової доби. EGDI дозволяє порівнювати рівень готовності урядів до використання інформаційно-комунікаційних технологій у різних країнах та визначати тенденції у цьому напрямі. Залучаючи відкриті дані та звіти урядів, можна систематизувати та аналізувати інформацію про розвиток цифрових технологій у державних структурах та сприяти подальшій їх інтеграції у сферу надання публічних послуг (Куйбіда та ін., 2018).

Одним із прикладів успішної імплементації цифрових інструментів у галузь надання державних послуг є ініціатива бути координатором у створенні багатьох електронно-локальних інформаційних мереж, таких як «Дія. Цифрова Держава» та «Платформа e-DEM». Дані ініціативи спрямовані на поліпшення взаємодії держави з громадянами та забезпечення їм доступу до різних державних послуг через онлайн-платформи. Однією з переваг цифрових технологій у наданні державних послуг є їх доступність. Громадяни можуть звертатися за допомогою до державних установ за допомогою комп'ютера чи смартфона з будь-якої точки світу, що робить процес отримання послуги швидшим та зручнішим. Крім того, цифрові послуги оперативно актуалізуються та оновлюються, щоб відповідати потребам громадян у реальному часі (Гапєєв, 2018). Іншою важливою перевагою цифровизації державних послуг є забезпечення прозорості та контролю з боку громадян. Онлайн-платформи дозволяють громадянам в будь-який момент перевірити статус свого запиту чи заяви, отримати необхідну інформацію та контролювати процес надання послуги. Це сприяє взаємодії між державою та громадянами на більш прозорій та відкритій основі (Клімушин, 2016).

В умовах воєнного стану в Україні, електронне урядування виявляється особливо важливим та актуальним інструментом управління державними справами. Ефективне впровадження електронного урядування може забезпечити оптимізацію та прискорення процесів прийняття рішень, забезпечення доступу громадян до публічної інформації, а також підвищення транспарентності та відкритості влади (Марков, 2020). У воєнний період, електронне урядування може бути важливим інструментом для забезпечення безпеки країни та координації дій в умовах та небезпеки. За допомогою цифрових технологій можна швидко та ефективно сприяти управлінню кризовими ситуаціями, забезпечувати потрібну інформацію військовим та цивільним службовцям, а також реагувати на загрози з боку ворогів.

Один із ключових аспектів успішного впровадження електронного урядування в умовах воєнного стану – це забезпечення кібербезпеки. Це означає захист важливої інформації від кібератак, захист мереж та інформаційних систем від вразливостей та забезпечення доступу тільки авторизованим користувачам. Безпека даних та інформаційних ресурсів є ключовим аспектом в будь-яких умовах, але в умовах воєнного стану вона набуває особливого значення через можливість кібератак з боку ворога. Крім того, електронне урядування може забезпечити ефективну комунікацію між урядом та громадянами, підвищити рівень довіри до влади та забезпечити прозорість у процесах урядування. Через онлайн-платформи та сервіси громадяни можуть бути в курсі всіх справ держави, взяти участь у прийнятті рішень та висловити власну думку з питань, які стосуються їх життя та безпеки (Бурінов, 2013).

Зазначимо, що Україна має великий потенціал для впровадження електронного урядування, зокрема завдяки високій інформатизації та розвитку IT-сфери в країні. Впровадження цифрових технологій у державний сектор може допомогти зменшити корупцію, покращити доступність державних послуг для громадян та бізнесу, підвищити рівень ефективності управління державними ресурсами (Жовнірчик & Квасюк, 2020). Одним з головних аспектів впровадження електронного урядування є забезпечення кібербезпеки та захисту персональних даних громадян. У зв'язку з цим, необхідно розробити ефективні механізми захисту інформації та забезпечити високий рівень довіри до цифрових сервісів держави. Крім того, важливо враховувати соціальні аспекти впровадження електронного урядування, зокрема забезпечити доступність цифрових послуг для всіх категорій громадян, в тому числі для людей похилого віку та малозабезпечених шарів населення. Успішне впровадження електронного урядування може сприяти покращенню довіри громадян до

держави, забезпечити більшу ефективність управління державними ресурсами та стимулювати економічний розвиток країни (Петровський, 2011).

4. Discussion

Власне досвід країн, які успішно запровадили електронне урядування, може бути важливим джерелом для України у побудові власної моделі цифрового урядування. Один з прикладів успішного впровадження електронного урядування – це Європейський Союз. У ряді країн ЄС були запроваджені електронні системи для забезпечення доступу до публічної інформації, подання електронних заяв та отримання послуг в онлайн-режимі. Це дозволило покращити якість обслуговування громадян, зменшити адміністративні витрати та підвищити прозорість діяльності владних структур. Власне іншим прикладом є Індія, де була здійснена амбіційна програма «Digital India» для цифрової трансформації державного управління. Завдяки даній програмі, уряд Індії активно запроваджує електронні послуги, електронні платежі та електронний доступ до інформації. Це дозволило значно полегшити життя громадян, зменшити бюрократію та підвищити довіру до державних органів (Клімушин & Спасібов, 2017).

Один із успішних прикладів запровадження електронного урядування на рівні смарт-сіті можна знайти в Об'єднаних Арабських Еміратах, зокрема в містах Абу-Дабі та Дубай. В Абу-Дабі було запроваджено загальнодержавну CRM платформу, яка стала першою державною системою підприємства, розташованою в центрі обробки даних (ЦОД) і використовує загальну державну мережу під назвою АДНЕТ (ADNET). Дана інноваційна система дозволяє забезпечити швидкий та ефективний обмін даними між різними установами та підрозділами уряду, що покращує якість надання послуг громадянам. Крім того, вона сприяє більш ефективному вирішенню питань управління містом, а також підвищує рівень безпеки та захисту даних. АДНЕТ є цілком інтегрованою системою, яка поєднує в собі різні аспекти управління та обробки інформації, що робить її дуже ефективною та важливою для розвитку міста.

Електронне урядування в США визначається як використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для покращення послуг, що надаються громадянам, бізнесу та іншим організаціям урядом. Цей підхід дозволяє забезпечити швидкий і зручний доступ до різноманітної інформації, спростити процедури взаємодії з урядовими органами і зменшити бюрократичні перешкоди (Клімушин, 2016; Петраков, 2011). США вважаються однією з країн-лидерів у впровадженні е-урядування. За даними Департаменту інформаційних технологій уряду США, понад 80% федеральних служб використовують певні ІКТ-рішення для підтримки своїх операцій. Такі інструменти, як веб-портали, мобільні додатки, онлайн-сервіси та автоматизовані системи, допомагають спростити доступ до різних громадянських послуг, включаючи подання податкових декларацій, отримання медичної страховки та отримання дозволів. Однією з ключових переваг е-урядування є зменшення адміністративних витрат та покращення ефективності урядових послуг. Наприклад, завдяки впровадженню електронного голосування, деякі штати США досягли значного збільшення явки на виборах та зменшили час, потрібний для обробки результатів. Крім того, е-урядування сприяє побудові відкритого та прозорого уряду, де громадяни мають можливість отримувати актуальну інформацію про діяльність урядових органів та брати участь у прийнятті рішень. Наприклад, деякі державні установи в США ведуть веб-трансляції засідань та громадські консультації онлайн. Проте, необхідно враховувати також ризики та виклики, пов'язані з е-урядуванням, зокрема забезпечення безпеки даних і приватності громадян, а також недостатню доступність онлайн-сервісів для всіх верств населення (Лазор та ін., 2012).

Зауважимо, що електронне урядування, яке використовується у США, також має свої недоліки, які можуть ускладнити функціонування державних органів та затримати розвиток країни. Власне першою і, можливо, найбільш важливою проблемою є проблема кібербезпеки. Оскільки урядові системи містять велику кількість конфіденційної інформації, вони стають об'єктом атак з боку хакерів та кіберзлочинців. У разі успішного вторгнення в урядові системи США можуть виникнути серйозні наслідки, зокрема, втрата конфіденційних даних громадян, порушення державної безпеки та інші негативні наслідки. Другою проблемою є

недостатня доступність та доступність для всіх громадян. Оскільки не всі люди мають доступ до Інтернету або не мають достатніх навичок для користування електронними системами, може виникнути проблема ексклюзивності електронного урядування. Це може призвести до тимчасового або ж постійного відчуження частини населення від урядових послуг та перешкодити їм у вирішенні своїх проблем. Третьою проблемою є можливість зловживання владою та контролю над громадськістю. Оскільки електронне урядування забезпечує швидкий та ефективний доступ до інформації для урядових служб та чиновників, може виникнути ситуація, коли вони використовують дану інформацію для своїх власних цілей, які можуть суперечити інтересам громадян. Брак прозорості та відкритості урядових дій може стати загрозою для демократії та прав людини.

Польща є однією з країн, яка активно впроваджує електронне урядування з метою оптимізації своєї публічної адміністрації. Однією з ключових переваг електронного урядування для Польщі є забезпечення доступності державних послуг для громадян у будь-який зручний для них час та місце. Завдяки онлайн-платформам та електронним сервісам громадяни можуть отримати необхідну інформацію та подати необхідні документи без вимушеної особистої присутності в державних установах. Це не тільки економить час громадян, але й сприяє зменшенню черг та бюрократичних перешкод. Також електронне урядування дозволяє покращити ефективність державної адміністрації шляхом автоматизації процесів та зменшення людського втручання (Шаров, 2010). Це сприяє зниженню можливості корупції та підвищенню рівня довіри громадян до державних органів. Однак, запровадження електронного урядування також вимагає деяких викликів та обмежень. Наприклад, необхідно забезпечити високий рівень кібербезпеки для захисту конфіденційності громадянських даних та відвертання можливих кібератак. Також важливо забезпечити інклюзивний характер електронного урядування, щоб усі громадяни, незалежно від їхнього рівня технологічної грамотності або доступу до Інтернету, мали можливість скористатися цими сервісами (Клімушин, 2016).

Австрія, як і багато інших країн Європи, здійснює перехід до цифрового урядування для поліпшення якості надання послуг громадянам і підприємствам, зменшення бюрократичних процедур та підвищення рівня довіри до державної влади. Однією з ключових переваг електронного урядування є зручність та доступність послуг для громадян. Завдяки онлайн-платформам та електронним сервісам, громадяни можуть швидко та зручно звертатися за допомогою до державних установ, подавати документи та слідкувати за станом їх обробки. Це дозволяє зменшити час, необхідний для вирішення питань з боку урядових служб, та сприяє підвищенню задоволеності громадян якістю наданих послуг. Крім того, електронне урядування сприяє зменшенню адміністративних витрат та уникненню зайвої бюрократії. Цифрові технології дозволяють автоматизувати багато рутинних процедур, що раніше вимагали багато часу та ресурсів від державних установ (Приходченко, 2009). Це допомагає оптимізувати роботу державних служб та забезпечити їх більш ефективне функціонування. Нарешті, впровадження електронного урядування сприяє підвищенню рівня довіри громадян до державної влади. Забезпечення прозорості та доступності даних про діяльність урядових органів допомагає знизити ризик корупції та зловживання владою. Громадяни мають можливість контролювати дії урядових чиновників, вимагати відповідальності за їх рішення та дії.

Зауважимо, що впровадження електронного урядування в Австрії є важливим кроком у напрямку покращення державного управління та сприяє створенню більш ефективної та прозорої системи управління країною. Завдяки цифровій трансформації, австрійська державна влада може надати громадянам та підприємствам більш швидкий, зручний та надійний доступ до послуг, забезпечуючи тим самим стале зростання економічного та соціального розвитку країни.

Китай в останні десятиліття активно розвиває інформаційно-комунікаційні технології та впроваджує їх у сфері державного управління. Одним з ключових принципів електронного урядування в Китаї є цифрова трансформація урядових послуг. Країна стала лідером у використанні електронних технологій для надання різноманітних послуг громадянам, таких як отримання документів, сплата податків, реєстрація бізнесу тощо. Це дозволяє знизити

бюрократичні бар'єри, прискорити процеси та підвищити якість обслуговування. Ще одним важливим принципом є створення цифрового уряду, який використовує інформаційні технології для покращення якості та ефективності державного управління. Китай активно впроваджує системи електронного документообігу, електронної реєстрації та моніторингу урядової діяльності, що дозволяє зменшити ризик корупції та забезпечити прозорість та відкритість у прийнятті рішень. Нарешті, третім ключовим принципом є забезпечення кібербезпеки та конфіденційності даних. Китай активно розвиває системи кіберзахисту та забезпечення безпеки електронних трансакцій, щоб захистити інформацію громадян та урядових документів від кібератак та зловмисних дій (Орлов, 2012).

Загалом, електронний уряд, або e-Government, – це концепція використання інформаційно-комунікаційних технологій для поліпшення ефективності та якості державного управління. За останні роки спостерігається значний прорив у галузі впровадження e-Government на рівні держав та муніципалітетів, що принесло низку позитивних результатів. Одним із основних принципів електронного уряду є доступність та дотримання прозорості управління для громадян. Завдяки впровадженню цифрових технологій, громадяни мають можливість отримувати інформацію, звертатися за послугами та взаємодіяти з урядовими структурами онлайн, що забезпечує більшу відкритість та доступність для всіх шарів населення. Крім того, впровадження e-Government сприяє покращенню якості надання державних послуг. Електронні сервіси дозволяють спростити та прискорити процеси звернення до державних установ, зменшуючи бюрократичні бар'єри та елімінуючи необхідність фізичного візиту до офісів. Проте, важливо враховувати ризики та виклики, пов'язані з впровадженням e-Government. Нестабільність інформаційних систем, недостатня кібербезпека та відсутність компетентності серед працівників можуть перешкоджати успішному впровадженню цифрових технологій.

5. Conclusion

У сучасному світі електронне урядування є важливим інструментом для покращення якості державного управління та забезпечення громадської участі у процесах прийняття рішень. Проте, для успішного впровадження електронного урядування необхідно подолати ряд проблем та викликів. Так, однією з основних проблем є недостатність технічної та інформаційної інфраструктури для забезпечення безперервного доступу до електронних сервісів уряду. Деякі регіони можуть мати обмежений доступ до Інтернету або ж недостатню кількість комп'ютерів у громадських місцях, що ускладнює користування цими сервісами. Ще однією проблемою є недостатня компетентність урядових посадовців у сфері електронного урядування. Багато посадовців не мають достатніх знань та навичок для використання сучасних технологій у своїй роботі. Також потрібно враховувати проблеми забезпеки та конфіденційності даних у процесі впровадження електронного урядування.

Україна, як країна, яка претендує на членство в Європейському Союзі, активно впроваджує електронні технології в урядування. Одним із успішних прикладів є система e-petition, яка дозволяє громадянам звертатися до уряду з петиціями онлайн. Це сприяє збільшенню участі громадян у прийнятті важливих рішень та залученню їх до процесів урядування. Крім того, в Україні активно розвивається електронна система звітування та моніторингу діяльності органів влади. Це дозволяє підвищити прозорість та відкритість урядових процесів, а також забезпечити ефективний контроль за діяльністю посадових осіб. Завдяки електронному урядуванню в Україні, створюються умови для більш швидкого та ефективного надання публічних послуг громадянам. Наприклад, електронні сервіси, які дозволяють отримати документи, звертатися до медичних закладів чи отримувати консультації від спеціалістів, значно спрощують життя громадян і зменшують бюрократичні бар'єри. Запровадження даних технологій у державну систему управління має великий потенціал для розвитку суспільства та покращення якості життя громадян. Однак, для успішної реалізації електронного урядування необхідно забезпечити безпеку та конфіденційність даних, залучити громадян до активного участі в цьому процесі та забезпечити доступність та доступність цих технологій для всіх верств населення.

Зауважимо, що електронне урядування є важливим інструментом для покращення державного управління та надання публічних послуг. Проте, для успішного запровадження необхідно уважно вивчити досвід інших країн світу, вирішувати проблеми, які виникають на шляху, та забезпечити захист прав та інтересів громадян.

Одним із викликів електронного урядування є забезпечення кібербезпеки та захисту персональних даних громадян. Із впровадженням нових інформаційних технологій зростає ризик кібератак та порушення конфіденційності даних. Для подолання цього виклику необхідно розробляти та впроваджувати ефективні заходи кіберзахисту та дотримуватися відповідних законодавчих норм. У подальших дослідженнях варто розглядати ефективні методи впровадження електронного урядування, вивчати досвід країн-лідерів у цій галузі та розробляти стратегії розвитку електронного урядування на національному та міжнародному рівнях. Також важливо досліджувати вплив електронного урядування на суспільство та економіку країни, а також розвивати нові технології та інструменти для поліпшення роботи державних органів.

Електронне урядування відкриває безліч можливостей для поліпшення роботи державних органів та забезпечення кращого обслуговування громадян. Проте для успішного впровадження цього процесу необхідно вирішувати різноманітні проблеми та виклики, а також проводити подальші дослідження з метою пошуку нових шляхів розвитку електронного урядування.

References

Батир, Ю., Помаза-Пономаренко, А., & Лопатченко, І. (2021). Електронне урядування розвитком сучасних міст. *Вісник Національного Університету Цивільного Захисту України, 2*(15), 261-265.

Бойко, Я.О. (2020). «Цифрова держава» як стратегія розвитку ефективного державного управління. Розвиток форм і методів сучасного менеджменту в умовах глобалізації: Том 2, тези доповідей VIII міжнародної науково-практичної конференції. Дніпро, 47-51.

Бурінов, М.А. (2013). Електронний уряд як фактор удосконалення регіонального управління в умовах інформаційного суспільства. *Державна Влада Та Місцеве Самоврядування*, 3, 7-13.

Гапєєв, Л.В. (2018). Електронне урядування: проблеми, пріоритети, завдання. Держслужбовець, 3, 34920 URL: https://i.factor.ua/ukr/journals/ds/2018/march/issue-3/article-34920.html

Данько, Ю.А. (2013). Теорії інформаційного суспільства в сучасному науковому дискурсі. *Сучасне Суспільство*, 1, 66-72.

Диба, М.І. (2018). Діджиталізація економіки: світовий досвід та можливості розвитку в Україні. *Фінанси України, 7,* 39-43.

Жовнірчик, Я.Ф., & Квасюк, В.В. (2020). Електронне врядування та електронна демократія стосовно децентралізації в Україні: стратегії реалізації та розвитку. *Інвестиції: Практика Та Досвід,* 1, 107–112.

Качний, О.С. (2015). Законодавчі аспекти впровадження інформаційно-комунікаційних технологій – стратегічного напряму оптимізації державного управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток: Електронне наукове фахове видання Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету*, 5. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=853

Клименко, І.В. (2014). Електронні послуги. Київ: НАДУ при Президентові України, 100 с.

Клімушин, П.С. (2016). Стратегії та механізми електронного урядування в інформаційному суспільстві : монографія. Харків: ХарРІ НАДУ «Магістр», 524 с.

Клімушин, П.С., & Спасібов, Д.В. (2017). Механізми електронного урядування в інформаційному суспільстві. Харків: ХарРІ НАДУ «Магістр», 116 с.

Коляденко, С.В. (2016). Цифрова економіка: передумови та етапи становлення в Україні і у світі. *Економіка. Фінанси. Менеджмент,* 6, 94-97.

Концепція розвитку електронного урядування в Україні (2017). Проблема, яка потребує розв'язання : розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/250287124.

Куйбіда, В. С., Карпенко, О. В., & Наместнік, В. В. (2018). Цифрове врядування в Україні: базові дефініції понятійно-категоріального апарату. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія: Державне управління*, (1), 5-10.

Кульчій, І.О. (2014). Практики реалізації технологій електронного врядування в системі державного управління України. *Аспекти публічного управління*, 57-61.

Лазор, О.Д., Лазор, О.Я., & Юник, І.Г. (2012). *Основи державного управління та місцевого самоврядування*. Хмельницький: ТОВ «Поліграфіст-2», 520 с.

Марков, М.Є. (2020). Аналіз розвитку та сучасного стану інформаційно-комунікаційних технологій в Україні. *Вісник східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, 2*(258), 41-44.

Надолішній, П.І. (2016). Теорія та історія державного управління (Опорний конспект лекцій до навчальної дисципліни). Одеса: ОРІДУ НАДУ, 126 с.

Орлов, О.В. (2012). Інноваційні процеси в державному управлінні: монографія. Харків: ХарРІ НАДУ «Магістр», 196 с.

Петраков, С.І. (2011). Моделі державного регулювання інформаційної сфери : закордонний досвід. *Актуальні проблеми державного управління, 1*(39). URL : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Apdu/2011_1/doc/4/08.pdf.

Петровський, П. (2011). Сервісна концепція державного управління. Енциклопедія державного управління. Київ: НАДУ, 417-423.

Приходченко, Л. (2009). Структура механізму державного управління: взаємозв'язок компонентів та фактори впливу на ефективність. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України,* 2, 105—112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2009_2_14

Семенченко, А.І. (2013). Організаційно-правові механізми державного управління розвитком електронного урядування в Україні: порівняльний аналіз та наук.-методол. підходи щодо їх удосконалення. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*, 1, 42-46.

Чукут С.А., & Дмитренко, В.І. (2016). Смарт-сіті чи електронне місто: сучасні підходи до розуміння впровадження е-урядування на місцевому рівні. *Інвестиції: практика та досвід*, 13, 89–94.

Шаров, Ю.П. (2010). Демократичні зміни в публічному управлінні: програмно-цільова ідеологія здійснення. *Державне управління*, 1, 22-29.

ЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

ETHICAL AND LEGAL ASPECTS OF USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN PUBLIC ADMINISTRATION

Vladyslav Ivchenko

Research Institute of History, Law and International Relations
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko
ORCID: 0009-0000-6618-842X

Анотація
Стаття присвячена аналізу етичних та правових аспектів використання штучного інтелекту в сфері публічного управління. Мета статті – показати етичні та правові особливості використання штучного інтелекту у процесах публічного управління. В ході наукового дослідження використовувалися методи аналізу, компаративного аналізу, а також систематизації, групування та узагальнення. У результаті дослідження теми було систематизовано та узагальнено, що штучний інтелект (ШІ) відіграє вирішальну роль у розвитку сучасного публічного адміністрування, сприяючи оптимізації управлінських процесів, підвищенню прозорості та оперативності вирішення адміністративних завдань через аналіз великих даних та використання автоматизованих систем. Проте, інтеграція ШІ в публічне управління в Україні, хоч і перебуває на початкових стадіях, уже демонструє потребу в розвитку ефективних механізмів регулювання, які враховують етичні та правові стандарти. Зокрема, з'являються численні етичні виклики, які вимагають детального регулювання та забезпечення конфіденційності, прозорості та інформованої згоди користувачів. Нагальною є потреба у розробці та впровадженні етичних принципів і стандартів для забезпечення чесного використання даних без дискримінації, а також активне запобігання потенційним зловживанням. Важливо підкреслити роль ретельного моніторингу та аудиту ШІ-систем для ідентифікації та усунення етичних ризиків, а також створення ефективних механізмів захисту особистих даних. Підсумовуючи, адаптація публічного управління до використання ШІ повинна сприяти підвищенню якості та ефективності державних послуг, зменшенню вразливості до неетичних практик та забезпеченню відповідального використання технологій у відповідності з етичними та правовими нормами. Практичне значення дослідження полягає в тому, що воно сприяє формуванню основ етичного кодексу використання ШІ у публічному управлінні та розвитку правових механізмів, які відповідають сучасним викликам.
Ключові слова: штучний інтелект, публічне управління, етичні аспекти, правові аспекти, оптимізація процесів.

Abstract
This article is dedicated to the analysis of ethical and legal aspects of using artificial intelligence (AI) in the field of public administration. The aim of the article is to demonstrate the ethical and legal peculiarities of using artificial intelligence in public administration processes. During the research, methods such as analysis, comparative analysis, as well as systematization, grouping, and generalization were used. The research results have organized and summarized that artificial intelligence plays a pivotal role in the development of modern public administration, facilitating the optimization of management processes, increasing transparency, and the speed of solving administrative tasks through the analysis of big data and the use of automated systems. However, the integration of AI in public administration in Ukraine, although still in its initial stages, already shows the need for developing effective regulatory mechanisms that take into account ethical and legal standards. In particular, numerous ethical challenges are emerging that require detailed regulation and ensuring confidentiality, transparency, and informed consent of users. There is an

urgent need to develop and implement ethical principles and standards to ensure fair data use without discrimination, as well as active prevention of potential abuses. It is important to emphasize the role of careful monitoring and auditing of AI systems to identify and eliminate ethical risks, as well as the creation of effective mechanisms for personal data protection. In conclusion, adapting public administration to the use of AI should enhance the quality and efficiency of government services, reduce vulnerability to unethical practices, and ensure the responsible use of technology in accordance with ethical and legal norms. The practical significance of the research lies in its contribution to the formation of the foundations of an ethical code for the use of AI in public administration and the development of legal mechanisms that meet contemporary challenges.
Keywords: artificial intelligence, public administration, ethical aspects, legal aspects, process optimization.

1. Introduction

Штучний інтелект (ШІ) стрімко розвивається та проникає в різноманітні сфери життя, включаючи публічне управління. Нові технології обіцяють значно підвищити ефективність державних послуг, покращити процеси прийняття рішень та забезпечити прозорість і підзвітність органів влади. Проте, разом із численними перевагами застосування ШІ у державному секторі, виникають і певні етичні та правові виклики, які необхідно вирішувати.

На жаль, публічне управління в Україні досі стикається з такими серйозними проблемами, як бюрократизм, корупція та низька якість послуг для громадян. ШІ може стати потужним інструментом для подолання цих викликів, оскільки здатний автоматизувати процеси, виключити людський фактор та забезпечити неупередженість і об'єктивність під час прийняття рішень. Разом із тим, впровадження систем ШІ у державний сектор вимагає ретельної підготовки та дотримання етичних норм і правових стандартів на всіх етапах - від розробки до імплементації та моніторингу роботи.

Для успішної інтеграції ШІ у публічне управління необхідно забезпечити належну підготовку висококваліфікованих кадрів – фахівців, які будуть розробляти, впроваджувати та контролювати роботу таких інноваційних систем. Саме на цих спеціалістів буде покладено відповідальність за дотримання етичних принципів та правових норм у сфері ШІ. Вони мають ретельно слідкувати за тим, щоб системи ШІ були справедливими, неупередженими, прозорими та надійно захищали права і свободи громадян.

Етичні та правові аспекти використання ШІ у публічному управлінні мають надзвичайно важливе значення. Від їх належного дотримання залежить довіра суспільства до нових технологій, а також ефективність, законність та легітимність рішень, прийнятих за допомогою систем штучного інтелекту. Тому розробка відповідних етичних кодексів, законодавчої бази та ефективних механізмів контролю за додержанням цих норм і стандартів має стати одним із пріоритетних напрямків роботи для органів державної влади в процесі діджиталізації управлінських процесів.

Окрім того, впровадження ШІ у державний сектор потребує комплексної підготовки всього суспільства - від підвищення рівня цифрової грамотності громадян до формування відповідної культури в колективах державних установ. Адже лише за умови тісної співпраці між фахівцями ІТ-сфери, юристами, етиками, представниками громадянського суспільства та безпосередніми користувачами систем ШІ стане можливим досягнення максимальної ефективності при впровадженні інновацій із одночасним дотриманням етичних норм та правових стандартів.

2. Materials and Methods

Питання етичних та правових аспектів використання штучного інтелекту у публічному управлінні є недостатньо освітлене у вітчизняній науковій літературі. В міру імплементації технологій штучного інтелекту (ШІ) у вітчизняну практику, очікується, що питання використання ШІ в публічному управлінні будуть знаходити все більше відгуків у наукових дослідженнях. Це зумовлено тим, що імплементація таких технологій не тільки сприяє

оптимізації процесів, поліпшенню ефективності та прозорості управлінських рішень, але й вносить певні виклики та зміни в стандартні підходи до управління. З розвитком ШІ в публічне управління зростає і питання етики, особливо коли технології починають показувати ознаки загрози певним соціальним нормам. Це включає ризики втрати приватності, зловживань, автоматизованого ухвалення рішень без належної людської участі або контролю. Важливість обговорення етичних аспектів стає ключовою, коли ШІ може впливати на основні права та свободи громадян, вимагаючи від науковців, правозахисників та політиків розроблення нових регуляторних механізмів та етичних кодексів для забезпечення збалансованого та безпечного використання штучного інтелекту в державному секторі.

Значний вклад у розвиток теми мають такі автори як: О.В. Карпенко (2021), який розглядає штучний інтелект як інструмент публічного управління соціально-економічним розвитком, підкреслюючи важливість розуміння цифрової інфраструктури та трансфертів. Також до теми долучилися Т.Г. Каткова (2020), яка зосередилася на правових аспектах штучного інтелекту в Україні, аналізуючи законодавчі рамки та потенційні правові виклики. Її дослідження допомагає розуміти, як зміни в законодавстві можуть вплинути на розвиток технологій. О.В. Турута та О.П. Турута (2022) пропонують аналіз штучного інтелекту через призму фундаментальних прав людини, підкреслюючи значення правових норм та етичних обмежень в технологічних інноваціях.

Для дослідження також використовувалася експертна література, така як публікації у сучасних інтернет виданнях "National Academy of Public Administration" (2023), що висвітлює сучасні аспекти використання штучного інтелекту в публічному управлінні.

Незважаючи на достатню кількість літератури з даної теми, відчувається нестача систематизованого матеріалу з етичних та правових питань використанні штучного інтелекту у публічному управлінні. Використовуючи різні методи наукового пізнання, було проаналізовано, погруповано, систематизовано інформацію і подано у світлі теми дослідження. Це дозволяє краще зрозуміти складні аспекти застосування штучного інтелекту, включаючи етичні дилеми та правові виклики, що виникають у публічному управлінні.

Мета статті – показати етичні та правові особливості використання штучного інтелекту у процесах публічного управління.

3. Results

На сучасному етапі розвитку публічного управління спостерігається зростаюча тенденція до автоматизації процесів і використання передових технологій, зокрема штучного інтелекту (ШІ). Це є важливим аспектом інноваційного розвитку в галузі публічного адміністрування, адже інтеграція ШІ дозволяє підвищити ефективність, прозорість та оперативність вирішення адміністративних завдань (Яценко & Тананайко, 2023). ШІ знаходить застосування в численних сферах, починаючи з оптимізації роботи державних служб і закінчуючи аналізом великих обсягів даних для прийняття обґрунтованих рішень, навіть на рівні держави.

З огляду на значний потенціал ШІ, в Україні вже існують ряд локальних застосунків, які використовують цю технологію, хоча загальна інтеграція ШІ в систему публічного управління все ще знаходиться на початкових стадіях. Наприклад, в системі електронного урядування використовуються автоматизовані системи для обробки звернень громадян, оптимізації логістики в державних службах, а також системи моніторингу та аналізу соціально-економічних процесів (AI and Its Impact on Public Administration…, 2023).

З огляду на збільшення використання ШІ, виникає актуальна потреба у підготовці державних службовців і чиновників до ефективної роботи з новітніми технологіями. Компетенції у сфері ШІ стають важливим елементом професійного розвитку управлінців, що включає не тільки знання основних принципів роботи ШІ, але й уміння аналізувати та інтерпретувати результати його застосування, забезпечувати етичне та правове регулювання використання автоматизованих систем.

Як зазначає М. Рогожа, фахівці в галузі штучного інтелекту стверджують, що на поточному етапі розвитку штучний інтелект є ще досить слабким. Сьогоднішній штучний інтелект має недосяжні можливості, які здаються надто фантастичними й нереалістичними. Етичні проблеми, пов'язані з його використанням, вважаються проблемами навіть не другорядними або третьорядними. Проте, подібно до біотехнологій, етичні обговорення, що точаться навколо штучного інтелекту, нагадують ситуацію з ядерними дослідженнями. Тоді, коли ядерні розробки вважалися неможливими, етичні питання не виникали. Але коли ядерна технологія стала реальністю, було вже пізно піднімати питання етики (Рогожа, 2019.

Технології штучного інтелекту (ШІ) розвиваються з неймовірною швидкістю, що демонструється на прикладі різноманітних платформ та сервісів. Яскравим прикладом є еволюція чат-ботів, зокрема на базі GPT (Generative Pre-trained Transformer). Якщо ще недавно, моделі на кшталт GPT-3 виробляли текст, що хоч і здавався читабельним, але часом був далекий від розуміння контексту та нюансів людської мови, то вже сьогоднішній GPT-4 здатний генерувати текст, який важко відрізнити від написаного фахівцем. Цей стрімкий розвиток демонструє не тільки краще влучання в контекст, але й значно покращені аналітичні здібності та вміння розуміти складні запити.

Покращення в технологіях ШІ торкається не тільки текстової обробки. Синтез мови, розпізнавання обличчя, автоматичне визначення емоцій, аналіз великих даних, прогнозування економічних трендів, управління роботизованими системами — всі ці аспекти відчувають швидкі зміни. Сучасні системи можуть не тільки розпізнавати об'єкти на зображенні з високою точністю, але й аналізувати людську мову, прогнозувати поведінку споживачів, оптимізувати логістику, і навіть управляти складними інфраструктурними проєктами з мінімальною участю людини.

Цей стрімкий прогрес викликає серйозні етичні питання щодо майбутнього професії публічного управлінця. Як зазначає Національна академія публічного управління США, вже сьогодні актуально розглядати, чи залишиться місце для спеціалістів публічного управління в умовах, де більшість рутинних і навіть складних процесів може бути автоматизовано. Якщо ШІ може приймати рішення на основі глибокого аналізу даних, розробляти стратегії використання ресурсів, контролювати виконання публічних ініціатив та забезпечувати високий рівень сервісу громадянам, то людям залишиться обмежений набір функцій: етичні вибори, стратегічне мислення, емоційний інтелект, вміння вести переговори та розв'язувати конфлікти — ці якості поки що недоступні машинам. Тому можна припустити, що роль публічних управлінців зміститься більше в бік стратегічного планування, контролю за діяльністю ШІ, а також забезпечення етичної взаємодії між технологіями і громадянським суспільством (ANT Media , 2024).

Національна академія публічного управління США (NAPA) активно використовує штучний інтелект (ШІ) для підвищення ефективності своїх досліджень та управлінських процесів. Використання ШІ в NAPA можна розглядати через декілька основних напрямків:

- аналіз даних та прийняття рішень: ШІ використовується для обробки великих обсягів даних, які збираються з різних джерел, включаючи опитування, статистичні звіти та публічні реєстри. Моделі машинного навчання допомагають ідентифікувати тенденції, прогнозувати розвиток подій та формулювати рекомендації для поліпшення публічного управління.
- оптимізація робочих процесів: ШІ застосовується для автоматизації рутинних задач, що дозволяє звільнити час співробітників для більш складних і креативних завдань. Наприклад, використання ШІ для обробки вхідної кореспонденції або для автоматизації процесу збору та аналізу звітності.
- підтримка досліджень: ШІ використовується для аналізу наукових публікацій, пошуку взаємозв'язків між дослідженнями та автоматизації літературного огляду. Це допомагає дослідникам швидше знаходити необхідну інформацію та визначати ключові напрямки для подальшого аналізу.
- тренінги та розвиток навичок: NAPA використовує ШІ для розробки тренінгових програм та симуляцій, які допомагають підготувати публічних адміністраторів до реальних

викликів управління. Штучний інтелект забезпечує персоналізацію навчального процесу, адаптуючи матеріал відповідно до індивідуальних потреб та рівня знань учасників.

- комунікації та взаємодія з громадськістю: ШІ використовується для аналізу громадських настроїв та оптимізації комунікаційних стратегій. Це включає розробку чат-ботів для надання відповідей на запитання громадян, а також аналіз соціальних мереж для виявлення та реагування на публічні дискусії (Авдєєва, 2024).

Ці заходи спрямовані на забезпечення більш ефективного та відкритого управління, що сприяє підвищенню довіри громадськості та підтримці інноваційного розвитку в публічному секторі. NAPA активно співпрацює з вченими та технологічними компаніями для розширення можливостей використання ШІ в публічному адмініструванні, що дозволяє формувати стратегії на основі даних і забезпечувати адаптивне управління в умовах змінюваного середовища (Забара, 2019).

В Україні поняття штучного інтелекту унормовано актом Кабінету Міністрів України. Відповідно, штучний інтелект як сукупність інформаційних технологій представляє собою комплекс наукових і технічних знань і процесів, втілених у алгоритмах, способах і засобах обробки інформації і різноманітних баз даних для створення певного продукту та/або послуги.

У сфері регулювання штучного інтелекту в публічному адмініструванні України правові норми перебувають на етапі формування. У грудні 2020 року була введена в дію Концепція розвитку ШІ, яка визначила ключові напрямки та сфери для просування штучного інтелекту в країні. Втім, цей стратегічний документ не включає специфічні стандарти для безпечного розроблення та використання ШІ-систем, що спонукало до занепокоєння з боку громадських організацій.

Ситуація почала змінюватися в 2023 році, коли Міністерство цифрової трансформації представило Дорожню карту з регулювання штучного інтелекту. Цей документ викладає підхід "знизу-вгору", що передбачає первинне формування стандартів на рівні індустрії та поступове введення законодавчого регулювання. Такий підхід має на меті допомогти українським розробникам підготуватися до майбутніх правил, а також допомогти державі адаптуватися до вимог Акта про штучний інтелект ЄС. На відміну від Концепції, Дорожня карта пропонує конкретні шляхи для розвитку ШІ в країні.

До кінця 2024 року очікується підготовка та публікація Білої книги, яка має визначити основні принципи та зробити майбутнє регулювання більш передбачуваним для галузі. У 2023-2024 роках планується розробка універсальних та секторальних рекомендацій для створення та застосування ШІ. У 2025 році передбачено запуск "регуляторної пісочниці", що дозволить тестувати ШІ-продукти в контрольованих умовах. Важливою ініціативою є розробка процедур маркування систем і контенту, створеного за допомогою ШІ, для забезпечення прозорості. Також пропонується внести механізми оцінки впливу ШІ-систем на права людини, демократію та верховенство закону, а також розробити кодекси поведінки для саморегуляції індустрії ШІ.

Дорожня карта має на меті створення всебічного законодавчого регулювання в області штучного інтелекту до 2027 року, з урахуванням європейського Акта про штучний інтелект. Проте, поспіх у розробці вітчизняного законодавства не рекомендується, оскільки згодом може знадобитись внесення багатьох змін для узгодження з нормами ЄС. Крім цього, планується використання додаткових регуляторних інструментів, які можуть з'явитися на національному та міжнародному рівнях.

- Загальні та секторальні рекомендації: у 2023 році передбачалось розроблення загальних рекомендацій, які встановлюють основні цінності та принципи створення ШІ-систем, незалежно від їхнього застосування. В 2024 році планується створення секторальних рекомендацій, орієнтованих на специфічні галузі, такі як охорона здоров'я або правоохоронні органи, а також розробка механізмів саморегулювання галузі. Першими було представлено Рекомендації для відповідального використання ШІ у медійному секторі.
- Регуляторна пісочниця: це спеціальне середовище для тестування ШІ-продуктів на закритих даних перед їх виходом на ринок. Мінцифри оголосило про започаткування цього

проекту в 2023 році, підготовка до якого запланована на 2024 рік, а сам запуск — на 2025 рік. Ведуться роботи над технічними аспектами та аналізом потреб індустрії.

- Процедура маркування ШІ: це процес, який включає в себе детальне описання методів та процесів розробки ШІ-систем, використовуваних компонентів і типів даних. Це забезпечить дотримання принципів прозорості та передбачуваності результатів, дозволяючи вдосконалювати системи.
- Маркування контенту, створеного ШІ: встановлення автентичності контенту і запобігання зловживань за допомогою генеративних ШІ-систем є ключовим для забезпечення прозорості їхньої роботи.
- Оцінка впливу ШІ на права людини, демократію та верховенство права: Основним інструментом тут є методологія HUDERIA, яка допомагає виявляти ризики, оцінювати їх вплив і розробляти стратегії зниження потенційних негативних наслідків.
- Розробка кодексів поведінки: це включає створення саморегулюючих органів з представниками індустрії для обговорення і встановлення основних принципів діяльності в сфері ШІ в Україні.
- Комплексне законодавче регулювання до 2027 року: Це буде реалізовано після адаптації до європейських норм і з урахуванням положень Акта про ШІ ЄС.
- Використання інших регуляторних інструментів: Це включає нові ініціативи, які можуть виникнути на національному або міжнародному рівнях, зокрема ті, що будуть ініційовані самою індустрією (Авдєєва, 2024).

Для штучного інтелекту як сукупності інформаційних технологій у системі публічного управління доцільно сформована низка вимог (рис.1).

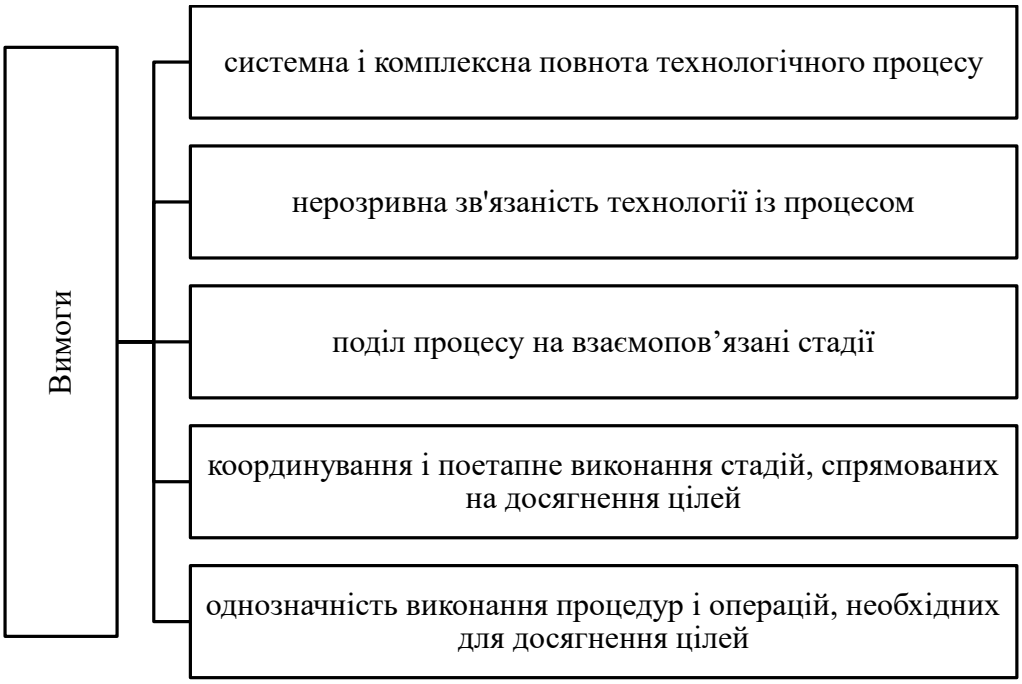

РИСУНОК 1. ВИМОГИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

На сучасному етапі розвитку штучного інтелекту та інших інформаційних технологій у публічному управлінні, питання етики, хоча й залишаються значущими, не є центральними в контексті базових технологічних завдань. В контексті публічного управління штучний інтелект як сукупність інформаційних технологій включає системну інтеграцію різних технологічних рішень, таких як бігдата аналітика та блокчейн технології, що забезпечують ефективність і прозорість адміністративних операцій. Нерозривна зв'язність технологій із процесами дозволяє оптимізувати управління даними та поліпшити якість публічних послуг.

Застосування штучного інтелекту (ШІ) в діяльності органів публічної влади України ілюструється через різноманітні сфери та проекти. Наприклад, Державна служба статистики України використовує ШІ для автоматизації процесів збору та аналізу статистичних даних (Мар'єнко & Коваленко, 2023). Міністерство охорони здоров'я також впроваджує ШІ для діагностики захворювань, ведення статистики та розробки нових методів лікування (Висоцький та ін., 2023). До 2025 року 90% лікарень використовуватимуть технології на основі ШІ для ранньої діагностики та віддаленого моніторингу пацієнтів (Dade, 2024).

У рамках програми застосування ШІ "Дія" забезпечується покращений доступ до публічних послуг через онлайн-платформу, що підвищує якість обслуговування та швидкість надання послуг. "Дія" також автоматизує багатофункціональні завдання державних органів, вивільняючи час службовців для виконання інших завдань (Державні послуги онлайн).

На даний момент урядовий мобільний додаток "Дія" не інтегровано з елементами штучного інтелекту. Однак, розглядаються плани збагачення функціоналу застосунку за рахунок впровадження ШІ-модуля під назвою "Надія". Цей модуль буде представляти собою чат-бота — віртуального асистента, призначеного для надання технічних консультацій та рекомендацій щодо використання державних сервісів. Розробка "Надії" здійснюватиметься у партнерстві з OpenAI та Microsoft через інтеграцію їхніх технологій у "Дію".

Головна ціль створення чат-бота "Надія" полягає у забезпеченні користувачам зрозумілих та коректних відповідей на питання, пов'язані з державними послугами. Поки що новий ШІ-інструмент проходить етап тестування і не досягнув потрібної ефективності для масового запровадження. Також розробники звертають увагу на безпековий аспект: архітектура "Надії" виключає обробку персональних даних користувачів.

До того ж, передбачається, що "Надія" зможе антиципувати потреби користувачів у певних послугах та проактивно пропонувати їх, виникають питання про реалізацію цієї функції без аналізу персональних даних.

Ініціатива "Дія Office" також є частиною проєкту "Дія". Це система, призначена для цифровізації процесів у міністерствах, підвищення прозорості та забезпечення можливості громадського контролю за діяльністю відомств. Громадяни зможуть моніторити розподіл обов'язків, терміни виконання завдань і розподіл бюджетних коштів, тоді як держслужбовці отримають засоби для внутрішньої комунікації та елементи "гейміфікації" своєї роботи. Наразі "Дія Office" перебуває на етапі бета-тестування і не має визначеного правового регулювання (Забара, 2019).

Київська міська державна адміністрація, спільно з громадськістю та розробниками ШІ, працює над розвитком СМАРТ-інфраструктури міста. Вони планують впровадити міські цифрові сервіси на базі ШІ та досліджують етичні аспекти розробки ШІ-сервісів у різних сферах (Карпенко & Карпенко, 2021).

ШІ також активно використовується в банківській сфері, зокрема в "ПриватБанку". Вони реалізували систему верифікації клієнтів на основі поведінкової автентифікації та біометрії для забезпечення безпеки користувачів онлайн-банкінгу (ПриватБанк запустив перші в Україні біометричні pos-термінали, 2020).

Міністерство цифрової трансформації України ініціювало проєкт під назвою "Голос громадян". Його мета - відстежувати в режимі реального часу дискусії у соціальних мережах, на форумах, в месенджерах, щоб виявляти суспільні проблеми та потреби. Наприклад, де погано надаються державні послуги або є інші скарги від громадян. Зібрану інформацію планується передавати до контакт-центрів та профільних державних органів.

Проєкт передбачає інтеграцію з віртуальним асистентом "Надія", через якого громадяни зможуть записувати голосові скарги та пропозиції, а державні службовці - отримувати зворотний зв'язок у реальному часі.

Однак, виникають питання щодо потенційного моніторингу персональних даних громадян у соцмережах без їхньої згоди та можливого порушення свободи вираження. Відстеження недержавного онлайн-простору потребує належного правового регулювання з огляду на значний вплив на права людини.

Хоча наразі невідомі технічні деталі реалізації проєкту, концептуально така система може суперечити обов'язку держави не втручатися у сферу свободи вираження думок. Тому

важливо забезпечити баланс між метою проєкту покращити державні послуги та захистом прав і свобод громадян.

Т. Яровой правильно зауважує, що використання штучного інтелекту може автоматизувати багато рутинних завдань, визволяючи людей від монотонної роботи і дозволяючи їм зосередитися на більш складних і творчих завданнях. Наприклад, в місті Сан-Франциско системи штучного інтелекту використовуються для аналізу трафіку і оптимізації світлофорного регулювання, що допомагає зменшити час у дорозі і забруднення повітря (Яровой, 2023).

М. Мар'єнко та В. Коваленко підкреслюють, що штучний інтелект має важливий зв'язок з відкритою наукою, особливо з обробкою великих обсягів даних (Big Data), використанням розумних даних (SMART-дані) і забезпеченням їх доступності та використання відповідно до принципів FAIR-даних. Як приклад, у Сінгапурі використовують алгоритми машинного навчання для аналізу медичних даних, щоб прогнозувати спалахи інфекційних захворювань, оптимізуючи розподіл медичних ресурсів відповідно до поточної епідеміологічної ситуації (Мар'єнко & Коваленко, 2023).

Штучний інтелект має широкий спектр застосувань у дослідженнях різних сферах, включаючи аналіз даних і розпізнавання образів, обробку природної мови (NLP), комп'ютерний зір, відкриття та розробку ліків, робототехніку та автоматизацію. Естонія використовує системи штучного інтелекту для автоматизації введення та обробки даних у державних інституціях, зменшуючи адміністративне навантаження та покращуючи якість публічних послуг (Карпенко & Карпенко, 2021).

Штучний інтелект (ШІ) відіграє ключову роль у трансформації освітніх процесів у сфері публічного управління, зокрема у підготовці кадрів. Використання алгоритмів машинного навчання та обробки природної мови дозволяє створювати персоналізовані навчальні програми, які адаптуються до індивідуальних особливостей кожного студента. Так, застосування ШІ допомагає в аналізі професійних компетенцій та прогнозуванні навчальних потреб, що сприяє ефективному розвитку вмінь, необхідних для сучасного публічного управління. Наприклад, системи, подібні до Knewton або DreamBox Learning, використовують динамічні адаптивні алгоритми для моделювання освітніх траєкторій, оптимізуючи процес навчання відповідно до академічного прогресу та особистих переваг учнів (Статистика у смартфоні).

4. Discussion

Штучний інтелект із значним впливом на суспільство змінює багато аспектів життя. Проте виникають соціальні, правові та етичні питання, пов'язані з його застосуванням. І. Забара наголошує, що використання інформаційно-комунікаційних технологій у сфері публічного управління має відбуватися в рамках етичних принципів, що сприяє повазі до основних етичних цінностей і запобігає зловживанням (Забара, 2019).

Серед ключових етичних питань використання ШІ в публічному управлінні виділяються такі:

- Приватність і захист даних: з розвитком ШІ та збільшенням обсягів обробки даних, включно з особистими даними, важливо забезпечити їх конфіденційність. Українські організації публічного управління повинні дотримуватися законодавства та етичних стандартів щодо обробки та зберігання особистих даних. Це означає застосування відповідних технічних та організаційних заходів для запобігання несанкціонованому доступу, забезпечення конфіденційності та узгодження з вимогами користувачів (Каткова, 2020).
- Інформована згода користувачів: питання про інформовану згоду користувачів стає критично важливим. Часто користувачі, не маючи достатніх знань у цифровій сфері, неможливо повністю усвідомлюють, на що саме вони надають згоду. Механізми диференційованої згоди можуть допомогти збільшити обізнаність користувачів щодо обробки їх персональних даних і підвищити їх свідомість про власні права (Каткова, 2020).

• *Прозорість є ключовою у цьому процесі*: для систем штучного інтелекту, заснованих на нейромережах, які можуть мати складну структуру і непередбачувані результати, особливо важливо мати методи пояснення прийнятих рішень. Прозорість є запорукою зрозумілості та обґрунтованості систем штучного інтелекту, а також сприяє їх етичному використанню та підтриманню довіри до них.

• *Дискримінація:* крім того, важливо враховувати потенційні наслідки використання штучного інтелекту і приділяти належну увагу етичним проблемам, таким як дискримінація, забезпечуючи відповідальне та соціально прийнятне використання штучного інтелекту (Турута & Турута, 2022). Важливо забезпечити, щоб ШІ-системи не підтримували негативні тенденції, дискримінацію або несправедливість. Мається на увазі усунення або корекція впливу вихідних даних, що містять дискримінацію, а також використання методів та алгоритмів, що сприяють справедливості та рівності. Окрім того, організації контролю за використанням ШІ у публічному управлінні мають проводити ретельний аналіз та перевірку ШІ-систем на виявлення потенційних форм дискримінації. Цього можна досягнути аудитом моделей, оцінкою їх впливу на різні групи користувачів та постійним удосконаленням алгоритмів з метою усунення небажаної дискримінації. Більше того, систематичне неетичне використання штучного інтелекту може поглиблювати нерівність та дискримінацію, оскільки алгоритми, що базуються на упереджених даних, можуть посилювати існуючі соціальні розриви. Тому важливо не лише встановлювати етичні стандарти для використання штучного інтелекту, а й активно розробляти та впроваджувати механізми для їх забезпечення, щоб зменшити ризики та забезпечити справедливе використання цих потужних технологій (ANT Media, 2024). Загалом важливо дотримуватись принципу антидискримінаційності при використанні ШІ в наукових дослідженнях, щоб забезпечити справедливість, рівність та відповідність етичним нормам.

• *Соціальна взаємодія:* використовуючи ШІ у публічному управлінні, важливо дбати, щоб це сприяло розвитку та зміцненню людського потенціалу, а не породжувало нерівність чи винятки. Державні управлінці мають враховувати потенційні соціальні наслідки впровадження ШІ, такі як можливість збільшення нерівності в доступі до певних благ держави або відсторонення деяких груп від даних благ. Важливо проводити дослідження впливу використання ШІ публічне управління і здійснювати моніторинг соціальних наслідків, щоб виявляти можливі негативні ефекти і вживати заходів для їх запобігання.

• Відповідальність та підзвітність: забезпечення відповідальності у використанні ШІ є ключовим для підтримки довіри громадськості. Органи публічної влади повинні встановлювати чіткі рамки відповідальності для тих, хто розробляє, впроваджує та керує ШІ-системами. Це включає забезпечення механізмів для виявлення, розслідування та виправлення помилок або зловживань, які можуть виникнути під час використання ШІ.

• Безпека та стійкість систем на базі ШІ: оскільки ШІ може бути використаний для критично важливих функцій у публічному управлінні, необхідно забезпечити високий рівень безпеки та стійкості цих систем. Це означає, що потрібно вживати заходів для захисту від зовнішніх загроз, а також для забезпечення стійкості системи до помилок, атак та катастрофічних збоїв (ANT Media, 2024).

Однією із вагомих етичних загроз використання штучного інтелекту є маніпуляція поведінкою споживачів. Недостатня прозорість алгоритмів може ускладнювати розуміння того, як приймаються рішення, що може порушувати довіру споживачів. Питання відповідальності за дії систем штучного інтелекту в публічному управлінні є складним, оскільки вимагає чіткого розуміння взаємодії між технологіями, розробниками, користувачами та регуляторними органами (ANT Media, 2024). Неетичне використання штучного інтелекту може бути продемонстроване через маніпуляцію покупцями, як це відбулося у випадку з Cambridge Analytica. Компанія отримала доступ до особистих даних користувачів Facebook і використовувала їх для створення докладних психографічних профілів. Ці дані використовувалися для налаштування політичної реклами з метою впливу на виборчі уподобання. Цей випадок спричинив широке суспільне обурення та підняв питання етичності використання особистих даних для маніпулювання громадською думкою. Наслідки такого неетичного використання штучного інтелекту в публічному управлінні

можуть бути серйозними як для окремих споживачів, так і для суспільства в цілому. Маніпуляція даними та порушення приватності можуть призвести до втрати довіри споживачів, юридичних санкцій для компаній та посилення регуляції в галузі цифрових технологій. Це може спричинити негативний вплив на інновації та загальний розвиток технологічного прогресу(Рогожа, 2019).

Вже нині українські організації публічного управління мають активно працювати над розробкою етичних принципів і стандартів використання ШІ в публічному управлінні, враховуючи національні та міжнародні норми. Такий підхід допоможе забезпечити ефективне використання ШІ та мінімізувати потенційні ризики, пов’язані з етичними аспектами його використання.

На позитивний приклад етичного використання штучного інтелекту в публічнмоу управлінні може слугувати персоналізоване обслуговування клієнтів за допомогою чат-ботів. Наприклад, ПриватБанк, що спеціалізується на банківському обслуговуванні клієнтів, використовує чат-ботів для надання індивідуальних порад та консультацій, а також допомагає вирішити різного роду платіжні проблеми. Ці боти допомагають клієнтам вибирати продукти на основі їхніх персональних уподобань і попереднього досвіду покупок, не збираючи чутливу інформацію без їх згоди (Кузьомко & Бурангулова, 2021).

Регулювання штучного інтелекту в публічному управлінні важливе, оскільки воно впливає на приватність, прозорість та справедливість у взаємодії між компаніями та споживачами. Для розуміння цих питань розглянемо деякі ключові аспекти та приклади законодавства, які регулюють цю галузь.

Загальний регулятор захисту даних (GDPR) став важливим нормативним документом для компаній, що працюють в Європейському Союзі або опрацьовують дані громадян ЄС. Цей закон встановлює обов'язкові вимоги, які включають:

- Згода: державні установи повинні отримувати відкриту і чітку згоду на обробку особистих даних від споживачів. Ця згода також повинна бути легко відкликана.
- Право на доступ і право на забуття: споживачі мають право знати, які дані про них збираються, і можуть вимагати видалення цих даних.
- Прозорість: публічні організації мають чітко розкривати способи обробки даних і використання алгоритмів штучного інтелекту.
- Захист даних за замовчуванням: захист даних має бути вбудованим у дизайн продуктів або послуг.

Міжнародні організації, такі як Організація Об'єднаних Націй, Європейський Союз і IEEE, розробили стандарти та рекомендації для використання штучного інтелекту. Ці стандарти охоплюють етичні принципи та норми поведінки, такі як прозорість, справедливість, конфіденційність та безпека. Попри це заклади публічного управління можуть саморегулюватися, розробляючи внутрішні кодекси етики, проводячи незалежні аудити, створюючи етичні комітети та навчаючи співробітників. Це дозволяє їм адаптувати свою діяльність до етичних стандартів, що виходять за рамки законодавства (Карпенко & Карпенко, 2021).

5. Conclusion

Штучний інтелект відіграє ключову роль у сучасному етапі розвитку публічного адміністрування, демонструючи значний вплив на оптимізацію державного управління, аналіз великих обсягів даних та прийняття обґрунтованих рішень. Прогрес у технологіях ШІ сприяє підвищенню прозорості, ефективності та оперативності вирішення адміністративних завдань, зокрема через використання автоматизованих систем обробки звернень громадян, оптимізації логістики, та аналізу соціально-економічних процесів. Однак, розвиток ШІ також породжує серйозні етичні та стратегічні виклики, вимагаючи підготовки фахівців з високим рівнем компетенцій для ефективної роботи з цими технологіями та забезпечення їх етичного використання в публічному секторі. В Україні, хоча ШІ ще знаходиться на початкових стадіях інтеграції в систему публічного управління, уже використовуються його локальні застосунки

для підвищення ефективності досліджень та управлінських процесів, зокрема в аналізі даних, оптимізації робочих процесів, підтримці досліджень, тренінгах та взаємодії з громадськістю. Регулювання штучного інтелекту в публічному адмініструванні України перебуває на стадії активного формування, просуваючись від концептуальних рамок до практичного застосування Дорожньої карти, яка визначає шляхи розвитку ШІ, включно з підготовкою до європейських регуляторних вимог та створенням всебічного законодавчого регулювання до 2027 року.

На сучасному етапі впровадження штучного інтелекту (ШІ) в публічному управлінні, з'являються численні етичні та правові виклики, які вимагають уважного регулювання та забезпечення конфіденційності, прозорості та інформованої згоди користувачів. Необхідно забезпечити, щоб ШІ діяв в інтересах громадян, використовуючи дані чесно та без дискримінації, при цьому активно запобігаючи можливим зловживанням і маніпуляціям. Правильне впровадження ШІ в публічне управління має включати розробку відповідних етичних принципів і стандартів, здійснення ретельного моніторингу й аудиту систем на предмет виявлення та усунення етичних ризиків, а також створення механізмів для захисту особистих даних та підтримання високого рівня безпеки та стійкості ШІ-систем. Важливо підкреслити необхідність підвищення обізнаності користувачів щодо того, як їхні дані обробляються та використовуються, та забезпечення реальної можливості відкликати свою згоду на обробку даних. Враховуючи все це, публічне управління з використанням ШІ може значно підвищити якість і ефективність державних послуг, зробивши їх більш адаптованими до потреб громадян і менш вразливими до неетичних практик.

References

AI and Its Impact on Public Administration. National Academy of Public Administration (2023). URL: https://napawash.org/academy-studies/ai-and-its-impact-on-public-administration

ANT Media (2024). Етичні аспекти використання штучного інтелекту в маркетингу. URL: https://www.linkedin.com/pulse/етичні-аспекти-використання-штучного-інтелекту-в-shymanska--emopf/

Dade, D. (2024). The Statistical Landscape of AI Adoption in Healthcare. Radix URL: https://radixweb.com/blog/ai-in-healthcare-statistics

Авдєєва, Т. (2024). *Дії та Мрії: штучний інтелект у публічному секторі*. ГО "Лабораторія цифрової безпеки". URL: https://dslua.org/wp-content/uploads/2024/02/Mrii_ta_dii_kopiia.pdf

Висоцький, А.А., Суріков, О.О., & Василюк-Зайцева, С.В. (2023). Розвиток штучного інтелекту в сучасній медицині. *Український Медичний Часопис*. URL: 10.32471/umj.1680-3051.154.241221

Державні послуги онлайн. Дія (diia.gov.ua), без дати. URL: https://diia.gov.ua/

Забара, І.М. (2019). До питання визначення проблематики міжнародно-правової відповідальності за правопорушення при використанні новітніх інформаційно-комунікаційних технологій. *Інтернет Речей: Проблеми Правового Регулювання Та Впровадження,* 59-62. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/maket_ot_20.11.19._1.pdf

Карпенко, О.В., & Карпенко, Ю.В. (2021). Штучний інтелект як інструмент публічного управління соціально-економічним розвитком: Смарт-інфраструктура, цифрові системи бізнесаналітики та трансферти. Державне управління: удосконалення та розвиток, 10, 10.32702/2307-2156-2021.10.2.

Каткова, Т.Г. (2020). Штучний інтелект в Україні: правові аспекти. *Право і суспільство,* 6, 46-55. DOI: https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.6.1.8

Кузьомко, В., & Бурангулова, В. (2021). Можливості використання штучного інтелекту в діяльності сучасних підприємств. *Економіка Та Суспільство*, 32. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-67

Мар'єнко, М., & Коваленко, В. (2023). Штучний інтелект та відкрита наука в освіті. *Фізико-Математична Освіта, 38*(1), 48-53. DOI: https://doi.org/10.31110/2413-1571-2023-038-1-007

ПриватБанк запустив перші в Україні біометричні pos-термінали (2020). URL: https://privatbank.ua/news/2020/8/10/1270

Рогожа, М.М. (2019). Моральні дилеми у галузі штучного інтелекту. *Категорії. Мораль,* 45-50. URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/18081

Статистика у смартфоні. Укрстат. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/document/pro_dodatok.pdf

Турута, О.В., & Турута, О.П. (2022). Штучний інтелект крізь призму фундаментальних прав людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*, 71, 49-54. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.71.7

Яровой, Т.С. (2023). Можливості та ризики використання штучного інтелекту в публічному управлінні. *Economic Synergy*, 2, 36-47. DOI: https://doi.org/10.53920/ES-2023-2-3

Яценко, О.М., & Тананайко, Т.С. (2023). Вплив цифровізації міжнародної торгівлі на економічний розвиток країн. *Український Журнал Прикладної Економіки Та Техніки,* 8, 260-269. DOI: https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-2-38.

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

ELECTRONIC MECHANISMS OF STATE ADMINISTRATION IN THE FIELD OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES: PROBLEMS AND PROSPECTS

Oleksandr Malenok

Research Institute of History, Law and International Relations
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko
ORCID: 0009-0003-0197-400X

Анотація
У результаті дослідження здійснено аналіз основних механізмів державного управління в галузі інформаційно-комунікаційних технологій, виявлено проблеми, які виникають у процесі їх реалізації, а також надано рекомендації щодо вдосконалення цих механізмів. Розглянуто питання організації та регулювання інформаційно-комунікаційних процесів, підвищення ефективності використання сучасних технологій у державному управлінні. Розкрито питання моніторингу та контролю за використанням інформаційних ресурсів в сфері державного управління. Висвітлено перспективи розвитку механізмів державного управління в галузі інформаційно-комунікаційних технологій.
Ключові слова: державне управління, інформаційно-комунікаційні технології, кібербезпека, онлайн-сервіси, штучний інтелект, блокчейн, електроний уряд (e-Government)

Abstract
As a result of the study, an analysis of the main mechanisms of state management in the field of information and communication technologies was carried out, problems arising in the process of their implementation were identified, and recommendations were made for improving these mechanisms. The issue of organization and regulation of information and communication processes, increasing the efficiency of the use of modern technologies in state administration is considered. The issue of monitoring and control over the use of information resources in the sphere of public administration is revealed. The prospects for the development of state management mechanisms in the field of information and communication technologies are highlighted.
Keywords: public administration, information and communication technologies, cyber security, online services, artificial intelligence, blockchain, electronic government (e-Government)

1. Introduction

Однією з найважливіших галузей сучасного суспільства є інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), які відіграють вирішальну роль у забезпеченні ефективності розвитку економіки, політики, освіти, культури та соціальних відносин. Використання інформаційних технологій дозволяє значно підвищити продуктивність та якість роботи у всіх галузях господарства. Проте для ефективного впровадження ІКТ у всі сфери життя необхідно вдосконалювати механізми державного управління в цій галузі. Зважаючи на швидкість технологічних змін та все зростаючі вимоги суспільства до якості обслуговування, державне управління у галузі ІКТ має бути гнучким, оперативним та прозорим.

Власне однією з основних проблем у даній сфері є забезпечення кваліфікованого персоналу, який здатен ефективно впроваджувати та обслуговувати сучасні технології. Для цього необхідно розвивати систему підвищення кваліфікації та надавати можливість постійного професійного розвитку для співробітників у галузі ІКТ. Іншою важливою проблемою є питання кібербезпеки та захисту персональних даних. У зв'язку зі зростанням

кількості кібератак та загроз для інформаційної безпеки, державне управління повинно бути спрямоване на забезпечення надійного захисту інформації та даних своїх громадян.

Для подолання даних проблем та забезпечення сталого розвитку галузі ІКТ важливо вдосконалювати механізми державного управління, створюючи ефективні механізми контролю, регулювання та координації у роботі між різними установами та органами. Також важливо розвивати партнерські відносини між громадськими організаціями, бізнесом та владою для спільного вирішення проблем та досягнення поставлених цілей.

Отже, галузь інформаційно-комунікаційних технологій має великий потенціал для подальшого розвитку та впровадження нових технологій, які сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності та розвитку суспільства. Проте, для цього необхідно постійно вдосконалювати механізми державного управління, забезпечувати стабільність та прозорість у взаємодії між різними структурами та установами.

2. Materials and Methods

На сьогоднішній день існує багато досліджень, які вивчають механізми державного управління в галузі інформаційно-комунікаційних технологій у різних країнах світу. Одним із цікавих прикладів є дослідження, проведене в Швеції, де розглянуто вплив цифровізації на державне управління. У результаті даного дослідження було виявлено, що використання інформаційно-комунікаційних технологій у державному управлінні значно полегшує процеси прийняття рішень, забезпечує зручний доступ до інформації для громадян та забезпечує ефективну співпрацю між органами влади.

Зазначимо, що дослідження, проведене в США, вивчало вплив соціальних мереж на державне управління. Виявилося, що використання соціальних мереж може значно полегшити комунікацію між урядом та громадськістю, а також сприяти покращенню послуг для громадян (Куйбіда, 2010). Потрібно також відзначити дослідження, яке було проведене в Японії, де вивчалася ефективність впровадження електронного уряду. За результатами даного дослідження було визначено, що електронний уряд сприяє значному збільшенню ефективності державного управління та зменшенню корупції.

Метою даного дослідження є визначення проблем та перспектив у механізмах державного управління в галузі інформаційно-комунаційних технологій. Дане дослідження спрямоване на аналіз існуючих проблем у сфері державного управління в галузі ІКТ, виявлення їх причин та пошук шляхів їх вирішення. Також метою є визначення потенціалу та перспектив розвитку державного управління в цій галузі, розробка рекомендацій для поліпшення ефективності механізмів управління в інформаційно-комунаційних технологіях.

Згідно мети перед дослідженням постають *завдання:*

1. Здійснити аналіз основних механізмів державного управління в галузі інформаційно-комунікаційних технологій.
2. Розглянути питання організації та регулювання інформаційно-комунікаційних процесів, підвищення ефективності використання сучасних технологій у державному управлінні.
3. Розкрити питання моніторингу та контролю за використанням інформаційних ресурсів в сфері державного управління.
4. Висвітлити перспективи розвитку механізмів державного управління в галузі інформаційно-комунікаційних технологій.

У процесі дослідження механізмів державного управління в галузі інформаційно-комунікаційних технологій використано різноманітні методи, які охоплюють широкий спектр напрямів. У даному дослідженні використовувався економіко-статистичний метод, який базується на обробці значної кількості статистичних та емпіричних даних.

3. Results

У сучасному світі інформаційні технології відіграють вагому роль у розвитку суспільства. Вони значно спрощують доступ до інформації, полегшують взаємодію між громадянами та державними структурами, а також забезпечують швидке та ефективне вирішення різних

завдань. Однак, проблеми державного управління в галузі інформаційно-комунікаційних технологій не можна не враховувати. Так, в першу чергу, великою проблемою є недостатня цифрова грамотність серед державних службовців. Багато керівників і посадовців не мають достатньої кількості знань і навичок у сфері IT, що ускладнює впровадження новітніх технологій у державні структури (Семенченко, 2013). Це може призвести до відставання країни у питаннях цифрової трансформації та конкурентоспроможності на міжнародному рівні. Також серйозною проблемою є недостатня кібербезпека у державних структурах. Часто відбуваються атаки хакерів, які можуть призвести до втрати важливої інформації та порушення роботи систем (Коляденко, 2016). Важливою проблемою також є відсутність чіткої стратегії у галузі інформаційно-комунікаційних технологій. Державне управління повинно мати ясний план розвитку цифрової сфери, який би враховував потреби суспільства та держави в цілому. Відсутність даної стратегії може призвести до хаотичного впровадження нових технологій, яке не принесе очікуваних результатів.

ТАБЛИЦЯ 1. ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ІКТ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Показники	Україна	Світ
IDI 2023 Значення	5,62	5,11
Кількість абонентів мобільного стільникового телефону на100 жителів	132,64	101,53
Кількість активних контрактів на мобільний широкосмуговий доступ на 100 жителів	19,76	13,57
Міжнародна пропускна спроможність Інтернету на одного користувача Інтернету (біт/с)	79884,65	74464
Відсоток домогосподарств із комп'ютером(%)	65,10	46,61
Відсоток домогосподарств із доступом до Інтернету(%)	54,79	51,46
Відсоток осіб, які користуються Інтернетом (%)	52,48	45,91
Кількість активних контрактів на мобільний широкосмуговий доступ на 100 жителів	22,57	52,23
Кількість контрактів на фіксований (провідний) широкосмуговий доступ на 100 жителів	11,99	12,39

Механізми державного управління є одним із ключових компонентів діяльності будь-якої держави. Вони визначають способи прийняття рішень, координації дій та контролю за їх виконанням. Власне механізми державного управління можуть бути формальними та неформальними, централізованими та децентралізованими, традиційними та інноваційними. Зазначимо, що одним із основних механізмів державного управління є законодавча влада, яка приймає закони, регулюючі діяльність усіх інших гілок влади. Законодавча влада забезпечує впровадження правового регулювання в усі сфери суспільного життя, а також визначає права та обов'язки громадян (Петраков, 2011).

Законодавча влада відіграє ключову роль у системі державного управління, оскільки вона визначає правила та принципи, за якими функціонує суспільство. Механізм дії законодавчої влади базується на роботі парламенту – законодавчого органу держави, який представляє народний вибір та приймає рішення щодо прийняття або ж відхилення законопроектів (Сизоненко, 2018). Даний орган державної влади є важливим суб'єктом у процесі формування правової системи. Власне основне завдання законодавчої влади полягає в розробці та прийнятті законів, які встановлюють правила життя суспільства, захищають права і свободи громадян, регулюють суспільні відносини та сприяють вирішенню конфліктів. Цей процес вимагає виваженої підготовки законодавчих актів, обговорення їх у парламенті та прийняття за умови більшості голосів.

Виконавча влада відповідає за здійснення влади та реалізацію законів і політики, прийняті законодавчою владою (Надолішній, 2016). Виконавча влада виконує ці функції через виконавчі органи, такі як уряд, міністерства, агентства та інші державні установи. Механізм державного управління через виконавчу владу складається з кількох ключових

елементів. По-перше, це формування та реалізація публічної політики. Уряд виступає ініціатором та реалізатором різних програм, законів та державних заходів, спрямованих на досягнення стратегічних цілей держави. Виконавча влада визначає пріоритети та способи їх втілення, враховуючи поточні потреби суспільства та ефективність використання ресурсів (Лазор та ін., 2012). По-друге, виконавча влада відповідає за здійснення державного управління. Це включає в себе управління державною власністю, фінансовими ресурсами, соціальними програмами, охороною здоров'я, освітою та іншими сферами діяльності держави. Виконавча влада виступає в ролі адміністратора, координатора та контролера діяльності різних державних органів та установ. Зазначимо, що важливим аспектом роботи виконавчої влади є також взаємодія з іншими гілками влади, а також з громадськістю та міжнародними організаціями. Виконавча влада часто співпрацює з парламентом та судовою системою для прийняття та виконання рішень, а також взаємодію з громадськістю для забезпечення прозорості та відкритості у вирішенні суспільних проблем (Лазор та ін., 2012).

Загальна мета виконавчої влади – це певним чином забезпечення стабільності та процвітання держави, забезпечення прав і свобод громадян, здійснення справедливості та розвитку в усіх сферах життя.

Одним із основних завдань судової влади є встановлення правопорядку та захист прав і свобод громадян. Суди розглядають цивільні, кримінальні та адміністративні справи, вирішують спори між громадянами, підприємствами та органами влади. Це власне дозволяє забезпечити реалізацію правових норм і збереження правопорядку в суспільстві (Приходченко, 2009). Незалежність судів є одним з головних принципів судової влади, оскільки вона є гарантом справедливого і об’єктивного розгляду справ. Судді повинні діяти лише в межах закону, не піддаючись тискам і впливам з боку інших гілок влади чи приватних осіб. Це забезпечує недоторканність прав та величезний авторитет судових рішень у суспільстві (Семенченко, 2013). Крім того, судова влада має важливу роль у реалізації правосуддя та права на справедливий судовий процес. Судді повинні діяти об’єктивно і розглядати справи імпарціально, без упередження та дискримінації. Це дозволяє забезпечити дотримання прав людини і громадянина, а також стимулює довіру до судової системи.

Окрім цих основних механізмів, до складу державного управління також входять механізми місцевого самоврядування, державно-приватного партнерства, громадського контролю та участі. Дані механізми направлені на збалансований розвиток громадянського суспільства, взаємодію держави з громадськістю і бізнесом, а також забезпечення прозорості та відкритості в управлінні.

Одним із ключових механізмів державного управління в галузі ІКТ є розробка та впровадження спеціальних програм та стратегій національного рівня, спрямованих на покращення доступності та якості інформаційних послуг для населення (Орлов, 2012). Зазначимо, що покращення доступності та якості інформаційних послуг для населення – це власне одне з ключових завдань національного рівня, оскільки інформаційна безпека та доступ до інформації є необхідними умовами для стабільного розвитку країни. Саме тому уряди усього світу вдосконалюють свої програми та стратегії, спрямовані на забезпечення населення доступом до необхідної інформації. Однією з таких стратегій є створення національних інформаційних порталів, які об’єднують різні державні служби та надають громадянам зручний доступ до необхідних даних. Ці портали часто мають спеціалізовані розділи із важливою інформацією про права та обов’язки громадян, послуги державних установ, а також можливість отримання консультацій від фахівців. Для покращення доступності інформаційних послуг часто використовуються інноваційні технології, такі як мобільні додатки та онлайн-платформи (Джига, 2015). Дані засоби дозволяють громадянам швидко отримувати необхідну інформацію та здійснювати різні операції без виходу з дому. Наприклад, за допомогою мобільного додатку можна отримати доступ до медичних рецептів, зберігати відомості про своє здоров’я та здійснювати консультації з лікарем.

Зауважимо, що для успішної реалізації інформаційних проектів необхідна відповідна координація діяльності органів державної влади. Перш за все, це стосується розподілу фінансових ресурсів, визначення відповідальних за виконання проектів та програм, контролю за їх реалізацією. Також важливо забезпечити взаємодію між різними державними

органами, щоб уникнути дублювання робіт та оптимізувати процеси. Власне для забезпечення ефективної координації діяльності органів державної влади у реалізації інформаційних проектів необхідно створити спеціалізовані органи, які будуть відповідати за розробку та управління даними проектами. Один із ключових органів, який відповідає за це, є Центр кіберзахисту, який діє як спеціалізована структура, що забезпечує захист критично важливих інформаційних систем від кіберзагроз (Качний, 2015). Даний орган повинен мати у своєму складі висококваліфікованих фахівців з інформаційних технологій, які мають розгорнутий досвід у цій галузі. Дуже важлива взаємодія з іншими структурами, які також відповідають за кіберзахист. Це можуть бути інші урядові органи, міжнародні організації, а також приватні компанії. Спільна робота цих структур дозволяє забезпечити комплексний та ефективний захист інформаційних ресурсів (Надолішній, 2016).

Моніторинг та оцінка результатів реалізації програм та проектів у галузі інформаційно-комунікаційних технологій є досить важливим механізмом державного управління, що дозволяє ефективно використовувати ресурси державного бюджету та досягати запланованих цілей (Рудніцька та ін., 2005). Один із основних аспектів моніторингу та оцінки – це власне аналіз ефективності витрат коштів на розвиток цифрової інфраструктури та інших ІКТ проектів. Здійснюючи такий аналіз, уряд може оцінити, наскільки ефективно використовуються бюджетні кошти, чи досягаються заплановані результати, який вплив мають витрати на розвиток інформаційного сектору на загальний економічний розвиток країни.

Проведення моніторингу та оцінки також дозволяє вчасно виявляти проблеми та недоліки в реалізації програм та проектів та вживати відповідних заходів для їхнього виправлення (Тронько, 2015). Наприклад, якщо певна програма не досягає запланованих результатів через неефективне використання ресурсів або ж неузгодженість дій між різними учасниками процесу, моніторинг може вчасно виявити дані проблеми та уникнути їх подальшого поширення. Крім того, моніторинг та оцінка результатів дозволяють уряду країни отримати об'єктивні дані про ефективність вжитих заходів і вирішити, чи необхідні додаткові корективи у роботі в даній галузі. Наприклад, якщо виявиться, що певна програма не приносить очікуваних результатів, можуть бути розроблені нові стратегії або змінені підходи до реалізації проекту.

Отже, уміло використовуючи інформаційні технології, можна покращити виробничі процеси, покращити якість життя громадян, сприяти розвитку малого та середнього бізнесу, покращити якість освіти та охорони здоров'я. Проте без чіткого планування дій, координації та моніторингу реалізації заходів, спрямованих на впровадження інформаційних технологій, досягнення цих цілей є майже неможливим. Державне управління повинно враховувати потреби громадян, бізнесу та ринку у цілому, розробляти програми підтримки інновацій, надавати фінансову та організаційну підтримку проектам у сфері інформаційних технологій. Важливо створити сприятливі умови для розвитку цифрової інфраструктури, в тому числі широкого доступу до мережі Інтернет, та забезпечення кібербезпеки.

Ефективне державне управління в галузі інформаційно-комунікаційних технологій сприятиме збільшенню ефективності господарювання, підвищенню конкурентоспроможності країни на світовому ринку, забезпечить створення нових робочих місць та загальний економічний розвиток країни. Тому важливо постійно вдосконалювати механізми державного управління, впроваджувати сучасні методи та технології, залучати до управління кваліфікованих фахівців.

Особливу увагу потрібно звертати на вдосконалення механізмів державного управління в галузі інформаційно-комунікаційних технологій, оскільки саме вони визначають управління державою, її ефективність та рівень розвитку (Петровський, 2011). Власне потенціал інформаційно-комунікаційних технологій може бути використаний для покращення організації роботи державних установ, автоматизації процесів та забезпечення оперативного обміну інформацією між відділами та підрозділами. Модернізація державного управління в даній сфері дозволить забезпечити більшу взаємодію між органами влади, підвищити швидкість та точність прийняття рішень, а також підвищити рівень довіри громадян до державних структур.

Важливо також вдосконалювати механізми державного управління для забезпечення кібербезпеки та захисту інформації від несанкціонованого доступу. Зростання кількості кіберзлочинів та загроз від кібератак вимагає від держави постійного контролю та підвищення захищеності інформаційних систем. Потрібно розглядати аспекти економічної ефективності впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у державному управлінні. Інвестиції в дану сферу повинні бути обґрунтовані та спрямовані на досягнення конкретних цілей підвищення продуктивності та оптимізації процесів.

На Заході існує великий досвід у вдосконаленні механізмів державного управління в даній галузі (Куйбіда та ін., 2018). Один із ключових аспектів – це створення спеціалізованих органів управління інформаційними технологіями, які координують та контролюють розвиток та впровадження нових технологій у суспільство. Такі органи підтримують взаємозв'язок між державою, бізнесом та громадськістю, сприяють розробці та впровадженню стратегій розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (Finger, 2007). Вони також активно використовують інструменти цифрового управління, такі як електронні платформи, онлайн-сервіси та інші інструменти, що допомагають управляти процесами більш ефективно та транспарентно. Такі інструменти сприяють зменшенню бюрократії, покращенню комунікації між державними органами та громадськістю, забезпеченню доступу до публічної інформації та покращенню якості послуг.

Державне управління в галузі інформаційно-комунікаційних технологій у США є дуже розвиненим і складає важливу частину економіки та суспільства країни. Дана галузь забезпечує ефективне функціонування урядових структур, підвищує конкурентоспроможність бізнесу та сприяє зростанню економіки в цілому (Gil-Garcia, 2007). Управління в області інформаційно-комунікаційних технологій здійснюється за допомогою спеціальних державних органів, а також через партнерство з приватним сектором. Американський Уряд активно підтримує та стимулює розвиток цієї галузі шляхом створення необхідної інфраструктури, надання фінансової підтримки та регулювання ринку інформаційних технологій. Один з головних пріоритетів державного управління в галузі інформаційно-комунікаційних технологій – це забезпечення кібербезпеки. Уряд країни вкладає значні кошти у захист критично важливої інформації та інфраструктури від кібератак, співпрацюючи зі спеціалізованими підрозділами та компаніями.

Державне управління в галузі інформаційно-комунікаційних технологій в Канаді має велике значення для розвитку національної економіки, підвищення рівня життя населення та забезпечення конкурентоспроможності країни на міжнародному ринку. Одним з основних завдань державного управління в цій сфері є створення сприятливих умов для розвитку інноваційних технологій, що дозволить підвищити продуктивність та конкурентоспроможність економіки (Michel, 2005). Канада активно інвестує в дослідження та розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, сприяючи створенню нових ринків та підприємств, що спеціалізуються на даних технологіях. Зауважимо, що державне управління також відіграє важливу роль у розвитку цифрової інфраструктури країни. Канада активно впроваджує програми по розвитку широкосмугового Інтернету у сільських районах та віддалених поселеннях, що дозволяє зменшити цифровий розрив між міськими та сільськими територіями. Власне одним з найважливіших завдань у сфері державного управління інформаційно-комунікаційними технологіями є також забезпечення кібербезпеки країни. Канаді потрібно постійно вдосконалювати свої заходи з кіберзахисту, щоб убезпечити національну інфраструктуру від кібератак та інших загроз.

Розглянемо також досвід державного управління в галузі інформаційно-комунікаційних технологій в Польщі. Варто відзначити, що у Польщі дана галузь не тільки активно розвивається, але й має великий вплив на всі сфери життя країни. Польща досить активно використовує можливості сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для поліпшення якості державного управління. Уряд країни активно впроваджує електронні сервіси та системи, що дозволяє забезпечити доступ громадян до різних послуг онлайн (Диба, 2018). Наприклад, у Польщі введено електронну реєстрацію населення, електронні декларації для підприємств та інші сервіси. Також велика увага приділяється цифровій трансформації галузей економіки. Держава активно підтримує розвиток інноваційних ІКТ підприємств та

стартапів, що сприяє залученню інвестицій у цей сектор. Даний підхід дозволяє країні стати конкурентоспроможнішою на світовому ринку та забезпечити стале економічне зростання. Це дозволяє молодим підприємствам швидко розвиватися та виходити на міжнародні ринки. Крім того, уряд Польщі активно впроваджує цифрові технології в галузі освіти, охорони здоров'я та громадських послуг. Це дозволяє покращити якість життя громадян, зробити послуги більш доступними та ефективними. Важливо відзначити, що цифрова трансформація є ключовим чинником розвитку економіки сучасного світу. Польща свідомо інвестує у цей напрямок, розуміючи, що це дозволить їй бути конкурентоспроможною на міжнародному ринку та забезпечувати стабільне економічне зростання (Виноградова, 2016).

Відзначаємо, що у Польщі ІКТ активно використовуються і в соціальній сфері. Наприклад, введення електронних медичних карток спростило доступ до медичних послуг та збереження медичних даних пацієнтів. Також використання ІКТ допомагає управляти соціальними програмами та підтримкою вразливих груп населення. Управління державним сектором в галузі інформаційно-комунікаційних технологій в Польщі є прикладом успішного переходу до цифрової економіки (Клименко, 2014). Застосування ІКТ допомагає забезпечити ефективність та прозорість у державному управлінні, поліпшує якість послуг для громадян та сприяє економічному розвитку країни.

Державне управління в галузі інформаційно-комунікаційних технологій в Китаї є одним з найбільш розвинутих та ефективних у світі. Китай має велику концентрацію технологічних компаній та має великий вплив на глобальний кіберпростір (Кульчій, 2014). Управління державним сектором ІКТ в Китаї відбувається через централізовану систему забезпечення доступу до Інтернету та контролю над вмістом, що забезпечується за допомогою «Великого китайського брандмауера». Влада має можливість блокувати доступ до певних сайтів або ж контенту, який вони вважають небажаним.

Однак, у той же час Китай також є світовим лідером у впровадженні новітніх технологій, таких як штучний інтелект, квантові обчислення та інші. Великі технологічні компанії, такі як Alibaba, Tencent і Huawei, мають значний вплив на розвиток технологій у Китаї та за її межами (The Global Information Technology Report, 2015). Китай активно впроваджує нові технології в сфері державного управління, що створює унікальні можливості для покращення ефективності та транспарентності управління. Однією з таких технологій є блокчейн – децентралізована база даних, що дозволяє зберігати інформацію без можливості її зміни чи вилучення. Влада Китаю використовує блокчейн для зберігання даних про громадян, фінансові операції, медичні записи та інші важливі відомості. Це забезпечує високий рівень безпеки та недоторканності цих даних. Ще однією важливою технологією, яку використовує Китай у державному управлінні, є штучний інтелект (ШІ). Системи штучного інтелекту використовуються для аналізу великих обсягів даних, прийняття найкращих рішень та автоматизації деяких процесів управління. Наприклад, системи штучного інтелекту допомагають владі в прогнозуванні розвитку економіки, управлінні транспортом та інфраструктурою, а також у боротьбі зі злочинністю та корупцією.

Зауважимо, що використання нових технологій у державному управлінні не лише підвищує ефективність та транспарентність процесів, але й сприяє розвитку держави в цілому. Країни, які активно використовують сучасні технології, стають більш конкурентоспроможними на міжнародній арені, забезпечуючи своїм громадянам кращі умови для життя. На жаль, державний контроль над інформацією також призводить до обмеження свободи слова та прав людини, що викликає критику з боку міжнародної спільноти (Ogunsola, 2005).

Для того, щоб механізми державного управління в галузі ІКТ були ефективними та відповідали вимогам сучасності, необхідно їх постійно вдосконалювати. Одним з ключових аспектів є розвиток та застосування новітніх технологій у процесах управління. Одним із ключових напрямків у цьому процесі є впровадження цифрових платформ. Це дозволить забезпечити швидкий та зручний обмін інформацією між державними установами, спростить доступ до послуг для громадян та бізнесу, а також покращить контроль за виконанням законодавства. Автоматизація процесів також відіграє важливу роль у підвищенні ефективності державного управління. Автоматизовані системи дозволяють оптимізувати

робочі процеси, заощаджуючи час та ресурси, а також знижуючи ризики людських помилок (Данько, 2013).

Використання штучного інтелекту в державному управлінні може значно полегшити аналіз великих обсягів даних, прогнозування та прийняття рішень. Штучний інтелект також може бути використаний для автоматизації вирішення типових завдань та заходів, що дозволить працівникам державних установ фокусуватись на більш складних та стратегічних завданнях. Окрім цього, розробка та впровадження інноваційних підходів, таких як блокчейн технології, кіберзахист та інші, також є важливим елементом у вдосконаленні механізмів державного управління в галузі ІКТ.

Блокчейн – це розподілена база даних, яка забезпечує високий рівень безпеки, прозорості та недоступності для маніпуляцій. За допомогою блокчейн технології можна забезпечити:

1. Прозорість в прийнятті рішень. Всі дані та транзакції будуть доступні для всіх зацікавлених сторін, що дозволить уникнути корупції та неефективного використання ресурсів.

2. Автоматизацію процесів. За допомогою розумних контрактів можна автоматизувати процеси управління та контролю над діяльністю.

3. Швидке прийняття рішень. Блокчейн дозволить швидко та ефективно обробляти великі обсяги даних, що дозволить приймати обґрунтовані рішення в найкоротші терміни.

Загалом використання технології блокчейн для вдосконалення механізмів державного управління в галузі інформаційно-комунікаційних технологій може сприяти покращенню ефективності та прозорості управління в галузі інформаційно-комунікаційних технологій.

Штучний інтелект (ШІ) – це розділ науки, який вивчає створення комп'ютерних систем, які можуть здійснювати дії, що зазвичай вимагають людського інтелекту. Інтелектуальні системи, які базуються на ШІ, володіють здатністю аналізувати великі обсяги даних та робити швидкі та точні висновки (Марков, 2020). Однією з сфер, де штучний інтелект може значно покращити процеси взаємодії між державними структурами та організаціями, є управління кризовими ситуаціями. Використання інтелектуальних систем для аналізу даних може допомогти оперативно виявляти потенційні загрози, розробляти стратегії реагування та координувати дії різних відомств у надзвичайних ситуаціях. Наприклад, аналіз текстових даних з соціальних медіа може виявити поширення негативних настроїв серед населення та допомогти управлінцям прийняти ефективні рішення для зменшення напруги. Також, використання штучного інтелекту для обробки супутникових знімків може допомогти в ранньому виявленні природних катастроф та ефективному розподілі ресурсів для надання допомоги постраждалим.

Зауважимо, що інтелектуальні системи можуть використовуватися для прогнозування розвитку соціальних процесів, таких як демографічні тенденції, економічний розвиток та політичні події. Аналіз інформації на рівні масштабних даних дозволяє створити моделі, які допомагають передбачити можливі наслідки рішень та вчасно реагувати на зміни у соціальному середовищі.

4. Discussion

Для того, щоб успішно впроваджувати інформаційні технології у державні структури, необхідно мати кваліфіковані кадри з розумінням як технічних аспектів, так і особливостей державного управління. Спеціалісти у сфері ІКТ мають мати глибокі технічні знання, але також бути озброєні знаннями про державні процеси, нормативно-правову базу, механізми прийняття рішень та взаємодію з іншими галузями. Для підготовки кваліфікованих кадрів в галузі ІКТ важливо розвивати освіту, яка б відповідала сучасним вимогам. Створення спеціалізованих програм навчання, майстер-класів, практичних тренінгів допоможе майбутнім фахівцям отримати не лише теоретичні знання, але й практичні навички, необхідні для успішної роботи у державних структурах (Гапєєв, 2018). Важливо створити умови для постійного професійного розвитку спеціалістів у галузі ІКТ, організовувати систему стажувань, участь у проектах, конференціях та інших заходах, що сприятимуть обміну досвідом та новими ідеями. Власне тільки забезпечивши кваліфіковані кадри з глибоким

розумінням як технічних, так і державних аспектів, можна ефективно впроваджувати інформаційні технології в роботу державних органів, що покращить якість державного управління та допоможе досягти сталого розвитку країни (Факти та цифри ІКТ, 2014).

Запровадження єдиних стандартів та протоколів у галузі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) важливо для ефективної інтеграції систем державного управління. Даний процес сприяє забезпеченню взаємодії різних державних структур, спрощує обмін даними та інформацією, підвищує рівень ефективності та доступності державних послуг для громадян (Семенченко, 2013). Перш за все, стандартизація у галузі інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє забезпечити сумісність та взаємодію між різними системами та програмами, що використовуються державними установами. Це робить можливим обмін даними та інформацією між ними, забезпечує їхню взаємодію та співпрацю для вирішення спільних завдань. Крім того, впровадження єдиних стандартів та протоколів у галузі ІКТ сприяє підвищенню рівня кібербезпеки та захисту інформації. Стандартизовані підходи дозволяють стандартизувати процедури захисту даних, інформаційних ресурсів та мереж, забезпечуючи їхню надійність та безпеку від вразливостей та кібератак (Яремко, 2014). Крім того, впровадження єдиних стандартів у галузі інформаційно-комунікаційних технологій забезпечує єдність підходів до розробки та впровадження інформаційних систем у державних установах. Це певним чином дозволяє зменшити витрати на розробку та підтримку програмного забезпечення, удосконалюючи процеси управління інформаційними ресурсами та забезпечуючи їхню ефективну експлуатацію.

Таким чином, ІКТ вже давно стали невід'ємною частиною роботи урядових структур. Вони допомагають забезпечити ефективність процесів управління, прискорюють видачу рішень та забезпечують якість наданих послуг. Але щоб використання ІКТ було максимально ефективним, необхідно постійно вдосконалювати державне управління в даній галузі. Одним з ключових аспектів вдосконалення є модернізація програмного забезпечення та інформаційних систем. Вони повинні бути надійними, швидкими та легкими у використанні, щоб працівники можливо швидше і ефективніше виконували свої обов’язки. Також важливо забезпечити захист інформації від несанкціонованого доступу та кібератак. Для покращення державного управління в галузі ІКТ необхідно також забезпечити належну кваліфікацію працівників. Кадри мають мати необхідні навички та знання для роботи з інформаційними технологіями та вміти використовувати їх на користь держави. Також важливо постійно навчати працівників новим технологіям та вдосконалювати їх кваліфікацію. За останні роки зроблено величезний прорив у галузі впровадження електронного уряду (e-Government). Це спрощує взаємодію громадян з державними органами, зменшує бюрократію та полегшує доступ до послуг. Проте, для повноцінного розвитку e-Government необхідно продовжувати вдосконалювати системи та послуги, вдосконалювати здатність державних структур до цифровизації (Клімушин, 2016; Клімушин & Спасібов, 2017).

Загалом, державне управління в галузі інформаційно-комунікаційних технологій є ключовим аспектом у сучасному світі, де інформація відіграє важливу роль у всіх сферах життя. Але існують деякі проблеми та перешкоди у реалізації ефективного державного управління в даній галузі. Однією з основних проблем є бюрократія та відсутність гнучкості у прийнятті рішень. Деякі урядові структури можуть бути перенасиченими та неефективними у виконанні своїх функцій, що може спричинити затримки у впровадженні нових технологій. Власне іншою проблемою є недостатня компетентність та кваліфікація працівників, які займаються управлінням інформаційно-комунікаційними технологіями. Це може призвести до невірного вибору стратегій розвитку та імплементації проєктів. Також потрібно вирішувати проблему кібербезпеки та захисту особистих даних громадян у мережі Інтернет. Державі потрібно розробляти та впроваджувати ефективні заходи забезпечення кібербезпеки, щоб уникнути можливих кібератак та витоків інформації.

5. Conclusion

Механізми державного управління в галузі інформаційно-комунікаційних технологій у сучасному світі відіграють важливу роль у забезпеченні ефективності та розвитку даної галузі. Швидкий темп технологічного розвитку та поширення цифрових інновацій вимагає

від державних органів ефективних механізмів управління, які б дозволили вчасно реагувати на зміни в галузі та сприяли стабільному функціонуванню інформаційних систем. Одним із ключових механізмів управління в цій галузі є розроблення та реалізація стратегій розвитку інформаційних технологій, які б відповідали потребам сучасного суспільства та сприяли розвитку цифрової економіки. Державні програми та ініціативи у сфері ІКТ спрямовані на створення сприятливого середовища для розвитку та інновацій в цій галузі, а також на підтримку малого та середнього бізнесу, що діє в області ІКТ.

Зауважимо, що важливим механізмом управління в галузі інформаційно-комунікаційних технологій є створення регуляторного середовища, яке б дозволяло вирішувати конфліктні питання та сприяло б стабільності та розвитку галузі. Нормативно-правова база у сфері ІКТ повинна повністю відповідати вимогам сучасного ринку та забезпечувати правові гарантії для учасників ринку інформаційних технологій. Також важливим аспектом управління в галузі інформаційно-комунікаційних технологій є створення механізмів моніторингу та оцінювання ефективності державних програм і проектів у даній сфері.

Перспективи подальших досліджень пов'язанні зі з'ясуванням ефективності застосування цих та інших механізмів державного управління в галузі інформаційно-комунікаційних технологій. Важливо вивчити можливості використання новітніх технологій, таких як штучний інтелект, блокчейн та інтернет речей, для оптимізації державного управління в цій галузі. Висновки даних досліджень можуть бути корисними для розробки стратегій розвитку інформаційних технологій та підвищення ефективності державного управління в даній сфері.

References

Finger, M. (2007). Electronic Governance. *Encyclopedia of Digital Government*, 2, 573-578.

Gil-Garcia, J.R. (2007). Understanding the evolution of e-government: The influence of systems of rules on public sector dynamics. *Government Information Quarterly, 24*(2), 251-254.

Michel, H. (2005). e-Administration, e-Government, e-Governance and the Learning City: A typology of Citizenship management using ICTs. *The Electronic Journal of e-Government, 3*(4), 119-123.

Ogunsola, L.A. (2005). ICT and the effects of globalization: Twenty first century "Digital slavery» for developing countries – Myth or reality? URL: http://southernlibrarianship.icaap.org/content/v06n01/ogunsola_l01.htm

The Global Information Technology Report (2015). Leveraging ICT Advancements for Development. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_IT_Report_2015.pdf.

Виноградова, О.В. (2016). Проблеми розвитку ІКТ галузі України. Матеріали науково-практичної конференції (Київ, 20 груд. 2016 р.). Київ, 72-76.

Гапєєв, Л.В. (2018). Електронне урядування: проблеми, пріоритети, завдання. URL: https://i.factor.ua/ukr/journals/ds/2018/march/issue3/article34920.html

Данько, Ю.А. (2013). Теорії інформаційного суспільства в сучасному науковому дискурсі. *Сучасне суспільство*, 1, 66-72.

Джига, Т.В. (2015). Сучасний стан, проблеми і перспективи розвитку в Україні електронних адміністративних послуг. Національний інститут стратегічних досліджень про Президентові України. URL: http://www.niss.gov.ua/articles/1716/.

Диба, М.І. (2018). Діджиталізація економіки: світовий досвід та можливості розвитку в Україні. *Фінанси України*, 7, 39-43.

Качний, О.С. (2015). Законодавчі аспекти впровадження інформаційно-комунікаційних технологій – стратегічного напряму оптимізації державного управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток: Електронне наукове фахове видання Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету*, 5. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=853

Клименко, І.В. (2014). Електронні послуги. Київ: НАДУ при Президентові України, 100 с.

Клімушин, П.С. (2016). Стратегії та механізми електронного урядування в інформаційному суспільстві : монографія. Харків: ХарРІ НАДУ «Магістр», 524 с.

Клімушин, П.С., & Спасібов, Д.В. (2017). Механізми електронного урядування в інформаційному суспільстві. Харків: ХарРІ НАДУ «Магістр», 116 с.

Коляденко, С.В. (2016). Цифрова економіка: передумови та етапи становлення в Україні і у світі. *Економіка. Фінанси. Менеджмент*, 6, 94-97.

Куйбіда, В.С., Карпенко, О.В., & Наместнік, В.В. (2018). Цифрове врядування в Україні: базові дефініції понятійно-категоріального апарату. *Вісник НАДУ при Президентові України, 1*(1), 5-10.

Кульчій, І.О. (2014). Практики реалізації технологій електронного врядування в системі державного управління України. *Аспекти публічного управління*, 57-61.

Лазор, О.Д., Лазор, О.Я., & Юник, І.Г. (2012). *Основи державного управління та місцевого самоврядування*. Хмельницький: ТОВ «Поліграфіст-2», 520 с.

Марков, М.Є. (2020). Аналіз розвитку та сучасного стану інформаційно-комунікаційних технологій в Україні. *Вісник східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, 2*(258), 41-44.

Надолішній, П.І. (2016). Теорія та історія державного управління (Опорний конспект лекцій до навчальної дисципліни). Одеса: ОРІДУ НАДУ, 126 с.

Орлов, О.В. (2012). Інноваційні процеси в державному управлінні: монографія. Харків: ХарРІ НАДУ «Магістр», 196 с.

Петраков, С.І. (2011). Моделі державного регулювання інформаційної сфери : закордонний досвід. *Актуальні проблеми державного управління, 1*(39). URL : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Apdu/2011_1/doc/4/08.pdf.

Петровський, П. (2011). Сервісна концепція державного управління. Енциклопедія державного управління. Київ: НАДУ, 417-423.

Приходченко, Л. (2009). Структура механізму державного управління: взаємозв'язок компонентів та фактори впливу на ефективність. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України,* 2, 105—112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2009_2_14

Рудніцька, Р.М., Сидорчук, О.Г., & Стельмах, О.М. (2005). Механізми державного управління: сутність і зміст. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 28 с.

Семенченко, А.І. (2013). Організаційно-правові механізми державного управління розвитком електронного урядування в Україні: порівняльний аналіз та наук.-методол. підходи щодо їх удосконалення. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*, 1, 42-46.

Сизоненко, О.В. (2018). Теоретичні підходи до формування механізмів державного управління сталим розвитком територій. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_11(2)__114

Тронько, В.В. (2015). Вплив ІКТ на економічний розвиток країни. *Ефективна економіка*, 4. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3959.

Факти та цифри ІКТ (2014). прес-реліз МСЕ. URL: https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/facts/ICTFactsFigures2014-e.pdf

Шаров, Ю.П. (2010). Демократичні зміни в публічному управлінні: програмно-цільова ідеологія здійснення. *Державне управління*, 1, 22-29.

Яремко, З.М. (2014). Підходи до оцінки впливу інформаційних і комунікаційних технологій н соціально-економічний розвиток. Економічний аналіз. Тернопіль : "Економічна думка", 187-191.

ОПТИМІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ЦИФРОВИХ ІНІЦІАТИВ

OPTIMIZING SOCIAL SERVICES THROUGH DIGITAL INITIATIVES

Mykola Goncharenko

Educational and Research Institute of History, Law and International Relations
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko
ORCID: 0009-0000-9752-3315

Анотація
У цій статті розглядаються цифрові ініціативи в соціальному обслуговуванні та їх вплив на ефективність і якість надання соціальних послуг. Досліджуються теоретичні основи соціального обслуговування, роль адміністративного права в його регулюванні, а також сучасні виклики та проблеми, з якими стикається ця сфера. Окрема увага приділяється аналізу законодавства України та міжнародного досвіду у впровадженні цифрових ініціатив. У статті також висвітлюються практичні аспекти впровадження цифрових ініціатив, включаючи переваги та недоліки використання цифрових технологій, вдосконалення процедур надання соціальних послуг та приклади успішного впровадження цифрових ініціатив в Україні. Визначаються перспективи розвитку цифрових ініціатив, новітні технології та інноваційні підходи, а також надаються рекомендації щодо вдосконалення цифрових ініціатив в Україні. Стаття пропонує конкретні рекомендації для подальших досліджень та практичного впровадження цифрових технологій у соціальному обслуговуванні з метою підвищення його ефективності та якості.
Ключові слова: цифрові ініціативи, соціальне обслуговування, адміністративне право, ефективність соціальних послуг, цифрові технології, штучний інтелект, аналіз великих даних, блокчейн, інтернет речей, нормативно-правова база, Україна.

Abstract
This article examines digital initiatives in social services and their impact on the efficiency and quality of social service delivery. The author analyzes the theoretical foundations of social services, the role of administrative law in its regulation, and the current challenges and problems faced by this area. Special attention is paid to the analysis of Ukrainian legislation and international experience in implementing digital initiatives. The article also highlights the practical aspects of implementing digital initiatives, including the advantages and disadvantages of using digital technologies, improving the procedures for providing social services, and examples of successful implementation of digital initiatives in Ukraine. Prospects for the development of digital initiatives, the latest technologies and innovative approaches are identified, and recommendations for improving digital initiatives in Ukraine are provided. The article offers specific recommendations for further research and practical implementation of digital technologies in social services to improve its efficiency and quality.
Keywords: digital initiatives, social services, administrative law, efficiency of social services, digital technologies, artificial intelligence, big data analysis, blockchain, Internet of Things, legal framework, Ukraine.

1. Introduction

В останні десятиліття цифрові технології стали невіддільною частиною багатьох сфер життя, включаючи соціальне обслуговування. У зв'язку зі швидким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій з'явилися нові можливості для оптимізації процесів надання соціальних послуг. Використання цифрових ініціатив дозволяє значно підвищити ефективність, прозорість та доступність соціального обслуговування, що є особливо актуальним у сучасному суспільстві.

Актуальність дослідження оптимізації соціального обслуговування за допомогою цифрових ініціатив обумовлена необхідністю адаптації до нових викликів, що постають перед соціальною сферою. Серед цих викликів можна виділити зростаючу потребу у соціальних послугах, обмеженість фінансових та людських ресурсів, а також необхідність забезпечення рівного доступу до послуг для всіх верств населення. Цифрові ініціативи, такі як електронні реєстри, онлайн-платформи для надання послуг, мобільні додатки та інші інноваційні рішення, можуть суттєво покращити якість та доступність соціальних послуг.

Значний інтерес до дослідження теми також обумовлений тим, що впровадження цифрових ініціатив у соціальне обслуговування є важливим елементом державної політики багатьох країн, включаючи Україну. Урядові програми та стратегії цифровізації спрямовані на модернізацію системи соціального захисту, зниження адміністративного навантаження та підвищення прозорості процесів. Аналіз світового досвіду впровадження цифрових ініціатив дозволяє виявити найкращі практики та адаптувати їх до українських реалій (Воронкова, 2017).

Окрім того, оптимізація соціального обслуговування за допомогою цифрових технологій має значний потенціал для соціально-економічного розвитку. Ефективне використання цифрових ініціатив сприяє зменшенню витрат на адміністративні процедури, підвищенню ефективності використання ресурсів, покращенню якості життя громадян та сприяє соціальній інтеграції. Це особливо важливо в умовах обмежених ресурсів та зростаючої потреби у соціальному захисті.

Таким чином, дослідження оптимізації соціального обслуговування за допомогою цифрових ініціатив є не лише актуальним, але й необхідним для розвитку сучасного суспільства. У даній статті буде розглянуто теоретичні основи, законодавчі аспекти, практичні приклади та перспективи розвитку цифрових ініціатив у соціальному обслуговуванні.

Однією з головних проблем, з якою стикається сучасне суспільство, є необхідність забезпечення ефективного соціального обслуговування в умовах обмежених ресурсів. Традиційні методи надання соціальних послуг часто виявляються недостатньо гнучкими та ефективними, що призводить до затримок, бюрократичних перепон та неефективного використання ресурсів. В результаті цього багато громадян не отримують своєчасну та якісну допомогу, що може мати серйозні соціальні наслідки. Впровадження цифрових ініціатив є однією з можливих шляхів розв'язання цієї проблеми, однак воно потребує ретельного аналізу та адаптації до місцевих умов (Грицяк, 2015).

Ще однією важливою проблемою є недостатня цифровізація соціальних служб та низький рівень цифрової грамотності серед населення та працівників соціальної сфери. Це ускладнює процес впровадження нових технологій та знижує ефективність їх використання. Без належної підготовки кадрів та освітніх програм для населення, навіть найкращі цифрові рішення можуть залишатися незатребуваними або використовуватися неефективно. Тому одним з важливих завдань є підвищення рівня цифрової грамотності та забезпечення доступу до навчальних ресурсів.

Законодавчі бар'єри та відсутність належної нормативно-правової бази також є суттєвою проблемою у процесі цифровізації соціального обслуговування. Нерідко законодавство не встигає за швидким розвитком технологій, що створює правові колізії та перешкоджає впровадженню інновацій. Крім того, існуючі регуляторні механізми можуть бути недостатньо гнучкими для інтеграції нових цифрових ініціатив. Тому необхідно проводити систематичний аналіз законодавства та розробляти рекомендації щодо його вдосконалення.

Соціальні нерівності та цифровий розрив також суттєво впливають на ефективність цифрових ініціатив у соціальному обслуговуванні. У багатьох регіонах існує значний розрив у доступі до цифрових технологій, що ускладнює забезпечення рівного доступу до соціальних послуг. Це особливо актуально для сільських та віддалених районів, де інфраструктура може бути недостатньо розвиненою. Вирішення цієї проблеми потребує комплексного підходу, що включає розвиток інфраструктури, державні програми підтримки та залучення приватного

сектору (Інформаційно-обчислювальний центр міністерства соціальної політики України, 2022).

Нарешті, питання безпеки та конфіденційності даних є критично важливими у процесі цифровізації соціального обслуговування. Використання цифрових технологій передбачає збір, обробку та зберігання великої кількості особистих даних, що підвищує ризики їх витоку або несанкціонованого доступу. Забезпечення належного рівня захисту даних є необхідною умовою для успішного впровадження цифрових ініціатив. Це вимагає розробки та впровадження сучасних стандартів безпеки, а також постійного моніторингу та вдосконалення захисних заходів.

2. Materials and Methods

Мета даної статті полягає у дослідженні та аналізі можливостей оптимізації соціального обслуговування за допомогою цифрових ініціатив, а також виявленні переваг і недоліків їх впровадження в українських реаліях. У статті розглядаються теоретичні основи цифровізації соціальних послуг, аналізується сучасний стан законодавчого забезпечення цієї сфери, а також оцінюється ефективність практичного застосування цифрових технологій у соціальному обслуговуванні. Основна увага приділяється розробці рекомендацій щодо вдосконалення цифрових ініціатив з метою підвищення якості та доступності соціальних послуг для громадян України.

Аналіз наукових досліджень з проблем оптимізації соціального обслуговування за допомогою цифрових ініціатив демонструє широкий спектр підходів і результатів, які можуть бути корисними для подальшого розвитку цієї сфери в Україні.

О.Г. Гавриш у статті "Діджиталізація в соціальній роботі – потреби та виклики спеціалістів з соціальної роботи в Німеччині" розглядає досвід Німеччини у впровадженні цифрових технологій у соціальну роботу. Він аналізує потреби та виклики, з якими стикаються соціальні працівники, та пропонує шляхи їх вирішення. Гавриш також досліджує можливість адаптації німецького досвіду для України, підкреслюючи важливість підвищення цифрової грамотності серед спеціалістів (Гавриш, 2021).

В.Я. Малиновський, Н.В. Грицяк та А.І. Семенченко у своїй роботі "Електронне урядування та електронна демократія" досліджують концептуальні засади електронного урядування, яке включає аспекти цифровізації соціальних послуг. Вони наголошують на важливості інтеграції електронних сервісів у систему державного управління та соціального захисту для підвищення прозорості та ефективності процесів (Малиновський та ін., 2017).

Малиновський В.Я. у своїй праці "Стратегічні аспекти цифрової трансформації соціальної сфери" аналізує стратегічні підходи до цифровізації соціальних послуг. Він розглядає різні аспекти цифрової трансформації, включаючи технологічні інновації, правові питання та соціально-економічні впливи. Малиновський підкреслює важливість системного підходу до впровадження цифрових технологій у соціальне обслуговування (Малиновський, 2021). О.О. Скорик та Н.П. Рябоконь у статті "Цифрова трансформація моделі публічного управління: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії" порівнюють досвід цифровізації соціального обслуговування в різних країнах та його застосування в Україні. Вони аналізують ключові фактори успішної цифрової трансформації та визначають основні виклики, з якими стикається Україна в цьому процесі. Автори також пропонують рекомендації для подальшого розвитку цифрових ініціатив у соціальній сфері (Скорик & Рябоконь, 2020).

Загалом, аналіз наукових досліджень показує, що проблема цифровізації соціального обслуговування є актуальною та різносторонньо дослідженою. Важливо продовжувати вивчення цієї теми, зокрема враховуючи український контекст та особливості, для того, щоб забезпечити ефективне впровадження цифрових технологій у соціальну сферу.

3. Results

Соціальне обслуговування є важливою складовою соціальної політики будь-якої держави, що спрямована на забезпечення добробуту громадян, особливо тих, хто перебуває у складних життєвих обставинах. Поняття соціального обслуговування охоплює надання різних видів

допомоги та послуг, які спрямовані на задоволення базових потреб людей, забезпечення їхньої соціальної захищеності та інтеграції у суспільство. Визначення сутності соціального обслуговування включає як матеріальну підтримку, так і психологічну, правову, медичну та іншу допомогу, що сприяє поліпшенню якості життя населення.

Соціальне обслуговування можна розглядати як систему, що складається з різних елементів, включаючи державні та недержавні установи, соціальних працівників, волонтерів, а також самих отримувачів послуг. Ця система функціонує на основі принципів доступності, справедливості, індивідуального підходу та відповідальності. Важливим аспектом соціального обслуговування є його адаптивність до потреб різних груп населення, що вимагає постійного моніторингу та оцінки ефективності надання послуг.

Адміністративне право відіграє ключову роль у регулюванні соціального обслуговування, забезпечуючи нормативно-правову основу для функціонування системи соціального захисту. Воно визначає права та обов'язки як надавачів соціальних послуг, так і їхніх отримувачів, встановлює механізми контролю та відповідальності, а також регулює фінансування та організацію соціальних програм. Адміністративно-правові акти, такі як закони, постанови уряду та підзаконні нормативні акти, формують основу для реалізації соціальної політики держави.

Роль адміністративного права також полягає у створенні умов для інтеграції цифрових ініціатив у системі соціального обслуговування. Нормативно-правове забезпечення впровадження електронних сервісів, реєстрів та платформ є необхідною умовою для успішної цифровізації соціальних послуг. Законодавчі акти повинні враховувати вимоги безпеки та захисту персональних даних, забезпечувати прозорість процедур та доступність послуг для всіх громадян. Окрім того, адміністративне право сприяє формуванню професійних стандартів та підвищенню кваліфікації працівників соціальної сфери (Костишина, 2021; Хлівнюк, 2022).

Сучасна система соціального обслуговування стикається з низкою викликів, що вимагають адаптації та вдосконалення. Одним з головних викликів є демографічні зміни, зокрема старіння населення, що збільшує навантаження на соціальні служби та потребує розробки нових підходів до надання допомоги літнім людям. Цифрові технології можуть стати ефективним інструментом у розв’язанні цієї проблеми, однак їх впровадження вимагає значних інвестицій та підготовки кадрів.

Іншою важливою проблемою є недостатнє фінансування соціального обслуговування, що обмежує можливості надання якісних послуг. Це питання стає особливо актуальним в умовах економічних криз та зменшення державних видатків. Оптимізація соціального обслуговування за допомогою цифрових ініціатив може сприяти підвищенню ефективності використання ресурсів, але потребує системного підходу та стратегічного планування (Кохан & Єгорова-Луценко, 2018).

Відсутність належної інфраструктури та цифрового розриву між різними регіонами країни також є серйозним викликом. Впровадження цифрових ініціатив вимагає розбудови інформаційно-комунікаційної інфраструктури, особливо у сільських та віддалених районах. Державні програми повинні спрямовуватися на зменшення цього розриву та забезпечення рівного доступу до цифрових послуг для всіх громадян.

Низький рівень цифрової грамотності серед населення та працівників соціальної сфери є ще однією перешкодою на шляху до оптимізації соціального обслуговування. Для успішного впровадження цифрових ініціатив необхідно проводити освітні програми та тренінги, що сприяють підвищенню знань та навичок у сфері інформаційних технологій. Це дозволить забезпечити більш ефективне використання цифрових інструментів та підвищить якість надання соціальних послуг.

Соціальні нерівності та дискримінація також залишаються значущими проблемами в сфері соціального обслуговування. Забезпечення рівного доступу до послуг для всіх громадян, незалежно від їхнього соціального статусу, етнічної приналежності чи місця проживання, є ключовим завданням соціальної політики. Цифрові ініціативи можуть сприяти подоланню цих проблем, але вони потребують ретельного планування та моніторингу для забезпечення справедливості та інклюзивності.

Проблеми безпеки та конфіденційності даних також набувають особливої актуальності в умовах цифровізації. Захист персональних даних та запобігання їх несанкціонованому доступу є важливими аспектами впровадження цифрових технологій у соціальне обслуговування. Законодавство та регуляторні механізми повинні враховувати ці аспекти та забезпечувати надійний захист інформації.

Таким чином, сучасні виклики та проблеми у сфері соціального обслуговування вимагають комплексного підходу та впровадження інноваційних рішень. Цифрові ініціативи можуть стати ефективним інструментом оптимізації соціальних послуг, але їх успішне впровадження залежить від багатьох факторів, включаючи законодавче забезпечення, фінансування, розвиток інфраструктури та підвищення цифрової грамотності.

Цифрові ініціативи є невіддільною частиною сучасного розвитку суспільства та охоплюють широкий спектр технологій і процесів, спрямованих на вдосконалення та автоматизацію різних сфер життя (Глібко & Стріжкова, 2019). У контексті соціального обслуговування цифрові ініціативи включають впровадження електронних систем управління, онлайн-платформ для надання послуг, мобільних додатків, а також використання технологій штучного інтелекту та аналізу великих даних. Ці ініціативи спрямовані на підвищення ефективності, прозорості та доступності соціальних послуг, що є особливо важливим в умовах сучасного суспільства.

Цифрові ініціативи можна визначити як сукупність заходів, спрямованих на інтеграцію цифрових технологій у процеси надання соціальних послуг з метою їх оптимізації та модернізації. Вони включають розробку та впровадження нових технологічних рішень, адаптацію існуючих процесів до вимог цифрової епохи, а також підвищення цифрової грамотності працівників соціальної сфери та населення. Цифрові ініціативи сприяють автоматизації рутинних завдань, зниженню витрат та поліпшенню якості надання послуг.

Основні види цифрових ініціатив у соціальному обслуговуванні описані в таблиці 1:

ТАБЛИЦЯ 1. ОСНОВНІ ВИДИ ЦИФРОВИХ ІНІЦІАТИВ У СОЦІАЛЬНОМУ ОБСЛУГОВУВАННІ

Назва ініціативи	Зміст здійснюваної роботи
Електронні реєстри та бази даних	Створення та підтримка електронних реєстрів отримувачів соціальних послуг дозволяє зменшити бюрократичні процедури, спростити доступ до інформації та підвищити ефективність управління соціальними програмами.
Онлайн-платформи та портали	Вебсайти та мобільні додатки, які надають можливість громадянам отримувати інформацію про соціальні послуги, подавати заявки та відстежувати їхній статус, зменшують потребу у фізичному відвідуванні соціальних установ.
Електронні документообіг та цифровий підпис	Впровадження електронного документообігу та цифрового підпису сприяє зниженню паперової тяганини, прискоренню обробки документів та підвищенню прозорості процедур.
Технології штучного інтелекту та машинного навчання:	Використання алгоритмів штучного інтелекту для аналізу даних та прогнозування потреб отримувачів соціальних послуг дозволяє краще розуміти та задовольняти їхні потреби.
Соціальні мережі та комунікаційні платформи	Використання соціальних мереж для інформування громадян про доступні послуги, а також для збору зворотного зв'язку та залучення громадян до процесу прийняття рішень.
Мобільні додатки	Розробка мобільних додатків для надання соціальних послуг, таких як консультації, медична допомога, юридична підтримка тощо, дозволяє забезпечити доступ до послуг незалежно від місця перебування отримувачів.
Аналітика та великі дані	Використання технологій аналізу великих даних для моніторингу та оцінки ефективності соціальних програм, виявлення тенденцій та прогнозування потреб у соціальних послугах.
Електронне урядування	Впровадження електронних систем управління, що забезпечують взаємодію між різними державними установами та громадянами, сприяє підвищенню прозорості та ефективності державного управління у соціальній сфері.

Світовий досвід впровадження цифрових ініціатив у соціальному обслуговуванні демонструє різноманітність підходів та рішень, що можуть бути адаптовані для використання в Україні.

У Швеції, наприклад, була впроваджена національна платформа соціальних послуг, яка забезпечує громадянам доступ до різних видів соціальної допомоги через єдиний портал. Ця система включає електронні реєстри, онлайн-заявки та систему моніторингу ефективності надання послуг. Завдяки цьому вдалося знизити адміністративні витрати та підвищити доступність послуг для громадян.

У Сінгапурі використовуються технології штучного інтелекту для аналізу даних та прогнозування потреб у соціальних послугах. Це дозволяє більш ефективно планувати та розподіляти ресурси, а також забезпечувати індивідуальний підхід до кожного отримувача послуг. Крім того, у Сінгапурі широко використовуються мобільні додатки для надання медичної та соціальної допомоги, що дозволяє забезпечити доступ до послуг незалежно від місця перебування громадян (Сушик & Сушик, 2023).

У Канаді активно розвиваються електронні системи документообігу та цифрового підпису, що дозволяє знизити витрати на адміністративні процедури та прискорити обробку документів. Крім того, в країні впроваджуються онлайн-платформи для надання соціальних послуг, що забезпечує громадянам зручний доступ до інформації та можливість отримувати послуги дистанційно.

В Австралії впроваджена національна програма цифровізації соціального обслуговування, яка включає створення електронних реєстрів, розвиток онлайн-платформ та мобільних додатків, а також використання технологій штучного інтелекту для аналізу даних та прогнозування потреб. Це дозволило значно підвищити ефективність надання соціальних послуг та знизити витрати на їх адміністрування.

В Німеччині активно використовуються соціальні мережі та комунікаційні платформи для інформування громадян про доступні соціальні послуги, а також для збору зворотного зв'язку та залучення громадян до процесу прийняття рішень. Крім того, у країні впроваджуються мобільні додатки для надання консультацій та юридичної підтримки, що забезпечує громадянам доступ до послуг незалежно від місця їхнього перебування.

Досвід цих країн демонструє, що цифрові ініціативи можуть суттєво підвищити ефективність та доступність соціального обслуговування (Ракітов, 2023). Важливим аспектом успішного впровадження цифрових технологій є наявність нормативно-правової бази, що забезпечує захист персональних даних та прозорість процедур. Крім того, важливою умовою є підвищення цифрової грамотності населення та працівників соціальної сфери, що дозволяє забезпечити ефективне використання нових технологій.

Таким чином, впровадження цифрових ініціатив у соціальне обслуговування є важливим кроком на шляху до модернізації цієї сфери та підвищення якості надання послуг. Світовий досвід показує, що цифрові технології можуть суттєво покращити ефективність управління соціальними програмами, знизити адміністративні витрати та забезпечити більш індивідуальний підхід до кожного отримувача послуг. Україна має великий потенціал для впровадження таких ініціатив, однак це вимагає системного підходу та стратегічного планування.

Україна активно впроваджує цифрові ініціативи в різні сфери суспільного життя, включаючи соціальне обслуговування. Основними нормативно-правовими актами, які регулюють впровадження цифрових технологій у соціальну сферу, є Закон України «Про електронні довірчі послуги», Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» та Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України». Ці закони створюють правову основу для використання електронних документів, цифрових підписів та забезпечення безпеки інформаційних систем (Цифрова трансформація соціальної політики, n.d.).

Окрім цього, важливим документом є Національна стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні, яка визначає основні напрями цифровізації різних сфер, включаючи соціальне обслуговування. В рамках цієї стратегії розроблено кілька державних програм,

спрямованих на впровадження цифрових технологій у соціальну сферу. Однією з таких програм є «Дія», що включає електронні послуги для громадян, зокрема, подання заявок на отримання соціальної допомоги та консультації з соціальних питань.

На рівні міністерств та відомств також розробляються нормативно-правові акти, що регулюють впровадження цифрових технологій у соціальне обслуговування. Наприклад, Міністерство соціальної політики України затвердило кілька наказів, які визначають порядок ведення електронних реєстрів отримувачів соціальних послуг, використання електронних підписів та документообігу у цій сфері.

Порівняльний аналіз міжнародного законодавства показує, що багато країн мають більш розвинені нормативно-правові бази для впровадження цифрових ініціатив у соціальне обслуговування. Наприклад, в Естонії діє закон «Про електронне управління», який створює комплексну правову основу для використання цифрових технологій у державному управлінні, включаючи соціальну сферу. Цей закон передбачає обов'язкове використання електронних документів та цифрових підписів у взаємодії між державними органами та громадянами.

У Великій Британії діє «Закон про цифрову економіку», який регулює використання цифрових технологій у різних сферах, включаючи соціальне обслуговування. Цей закон передбачає створення цифрових платформ для надання соціальних послуг, а також використання технологій штучного інтелекту для аналізу даних та прогнозування потреб у соціальній допомозі. Крім того, у Великій Британії існує Національна стратегія цифровізації, яка визначає основні напрями розвитку цифрових технологій у соціальній сфері.

У Сінгапурі діє «Закон про персональні дані», який забезпечує захист персональних даних громадян у процесі використання цифрових технологій. Цей закон є важливою складовою правової бази для впровадження цифрових ініціатив у соціальне обслуговування, оскільки забезпечує захист конфіденційності даних отримувачів соціальних послуг. Крім того, у Сінгапурі існує Національна стратегія цифровізації, яка передбачає використання технологій штучного інтелекту та великих даних для підвищення ефективності соціальних програм.

Попри наявність базових нормативно-правових актів, Україна стикається з низкою проблем у процесі впровадження цифрових ініціатив у соціальне обслуговування (Чаговець & Чаговець, 2023). Однією з головних проблем є відсутність комплексного підходу до цифровізації цієї сфери. Багато нормативно-правових актів регулюють окремі аспекти цифрових ініціатив, але відсутній єдиний стратегічний документ, який би координував всі заходи у цій сфері.

Іншою проблемою є недостатнє фінансування цифрових ініціатив у соціальному обслуговуванні. Впровадження нових технологій вимагає значних інвестицій у розробку та підтримку інформаційних систем, навчання працівників та забезпечення захисту даних. Недостатність фінансування може призводити до затримок у впровадженні цифрових ініціатив та зниження їх ефективності.

Крім того, відсутність належної інфраструктури, особливо у сільських та віддалених районах, є серйозною перешкодою для впровадження цифрових ініціатив у соціальному обслуговуванні. Недостатній доступ до інтернету та інформаційно-комунікаційних технологій ускладнює використання цифрових сервісів для отримання соціальних послуг.

Проблеми також виникають у сфері захисту персональних даних. Хоча в Україні існують закони, що регулюють захист даних, на практиці вони часто не забезпечують належного рівня безпеки. Це може призводити до витоків інформації та порушення прав отримувачів соціальних послуг.

Перспективи законодавчого забезпечення цифрових ініціатив у соціальному обслуговуванні пов'язані з необхідністю розробки та впровадження комплексної стратегії цифровізації. Така стратегія повинна включати чіткі цілі та завдання, визначати відповідальних за їх реалізацію, а також передбачати механізми контролю та оцінки ефективності впровадження цифрових технологій.

Необхідно також забезпечити належне фінансування цифрових ініціатив, включаючи залучення міжнародної допомоги та інвестицій (Хлівнюк, 2021). Державні програми повинні

спрямовуватися на розвиток інфраструктури, підвищення цифрової грамотності населення та працівників соціальної сфери, а також забезпечення захисту персональних даних.

Важливою перспективою є розробка нормативно-правових актів, що враховують світовий досвід та адаптуються до українських реалій. Це може включати використання найкращих практик з інших країн, таких як Естонія, Сінгапур та Великобританія, які успішно впровадили цифрові ініціативи у соціальне обслуговування.

Отже, законодавче забезпечення цифрових ініціатив у соціальному обслуговуванні є важливим аспектом модернізації цієї сфери. Вирішення існуючих проблем та реалізація перспективних напрямів вимагає комплексного підходу, що включає розробку стратегічних документів, належне фінансування, розвиток інфраструктури та забезпечення захисту персональних даних. Україна має великий потенціал для впровадження цифрових технологій у соціальне обслуговування, але це потребує координації зусиль на державному рівні та залучення міжнародного досвіду.

Впровадження цифрових ініціатив у соціальне обслуговування має безліч переваг, які можуть суттєво покращити якість надання соціальних послуг. Перш за все, цифрові технології сприяють підвищенню ефективності роботи соціальних служб. Автоматизація рутинних процесів дозволяє зменшити навантаження на працівників, скоротити час обробки заявок та підвищити швидкість надання допомоги. Це, своєю чергою, забезпечує більш оперативну підтримку для громадян, які потребують соціальних послуг.

Другою значною перевагою є прозорість процесів. Використання електронних систем дозволяє забезпечити доступ до інформації в режимі реального часу, що підвищує підзвітність та зменшує ризик корупції (Fedirko, 2022). Громадяни можуть відстежувати статус своїх заявок, отримувати повідомлення про зміни та контролювати процес надання послуг, що сприяє підвищенню довіри до соціальних служб.

Цифрові ініціативи також забезпечують кращу доступність послуг. Онлайн-платформи, мобільні додатки та електронні реєстри дозволяють отримувати послуги незалежно від місця перебування громадян. Це особливо важливо для жителів віддалених районів, людей з обмеженими можливостями та тих, хто не може відвідати соціальні служби особисто. Такий підхід сприяє соціальній інтеграції та забезпеченню рівного доступу до послуг для всіх верств населення.

Проте впровадження цифрових ініціатив також має свої недоліки. Однією з головних проблем є цифровий розрив, який існує між різними регіонами та соціальними групами. Недостатній доступ до інтернету та інформаційно-комунікаційних технологій може ускладнювати використання цифрових послуг, особливо у сільських та віддалених районах (Сидоренко, 2022). Крім того, низький рівень цифрової грамотності серед населення може стати серйозною перешкодою для ефективного впровадження цифрових ініціатив.

Іншою важливою проблемою є питання захисту персональних даних. Використання цифрових технологій передбачає збір, зберігання та обробку великої кількості особистої інформації, що підвищує ризик витоку даних та порушення конфіденційності. Забезпечення надійного захисту даних є необхідною умовою для успішного впровадження цифрових ініціатив.

Вдосконалення процедур надання соціальних послуг за допомогою цифрових технологій включає кілька ключових аспектів. Перш за все, необхідно створити єдину інформаційну систему, яка б об’єднувала всі дані про отримувачів соціальних послуг та забезпечувала їх оперативну обробку. Це дозволить зменшити бюрократичні процедури та прискорити процес надання допомоги.

Важливим аспектом є також інтеграція різних інформаційних систем та баз даних, що використовуються соціальними службами (Салата, 2023). Це дозволить забезпечити обмін інформацією між різними установами та підвищити ефективність управління соціальними програмами. Наприклад, інтеграція систем охорони здоров’я, освіти та соціального захисту дозволить краще координувати надання послуг та враховувати потреби отримувачів (Ларіна, 2008).

Ще одним напрямом вдосконалення є автоматизація рутинних процесів. Використання технологій штучного інтелекту та машинного навчання дозволяє автоматизувати обробку

заявок, аналіз даних та прогнозування потреб. Це знижує навантаження на працівників та забезпечує більш оперативне надання послуг. Крім того, автоматизація дозволяє зменшити кількість помилок та підвищити точність обробки інформації.

Для забезпечення доступності послуг необхідно розробляти зручні та інтуїтивно зрозумілі онлайн-платформи та мобільні додатки. Важливо, щоб ці сервіси були адаптовані для різних груп населення, включаючи людей з обмеженими можливостями, літніх людей та тих, хто має низький рівень цифрової грамотності. Надання послуг через інтернет дозволяє громадянам отримувати допомогу без необхідності фізичного відвідування соціальних установ.

Підвищення цифрової грамотності населення є ще одним важливим аспектом вдосконалення процедур надання соціальних послуг. Для цього необхідно проводити освітні програми та тренінги, що сприятимуть розвитку навичок використання цифрових технологій. Це дозволить громадянам більш ефективно користуватися цифровими сервісами та отримувати необхідну допомогу.

В Україні вже є приклади успішного впровадження цифрових ініціатив у соціальне обслуговування. Одним з таких прикладів є проєкт «Єдина інформаційна система соціальної сфери», який забезпечує інтеграцію всіх даних про отримувачів соціальних послуг та їх оперативну обробку. Ця система дозволяє зменшити бюрократичні процедури, підвищити ефективність управління соціальними програмами та забезпечити прозорість процесів.

Іншим прикладом є платформа «Дія», яка надає громадянам можливість отримувати соціальні послуги онлайн. Через цю платформу можна подати заявку на отримання соціальної допомоги, отримати консультації з соціальних питань та відстежувати статус своїх заявок. Використання «Дії» значно спрощує процес надання послуг та забезпечує доступність для всіх громадян.

Мобільні додатки також активно впроваджуються у соціальне обслуговування в Україні. Наприклад, додаток «Соціальний інспектор» дозволяє соціальним працівникам здійснювати перевірки та моніторинг отримувачів соціальних послуг безпосередньо на місці. Це підвищує ефективність роботи працівників та забезпечує більш оперативне надання допомоги.

Ще одним успішним прикладом є впровадження електронного документообігу та цифрових підписів у соціальній сфері. Це дозволяє знизити витрати на паперовий документообіг, прискорити процес обробки документів та забезпечити прозорість процедур. Використання цифрових підписів також підвищує безпеку даних та зменшує ризик їх несанкціонованого доступу.

Впровадження технологій штучного інтелекту та аналізу великих даних також приносить свої плоди. Наприклад, використання алгоритмів для аналізу даних про отримувачів соціальних послуг дозволяє краще розуміти їхні потреби та прогнозувати майбутні запити на допомогу. Це дозволяє ефективніше планувати соціальні програми та розподіляти ресурси.

Успішний досвід впровадження цифрових ініціатив у соціальне обслуговування в Україні демонструє великий потенціал цих технологій для підвищення ефективності та доступності соціальних послуг. Однак для подальшого розвитку необхідно продовжувати роботу над вдосконаленням законодавчої бази, забезпеченням належного фінансування та розвитком інфраструктури. Важливо також підвищувати рівень цифрової грамотності населення та працівників соціальної сфери для забезпечення ефективного використання нових технологій.

Оцінка ефективності цифрових ініціатив є важливим етапом у впровадженні та розвитку нових технологій у соціальному обслуговуванні. Основними критеріями ефективності можна вважати швидкість надання послуг, якість обслуговування, задоволеність отримувачів послуг та економічну ефективність. Одним із методів оцінки є проведення опитувань серед користувачів соціальних послуг, що дозволяє отримати зворотний зв’язок та виявити проблеми, які потребують вирішення.

Для оцінки ефективності цифрових ініціатив також можна використовувати аналіз показників продуктивності соціальних служб до та після впровадження цифрових технологій.

Наприклад, можна порівняти час обробки заявок, кількість задоволених звернень та витрати на адміністрування. Це дозволяє виявити, наскільки впровадження цифрових технологій вплинуло на ефективність роботи соціальних служб.

Важливим аспектом оцінки є також економічна ефективність цифрових ініціатив. Використання цифрових технологій може суттєво знизити витрати на адміністративні процедури, паперовий документообіг та інші рутинні завдання. Оцінка економічної ефективності включає аналіз витрат на впровадження та підтримку цифрових технологій у порівнянні з традиційними методами надання послуг.

Цифрові ініціативи можуть значно підвищити якість надання соціальних послуг, забезпечуючи оперативність, точність та персоналізацію обслуговування. Використання цифрових технологій дозволяє автоматизувати багато процесів, що знижує ризик людських помилок та забезпечує більш точне виконання процедур. Це особливо важливо у сфері соціального обслуговування, де якість послуг безпосередньо впливає на добробут громадян.

Однією з основних переваг цифрових ініціатив є можливість оперативного реагування на потреби отримувачів послуг. Онлайн-платформи та мобільні додатки дозволяють громадянам швидко подавати заявки та отримувати відповіді в режимі реального часу. Це значно скорочує час очікування та забезпечує своєчасне надання допомоги, що підвищує задоволеність користувачів.

Цифрові технології також сприяють підвищенню персоналізації послуг. Використання систем аналізу даних та штучного інтелекту дозволяє краще розуміти потреби отримувачів послуг та надавати їм індивідуально адаптовану допомогу. Це забезпечує більш ефективне використання ресурсів та підвищує якість обслуговування.

Впровадження цифрових ініціатив у соціальне обслуговування має значні соціально-економічні наслідки, які можуть позитивно впливати на розвиток суспільства. Одним із таких наслідків є зниження витрат на адміністрування соціальних послуг. Використання цифрових технологій дозволяє автоматизувати багато рутинних процесів, що знижує потребу у великій кількості адміністративного персоналу та витратах на паперовий документообіг.

Цифрові ініціативи також сприяють підвищенню ефективності використання ресурсів. Використання систем аналізу даних дозволяє краще планувати та розподіляти ресурси, що забезпечує більш цільове надання допомоги. Це особливо важливо в умовах обмежених ресурсів та зростаючої потреби у соціальних послугах.

Впровадження цифрових технологій також сприяє підвищенню прозорості та підзвітності соціальних служб. Використання електронних систем дозволяє забезпечити доступ до інформації в режимі реального часу, що підвищує контроль за процесами надання послуг та зменшує ризик корупції. Це сприяє підвищенню довіри громадян до соціальних служб та держави в цілому.

4. Discussion

Соціально-економічні наслідки впровадження цифрових ініціатив включають також підвищення якості життя громадян. Оперативне та якісне надання соціальних послуг сприяє поліпшенню добробуту населення, забезпеченню соціальної справедливості та інтеграції у суспільство. Це особливо важливо для вразливих груп населення, які потребують особливої підтримки.

Важливим аспектом є також розвиток цифрової грамотності населення. Впровадження цифрових ініціатив сприяє підвищенню навичок використання інформаційних технологій, що є необхідним у сучасному суспільстві. Це дозволяє громадянам ефективніше використовувати цифрові сервіси та отримувати необхідну допомогу.

Таким чином, впровадження цифрових ініціатив у соціальне обслуговування має значні позитивні соціально-економічні наслідки. Воно сприяє зниженню витрат, підвищенню ефективності використання ресурсів, забезпеченню прозорості та підзвітності, а також підвищенню якості життя громадян. Однак для досягнення цих результатів необхідно продовжувати роботу над вдосконаленням законодавчої бази, забезпеченням належного фінансування та розвитком інфраструктури.

Розвиток цифрових ініціатив у соціальному обслуговуванні має значний потенціал для подальшого вдосконалення системи соціального захисту та забезпечення добробуту населення. Прогнозується, що в найближчі роки основні зусилля будуть спрямовані на інтеграцію різних цифрових платформ та створення єдиної інформаційної системи соціального обслуговування. Це дозволить забезпечити обмін даними між різними установами, підвищити ефективність управління соціальними програмами та забезпечити прозорість процесів.

Очікується, що зростатиме роль штучного інтелекту та аналізу великих даних у соціальному обслуговуванні. Ці технології дозволяють прогнозувати потреби у соціальних послугах, виявляти проблемні аспекти та розробляти ефективні стратегії для їх вирішення. Використання алгоритмів машинного навчання сприяє автоматизації рутинних завдань, що знижує навантаження на працівників та підвищує точність обробки інформації.

Важливим напрямом розвитку є також удосконалення електронних послуг та мобільних додатків для надання соціальних послуг. Передбачається, що зростатиме кількість онлайн-сервісів, що дозволяють громадянам подавати заявки на отримання допомоги, отримувати консультації та відстежувати статус своїх заявок. Це забезпечить кращу доступність послуг для різних верств населення, включаючи жителів віддалених районів та людей з обмеженими можливостями.

Новітні технології та інноваційні підходи відкривають широкі можливості для вдосконалення соціального обслуговування. Однією з таких технологій є блокчейн, який забезпечує безпеку та прозорість даних. Використання блокчейну дозволяє створювати незмінні реєстри транзакцій, що підвищує довіру до системи та зменшує ризик шахрайства.

Інтернет речей (IoT) також має значний потенціал для використання у соціальному обслуговуванні. Наприклад, розумні пристрої можуть використовуватися для моніторингу стану здоров'я літніх людей та людей з хронічними захворюваннями. Це дозволяє своєчасно виявляти проблеми та надавати необхідну допомогу, що сприяє покращенню якості життя отримувачів послуг.

Віртуальна та доповнена реальність (VR/AR) також можуть бути використані для навчання соціальних працівників та надання консультацій отримувачам послуг. Ці технології дозволяють створювати інтерактивні тренінги та симуляції, що сприяє підвищенню кваліфікації працівників та покращенню якості надання послуг.

Хмарні технології дозволяють зберігати та обробляти великі обсяги даних, забезпечуючи доступ до них з будь-якого місця та в будь-який час. Використання хмарних сервісів сприяє зниженню витрат на інфраструктуру та підвищенню ефективності управління соціальними програмами.

Для подальшого розвитку цифрових ініціатив у соціальному обслуговуванні в Україні необхідно враховувати кілька важливих аспектів. Перш за все, необхідно розробити комплексну національну стратегію цифровізації соціального обслуговування, яка б визначала основні цілі та завдання, а також шляхи їх досягнення. Ця стратегія повинна включати чіткі механізми контролю та оцінки ефективності впровадження цифрових технологій.

Важливим напрямом є забезпечення належного фінансування цифрових ініціатив. Необхідно залучати міжнародну допомогу та інвестиції для розвитку інфраструктури, розробки нових технологій та навчання працівників соціальної сфери. Державні програми повинні спрямовуватися на підтримку цифрових ініціатив та забезпечення доступу до них для всіх верств населення.

Розвиток інфраструктури є ще одним важливим аспектом. Необхідно забезпечити доступ до інтернету та інформаційно-комунікаційних технологій у всіх регіонах країни, включаючи сільські та віддалені райони. Це дозволить забезпечити рівний доступ до цифрових послуг для всіх громадян.

Підвищення цифрової грамотності населення та працівників соціальної сфери є ключовим завданням для успішного впровадження цифрових ініціатив. Для цього необхідно проводити освітні програми, тренінги та семінари, що сприятимуть розвитку навичок використання цифрових технологій.

Необхідно також розробити нормативно-правову базу, яка б враховувала сучасні виклики та забезпечувала захист персональних даних. Законодавство повинно бути адаптоване до швидкого розвитку технологій та забезпечувати надійний захист інформації отримувачів соціальних послуг.

Важливим аспектом є також залучення громадян до процесу розробки та впровадження цифрових ініціатив. Необхідно проводити опитування, консультації та зібрання з метою врахування думки громадян та забезпечення їх активної участі у процесі прийняття рішень.

Залучення міжнародного досвіду та використання найкращих практик інших країн є ще одним важливим аспектом. Наприклад, досвід Естонії у впровадженні електронного урядування та соціальних послуг може бути корисним для України. Співпраця з міжнародними організаціями та обмін досвідом дозволять виявити ефективні підходи та адаптувати їх до українських реалій.

Таким чином, розвиток цифрових ініціатив у соціальному обслуговуванні має значний потенціал для підвищення ефективності та якості надання соціальних послуг. Важливо забезпечити комплексний підхід, що включає розробку стратегічних документів, належне фінансування, розвиток інфраструктури, підвищення цифрової грамотності та забезпечення захисту персональних даних. Україна має великі можливості для впровадження цифрових технологій у соціальну сферу, що сприятиме покращенню добробуту населення та забезпеченню соціальної справедливості.

5. Conclusion

Проведене дослідження показало, що цифрові ініціативи є невід'ємною частиною сучасного соціального обслуговування, які можуть суттєво підвищити ефективність та якість надання соціальних послуг. У дослідженні було проаналізовано теоретичні основи соціального обслуговування, роль адміністративного права в його регулюванні, а також сучасні виклики та проблеми, з якими стикається ця сфера. Особлива увага була приділена цифровим ініціативам, їх видам та впровадженню у соціальне обслуговування в Україні.

Законодавче забезпечення цифрових ініціатив було розглянуто в контексті національних та міжнародних нормативно-правових актів, що регулюють впровадження цифрових технологій у соціальне обслуговування. Було виявлено, що Україна має певні досягнення у цій сфері, однак існують проблеми, які потребують вирішення для подальшого розвитку цифрових ініціатив.

Практичні аспекти впровадження цифрових ініціатив у соціальне обслуговування включають переваги та недоліки використання цифрових технологій, вдосконалення процедур надання соціальних послуг та приклади успішного впровадження цифрових ініціатив в Україні. Було показано, що цифрові ініціативи мають значний потенціал для підвищення ефективності та якості соціального обслуговування.

Цифрові ініціативи в соціальному обслуговуванні є доцільними та ефективними, оскільки вони сприяють автоматизації рутинних процесів, підвищенню прозорості та доступності послуг, а також покращенню якості надання допомоги. Використання цифрових технологій дозволяє зменшити навантаження на працівників соціальних служб, скоротити час обробки заявок та забезпечити більш оперативну підтримку громадян.

Досвід впровадження цифрових ініціатив в Україні та інших країнах показує, що ці технології сприяють підвищенню ефективності використання ресурсів, зниженню адміністративних витрат та забезпеченню прозорості процесів. Цифрові ініціативи також дозволяють краще розуміти потреби отримувачів послуг та надавати їм індивідуально адаптовану допомогу, що підвищує задоволеність користувачів та якість обслуговування.

Однак для досягнення максимального ефекту від впровадження цифрових ініціатив необхідно вирішити низку проблем, таких як цифровий розрив, недостатній рівень цифрової грамотності та забезпечення захисту персональних даних. Важливо забезпечити належне фінансування, розвиток інфраструктури та підвищення цифрової грамотності населення та працівників соціальної сфери.

Для подальшого розвитку цифрових ініціатив у соціальному обслуговуванні рекомендується продовжувати дослідження у кількох ключових напрямах. Перш за все,

необхідно розробити комплексну національну стратегію цифровізації соціального обслуговування, яка б визначала основні цілі та завдання, а також шляхи їх досягнення. Ця стратегія повинна включати чіткі механізми контролю та оцінки ефективності впровадження цифрових технологій.

Важливим напрямом є забезпечення належного фінансування цифрових ініціатив. Необхідно залучати міжнародну допомогу та інвестиції для розвитку інфраструктури, розробки нових технологій та навчання працівників соціальної сфери. Державні програми повинні спрямовуватися на підтримку цифрових ініціатив та забезпечення доступу до них для всіх верств населення.

Розвиток інфраструктури є ще одним важливим аспектом. Необхідно забезпечити доступ до інтернету та інформаційно-комунікаційних технологій у всіх регіонах країни, включаючи сільські та віддалені райони. Це дозволить забезпечити рівний доступ до цифрових послуг для всіх громадян.

Підвищення цифрової грамотності населення та працівників соціальної сфери є ключовим завданням для успішного впровадження цифрових ініціатив. Для цього необхідно проводити освітні програми, тренінги та семінари, що сприятимуть розвитку навичок використання цифрових технологій.

Необхідно також розробити нормативно-правову базу, яка б враховувала сучасні виклики та забезпечувала захист персональних даних. Законодавство повинно бути адаптоване до швидкого розвитку технологій та забезпечувати надійний захист інформації отримувачів соціальних послуг.

Важливим аспектом є також залучення громадян до процесу розробки та впровадження цифрових ініціатив. Необхідно проводити опитування, консультації та зібрання з метою врахування думки громадян та забезпечення їх активної участі у процесі прийняття рішень.

Залучення міжнародного досвіду та використання найкращих практик інших країн є ще одним важливим аспектом. Наприклад, досвід Естонії у впровадженні електронного урядування та соціальних послуг може бути корисним для України. Співпраця з міжнародними організаціями та обмін досвідом дозволять виявити ефективні підходи та адаптувати їх до українських реалій.

Важливим напрямом є також впровадження новітніх технологій та інноваційних підходів. Використання штучного інтелекту, аналізу великих даних, блокчейну, інтернету речей, віртуальної та доповненої реальності дозволить значно підвищити ефективність та якість надання соціальних послуг. Ці технології відкривають нові можливості для автоматизації процесів, моніторингу та прогнозування потреб, а також забезпечення безпеки та прозорості даних.

Загалом, подальший розвиток цифрових ініціатив у соціальному обслуговуванні вимагає системного підходу та координації зусиль на державному рівні. Необхідно враховувати світовий досвід, забезпечувати належне фінансування, розвиток інфраструктури та підвищення цифрової грамотності. Впровадження цифрових технологій сприятиме підвищенню ефективності та якості соціального обслуговування, забезпеченню соціальної справедливості та покращенню добробуту населення України.

References

Fedirko, N. (2022). Digital social protection in Ukraine: prerequisites and strategic challenges. *Social and labour relations: theory and practice, 12*(1), 1-13. doi:10.21511/slrtp.12(1).2022.01

Воронкова, В. Г. (2017). Становлення інформаційного суспільства як цивілізаційної парадигми розвитку сучасної України за доби глобалізації: теоретико-методологічні та праксеологічні виміри. Запоріжжя: ЗДІА, 268 с.

Гавриш, О. Г. (2021). Діджиталізація в соціальній роботі – потреби та виклики спеціалістів з соціальної роботи в Німеччині, *Технології електронного навчання, 5.* doi.org/10.31865/2709-840052021247383

Глібко, С. В., & Стріжкова, А. В. (Ред.). (2019). Правове забезпечення віртуалізації інфраструктури національної економіки України: монографія. Харків: НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 184 с.

Грицяк, Н. В. (Ред.). (2015). Інформаційна складова державної політики та управління: монографія. Київ: К. І. С, 320 с.

Інформаційно-обчислювальний центр міністерства соціальної політики України (2022). Єдина інформаційна система соціальної сфери відкриває нові можливості для органів соціального захисту населення. URL:https://www.ioc.gov.ua/news/18/

Костишина, Т. (2021). Соціальний захист в контексті розвитку цифрової економіки. *Економічний аналіз, 31*(1), 279-288.

Кохан, В. П., & Єгорова-Луценко, Т. П. (2018). Стан розвитку електронних адміністративних послуг: огляд впровадження на державному рівні. *Право та інноваційне суспільство, 2*(11), 37-48.

Ларіна, Р., Владимирський, А., & Балуєва, О. (2008). Державний механізм забезпечення інформатизації системи охорони здоров'я: монографія. Донецьк, 252 с.

Малиновський, В. Я. (2021). Стратегічні аспекти цифрової трансформації соціальної сфери. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: 1 (147). С. 27–31. URL: http://ird.gov.ua/sep/sep20211(147)/sep20211(147)_027_MalynovskyyV.pdf

Малиновський, В. Я., Грицяк, Н. В., & Семенченко, А. І. (2017). Електронне урядування та електронна демократія. Ч. 1. Вступ до курсу. Концептуальні засади електронного урядування та електронної демократії. Київ: ФОП Москаленко О. М., 70 с.

Ракітов, А. Г. (2023). Цифровізація соціальної сфери у сучасній Україні. Одеса: ОНУ імені І.І. Мечникова.

Салата, Н. (2023). Дослідження питань цифровізації соціального обслуговування в Україні. *Соціальна робота та соціальна освіта, 2*(11), 308-315.

Сидоренко, С. В. (2022). Розвиток цифровізації в умовах воєнного стану в Україні. Інновації в науці: нові підходи та актуальні дослідження: Матеріали науково-практ. конф., м. Ужгород, 23-24 верес. 2022 р.. Ужгород, 42-45.

Скорик, О. О., & Рябоконь, Н. П. (2020). Цифрова трансформація моделі публічного управління: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії. *Електронне "Державне управління: удосконалення та розвиток", 7*, 3-17.

Сушик, І. В., & Сушик, О. Г. (2023). Цифрові сервіси та портали для мігрантів в системі соціального забезпечення. *Соціальна економіка,* 65, 44-57.

Хлівнюк, Т. П. (2021). Платформна економіка як чинник модернізації соціальної держави. *Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках, 4*(1), 123-131.

Хлівнюк, Т. П. (2022). Модернізація соціальної держави шляхом цифровізації в умовах старіння населення. *Політичне життя, 2,* 78-85.

Цифрова трансформація соціальної політики (n.d.). (е-Соціальний захист). URL: https://plan2.diia.gov.ua/projects

Чаговець, Л. О., & Чаговець, В. В. (2023). Цифровізація як чинник соціально-економічного розвитку та економічної безпеки держави. *Комунальне господарство міст, 6*(180), 21-26.

ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ СУДІВ ТА ОРГАНІВ ПРАВОПОРЯДКУ
PREVENTING CORRUPTION IN THE ACTIVITIES OF JUDGES AND LAW ENFORCEMENT AGENCIES

Vladyslav Ivanii

Department of Business Economics and Administration
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko
ORCID: 0009-0005-2793-3841

Ruslan Zvonovskyi

Research Institute of History, Law and International Relations
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko
ORCID: 0009-0001-7794-3758

Анотація
Стаття присвячена аналізу комплексу заходів для запобігання корупції в судовій системі та органах правопорядку. Мета дослідження – систематизувати та оцінити ефективність антикорупційних заходів у контексті забезпечення правосуддя та правопорядку. У ході наукового дослідження використовувалися методи систематизації, аналізу та синтезу. У дослідженні було систематизовано та проаналізовано комплекс заходів, спрямованих на протидію корупції в судовій системі та серед правоохоронних органів, які є ключовими для забезпечення правосуддя та правопорядку. Визначено, що ефективність цих заходів забезпечується через правові, інституційні та освітні ініціативи. У рамках правових ініціатив показано, що заборони та обмеження для службових осіб щодо використання свого становища для неправомірної вигоди, отримання подарунків, зайняття підприємницькою діяльністю та взаємодії з близькими особами, які можуть призвести до конфлікту інтересів, встановлюють чіткі рамки дій. Також було підкреслено важливість перевірки кандидатів на посади, фінансового контролю, прозорості судового процесу та встановлення кодексів етики, що вимагають від суддів та правоохоронців бездоганності поведінки та активної участі у формуванні безкорупційного середовища. Щодо інституційних засад, було виявлено, що вони базуються на принципах незалежності, прозорості, внутрішнього контролю та активної участі громадськості. Було показано, що чіткі та прозорі процедури призначення, звільнення та дисциплінарного притягнення, засновані на об'єктивних критеріях, встановлюють фундамент для незалежності суддів та правоохоронців, одночасно забезпечуючи справедливість у судочинстві. Дослідження підкреслює, що система декларування доходів через Єдиний державний реєстр декларацій допомагає виявляти конфлікти інтересів та незаконне збагачення, підвищуючи рівень довіри до суддів і правоохоронців. У контексті освітніх заходів було встановлено, що вони є ключовим елементом стратегії запобігання корупції, спрямовані на формування антикорупційної свідомості, виховання доброчесності та підвищення професійної компетентності. Практичне значення дослідження полягає у впровадженні здобутих знань для розробки ефективніших антикорупційних політик та підвищення правової обізнаності в судовій системі та правоохоронних органах.
Ключові слова: корупція, судова система, органи правопорядку, антикорупційні заходи, правова обізнаність.

Abstract
This article is dedicated to analyzing a comprehensive set of measures aimed at preventing corruption in the judicial system and law enforcement agencies. The goal of the study is to systematize and assess the effectiveness of anti-corruption measures in the context of ensuring justice and law and order. The research employed methods of systematization, analysis, and synthesis. The study systematically organized and analyzed a set of measures aimed at countering

corruption in the judicial system and among law enforcement agencies, which are key to ensuring justice and law and order. It was determined that the effectiveness of these measures is ensured through legal, institutional, and educational initiatives. Within the framework of legal initiatives, it has been shown that prohibitions and restrictions on officials regarding the use of their position for improper benefit, receiving gifts, engaging in entrepreneurial activities, and interactions with close persons that may lead to conflicts of interest, establish clear frameworks for action. The importance of vetting candidates for positions, financial control, transparency of the judicial process, and the establishment of codes of ethics that require judges and law enforcement officers to demonstrate impeccable behavior and actively participate in creating a corruption-free environment was also emphasized. Regarding institutional foundations, it was found that they are based on the principles of independence, transparency, internal control, and active public participation. It was shown that clear and transparent procedures for appointment, dismissal, and disciplinary actions, based on objective criteria, establish a foundation for the independence of judges and law enforcement officers, simultaneously ensuring fairness in the judiciary. The study highlights that the system of income declaration through the Unified State Register of Declarations helps to detect conflicts of interest and illegal enrichment, increasing the level of trust in judges and law enforcement officers. In the context of educational measures, it was established that they are a key element of the anti-corruption strategy, aimed at forming anti-corruption awareness, fostering integrity, and enhancing professional competence. The practical value of the research lies in the implementation of the acquired knowledge to develop more effective anti-corruption policies and enhance legal awareness in the judicial system and law enforcement agencies.
Keywords: corruption, judicial system, law enforcement agencies, anti-corruption measures, legal awareness.

1. Introduction

Корупція в Україні залишається однією з найгостріших проблем, яка підриває основи державності, економічний розвиток і довіру громадян до владних інституцій. Особливо небезпечними є її прояви в судовій системі та органах правопорядку, адже саме вони мають забезпечувати справедливість і законність, захищати права та свободи людини. Високий рівень корупції в цих сферах не тільки знижує ефективність їхньої роботи, але й спричиняє системну кризу відчуття справедливості та рівності перед законом серед громадян.

Робота судів та органів правопорядку є фундаментом демократії та правової держави. Коли корупція проникає в ці сфери, вона не тільки спотворює судові рішення або порушує принципи правосуддя, але й підриває основні принципи демократії, зокрема віру в справедливість і незалежність судової влади. Тому боротьба з корупцією на рівні судів та правопорядку потребує негайних і рішучих дій. Це ключ до відновлення довіри громадян до держави та її здатності захищати основні права та свободи.

Проте, суспільство та владні структури бачать проблему корупції в різних ракурсах. З одного боку, громадяни вимагають більшої прозорості, відкритості та залучення громадськості до контролю за діяльністю судів та правоохоронних органів. З іншого боку, владні інституції часто зосереджуються на формальному виконанні процедур без забезпечення реальної ефективності антикорупційних заходів. Це призводить до недостатнього громадського контролю, низької ефективності правових механізмів та збереження корупційних ризиків на високому рівні.

Вирішення цього питання потребує комплексного підходу, який виходить за рамки традиційного законодавчого регулювання. Важливо залучати громадськість, контролюючі органи, міжнародні інституції та експертну спільноту до активної участі в процесах моніторингу, оцінки та реформування судової системи та органів правопорядку. Також необхідно створювати ефективні організаційні основи для викорінення корупції, розробляти і впроваджувати інноваційні підходи до освіти та підготовки правоохоронців і суддів, що сприятиме побудові справедливої та прозорої судової системи в Україні.

2. Materials and Methods

Питання запобігання корупції у діяльності судів та органів правопорядку є досить добре висвітленим у вітчизняній науковій літературі. В українській науковій літературі багато робіт, що детально аналізують різні аспекти цієї проблеми, зокрема нормативно-правові засади, кримінологічні характеристики, адміністративно-правові дослідження, а також практичні заходи, які вживаються на державному рівні для боротьби з корупційними проявами. О.А. Банчук (2013) у своєму дослідженні розглядає міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство, пропонуючи порівняльний аналіз з українськими реаліями, що допомагає зрозуміти, як Україна інтегрує міжнародний досвід у своє законодавство. Р.Г. Григор'єв (2016) вносить значний вклад, аналізуючи кримінологічні аспекти корупції серед службових осіб і пропонуючи конкретні заходи запобігання, зокрема на основі аналізу поведінки службовців і можливих причин їх корупційної діяльності. С.О. Шатрава (2016) у своїй монографії детально розбирає теорію і практику запобігання корупції в органах Національної поліції України. Автор висвітлює адміністративно-правові засади, викладає основні стратегії та методики, які можуть бути використані для ефективного вирішення корупційних питань у поліції. М.В. Романов (2017) також пропонує аналіз основних засад запобігання корупції, який включає як теоретичний огляд, так і практичні рекомендації для їх реалізації на місцевому рівні.

Що стосується використання експертної літератури, то джерела, такі як сайт Вищого антикорупційного суду (Вищий антикорупційний суд, 2024), офіційні матеріали Національного агентства з питань запобігання корупції (Національне агентство з питань запобігання корупції, 2022), висвітлюють сучасні аспекти теми, зокрема практичне застосування антикорупційних заходів та оцінку їх ефективності.

Попри значний обсяг досліджень, який вже проведено з цієї теми, все ж відчувається потреба у більш систематизованому підході до аналізу і викладу матеріалу. Використовуючи різноманітні методи наукового пізнання, було здійснено аналіз, групування та систематизацію інформації, що дозволило об'єктивно представити дану тему у всій її складності та многогранності. Такий підхід допомагає зрозуміти, як різні аспекти запобігання корупції взаємодіють і впливають один на одного в системі судової та правоохоронної діяльності.

Мета статті – показати основні заходи запобігання корупції у діяльності судів та органів правопорядку.

3. Results

Проблематика застосування заходів протидії корупції у судах та органах правопорядку має глибокі корені та багатовекторний характер, який вимагає комплексного аналізу. На основі інформації, наданої Національним агентством з питань запобігання корупції (НАЗК) під час обговорення проекту Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки, було виділено низку проблем у діяльності судів, прокуратури та органів правопорядку:

- Не завершені конкурсні процедури до Вищої ради правосуддя (ВРП) і Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (ВККСУ): це призводить до відсутності повноцінного складу цих важливих органів та затримки у вирішенні ключових питань судової реформи.
- Відсутність комплексного, систематизованого і всебічного опису об'єктивних характеристик професії судді: це ускладнює процес відбору та оцінювання кандидатів на посаду судді, роблячи процес менш прозорим та ефективним.
- Оцінювання суддів та кандидатів на посаду судді здійснюється без застосування чітких і прозорих критеріїв: це створює ризики суб'єктивного підходу та можливості корупційних проявів при призначенні суддів.
- Недостатня залученість громадськості до оцінки доброчесності суддів: відсутність широкої громадської участі знижує рівень довіри до процесу відбору та оцінки суддів, а також обмежує можливості для забезпечення прозорості та відкритості судової системи.

- Підстави притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності сформульовані недостатньо чітко: це ускладнює процес притягнення до відповідальності та може сприяти уникненню покарання за дисциплінарні порушення.
- Відсутність окремого органу в системі правосуддя, який здійснює дисциплінарні провадження щодо суддів: це перешкоджає ефективному та незалежному розгляду дисциплінарних справ.
- Не існує окремої процедури перевірки порушення суддею обов'язку підтвердити законність джерела походження майна: відсутність такої процедури ускладнює боротьбу з корупцією та зловживанням владою.
- Відсутня кримінальна відповідальність суддів за зловживання своїми повноваженнями: це створює правовий вакуум та обмежує можливості для ефективного притягнення суддів до відповідальності за корупційні дії.

Проблеми в органах прокуратури:

- Оцінювання якості роботи прокурорів здійснюється виставленням балів безпосереднім керівником: це не забезпечує об'єктивність результату і може сприяти корупційним проявам у системі оцінювання (Національне агентство з питань запобігання корупції, 2022).

Проблеми в органах правопорядку:

- Недостатня ефективність антикорупційних ініціатив: незважаючи на започатковані з 2011 року заходи, спрямовані на формування державної антикорупційної політики та розроблення антикорупційного законодавства, результати цих зусиль залишаються скромними. Це пояснюється, зокрема, неефективністю в боротьбі з елітарною корупцією, яка залучає високопоставлених державних службовців категорії «А».
- Проблема непокараності та «аномальне» скорочення рівня корупційних злочинів: статистичні дані свідчать про нелогічне скорочення рівня корупційних злочинів на 10 % у період 2013–2016 років, що не відповідає об'єктивним очікуванням і може бути ознакою маніпуляцій із даними. Основні фігуранти режиму, який існував до Революції Гідності, не були притягнуті до відповідальності, що підриває довіру до правоохоронної системи.
- Адміністративні правопорушення серед поліцейських: наявність значної кількості адміністративних правопорушень, пов'язаних із корупцією серед поліцейських, вказує на системні проблеми в органах правопорядку. Порушення включають невиконання вимог фінансового контролю, ігнорування конфлікту інтересів, обмеження щодо сумісництва та незаконне використання інформації, яка стала відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків.
- Проблема відсутності реалізації законодавства: є відчуття, що поліцейські та інші службові особи не усвідомлюють повноту своєї відповідальності за корупційні дії. Це може бути спричинено недоліками в системі освіти, підготовки, а також недостатньою прозорістю та контролем за дотриманням антикорупційного законодавства (Григор'єв, 2016).

Протидія корупції в судовій системі та серед правоохоронних органів є ключовим аспектом забезпечення правосуддя та правопорядку. Це вимагає комплексного підходу, який включає правові, інституційні та освітні ініціативи.

Розглянемо правові ініціативи, що сприяють протидії корупції у судовій системі та серед органів правопорядку.

ТАБЛИЦЯ 1. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ У СУДОВІЙ СИСТЕМІ ТА ОРГАНАХ ПРАВОПОРЯДКУ

Категорія	Опис аспекту протидії корупції
Заборони та обмеження для службових осіб	Не можуть використовувати своє становище для неправомірної вигоди
	Заборонено втручання в діяльність інших державних органів
	Не можуть надавати неправомірні переваги при укладанні державних контрактів
	Заборонено займатися підприємницькою діяльністю, якщо це не передбачено законом
	Не можуть отримувати подарунки, пов'язані з виконанням офіційних обов'язків, окрім особистих подарунків
	Обов'язок передати подарунки, отримані під час офіційних заходів, державному органу
	Не можуть мати в підпорядкуванні близьких осіб, що може призвести до конфлікту інтересів
Обмеження після звільнення з посад	Збереження деяких антикорупційних обмежень протягом року після звільнення
Перевірка кандидатів на посади	Проведення спеціальної перевірки кандидатів перед призначенням на посади
Фінансовий контроль	Вимоги до подання відомостей про майно, доходи, витрати та фінансові зобов'язання
Прозорість та гласність судового процесу	Важливість гласності судового процесу для забезпечення рівності та справедливості
	Обмеження на публічні висловлювання суддів про справи у провадженні
Кодекси етики	Суддя має бути прикладом неухильного додержання закону та верховенства права
	Заборона на будь-який незаконний вплив на діяльність судді, пов'язану зі здійсненням правосуддя
	Вимоги до бездоганності поведінки суддів і уникнення зовнішніх впливів
Протидія корупції в правоохоронних органах	Зобов'язання правоохоронців інформувати про будь-які прояви корупції
	Розробка ефективних стратегій та методів боротьби з корупцією на кожному рівні організації
	Формування безкорупційного середовища та створення умов для законного виконання обов'язків

Примітка: систематизовано авторами

Закон України «Про запобігання корупції» встановлює комплекс заходів для запобігання корупції в судових органах та органах правопорядку, зокрема через заборону службовим особам використовувати своє становище для неправомірної вигоди, отримувати неправомірні подарунки, займатися підприємництвом та входити до складу органів управління комерційних структур. Також передбачено спеціальні перевірки кандидатів на посади, обов'язковий фінансовий контроль, кодекси поведінки та механізми врегулювання конфлікту інтересів, що в сукупності сприяє прозорості та відповідальності в діяльності цих органів. Зокрема, у ст. 22 зазначається, що службові особи не можуть використовувати своє становище для отримання неправомірної вигоди, втручатися в діяльність інших державних органів, надавати неправомірні переваги при укладанні державних контрактів, а також займатися підприємницькою діяльністю, якщо це не передбачено законом. Також, відповідно до ст. 23, службові особи не можуть отримувати подарунки, пов'язані з виконанням їхніх офіційних обов'язків, крім особистих подарунків, що відповідають загальноприйнятим уявленням про гостинність, за умови, що їх вартість не перевищує двох прожиткових мінімумів для працездатних осіб, встановлених на 1 січня року, в якому прийнято подарунки.

Якщо подарунки отримано під час офіційних заходів, вони повинні бути передані відповідному державному органу протягом трьох днів.

Відповідно до ст. 27 службові особи не можуть мати в підпорядкуванні близьких осіб, що може призвести до конфлікту інтересів. У разі виникнення такої ситуації, вони зобов'язані вжити заходів щодо її усунення або бути переведеними на іншу посаду. Ст. 26 накладає обмеження на осіб, які звільнилися з посад у судових органах або органах правопорядку, зберігаючи деякі антикорупційні обмеження протягом року після звільнення, особливо якщо їх нова діяльність пов'язана з функціями, які вони виконували раніше (Про запобігання корупції).

Окрім національного законодавства, існує кодекс етики державних службовців, зокрема кодекс судової етики, який підкреслює необхідність протидії корупційним діянням усередині судової системи та інших правоохоронних органів.

Кодекс етики суддів установлює фундаментальні норми поведінки для суддів, які забезпечують високі стандарти чесності, незалежності, неупередженості та справедливості в судочинстві. Згідно зі ст. 1, суддя має бути не лише прикладом неухильного додержання закону та верховенства права, але й дотримуватися високих етичних стандартів для зміцнення довіри громадян у судову систему. Важливим є його незалежність, про яку зазначено у ст. 2, що забороняє будь-який незаконний вплив на діяльність судді, пов'язану зі здійсненням правосуддя, та використання посадового становища в особистих інтересах чи інтересах інших осіб.

Кодекс також акцентує на необхідності неупередженості та незалежності у прийнятті рішень. Ст. 3 та 6 вимагають від суддів докладати всіх зусиль до бездоганності своєї поведінки та виконувати професійні обов'язки, виходячи лише з фактів і правових норм. Це включає уникнення будь-яких зовнішніх впливів, стимулів, загроз чи публічної критики, що може вплинути на справедливий розгляд справ.

Разом з тим, Кодекс встановлює важливість гласності судового процесу (ст. 11) та обмежує публічні висловлювання суддів про справи, які перебувають у провадженні (ст. 12). Це забезпечує рівність і справедливість у процесі прийняття рішень, а також сприяє підтриманню авторитету судової влади та її незалежності в очах громадськості. Судді зобов'язані уникати будь-яких дій чи висловлювань, які можуть порушити ці принципи або призвести до виникнення сумнівів у їх безсторонності і неупередженості.

Відповідно до Європейського кодексу етики поліцейських, правоохоронці зобов'язані інформувати своє керівництво та інші компетентні органи про будь-які прояви корупції у їхніх рядах. Ефективні стратегії та методи боротьби з корупцією мають бути імплементовані на кожному рівні судової та правоохоронної організації (Банчук, 2013). Основна мета таких заходів полягає у забезпеченні законності та відповідальності посадових осіб у виконанні їх службових обов'язків, унеможливленні їх участі у корупційних відносинах, а також у запобіганні зовнішнім провокаціям. Важливо формувати позитивний імідж правоохоронних органів як інституцій, що активно протидіють корупції та розробляють ефективні шляхи для цього, створюючи правові та організаційні основи для такої діяльності. Все це включає розробку превентивних механізмів і правил, які допомагають усунути наслідки корупційних дій (Шатрава, 2016).

Ключовим є усвідомлення кожним правоохоронцем своєї ролі у формуванні безкорупційного середовища. Це передбачає створення умов, які сприяють чесному та законному виконанню обов'язків, а також створення перешкод для можливості їх зловживань (Банчук, 2013). Важливою також є розробка справедливих і ефективних процедур прийому на службу у судові органи та органи правопорядку, а також реалізація комплексу інформаційних та культурних заходів для залучення громадськості до процесу протидії корупції.

Розглянемо інституційні засади запобігання корупції у діяльності судів та органів правопорядку.

ТАБЛИЦЯ 2. ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ СУДІВ ТА ОРГАНІВ ПРАВОПОРЯДКУ

Категорія	Опис аспекту протидії корупції
Незалежність та прозорість	Важливість чітких та прозорих процедур призначення, звільнення та дисциплінарного притягнення, які базуються на об'єктивних критеріях та стандартах
Декларування доходів	Система декларування майна та доходів, зокрема через Єдиний державний реєстр декларацій, який веде Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК)
Внутрішній контроль та аудит	Введення механізмів внутрішнього контролю та аудиту в судовій та правоохоронній системі, які включають періодичні перевірки діяльності
Ротація кадрів	В правоохоронних органах використовується регулярна ротація кадрів для запобігання формування тісних зв'язків між співробітниками та представниками злочинного світу або бізнесу
Незалежне зовнішнє оцінювання	Незалежне зовнішнє оцінювання діяльності правоохоронних органів через аудити, громадський моніторинг та роботу з міжнародними організаціями для зменшення корупційних ризиків
Залучення громадськості	Стимулювання повідомлень про корупцію серед учасників судового процесу та працівників суду, включаючи моральні та матеріальні заохочення для громадян та гарантії кар'єрного зростання для працівників суду
Спеціалізовані суди	Створення Вищого антикорупційного суду як важливого шляху зменшення корупції, забезпечення прозорості та справедливості у судовому процесі, особливо у справах високопосадовців. Спеціалізовані суди, які розглядають справи пов'язані з корупцією, включаючи відмивання грошей

Примітка: систематизовано авторами

У сфері судочинства одним із основних механізмів протидії корупції є забезпечення високого рівня незалежності суддів. Це передбачає створення умов, при яких судді не залежать від політичного впливу, адміністративного тиску або інших форм зовнішнього втручання, які можуть спонукати до корупційних дій. Для цього важливо мати чіткі та прозорі процедури призначення, звільнення та дисциплінарного притягнення суддів, які базуються на об'єктивних критеріях та стандартах. Значну роль відіграє і система декларування майна та доходів суддів, яка дозволяє виявляти випадки незаконного збагачення та конфлікту інтересів. Прозорість фінансових звітів суддів є критичною для підвищення довіри громадян до судової системи та запобігання корупції. Також важливим є введення механізмів внутрішнього контролю та аудиту в судовій системі, які включають періодичні перевірки діяльності суддів, моніторинг судових рішень та процедур вирішення справ. Це допомагає ідентифікувати аномалії, які можуть бути ознаками корупційних дій.

Для правоохоронних органів протидія корупції передбачає створення системи, яка обмежує можливості для зловживань та встановлення неформальних взаємовідносин, що можуть сприяти корупції (Про затвердження Положення про Національну поліцію, 2015). Важливою складовою є регулярна ротація кадрів, що допомагає запобігти формуванню занадто тісних зв'язків між співробітниками і представниками злочинного світу або бізнесу. Незалежне зовнішнє оцінювання діяльності органів правопорядку, зокрема через аудити, громадський моніторинг та роботу з міжнародними організаціями, сприяє зменшенню корупційних ризиків. Це також включає систематичне вивчення та аналіз корупційних ризиків для постійного вдосконалення методів боротьби з корупцією (Центр Разумкова, 2015).

Запобігання корупції в органах державної влади є важливим аспектом підвищення ефективності управління та зміцнення довіри громадян до державних інституцій. Однією з ключових ініціатив у цьому контексті є *впровадження спеціальної перевірки*, яка детально регулюється статтею 57 Закону України «Про запобігання корупції».

Спеціальна перевірка, відповідно до ст.57 Закону України «Про запобігання корупції» є важливою процедурою, яка здійснюється для визначення відповідності кандидата вимогам до певної посади. Вона проводиться на основі письмової згоди особи, претендуючої на

зайняття посади, і має завершитися у межах двадцяти п'яти календарних днів з моменту надання такої згоди. Відмова особи від надання згоди на проведення перевірки автоматично призводить до неможливості розгляду її кандидатури на посаду.

Перевірка включає збір і аналіз документації та інформації про кандидата. Документи, які зазвичай подаються, охоплюють особисті дані, освіту, військовий облік, медичні довідки, інформацію про наявність корпоративних прав або судимості, а також інші релевантні дані. Порядок проведення перевірки та форма згоди визначаються Кабінетом Міністрів України. Запит на перевірку інформації від органу, у якому особа претендує на посаду, надсилається до відповідних державних органів не пізніше наступного дня після отримання згоди.

Результати спеціальної перевірки використовуються для остаточного рішення щодо призначення кандидата на посаду. Цей процес дозволяє забезпечити відповідність особи вимогам державної служби або іншої важливої ролі, з метою уникнення призначення осіб з можливими юридичними, медичними чи іншими проблемами, що можуть негативно вплинути на виконання службових обов'язків.

Судді мають обов'язок щороку *подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування* до Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК), відповідно до сьомого розділу Закону України «Про запобігання корупції». Ці декларації реєструються у Єдиному державному реєстрі, який веде НАЗК і який є доступним для загального огляду. НАЗК проводить перевірку поданих декларацій. Несвоєчасне подання, не подання або подання неправдивої (включно з неповною) інформації в деклараціях вважається дисциплінарним порушенням. Також існує адміністративна та кримінальна відповідальність за такі дії згідно з Кодексом України про адміністративні правопорушення та Кримінальним кодексом України. Під час свого візиту в Україну, експерти групи GRECO дізналися, що в березні 2017 року всі судді, крім семи, подали свої майнові декларації, а НАЗК ініціювало 15 кримінальних справ проти суддів за неподання декларацій або за подання декларацій з недостовірною інформацією.

Суддя може бути тимчасово відсторонений від виконання своїх обов'язків за рішенням Вищої ради правосуддя у рамках застосування дисциплінарного стягнення, під час кваліфікаційної оцінки, або у зв'язку з притягненням до відповідальності.

Загалом, стратегія строгого *фінансового контролю за майновим* станом суддів здійснюється Національним агентством з питань запобігання корупції (НАЗК) та Вищою кваліфікаційною комісією суддів України. Ці органи зобов'язані детально перевіряти, наскільки електронні декларації суддів відображають їхній реальний майновий стан. Результати журналістських розслідувань щодо статків суддів мають бути взяті до уваги правоохоронними органами.

Існує спеціальна кримінологічна стратегія, яка передбачає участь громадськості в антикорупційній роботі. Ця стратегія передбачає активізацію антикорупційних громадських організацій та окремих громадян у боротьбі з корупцією в судовій системі. Держава та керівництво судів мають стимулювати повідомлення про корупцію серед учасників судового процесу та працівників суду, таких як судді, помічники суддів, секретарі тощо. Стимули можуть включати моральні та матеріальні заохочення для громадян, а також гарантії кар'єрного зростання для працівників суду.

Ця пропозиція може здатися нестандартною для українського менталітету, але вона відповідає міжнародній практиці, як у США, Китаї, Сінгапурі. Стратегія формування сприйняття корупції як запобіжного заходу включає створення відповідного мікроклімату в суддівському середовищі, де морально засуджуються будь-які зловживання. Ця стратегія може бути менш ефективною при високому рівні корупції, але її ефективність зростатиме з активізацією інших антикорупційних заходів.

Окремої уваги заслуговує стратегія зменшення можливостей для корупційних злочинів у судовій системі. Ця стратегія включає заходи обмеження корупційних практик, такі як встановлення відеокамер у кабінетах суддів (на прикладі Грузії), посилення інформаційної безпеки під час розподілу справ, електронна реєстрація кореспонденції, обов'язкова передача матеріалів до електронного архіву, та внесення усіх рішень до Єдиного державного реєстру судових рішень.

Таким чином, ефективне запобігання корупції в судовій системі потребує використання різноманітних загальних та спеціальних кримінологічних стратегій (Вищий антикорупційний суд, 2024).

Створення Вищого антикорупційного суду є ще одним важливим шляхом зменшення корупції в Україні, що здобуло підтримку як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях. Експерти та громадськість вважають цей крок особливо значущим у контексті посилення антикорупційних заходів після Революції гідності, адже до цього моменту не було засуджено жодного високопосадовця за корупційні злочини. В інтерв'ю, які були проведені в Україні, респонденти акцентували на ефективності роботи НАБУ та САП, вказуючи на те, що ці органи ініціювали численні кримінальні провадження проти високопосадовців. Однак, процес притягнення до відповідальності зупинявся на етапі судового розгляду.

Деякі респонденти звинувачували у цьому суди, тоді як інші наголошували на недостатній підготовці суддів першої інстанції, які розглядають корупційні справи високопосадовців, відзначаючи відсутність необхідної спеціалізації та вразливість суддів у непередбачуваних політичних та професійних умовах.

Експерти одностайно підтримують думку про необхідність антикорупційного суду та отримання результатів у кримінальних справах проти високопосадовців. Затримка у цьому процесі вважається неприйнятною для принципів правосуддя та відправляє тривожні сигнали як діючим посадовцям, так і суспільству, яке після Євромайдану має високі очікування. Експерти також зазначають, що створення спеціалізованих антикорупційних судів є винятковим заходом, що рідко вживається країнами-членами GRECO. Згідно з висновком Консультативної ради європейських суддів, спеціалізовані суди мають бути створені лише у разі необхідності через складність законодавства або фактів, а також для забезпечення належного адміністрування правосуддя.

У контексті України, з огляду на складні схеми та фінансові перекази, що часто супроводжують корупційні злочини високопосадовців, існує явна потреба в спеціалізованих суддях. Тому, на перехідний період, створення спеціалізованого суду, як передбачено Законом України «Про судоустрій і статус суддів», може бути обґрунтованим. Однак, важливо забезпечити, щоб інституційна структура та процес призначення суддів не порушували єдності судової системи. Також слід урахувати, що антикорупційний суд може розглядати справи, пов'язані з корупцією, такі як відмивання грошей, коли предметом відмивання були кошти, отримані з корупційних дій.

Як і в випадку будь-якого судді, вкрай важливо забезпечити, що спеціалізовані судді для розгляду корупційних справ високопосадовців призначаються за прозорою процедурою, заснованою на об'єктивних критеріях, і належним чином захищені від недоречного зовнішнього, зокрема політичного, впливу та зазіхань на їхню незалежність і безпеку. Згідно з висновком Консультативної ради європейських суддів, спеціалізовані судді завжди мають залишатися частиною єдиної судової системи, відповідати стандартам незалежності і неупередженості, мати рівний статус з іншими суддями і не допускати зниження якості правосуддя.

Розглянемо освітні заходи запобігання корупції у діяльності судів та органів правопорядку.

ТАБЛИЦЯ 3. ОСВІТНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ СУДІВ ТА ОРГАНІВ ПРАВОПОРЯДКУ

Категорія	Опис аспекту протидії корупції
Антикорупційна пропаганда	Пропаганда орієнтована на широку аудиторію і передбачає загальний рівень подання інформації без зворотнього зв'язку
Антикорупційна освіта	Надання достовірної інформації про корупцію, її форми, причини, наслідки, методи боротьби та запобігання
Взаємодія з громадськістю	Стимулювання повідомлень про корупцію серед учасників судового процесу та працівників суду
Спеціалізована підготовка	Детальні вимоги та процедури відбору кандидатів, зокрема для суддів Верховного Суду та апеляційних судів

Антикорупційна пропаганда та освіта становлять одні з основних елементів антикорупційної політики, і в даний час вони активно розвиваються. Без формування у суспільстві відмови від корупції, без створення антикорупційного менталітету та формування громадської думки, яка виступає проти корупційних проявів, неможливо проводити ефективну роботу по протидії корупції та її запобіганню.

Цей напрямок зазначається як в антикорупційній стратегії, так і в спеціальному Законі України «Про запобігання корупції». Він включає два основних аспекти: антикорупційну пропаганду, яка полягає в формуванні через мас-медіа та інші джерела інформації про корупційні злочини та їх вплив на суспільство, та формуванні негативного ставлення до корупції як до неприйнятного явища. Другий аспект – антикорупційна освіта, яка є спеціалізованою професійною діяльністю, що передбачає надання достовірної інформації про корупцію, її форми, причини та наслідки, а також про методи боротьби та запобігання корупції та суб'єкти, які займаються цією діяльністю.

Обидва напрямки залежать від інформації. Ця особливість є ключовою і підкреслює важливість достовірності та офіційного характеру розповсюджуваної інформації, яка має бути перевіреною та доступною для громадськості.

4. Discussion

Якщо говорити про пропаганду, то ця діяльність не має персоніфікованого характеру, орієнтована на широку аудиторію, передбачає загальний рівень подання інформації і не включає зворотній зв'язок. Засобами пропаганди можуть слугувати мас-медіа, соціальна реклама, публічні лекції, інформаційні кампанії про відомі корупційні випадки, виступи спеціалістів у навчальних закладах, на телебаченні, у ЗМІ тощо. Пропаганда сприяє поширенню і закріпленню думки про неприйнятність корупційних форм поведінки у суспільстві і має стати елементом освіти, що формує світогляд, вільний від корупції.

Щодо антикорупційної освіти, ця діяльність є більш цілеспрямованою і професійною. Головна мета антикорупційної освіти полягає в підготовці професіоналів для роботи в антикорупційних органах, підвищенні правової та соціальної культури, вихованні неприйняття корупції та доступу до достовірної інформації про корупцію. Антикорупційна освіта проводиться через спеціальні курси у навчальних закладах, підтримувані методичними рекомендаціями і учбовими курсами від владних органів і навчальних установ.

Крім того, пропаганда і освіта є ключовими напрямами для взаємодії з громадянським суспільством у боротьбі з корупцією. Ці напрями є вкрай важливими і без них неможливо ефективно протидіяти корупції.

Сьогодні можна відзначити численні освітні практики у сфері боротьби з корупцією, включно з проведенням семінарів, лекцій, форумів, зустрічей, круглих столів, на яких обговорюються питання антикорупційної діяльності. Існують освітні центри і структурні підрозділи в установах, підприємствах та організаціях, які спеціалізуються на навчанні та консультаціях з антикорупційних питань.

У контексті протидії корупції в судовій системі, освіта суддів в Україні передбачає детальні вимоги та процедури відбору кандидатів. Громадянин України, який претендує на посаду судді, має бути не молодшим за тридцять років, мати вищу юридичну освіту і не менше п'яти років стажу в правовій сфері. Також кандидати повинні відповідати високим моральним стандартам, бути компетентними, доброчесними і володіти державною мовою.

Особи з непогашеною судимістю, звільнені з посади судді за серйозні дисциплінарні проступки або порушення юридичних обов'язків, не можуть претендувати на суддівську посаду. Для суддів Верховного Суду встановлені додаткові критерії, такі як мінімум десять років досвіду в судочинстві, науковій роботі або адвокатській діяльності, тоді як суддя апеляційного суду має мати не менше п'яти років суддівського стажу (Романов, 2017).

Процес призначення суддів розпочинається з оголошення добору кандидатів Вищою кваліфікаційною комісією суддів (ВККС). Комісія перевіряє відповідність кандидатів законодавчим вимогам, проводить анонімне тестування для оцінки знань, мовних навичок і

морально-психологічних якостей. Результати тестування публікуються на офіційному сайті ВККС. Далі кандидати проходять спеціальну перевірку, під час якої ВККС збирає інформацію про кандидатів з різних джерел. Ця інформація може включати відомості від фізичних і юридичних осіб, а також результати перевірки статків і сімейних зв'язків кандидата, які також оприлюднюються. У разі виявлення даних, що свідчать про невідповідність кандидата встановленим критеріям, ВККС може припинити його участь у відборі.

Кандидати, які успішно пройшли всі попередні етапи, навчаються протягом дванадцяти місяців у Національній школі суддів України. Завершується підготовка кваліфікаційним іспитом, оцінюваним ВККС з допомогою Громадської ради доброчесності, що складається з представників громадських об'єднань, науковців, адвокатів, журналістів. Цей іспит оцінює теоретичні знання та професійну підготовку кандидатів, а також їх здатність виконувати суддівські обов'язки.

Результати кваліфікаційного іспиту є підставою для рішення ВККС про призначення або відмову кандидату у праві стати суддею. Незгодні з рішенням ВККС кандидати можуть оскаржити його в адміністративному порядку. Успішно склавши іспит кандидати включаються до резерву на заміщення вакантних посад суддів, з розміщенням інформації про їх рейтинг на сайті ВККС (Романов, 2017).

Таким чином, протидія корупції у суддів та органів правопорядку вимагає цілісного підходу, який включає посилення законодавства, підвищення прозорості, вдосконалення професійної підготовки та активне використання технологічних рішень для забезпечення ефективної боротьби з корупційними явищами в цих важливих сферах (Transparency International Ukraine, 2024).

5. Conclusion

Протидія корупції в судовій системі та серед органів правопорядку є ключовим аспектом забезпечення правосуддя та правопорядку. Це вимагає комплексного підходу, який включає правові, інституційні та освітні ініціативи.

Враховуючи аналіз нормативно-правового регулювання та кодексів етики, ефективність протидії корупції у судовій системі та серед правоохоронних органів забезпечується через комплекс заходів: заборони та обмеження для службових осіб щодо використання свого становища для неправомірної вигоди, отримання подарунків, зайняття підприємницької діяльності та взаємодії з близькими особами, які можуть призвести до конфлікту інтересів, встановлюють чіткі рамки дій. Важливими є також перевірка кандидатів на посади, фінансовий контроль, прозорість судового процесу, встановлення кодексів етики, що вимагають від суддів та правоохоронців бездоганності поведінки та активної участі у формуванні безкорупційного середовища. Обмеження, що залишаються після звільнення, забезпечують дотримання антикорупційних стандартів і в майбутньому.

Інституційні засади запобігання корупції у діяльності судів та органів правопорядку базуються на принципах незалежності, прозорості, внутрішнього контролю та активної участі громадськості. Чіткі та прозорі процедури призначення, звільнення та дисциплінарного притягнення, базовані на об'єктивних критеріях, встановлюють фундамент для незалежності суддів та правоохоронців, водночас забезпечуючи справедливість у судочинстві. Система декларування доходів через Єдиний державний реєстр декларацій допомагає виявляти конфлікти інтересів та незаконне збагачення, підвищуючи рівень довіри до суддів і правоохоронців. Залучення громадськості через стимулювання повідомлень про корупцію та заохочення відкритості процесу сприяє підвищенню прозорості та забезпечує більшу залученість громадян у боротьбу з корупцією.

Освітні заходи є ключовим елементом стратегії запобігання корупції у діяльності судів та правоохоронних органів, спрямовані на формування антикорупційної свідомості, виховання доброчесності та підвищення професійної компетентності. Антикорупційна освіта, у свою чергу, забезпечує глибоке знання про корупцію, її форми, причини та наслідки, обізнаність про методи боротьби та запобігання, що включає спеціалізовані курси та програми підготовки для суддів та правоохоронців.

References

Банчук О.А. (2013). Статус поліції: міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство. Київ: Москаленко О.М., 588 с.

Вищий антикорупційний суд (2024). Запобігання і протидія корупції. URL: https://hcac.court.gov.ua/hcac/pokazniki-diyalnosti/anti-corruption/

Григор'єв Р.Г. (2016). Кримінологічна характеристика прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою та заходи запобігання їм в Україні. Харків, 20 с.

Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n573

Мін'юст України. Запобігання корупції в органах державної влади шляхом проведення спеціальної перевірки: Роз'яснення від 28.08.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0029323-12#Text

Національне агенство з питань запобігання корупції (2022). Справедливий суд, прокуратура та органи правопорядку: НАЗК презентувало новий розділ Державної антикорупційної програми. НАЗК. URL: https://nazk.gov.ua/uk/spravedlyvyj-sud-prokuratura-ta-organy-pravoporyadku-nazk-prezentuvalo-novyj-rozdil-derzhavnoyi-antykoruptsijnoyi-programy/

Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877 «Про затвердження Положення про Національну поліцію». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-п.

Романов М.В. (2017). *Основні засади запобігання корупції*. Харків. ТОВ «Видавництво «Права людини», 70-71.

Центр Разумкова (2015). Концептуальні підходи до реформування МВС у контексті загальнонаціонального плану реформ: інформаційно-аналітичні матеріали до Круглого столу (м. Київ, 16 квіт. 2015 р.). Київ, 2015. 56 с.

Шатрава С.О. (2016). *Теорія і практика запобігання корупції в органах Національної поліції України*: адміністративно-правове дослідження: монографія. Харків: Діса плюс, 439 с.

Transparency International Ukraine (2024). Офіційний сайт. URL: http://ti-ukraine.org

ДЕРЖАВНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ПОТЕРПІЛИХ ВІД НАСИЛЬНИЦЬКИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЯК ВИД НАДАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ

STATE GUARANTEES OF RIGHTS FOR VICTIMS OF VIOLENT CRIMINAL OFFENSES AS A FORM OF STATE SOCIAL ASSISTANCE

Olena Ivanii

Department of Law and Public Administration
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko
e-mail: elena@sspu.edu.ua
ORCID: 0000-0003-3967-7900

Yurii Senko

Research Institute of History, Law and International Relations
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko
ORCID: 0009-0007-9487-6052

Анотація
Стаття аналізує державні гарантії для потерпілих від насильницьких кримінальних правопорушень в Україні, розглядаючи їх як особливий вид соціальної допомоги. Метою дослідження є оцінка ефективності існуючих заходів та розробка рекомендацій для їх покращення згідно з європейськими стандартами. Дослідження виявило, що правові, економічні, організаційні та соціальні гарантії в Україні є недостатньо ефективними. Юридичні механізми часто не забезпечують необхідного рівня безпеки, а економічні гарантії стикаються з бюрократичними перепонами. Встановлено, що практична допомога жертвам часто є недостатньою, що включає відсутність адекватної психологічної, медичної та юридичної підтримки. Для підвищення ефективності захисту потерпілих пропонується вдосконалити законодавство, забезпечити доступ до кваліфікованих послуг та розробити механізми для забезпечення їх безпеки в домашніх умовах.
Ключові слова: державні гарантії, потерпілі, насильницькі кримінальні правопорушення, соціальна допомога, захист прав.

Abstract
The article analyzes state guarantees for victims of violent criminal offenses in Ukraine, considering them as a special type of social assistance. The aim of the study is to assess the effectiveness of existing measures and develop recommendations for their improvement in line with European standards. The study found that legal, economic, organizational and social guarantees in Ukraine are not effective enough. Legal mechanisms often do not provide the required level of security, and economic guarantees face bureaucratic obstacles. It was found that practical assistance to victims is often insufficient, including the lack of adequate psychological, medical and legal support. To improve the effectiveness of victim protection, it is proposed to improve legislation, ensure access to qualified services and develop mechanisms to ensure their safety at home..
Keywords: state guarantees, victims, violent criminal offenses, social assistance, rights protection.

1. Introduction

Захист прав потерпілих від насильницьких кримінальних правопорушень займає важливе місце у політиці розвинених країн світу. Визнання основних прав і свобод людини накладає на державу обов'язок формувати ефективну політику не тільки у сфері правового захисту, але й у площині соціального забезпечення. Це включає створення комплексних програм

підтримки жертв насильства, забезпечення їхніх прав на відновлення, компенсацію та інтеграцію у соціум. Такий підхід демонструє визнання державою своєї ролі як гаранта безпеки та стабільності в житті своїх громадян.

Особливо актуальним це стає у контексті насильства у сім'ї, яке торкається жінок, чоловіків та дітей. Статистика показує, що сімейне насильство є однією з найпоширеніших форм насильства у світі, а його наслідки впливають на всі аспекти життєдіяльності потерпілих. Розвинені країни вживають цілеспрямованих заходів для захисту та підтримки жертв, включаючи правову допомогу, психологічну підтримку, фінансову допомогу та інші соціальні сервіси, що сприяють їхньому відновленню та соціальному реінтегруванню.

Проте, у країнах зі слабкою економікою цій проблемі надається недостатньо уваги, що, більшою мірою, пов'язано з тим, що будь-які державні заходи потребують значного фінансування. Обмежені бюджетні можливості часто призводять до недостатності програм соціальної підтримки, а також до відсутності ефективних механізмів захисту прав жертв. Це ускладнює процес їх відновлення та реінтеграції в суспільство, залишаючи їх відчувати себе ізольованими та беззахисними перед обличчям кривдників.

Одним із ключових аспектів вирішення цієї проблеми є реформування законодавчої бази. Необхідно привести нормативні документи у відповідність із сучасними вимогами захисту прав людини, починаючи з Кримінального кодексу та, закінчуючи спеціалізованими законами, що регулюють надання соціальних гарантій. Це дозволить створити єдиний правовий простір для ефективного реагування на насильницькі кримінальні правопорушення та забезпечення державних гарантій соціальної допомоги потерпілим, започатковуючи шлях до їхнього захисту та підтримки на національному рівні.

2. Materials and Methods

Питання державних гарантій прав потерпілих від насильницьких кримінальних правопорушень, як виду надання державної соціальної допомоги, не є достатньо висвітленим у науковій літературі. Хоча правова база захисту потерпілих від домашнього насильства та інших насильницьких злочинів в Україні досить розвинена, академічні та практичні дослідження з насильницьких кримінальних правопорушень є фрагментарною та розрізненою.

Вивчаючи тему, помітно, що такі дослідники як С.Є. Абламський (2015), надають глибокий аналіз юридичних аспектів захисту прав і законних інтересів потерпілих у кримінальному провадженні. Автор концентрується на проблемах існуючого законодавства та на необхідності його удосконалення, вказуючи на чітку потребу в систематизації правових норм. З іншого боку, колектив авторів під загальною редакцією О.А. Банчука (Банчук та ін., 2015) детально розглядає питання відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких злочинів, звертаючи увагу на європейські стандарти і зарубіжне законодавство. Дослідження Л. Єрмоленко та Т.Д. Кондратенко (2023) фокусується на судовій практиці відшкодування шкоди від домашнього насильства. Автори висвітлюють реальні кейси та рішення, які можуть бути взірцем для формулювання більш чітких та ефективних механізмів правового захисту потерпілих. О.О. Кочемировська та Г.О. Христова (2011) додають важливий аспект міжнародного досвіду у стандартах надання соціальних послуг особам, що постраждали від насильства в сім'ї. Їхній аналіз та рекомендації можуть бути корисними для удосконалення української системи соціальної допомоги. Профільні дослідження від С. Нефьодова (2017) і групи авторів під редакцією В. Човгана (Орлеан та ін., 2020) засвідчують наявність наукового інтересу до теми прав потерпілих та аналізують їх через призму державних гарантій та міжнародних стандартів.

Національна спілка адвокатів (НААУ, 2020) висловлює зауваження та пропозиції до законопроекту про відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень, що підкреслює активну участь професійних юридичних спільнот в процесі правових реформ.

Використання матеріалів, які включають публікації у сучасних інтернет-виданнях, дозволяє доповнити традиційні наукові джерела сучасними даними та відгуками на актуальні законодавчі ініціативи.

Попри велику кількість літератури, відчувається нестача систематизованого матеріалу з висвітлення соціальних гарантій держави у захисті потерпілих від насильницьких кримінальних правопорушень. З цією метою, використовуючи різні методи наукового пізнання, було проаналізовано, погруповано, систематизовано інформацію та подано її у світлі державних гарантій прав потерпілих від насильницьких кримінальних правопорушень. Важливим кроком у цьому напрямку може стати впровадження цілісних підходів до оцінки потреб потерпілих та удосконалення соціальних програм і послуг.

Мета статті – систематизувати інформацію щодо державних гарантій України у вигляді соціальних послуг, виділення ключових проблем та напрямів вирішення.

3. Results

Досліджуючи державні гарантії прав потерпілих від насильницьких кримінальних правопорушень як вид надання державної соціальної допомоги, зосередимося на визначенні суті державних гарантій.

Як зазначає Нефьодов С. (2017) державні гарантії – це зобов'язання держави, закріплені у правових актах, що вона вживатиме всіх необхідних заходів для забезпечення певних прав та свобод громадян. Ці гарантії виступають як інструменти реалізації конституційних норм та захисту основоположних прав людини і громадянина.

Види державних гарантій включають:

- юридичні гарантії: норми права, які забезпечують захист прав та свобод особи. Це може включати законодавчі акти, які регулюють процедури, права на судовий захист та інші аспекти юридичного захисту;
- економічні гарантії: забезпечення мінімальних стандартів життя, включно з правом на працю, соціальний захист від безробіття, гарантії мінімальної зарплати та інші економічні засоби підтримки населення;
- організаційні гарантії: створення інституцій та органів, які забезпечують реалізацію та захист прав громадян, наприклад, омбудсмени, правозахисні організації, незалежні судові системи;
- соціальні гарантії: включають різні форми державної підтримки, такі як пенсії, допомога на дітей, соціальне страхування, допомога у разі хвороби та інші соціальні виплати, що забезпечують основні життєві потреби громадян.

Державні гарантії прав потерпілих від насильницьких кримінальних злочинів включають весь зазначений вище перелік. Однак, проблема надання гарантій починається з самих основ – визначення предмета проблеми. На сучасному етапі відсутнє чітке законодавче визначення насильницького кримінального злочину в чинному нормативно-правовому арсеналі.

У сфері кримінальної науки існують різні думки щодо того, які злочини мають бути класифіковані як насильницькі. Деякі науковці аргументують, що насильницькі злочини мають включати лише ті, що безпосередньо націлені на особу. Інші додають до цієї категорії злочини, основним об'єктом яких є не тільки особа, але й інші об'єкти, такі як розбій чи вимагання. Є думка, що термін «насильницький злочин» слід замінити на «агресивний злочин», оскільки це поняття ширше та охоплює злочини, пов'язані з нанесенням шкоди не лише особі, а й іншим об'єктам. Існує також підхід, який об'єднує насильницьку злочинність з агресивною поведінкою, використовуючи термін «агресивно-насильницька» (Шум, 2021). Аналізуючи різні підходи до визначення «насильницького злочину», можна виокремити основні характерні риси цієї категорії злочинів:

1. Спосіб вчинення злочину передбачає використання фізичного чи психологічного насильства або погрози його застосування стосовно жертви.

2. Результатом насильницького злочину є завдання смерті, тілесних ушкоджень або психічної шкоди.

3. Вчинок (дія або бездіяльність) є передбаченим Кримінальним кодексом України.

4. Діяння має умисний характер, зокрема прямий умисел (Шум, 2021).

Проект Закону про компенсацію шкоди жертвам насильницьких кримінальних злочинів No 3149, запропонований у 2020 році (далі Проект), мав потенціал для розв'язання цієї проблематики (Проект Закону про відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень…, 2020).

Згідно з проектом:

«*насильницький кримінальний злочин — це умисне діяння, яке має суспільну небезпеку, передбачене Кримінальним кодексом України і призводить до серйозного тілесного ушкодження або смерті потерпілого, а також діяння проти статевої свободи та недоторканності або вчинене стосовно дитини, що призводить до фізичного або психологічного насильства над жертвою*».

У свою чергу жертва насильницького кримінального злочину – це фізична особа, якій було завдано шкоди через насильницький кримінальний злочин.

Однак даний законопроект так і не був прийнятий, а тому питання залишилось нерегульованими нормативно зі всіма наслідками у вітчизняному правовому вимірі.

Право потерпілих від насильницьких кримінальних правопорушень на правову допомогу є важливим аспектом забезпечення їхніх прав та доступу до справедливості, яка встановлена у всьому цивілізованому світі. Це право закріплено в різних міжнародних документах, зокрема в статті 13 Директиви ЄС (Directive 2012/29/EU), яка зобов'язує держави забезпечувати потерпілим *безоплатні юридичні консультації* та послуги з представництва в суді без надмірних бюрократичних перешкод. Потерпілі повинні бути інформовані про умови доступу до правової допомоги з самого початку їх взаємодії з владою.

Українським законодавством також передбачається гарантування прав потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень. Згідно зі статтею 59 Конституції України, кожному гарантовано право на професійну правничу допомогу. *Потерпілий може бути представлений адвокатом*, повноваження якого підтверджені свідоцтвом та ордером чи договором. З 2012 року в кримінальному процесі діє монополія адвокатури на представництво інтересів потерпілого, включаючи збір доказів та оскарження дій слідства. Адвокат має всі права потерпілого, окрім надання пояснень та показань. Потерпілий може й відмовитися від послуг адвоката на будь-якому етапі процесу. В окремих випадках потерпілі мають право на безоплатну вторинну правову допомогу за умови належності до відповідних категорій, таких як малозабезпеченість, інвалідність, домашнє насильство.

За українським законодавством, судді не можуть враховувати свідчення, які були дані потерпілими прокурорам чи слідчим під час досудового розслідування, в своїх вироках. Якщо потерпілий відмовляється повторити свої свідчення в суді, обвинувачений може отримати виправдувальний вирок. Така система створює ризик використання підозрюваними або обвинуваченими фізичного насильства або погроз щодо потерпілих, щоб ті відмовилися від давання свідчень. Якщо потерпілий відмовляється свідчити, попередні свідчення втрачають своє юридичне значення.

Щодо збору доказів насильницького правопорушення, то у Директиві ЄС визначено ряд прав для потерпілих, але на практиці їх залучення до розслідування часто обмежене. Сторона обвинувачення не завжди ефективно використовує можливості для співпраці з потерпілим. Зазвичай, потерпілих залучають лише до допитів та слідчих експериментів, хоча було б корисно включати їх і в інші слідчі дії, де їхня участь не є обов'язковою, але може бути корисною. В Україні ж багато потерпілих не використовують всі можливості, які дає їм кримінально-процесуальне законодавство України, стосовно збору доказів. Особливо це стосується тих, хто не має адвоката. Вони не беруть активної участі в розслідуванні та не збирають докази самостійно. Тоді як потерпілі, які представлені адвокатами, зазвичай збирають принаймні деякі докази власноруч.

Щодо оскарження рішень органу досудового розслідування та прокурора, Рекомендація Ради Європи та Директива ЄС зазначають, що потерпілі мають право оскаржувати відмови у

розслідуванні злочинів або рішення про нездійснення кримінального провадження (Орлеан та ін., 2020).

Згідно з кримінально-процесуальним кодексом України, потерпілі також можуть оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність слідчого та прокурора. Основні рішення, які потерпілі можуть оскаржити під час досудового розслідування, включають невнесення відомостей про злочин до Єдиного реєстру досудових розслідувань, нездійснення обов'язкових процесуальних дій, зупинення досудового розслідування, закриття кримінального провадження, відмову у визнанні особи потерпілим, рішення, дії чи бездіяльність при застосуванні заходів безпеки.

Скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора розглядаються слідчим суддею протягом 72 годин або 5 днів для скарг на рішення про закриття кримінального провадження. У розгляді обов'язково беруть участь потерпілий або його адвокат. У результаті розгляду скарги можуть бути скасовані рішення слідчого чи прокурора, прийняте зобов'язання про припинення дій, виконання певної дії або відмова у задоволенні скарги (Орлеан та ін., 2020).

Організаційні гарантії. Відповідно до Європейського законодавства основною організаційною вимогою до реалізації державної гарантії є створення безпечних умов для постраждалих внаслідок насилля.

Принцип безпеки у захисті постраждалих від насилля включає:

- пріоритет безпеки та конфіденційності: безпека жертв є пріоритетнішою за реабілітацію, із захистом їхньої конфіденційності, включно з таємницею місця перебування;
- зупинення насильства: переривання насильства є головним завданням, що має важливіше значення ніж будь-які інші аспекти;
- захист дітей: активні зусилля для захисту дітей, залучених до сімейного насильства, включаючи співпрацю з соціальними та правоохоронними службами;
- одностатеві притулки: надання притулків для осіб однієї статі, особливо для жінок і дітей.
- співпраця служб: інтеграція зусиль правоохоронців, медиків, соціальних та судових органів для забезпечення безпеки постраждалих;
- корекція поведінки кривдників: програми корекції для осіб, що вчиняють насильство, без фінансування за рахунок коштів для допомоги жертвам.

Українське законодавство не виокремлює осіб, які потребують особливої підтримки та захисту через високий ризик залякування чи помсти. Воно передбачає уніфіковані процедури захисту для всіх учасників кримінального процесу, включаючи потерпілих, без спеціальних категорій залежно від ризику. Законодавство передбачає перелік заходів безпеки для захисту потерпілих і свідків від загроз їхньому життю та здоров'ю, але не передбачає проактивних дій для своєчасного визначення ризиків і потреб потерпілих у захисті.

Як результат, захист потерпілих не часто застосовується на практиці. Основні причини – недостатньо чіткі законодавчі механізми, погане матеріально-технічне забезпечення правоохоронних органів і судів, низький рівень підготовки кадрів та відсутність системного підходу до захисту потерпілих. У результаті, потерпілі часто не відчувають себе захищеними і не можуть розраховувати на ефективний захист своїх прав. Це призводить до втрати довіри до діяльності правоохоронних органів і функціонування системи правосуддя.

Економічні гарантії. У процесі укладення прокурором угоди про визнання винуватості, згідно зі статтями 470 та 472 Кримінального процесуального кодексу України, не враховуються важливі для потерпілих аспекти. Це стосується гарантій дотримання їх прав, зокрема, визначення розміру шкоди, встановлення строків для її відшкодування, а також перелік дій, не пов'язаних з відшкодуванням шкоди, які підозрюваний або обвинувачений мають виконати на користь потерпілого. Також у законодавстві не передбачено можливості для потерпілих ініціювати скасування угоди про визнання винуватості. Для отримання компенсації, потерпілому необхідно подати цивільний позов і чекати на виконання судового

рішення про відшкодування шкоди, що часто стикається з проблемами в реалізації (Орлеан та ін., 2020).

Законодавча база економічних гарантій дещо краща відносно домашнього насильництва. Українське законодавство через «Закон про запобігання та протидію домашньому насильству» встановлює, що особи, які вчинили домашнє насильство, несуть матеріальну відповідальність. Згідно зі статтею 30 цього закону, жертва має право на компенсацію як матеріальних, так і моральних збитків, спричинених домашнім насильством. Детальніше процедура відшкодування матеріальних збитків описана в статті 1166 Цивільного кодексу України. Тут зазначено, що збитки, завдані незаконними діями, підлягають відшкодуванню в повному обсязі.

Для того, щоб отримати компенсацію за завдані збитки, потерпілий мусить довести кілька аспектів: протиправність дій (дії були незаконними), вину (особа або умисно завдала шкоди, або не зробила нічого для того, щоб запобігти завданню шкоди), сам факт збитків, а також наявність прямого зв'язку між діями кривдника та наслідками, які ці дії спричинили. Це правило застосовується до відшкодування матеріальних збитків (Єрмоленко, & Кондратенко, 2023).

Відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень було ініційовано в рамках проекту Закону «Про відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень». Так, стаття 4 проекту закону зазначала, що право на відшкодування шкоди мають громадяни України, особи без громадянства, що постійно проживають на території України, громадяни держав-учасниць Європейської конвенції про компенсацію збитків жертвам насильницьких злочинів 1983 року, а також громадяни держав - членів Ради Європи, які мають посвідку на постійне проживання в Україні. Відшкодування здійснюється за насильницькі кримінальні правопорушення, скоєні на території України, а для громадян України також за кордоном, якщо держава не є учасником згаданої конвенції.

Відповідно до статті 5, потерпілий має право на відшкодування шкоди у зв'язку з втратою заробітку через шкоду здоров'ю, а також витрати на медичні послуги, лікарські засоби та медичні вироби. У разі смерті потерпілого, близькі родичі мають право на компенсацію витрат на лікування та/або поховання. Якщо потерпілий перебуває у критичному стані, відшкодування проводиться негайно, і заяву можуть подати потерпілий, його близькі або представник медичного закладу. Отримання заявником відповідно до цього Закону відшкодування не позбавляє його права звернутися до суду для відшкодування частини шкоди, яка не покривається законодавчо визначеною сумою.

Стаття 6 визначає, що мінімальний розмір відшкодування не може бути нижчим за 40% від прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого на 1 січня відповідного року. Якщо розмір заявленої суми виявиться меншим за мінімальний, виплата не проводиться. У випадку звернення кількох заявників, відшкодування здійснюється пропорційно до розміру заявленої та підтвердженої суми кожним з них. Розмір шкоди може бути зменшено з урахуванням соціальних виплат, страхових виплат та компенсацій від особи, що вчинила злочин. Якщо потерпілий не може надати докази завданої шкоди, виплачується 40% від мінімального розміру встановленої виплати. Сума, вказана у рішенні суду, є обов'язковою для виплати відповідно до цього Закону.

Також встановлюються ставки збору на відшкодування шкоди, завданої насильницькими кримінальними правопорушеннями, залежно від ступеня тяжкості вчиненого злочину. Вони коливаються від 0,2 прожиткового мінімуму для кримінального проступку до 0,6 прожиткового мінімуму для особливо тяжкого злочину (Проект Закону про відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень…, 2020).

Національна асоціація адвокатів України внесла свої зауваження та пропозиції до проєкту закону No3892, який називається «Про відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень». Після правового аналізу цього законопроекту, проведеного Комітетом з кримінального права та процесу НААУ, організація вважає, що прийняття цього закону допоможе змінити фокус кримінальної юстиції з покарання на відшкодування та компенсацію. Це, у свою чергу, забезпечить реальне

гарантування захисту прав потерпілих у кримінально-правових відносинах, відновить соціальну справедливість і збалансує публічні та приватні інтереси в кримінальному процесі. Також НААУ вказує на необхідність вдосконалення законопроекту у частині: умов відшкодування шкоди, мінімального розміру шкоди, за якого компенсація не виплачується, та коригування розміру компенсації для жертв насильницьких злочинів. Крім цього, НААУ представила зауваження та пропозиції стосовно норм законопроекту, які регулюють ставки збору на відшкодування шкоди та відповідальність за ухилення від сплати цього збору (НААУ, 2020).

Соціальні послуги. Відповідно до Європейської Директиви, що встановлює мінімальні стандарти щодо прав, підтримки та захисту жертв злочинів (Directive 2012/29/EU), відповідальні соціальні інституції повинні діяти так, аби запобігти ситуаціям, коли жінка через насильство втрачає своє житло або стає бездомною. Мова йде більшою мірою про насилля в сім'ї. Саме у цьому на рівні держави (або регіону) передбачають наявні засоби та процедури, які дозволяють жінці уникнути необхідності покидати своє робоче місце чи уникнути додаткових втрат пов'язаних зі звільненням з роботи. Тут важливу роль відіграють роботодавці та профспілки, які можуть запобігти подальшій травматизації через соціальні наслідки домашнього насильства.

Важливим є створення доступних консультативних послуг та підтримуючих служб, здатних надати жінкам інформаційну та практичну допомогу, наприклад, з питань оренди житла, зайнятості, перекваліфікації, переводу дитини до нової школи, якщо це необхідно. Ключовим є також наявність адекватних правових (законодавчих) механізмів, зокрема тих, що дозволяють жінці залишатися в своєму домі, а не виселяти її, вилучаючи кривдника з їх спільного помешкання на певний період.

Також необхідно забезпечити доступ до медичних послуг (травматологія, психологічна підтримка, підтримка психічного здоров'я) для жінок, які постраждали від насильства та знущань. Фахівці травматологічних і психоневрологічних установ повинні бути готові і чутливі до виявлення випадків насильства та оцінки стану постраждалих. Медичні заклади є частиною комплексної системи служб і послуг, які доступні для постраждалих жінок.

Послуги мають враховувати інтереси дітей, зокрема сприяти створенню стабільного та безпечного середовища для них. Часто жінки, що зазнали насильства, залишають дім разом з дітьми. Тому важливо, щоб послуги були надані таким чином, аби задовольнити потреби дітей, які можуть бути розгубленими, вразливими і відчувати невпевненість у навколишньому світі та у себе. Важливо також забезпечити матерям можливість доглядати за дітьми, захищати їх та намагатися відтворити умови сімейного життя. Суттєвим є забезпечення контролю за станом здоров'я та благополуччям дітей, а також швидке відновлення звичного режиму відвідування школи.

Важливою умовою ефективного надання послуг постраждалим є сприяння відновленню їхніх соціальних зв'язків для швидкого подолання кризової ситуації. Допомога у цій сфері (наприклад, мовні курси для мігранток, групи взаємопідтримки, налагодження контактів з рідними) є дуже важливою (Кочемировська, & Христова, 2011).

В Україні такої практики не існує. Попри це Закон України «Про соціальні послуги» розглядає соціальне обслуговування в широкому аспекті, описуючи його як систему соціальних заходів, що включає сприяння, підтримку та послуги. Ці послуги надаються соціальними службами (а не виключно закладами соціального обслуговування) окремим особам чи групам населення з метою подолання або зменшення життєвих труднощів, підтримки їх соціального статусу та забезпечення повноцінної життєдіяльності.

Перелік соціальних послуг включає соціально-побутові, психологічні, соціально-педагогічні, соціально-медичні, соціально-економічні, юридичні, інформаційні послуги, послуги із працевлаштування, професійної реабілітації осіб з обмеженими фізичними можливостями та інші.

Послуги надаються: за місцем проживання особи (вдома); у стаціонарних інтернатних установах; у реабілітаційних установах; у закладах денного перебування; у установах тимчасового або постійного перебування; у територіальних центрах соціального обслуговування; в інших закладах соціальної підтримки (догляду).

Державна система соціальних послуг в основному орієнтована на осіб, які перебувають під доглядом у стаціонарних закладах; норми та нормативи для інших категорій населення не визначені. Саме тому на соціальну допомогу можуть розраховувати ті жертви насилля, які у його результаті опинилися у стаціонарних установах, центрах реабілітації, закладах денного перебування тощо.

Відсутність унормованого переліку соціальних послуг для різних категорій осіб, зокрема постраждалих від насильства в сім'ї (з урахуванням стану здоров'я, інших індивідуальних потреб, об'єктивних чинників, що спричинили складні життєві обставини) ускладнює забезпечення належним обсягом послуг.

Державний класифікатор соціальних стандартів та нормативів перераховує лише критерії та види нормативів для оцінки надання безоплатної послуги, але не надає якісного, змістовного розкриття цих нормативів (часовий вимір, обсяги харчування тощо). Передбачається, що відповідні документи мають бути розроблені кожним конкретним відомством (МОН, МОЗ, Мінпраці, Держкомстат тощо), але не зрозуміло, яким чином внутрішній наказ Мінпраці може регулювати діяльність інших міністерств.

4. Discussion

В умовах реорганізації органів виконавчої влади, неясно, хто є відповідальним за визначення відповідних нормативів. Згідно з Класифікатором, державні соціальні стандарти встановлюють нормативи функціонування конкретних державних закладів, які містять кількісні показники для розрахунку коштів, необхідних для утримання закладу, але зміст та якість послуг залишаються поза увагою законодавця. Потреби отримувачів і результати надання соціальних послуг не відображені в системі чинних соціальних стандартів, і за їх допомогою неможливо оцінити ефективність використання ресурсів з точки зору результату та впливу на якість життя клієнтів.

Єдиний документ, де зроблено спробу чітко визначити кількісні та якісні критерії соціального обслуговування – Галузевий стандарт надання соціальних послуг сім'ям з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, але він звужує поняття соціального супроводу, закріплене в Законі України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», і формулює його як «визначення головної проблеми, що провокує неблагополуччя, вирішення якої дозволить … нормалізувати становище». Внаслідок ліквідації Державної соціальної служби для сім'ї, дітей та молоді статус і підвідомчість центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді сьогодні є незрозумілими.

Чинне законодавство дає суперечливі дефініції базових понять «норма», «норматив» та «стандарт», що ускладнює визначення переліку мінімального обсягу послуг, які має фінансувати держава, та розроблення чітких критеріїв оцінки якості соціальної роботи. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» визначає державні соціальні стандарти як «встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій» (Кочемировська, & Христова, 2011).

Отже, с Україні процеси державного гарантування прав потерпілих від насильницьких кримінальних правопорушень є не скоординовані, і часто конфліктними між собою. Чимало проблем починається на рівні нормативно-правового регулювання проблем. Нормативні документи, які регулюють надання соціальних послуг в Україні, часто характеризуються недостатньою чіткістю термінології, нечіткими визначеннями функцій, цілей і напрямків роботи відповідних установ та служб. Неоптимальність нормативно-правового забезпечення та наявність багатьох суперечностей ускладнюють реалізацію конституційних прав громадян (Кочемировська, & Христова, 2011).

Реформування потрібно починати з Кримінального кодексу. У структурі кримінально-правових відносин (злочинець – держава – потерпілий – треті особи), ключове місце повинно бути відведено потерпілому. Суть і зміст кримінальної відповідальності має представляти кара, а реабілітація, компенсація та відновлення прав потерпілого мають бути класифіковані як інші обов'язкові реакції на злочин.

Головною, а можливо й єдиною, ціллю Кримінального кодексу має стати забезпечення захисту прав і свобод потерпілого від злочину. Інші дії мають підлягати декриміналізації, класифікуватися як кримінальні проступки, або розглядатися за скаргою потерпілих (зокрема, держави та інших соціальних спільнот) (Абламський, 2015).

Розширення системи приватного обвинувачення має сприяти збільшенню альтернативних форм реагування на злочини. Це включає описання у першому розділі загальної частини Кримінального кодексу проблем, пов'язаних із застосуванням до винного не тільки покарання, а й інших кримінально-правових заходів (безпеки, соціального захисту, реституції, компенсації, реабілітації). Також потрібно доповнити принцип "ne bis in idem (не є в одному)", зазначивши, що відбування покарання не звільняє злочинця від відповідальності перед потерпілим.

Принципи кримінального закону щодо кола осіб мають включати патронажний принцип у контексті універсальної юрисдикції та вказівку на обов'язковість компенсаційних виплат незалежно від реалізації відповідальності в іншій державі. І, нарешті, новий Кримінальний кодекс має бути створений не для тих, хто застосовує закони чи порушує їх, а для потерпілих (Туляков, 2010).

Загалом українське законодавство визначає багатий набір прав для потерпілих, які повинні забезпечити їх активну роль у розслідуванні злочинів та в подальшому судовому процесі. Однак, на практиці ці права часто залишаються невикористаними та носять декларативний характер через слабку систему державного гарантування (Права потерпілих від насильницьких злочинів в Україні…, 2020). Важливо, щоб держави забезпечували ефективну підтримку потерпілих. Вони повинні гарантувати доступність належного обслуговування, а також те, що діяльність буде здійснюватися скоординовано. У низці країн створення національних організацій загального спрямування сприяє досягненню цієї мети (Банчук та ін., 2015).

Неоднозначне трактування статусу потерпілого призводить до різного розуміння закону суддями, що може призводити до невиправданих обмежень у їхніх процесуальних правах і відмов у задоволенні їхніх клопотань. Особливо складно потерпілим користуватися своїми правами через обмежені можливості залучення адвокатів, включаючи безоплатну правову допомогу. Основна проблема судової стадії — це тривалий час розгляду справ та часте перенесення засідань, що знижує мотивацію потерпілих брати участь у процесі. Якщо на досудовому етапі існує можливість оскаржити порушення розумних термінів, то під час судового розгляду потерпілі не мають такої можливості. Законодавство не достатньо чітко регулює заходи, які мають зменшувати неформальне спілкування потерпілого з обвинуваченим або підозрюваним, що створює ризики для потерпілих бути вторинно травмованими під час процесу (Орлеан та ін., 2020).

Соціальні питання врегульовані також не систематизовано. На сьогодні існує не менше ніж 170 законів України, 400 постанов Кабінету Міністрів, 1100 відомчих та міжвідомчих наказів, але жоден з них не визначає чіткого мінімального переліку соціальних послуг, які б гарантувалися державою у випадку насильницьких кримінальних правопорушень (Кочемировська, & Христова, 2011).

5. Conclusion

Державні гарантії прав потерпілих від насильницьких кримінальних правопорушень в Україні, згідно з аналізом різних типів гарантій – юридичних, економічних, організаційних та соціальних, мають за мету забезпечення повноцінного захисту прав цих осіб. Правова допомога та організаційні механізми захисту в Україні недостатньо ефективні для гарантування безпеки та відшкодування збитків потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень. Захист потерпілих часто є формальним через недоліки в законодавстві та практичній реалізації заходів безпеки, що не сприяє зміцненню довіри до правоохоронної системи. Економічні гарантії, хоч і передбачені для відшкодування шкоди, зазнають труднощів у реалізації через бюрократичні перепони та відсутність чіткої процедури звернення. Тому для підвищення ефективності захисту потерпілих необхідно

вдосконалити законодавство, зокрема, через прийняття спеціалізованих законів, які б розширювали можливості для компенсації та забезпечували реальний захист.

Аналізуючи державні гарантії прав потерпілих від насильницьких кримінальних правопорушень як вид державної соціальної допомоги, стає зрозуміло, що в Україні існує значний потенціал для розвитку системи соціальних послуг, відповідно до європейських стандартів. Втім, незважаючи на широкий перелік соціальних послуг, які законодавчо мають надаватися постраждалим, включно з соціально-побутовими, психологічними, медичними та юридичними, на практиці жертви насильства часто зіштовхуються з відсутністю адекватної допомоги та підтримки. Для вирішення цих проблем важливо забезпечити доступ до кваліфікованих послуг, сприяти відновленню соціальних зв'язків та розробити ефективні механізми захисту, які дозволять жертвам залишатися у власному домі та уникати додаткових соціальних та економічних втрат.

Система соціального захисту жертв насильства в Україні страждає від недостатньої адаптації послуг під потреби різних категорій населення, зокрема жертв насильства, що не перебувають у стаціонарних закладах. Відсутність чітких стандартів та уніфікованих критеріїв для соціальних послуг ускладнює забезпечення належним обсягом допомоги. Нормативно-правове регулювання є розпорошеним і не дає змоги ефективно здійснювати весь спектр надання державних послуг. Законодавство часто містить суперечливі дефініції ключових понять, що ускладнює розроблення чітких критеріїв соціальної роботи, тоді як права жертв насильства залишаються недостатньо захищеними і носять декларативний характер. Все це веде до тривалості судових процесів, вторинної травматизації жертв і загалом до неефективності системи соціального захисту в контексті насильницьких кримінальних правопорушень.

References

Абламський, С.Є. (2015). Захист прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні: монографія. Харків: Панов, 240 с.

Банчук, О.А., Дмитрієва І.О., Малишев Б.В., & Саідова З.М. (2015). *Відшкодування потерпілим від насильницьких злочинів: європейські стандарти і зарубіжне законодавство*. Київ: Москаленко О.М., 268 с.

Єрмоленко, Л., & Кондратенко, Т.Д. (2023). Домашнє насильство: судова практика відшкодування шкоди. HSA. URL: https://www.hsa.org.ua/blog/domasnje-nasilstvo-sudova-praktika-vidskoduvannia-skodi.

Кочемировська, О.О., & Христова, Г.О. (2011). *Стандарти надання соціальних послуг особам, які постраждали від насильства в сім'ї: міжнародний досвід та рекомендації для України.* Запоріжжя: Друкарський світ, 228 с.

НААУ висловила зауваження та пропозиції до законопроекту No3892 «Про відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень». НААУ, 2020. URL: https://unba.org.ua/news/print/5924-naau-vislovila-zauvazhennya-ta-propozicii-do-zakonoproektu-3892-pro-vidshkoduvannya-shkodi-poterpilim-vid-nasil-nic-kih-kriminal-nih-pravoporushen.html

Нефьодов, С. (2017). Категорія «Державні гарантії» в юридичній науці. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*, 2. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2017/2/23.pdf

Орлеан, А., Павлюковець, Т., Крапивін, Є., Лотюк, Д., & Човган, В. (2020). *Права потерпілих від насильницьких злочинів в Україні: міжнародні стандарти та національні практики*. Київ: Видавничий дім «Артек», 206 с.

Права потерпілих від насильницьких злочинів в Україні: міжнародні стандарти та національні практики (2020). Експертний центр з прав людини. URL: https://ecpl.com.ua/publications/prava-poterpilykh-vid-nasylnytskykh-zlochyniv-v-ukraini/

Проект Закону про відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень No 3149 від 03.03.2020. URL: https://ips.ligazakon.net/document/JI02791A?an=84

Туляков, В.А. (2010). Виктимологія кримінологія закона. Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики: матеріали 2-ї Міжнародної науково-практичної конференції. Одеса, с. 307–310.

Шум, С.С. (2021). Стан насьльницької злочинності в Україні. *Право та державне управління,* 116-125. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2021/20.pdf

Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32012L0029.

ВПЛИВ ЮРИДИЧНИ РИЗИКІВ НА ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ ЯКІСТЮ АУДИТОРСЬКИХ ПОСЛУГ НА РІВНІ АУДИТОРСЬКОЇ ФІРМИ ТА В ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ ЗАВДАННЯ З НЕЗАЛЕЖНОГО АУДИТУ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

THE IMPACT OF LEGAL RISKS ON PUBLIC ADMINISTRATION AND MANAGEMENT OF THE QUALITY OF AUDIT SERVICES AT THE LEVEL OF THE AUDIT FIRM AND IN THE PROCESS OF PERFORMING AN INDEPENDENT AUDIT OF FINANCIAL STATEMENTS

Serhii Myroslavskyi

Department of Law and Public Administration
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko
advocate.sumy@gmail.com
ORCID: 0009-0009-0855-8504

Oleksandr Kasyanenko

Department of Business Economics and Management
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko
ORCID: 0000-0002-7347-6347

Анотація
Стаття аналізує вплив юридичних ризиків на державне управління та адміністрування якості аудиторських послуг, враховуючи регулятивні зміни в Україні та міжнародному контексті. З 1 жовтня 2018 року, коли аудиторська діяльність перейшла під контроль держави, особлива увага приділяється регулюванню якості аудиторських послуг через створення Державної установи «Орган суспільного нагляду за аудиторською діяльністю» (ОСНАД). Оновлення стандартів у 2022 році спрямоване на зміну підходів до управління якістю зі зосередженням на ризиках, що мають істотний вплив на функціонування аудиторських фірм. Юридичні ризики, такі як звинувачення у порушенні законодавства або невиконання професійних обов'язків, вимагають від аудиторських фірм відповідального підходу до управління ризиками та адаптації до правових реалій. В статті розглядається, як державне регулювання може впливати на підвищення якості аудиторських послуг, а також на захист інтересів інвесторів та інших користувачів фінансової звітності. Важливість аудиторської діяльності для економіки країни підкреслюється через її роль у забезпеченні прозорості та надійності фінансової звітності, що є критичним для ефективного прийняття рішень у бізнесі та управлінні.
Ключові слова: юридичні ризики, державне управління, аудиторські послуги, якість аудиту, регулювання аудиторської діяльності, міжнародні стандарти аудиту, Орган суспільного нагляду за аудиторською діяльністю (ОСНАД), управління якістю, незалежний аудит, фінансова звітність.

Abstract
The article analyses the impact of legal risks on public administration and audit services quality administration, taking into account regulatory changes in Ukraine and the international context. Since 1 October 2018, when the audit activity came under the control of the state, special attention has been paid to the regulation of the quality of audit services through the establishment of the State Institution "Public Oversight Body for Audit Activities" (OSNAD). The update of the standards in 2022 is aimed at changing the approach to quality management with a focus on the risks that have a

significant impact on the functioning of audit firms. Legal risks, such as accusations of violating the law or failing to fulfil professional duties, require audit firms to take a responsible approach to risk management and adapt to legal realities. This article discusses how government regulation can improve the quality of audit services and protect the interests of investors and other users of financial statements. The importance of audit activities for the country's economy is emphasized through its role in ensuring transparency and reliability of financial statements, which is critical for effective decision-making in business and management.
Keywords: legal risks, public administration, audit services, audit quality, regulation of audit activities, international standards on auditing, Public Oversight Body for Auditing Activities (OSNA), quality management, independent audit, financial statements

1. Introduction

З 1 жовтня 2018 року в Україні держава розпочала регулювання аудиторської діяльності шляхом посилення впливу державних інституцій на аудиторську діяльністю. Саме з цього часу відбувся перехід аудиторської професії від саморегульованої до контрольованої державою в особі Міністерства фінансів України. Державна політика в аудиторській діяльності розпочала свій курс на регулювання якості аудиторських послуг, зокрема, було створено Державну установу «Орган суспільного нагляду за аудиторською діяльністю» (далі ОСНАД), метою діяльності якої є суспільний нагляд за аудиторською діяльністю та одним із завдань є контроль якості аудиторських послуг суб'єктів аудиторської діяльності, які здійснюють обов'язковий аудит фінансової звітності або які повідомили про намір здійснювати обов'язковий аудит фінансової звітності.

З грудня 2022 року в Україні та інших країнах, де впроваджено Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг відбувся перехід аудиторських компаній від побудови системи контролю якості аудиторських послуг до управління якістю. Фактично цей процес передбачає переміщення фокусу стандартів від аудиторського завдання до аудиторської фірми як бізнесу та управління процесами від яких залежить якість аудиторських послуг.

Слід зазначити, що запровадження нового підходу в Україні відбулося формальним опублікуванням на 24 листопада 2022 року на офіційному веб-сайті Міністерства фінансів України офіційного перекладу та розміщення 14 грудня 2022 року на офіційному веб-сайті ОСНАД інформаційного повідомлення застосування в Україні нових і переглянутих міжнародних стандартів аудиту. При цьому допоміжні та пояснювальні матеріали, що супроводжують розуміння нових стандартів та допомагають їх впровадити, не були перекладені.

Перехід від системи контролю якості до системи управління якістю передбачає зміну концепції якості аудиторських послуг, в основу якої покладено управління ризиками. В цьому процесі значну роль має відігравати держава, шляхом провадження політики таким чином, щоб допомогти аудиторській спільності адаптуватися до нових реалій провадження діяльності та консолідації спільних зусиль для досягнення мети державної політики - забезпечення високого рівня впевненості власників, інвесторів та інших користувачів у інформації розкритій у фінансовій звітності як надійної бази прийняття ефективних рішень.

Аудиторська діяльність відіграє важливу функцію для держави її економіки. Залучення незалежного аудитора до процесу підтвердження фінансової звітності сприяє підвищенню довіри до такої звітності, забезпечення її прозорості та надійності, відповідності концептуальній основі та достовірності. Незалежний аудитор, в процесі виконання завдання з аудиту фінансової звітності виконує функцію моніторингу дотримання правил, встановлених державою та реалізованих через низку державних інституцій. Функціонування інституту незалежного аудиту приносить користь для всіх учасників публічних відноси: держава отримує контроль за дотриманням встановлених правил та процедур, що знаходять своє вираження у вигляді нормативно-правових актів, суб'єкти господарювання, - право на заняття певними видами діяльності та/або доступ до ринків капіталів, іміджеві бонуси чи ринкові переваги, а суспільство, - захист від зловживань та маніпулювання. Проте як і будь-

яка діяльність, незалежна аудиторська діяльність піддається впливу ризиків, зокрема, юридичних.

Тема юридичних ризиків через призму державного адміністрування управління якістю аудиторської фірми є досить актуальною у сучасному світі. Це пов'язано з тим, що в умовах розвитку глобальної економіки та зростання конкуренції на ринку аудиторських послуг, питання якості та відповідальності аудиторських фірм стають особливо важливими.

Державні органи впливають на функціонування аудиторських фірм через регулювання та контроль за дотриманням вимог законодавства щодо аудиторської діяльності. Це може мати як позитивний, так і негативний вплив на якість аудиторських послуг.

Одним із суттєвих юридичних ризиків є звинувачення аудиторської фірми у порушенні законодавства та не виконанні своїх професійних обов'язків, що може призвести до санкцій та позовів від клієнтів. Також, державні органи можуть застосовувати різні форми контролю та регулювання, що може вимагати додаткових зусиль та ресурсів від аудиторської фірми.

За своєю природою, юридичні ризики є елементами правовідносин, що органічно вбудовуються до умов професійної діяльності та характеризуються можливістю настання юридичного факту (події), який носить імовірнісний характер, наслідком якого можуть бути негативні результати, що безпосередньо впливають в тій чи іншій мірі на певний аспект діяльності.

2. Materials and Methods

Метою даного дослідження є аналіз впливу юридичних ризиків на державне управління та адміністрування якості аудиторських послуг. Основні завдання включають ідентифікацію основних юридичних ризиків у сфері аудиту та оцінку їх впливу на якість аудиторських послуг.

Для досягнення поставлених завдань використовуються наступні методи:

- Документальний аналіз: вивчення законодавчих та нормативних документів, що регулюють аудиторську діяльність в Україні та міжнародному контексті.
- Експертні опитування: проведення інтерв'ю з професіоналами у сфері аудиту, включаючи аудиторів, юристів та представників регулюючих органів.
- Аналіз вторинних даних: вивчення звітів та публікацій про якість аудиторських послуг та інциденти, пов’язані з юридичними ризиками.
- Кейс-стаді метод: аналіз конкретних випадків, де юридичні ризики вплинули на якість аудиторських послуг.

Емпірична база дослідження охоплює дані з різних аудиторських фірм України, інформацію з Державної установи «Орган суспільного нагляду за аудиторською діяльністю», а також міжнародні стандарти та дослідження, що стосуються аудиторської діяльності.

Дані для дослідження збираються через офіційні запити до аудиторських фірм, анкетування та інтерв'ювання експертів. Для забезпечення конфіденційності та об'єктивності, всі отримані дані анонімізуються та агрегуються перед аналізом.

Аналіз даних проводиться за допомогою кількісних та якісних методів:

- Кількісний аналіз включає статистичну обробку даних для визначення тенденцій та кореляцій.
- Якісний аналіз використовується для інтерпретації результатів інтерв'ю та кейс-стаді.

Для забезпечення надійності та валідності результатів дослідження, зібрані дані перевіряються кількома незалежними експертами у сфері аудиту та юридичних ризиків.

3. Results

Європейський вектор розвитку України вимагає від держави адаптації законодавства та запровадження європейських політик та процедур управління аудиторською діяльністю, запровадження загальноприйнятих професійних стандартів. Впровадження в Україні з 15 грудня 2022 року Міжнародного стандарту ISQM 1 «Управління якістю в аудиторській фірмі, що проводить аудит, огляд фінансової звітності, інші завдання з надання впевненості, супутні послуги» (далі ISQM 1) доповнило, звичну для суб’єктів аудиторської діяльності, систему

контролю якості аудиторських послуг, додатковими елементами: процес оцінки ризиків фірми, інформація та комунікація.

Одним із напрямів державного адміністрування якості аудиторських послуг, є формулювання чітких вимог до суб'єктів аудиторської діяльності, до яких, зокрема, відноситься і побудова внутрішньої системи управління якістю.

Відповідно до ISQM 1, фірма повинна запровадити ризик-орієнтований підхід при розробці, впровадженні та використанні компонентів системи управління якістю взаємопов'язаним і скоординованим чином, щоб фірма управляла якістю виконуваних фірмою завдань (Міжнародний стандарт управління якістю 1 «Управління якістю для фірм, що виконують аудити чи огляди фінансової звітності, або інші завдання з надання впевненості чи супутніх послуг», 2024).

Стандарт передбачає побудову логічного процесу з управління якістю шляхом поетапного здійснення наступних кроків (рис. 1):

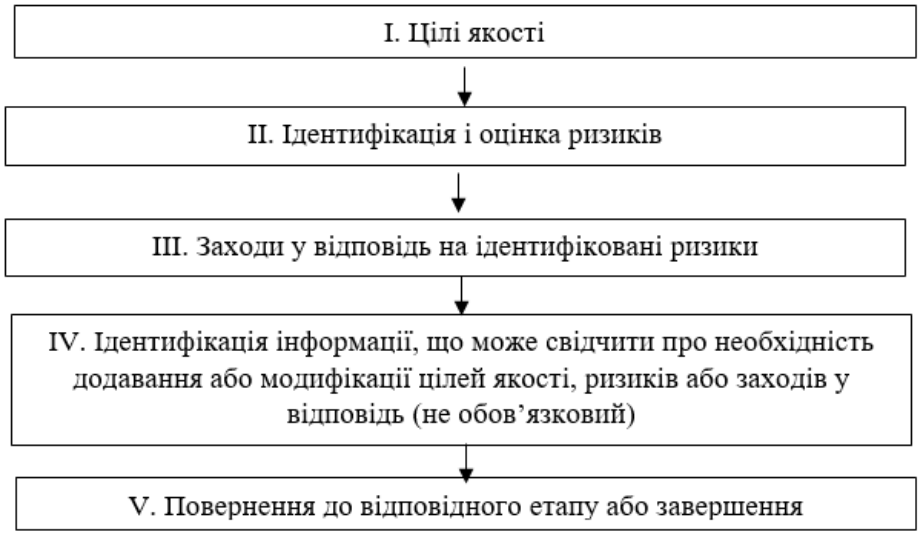

РИСУНОК 1. ЕТАПИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ

Зазначена схема чітко вписується в державні вимоги до суб'єкта аудиторської діяльності, визначені в ст. 23 Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» від 21.12.2017 No. 2258-VIII. До таких обов'язків суб'єкта аудиторської діяльності відносяться:

– запровадження системи внутрішнього контролю якості (системи управління якістю) застосування методики оцінки ризиків;

– запровадження організаційних та адміністративних механізмів для попередження, ідентифікації, усунення або управління і розкриття будь-яких ризиків та загроз своїй незалежності [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**].

Державне управління аудиторською діяльності, в частині якості аудиторських послуг, направлене, перш за все, на спрямування суб'єктів аудиторської діяльності та аудиторів на дотримання вимог законів та нормативно-правових актів, етичних вимог та виконання вимог професійних стандартів, належного виділення часу та уваги виконанню завдання з аудиту. Для цього державні органи здійснюють регулювання та контроль за діяльністю суб'єктів аудиторської діяльності та аудиторів, зокрема, через ведення різних розділів реєстрів таких суб'єктів та проведення контролю якості.

Цілі якості, до яких повинна бути направлена діяльність суб'єкта аудиторської діяльності (далі САД), зазначені в ISQM 1 відповідають напрямку державної політики на рівні САД. Вся систему управління якістю має забезпечити САД обґрунтовану впевненість в тому, що:

- фірма і її персонал виконують свої обов'язки відповідно до професійних стандартів, застосовних правових і нормативних вимог, а також виконують завдання відповідно до таких стандартів і вимог;
- звіти із завдань, що надаються фірмою або партнерами із завдань, доречні в даних обставинах (Міжнародний стандарт управління якістю 1 «Управління якістю для фірм, що виконують аудити чи огляди фінансової звітності, або інші завдання з надання впевненості чи супутніх послуг», 2024).

Як видно із цілей якості, ISQM 1 чітко розділяє систему державного управління на два взаємопов'язаних напрямки, перший, дотримання САД законодавчих та нормативних вимог та другий, - якість при виконанні завдання САД, яка забезпечує основу для якісного звіту за результатами його виконання.

З точки зору державного управляння, перший напрямок включає дотримання САД вимог законодавства та стандартів, таких як професійні стандарти, кодекс етики професійних бухгалтерів, вимоги регуляторних органів тощо. Це забезпечує належний рівень довіри до професійної діяльності аудиторів та суб'єктів аудиторської діяльності, а також захищає інтереси клієнтів, фінансових регуляторів та інших стейкхолдерів.

Другий напрямок включає в себе використання професійних стандартів та процедур, забезпечення відповідної компетентності та незалежності аудитора, оцінку ризиків, виконання аудиторських процедур та подання висновків. Відповідне виконання завдань САД забезпечує якість аудиторських послуг та довіру до професії в цілому. На цьому напрямку виникають події, які зачіпають інтереси таких учасників як держава, суб'єкти господарювання, суб'єкти аудиторської діяльності та користувачі фінансової звітності. Кожен із цих учасників наділений правами та обов'язками, що виникають на підставі нормативно-правових актів, прийнятих державою та реалізованих через державні інститути, або господарських договорів. Збільшення складності суб'єктів господарювання та господарських операцій, які ними здійснюються, глобалізація економічних процесів, неякісне нормативно-правове поле, яке допускає неоднозначне трактування, підвищення складності фінансової звітності та розкриття до неї породжують ризики при незалежному аудиті фінансової звітності. Ризики, які пов'язані з дотриманням нормативно-правових актів в науковій літературі іменуються юридичними ризиками.

Застосовно до системи управління якістю САД, поняття «юридичний ризик» можна визначити як наявний або потенційний ризик не досягнення цілей управління якістю суб'єктом аудиторської діяльності через недотримання ним вимог законів, нормативно-правових актів, професійних стандартів та етичних вимог, а також через можливість неоднозначного їх тлумачення. Ризик виникає через те, як в якій мірі умова, подія, обставина, дія або бездіяльність можуть негативно вплинути на досягнення цілі якості.

Розглянемо формулювання визначення юридичних ризиків більше детально.

В нормативно-правових актах України визначення юридичного ризику присутнє тільки у Постанові Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах» від 11.06.2018 No. 64. Тут визначено юридичний ризик як імовірність виникнення збитків або додаткових втрат, або недоотримання запланованих доходів унаслідок неочікуваного застосування норм законодавства через можливість їх неоднозначного тлумачення або унаслідок визнання недійсними умов договору у зв'язку з їх невідповідністю вимогам законодавства України [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**].

На думку Новікова В.В. та Боровікової В.С. ризик більш повно та точно можна визначити, як можливу небезпеку випадкового настання негативних наслідків. Ризик у цьому разі розуміється, як об'єктивна категорія, оскільки настання негативних наслідків не залежить від волі та свідомості людей [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**, с. 30].

Також Новіков В.В. надає визначення правового ризику – це вірогідне настання подій, що пов'язані з прийняттям правового рішення, яке може потягнути за собою шкідливі наслідки в сфері правового регулювання суспільними відносинами. Особливістю правового ризику є те, що він може призвести до негативних наслідків не тільки суб'єктів

правовідносин, але й в цілому для суспільства та держави [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**, с. 38].

З наведеними вище визначеннями можна погодитись в частині настання наслідків, оскільки наслідки встановлюються державою в нормативно-правових актах та їх застосування дійсно не залежить від волі та свідомості людей, та масштабів наслідків. Проте, правові ризики присутні і в процесі прийняття економічних та інших рішень і обмеження визначення тільки правовими рішеннями, на нашу думку, значно звужує сферу дослідження юридичних ризиків.

Дубицька Т.Н., досліджуючи поняття ризику у приватному праві, надає наступне його визначення, - ризик – це виправдана необхідність, обґрунтована потребою у залученні шкідливих об'єктів у конкретній сфері діяльності [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**, с. 200]. З цим визначенням можна погодитись в частині того, що автор вказує на свідоме залучення певних об'єктів для задоволення певних потреб та що ризик завжди пов'язаний з необхідністю прийняття рішень.

Шемшур О. надає наступне визначення ризику – це можливість (ймовірність) настання певних наслідків (результатів), які суб'єкт цивільно-правових правовідносин міг передбачити (або повинен був передбачити) та вчинити (або не вчинити) дії, що направлені на зменшення негативного впливу цих наслідків або взагалі на уникнення їх шляхом дотримання правил обґрунтованого ризику (це правила, за яких позитивний результат від здійснення певної діяльності значно перевищує можливість (ймовірність) настання негативних наслідків) [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**, с. 108].

На нашу думку, визначення ризику, надане Шемшуром О., є найбільш повним. Всі дослідники сходяться в думці про те, що ризик призводить до настання саме негативних наслідків, з чим ми повністю погоджуємось. В свою чергу ми вважаємо за доцільне сформулювати визначення юридичних ризиків в контексті аудиту фінансової звітності. Юридичні ризики – це результат прийняття рішення суб'єктом аудиторської діяльності, в процесі незалежного аудиту фінансової звітності, яке ґрунтується на отриманих знаннях про суб'єкта господарювання та його правове середовище, та призводить до настання (ймовірного настання) негативних наслідків, у зв'язку з порушенням (недотриманням) встановлених законодавчих (договірних) норм та звичаїв, прийнятих у суспільстві, як для суб'єкта аудиторської діяльності так і для держави та суспільства, за умови, що прийняті суб'єктом аудиторської діяльності застережні заходи не вплинули на ризики належним чином.

Юридичні ризики, як правова категорія має свої ознаки. Як слушно зазначає Великанова В.В., усі визначення поняття ризик, які автор досліджувала, містять вказівку на ймовірний, випадковий характер (природу) події (наслідків), що дозволяє розглядати ймовірність як специфічну ознаку ризику. Ймовірність покладена в основу поняття невизначеності, якою вважається ситуація, коли настання подій дуже ймовірне і може бути оцінено кількісно.

Ми погоджуємось з тим, що невизначеність та ймовірнісний характер є належними ознаками будь-якого ризику і є прийнятними для юридичних ризиків, які виникають в процесі незалежного аудиту фінансової звітності.

В контексті аудиту фінансової звітності, причини невизначеності ми пропонуємо поділити на наступні категорії:

– пов'язані з нормативно-правовими актами, що застосовуються суб'єктами господарювання, фінансова звітність яких перевіряється;

– пов'язані з відсутністю повної та доречної інформації;

– пов'язані з персоналом суб'єкта аудиторської діяльності, як то досвід, знання, компетенції та особисті якості.

ISQM 1 визначає загальні цілі якості, проте процес встановлення конкретних цілей якості та ідентифікації та оцінювання ризиків якості відноситься до державного управління аудиторською діяльністю, оскільки держава має великий інтерес у забезпеченні високої якості аудиторських послуг для захисту інтересів держави, громадян та бізнесу. Процес встановлення цілей якості для кожного конкретного САД, ідентифікації та оцінювання ризиків якості є повторюваним процесом:

–при ідентифікації та оцінювані ризиків якості, САД може визначити, що необхідно встановити додаткові цілі якості;

–при визначенні дій у відповідь на оцінені ризики може виявитися, що ризик якості не було ідентифіковано [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**].

В свою чергу юридичні ризики, пов'язані з побудовою системи управління якістю, на нашу думку, доцільно поділити на наступні категорії:

1. Дотримання САД вимог Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» від 21.12.2017 No. 2258-VIII та інших нормативно-правових актів, що регулюють аудиторську діяльність.
2. Дотримання САД та персоналом САД вимог професійних стандартів.
3. Дотримання САД та персоналом САД вимог професійної етики.
4. Дотримання та застосування персоналом САД вимог нормативно-правових актів в сфері аудиту, бухгалтерського обліку, оподаткування, фінансового моніторингу та ін. сферах, що пов'язано із виконанням завдання.

Ці категорії юридичних ризиків пов'язані з різними аспектами системи управління якістю САД і можуть виникнути при здійсненні аудиторської діяльності. Дотримання законодавства, професійних стандартів та етичних вимог є ключовим для забезпечення якості аудиторських послуг та захисту інтересів клієнтів. Окрім цього, застосування нормативно-правових актів в різних сферах може також стати причиною юридичних ризиків, які можуть вплинути на якість виконання завдання САД. Тому важливо забезпечувати відповідність САД законодавству та професійним вимогам, а також систематично оцінювати та керувати ризиками для досягнення максимальної якості аудиторської діяльності.

Дотримання вимог Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» є ключовою категорією концентрації ризику на рівні САД і вимагає від нього розробку та впровадження застережних заходів, які дозволять САД бути впевненим у відповідності його діяльності вимогам профільного закону. В цій категорії ми пропонуємо визначити наступні підкатегорії концентрації ризику:

I. Що стосуються фірми в цілому:

1. Дотримання вимог щодо перебування в реєстрі САД.
2. Дотримання обмежень щодо надання неаудиторських послуг.
3. Дотримання вимог незалежності.
4. Дотримання обмежень щодо винагороди, отриманої від одного клієнта;
5. Дотримання вимог щодо тривалості співробітництва з клієнтом та ротації ключових партнерів.
6. Побудова системи управління якістю та забезпечення її функціонування.
7. Дотримання періодичності проходження перевірки контролю якості аудиторських послуг.
8. Забезпечення належного звітування.

II. Що стосуються виконання завдань:

1. Забезпечення достатньої кількості працівників, необхідної кваліфікації та досвіду для виконання завдання.
2. Призначення персоналу на виконання завдання та дотримання критеріїв щодо роботи штатних працівників, прийняття участі у завданні ключовим партнером.
3. Забезпечення нагляду за процесом виконання завдання, перевірки роботи менш досвідчених працівників більш досвідченими.
4. Належного формування робочих документів із завдання.
5. Документування складних та спірних питань, які виникають в процесі виконання завдання та результатів щодо їх вирішення.
6. Застосування політики оплати праці, яка повинна передбачати стимули за забезпечення якості роботи, яка не повинна залежати від винагороди САД, отриманої від клієнта.
7. Забезпечення моніторингу контролю якості виконання завдання.

Державне управління щодо зазначених підкатегорій концентрацій ризику відповідає за створення належних умов для виконання законодавчих вимог та за забезпечення контролю за їх виконанням.

Як зазначено в посібнику з першого впровадження ISQM 1, може існувати багато ризиків, які можуть негативно вплинути на досягнення цілей якості, однак, не всі ризики вважаються ризиками якості в ISQM 1, оскільки це не є розумним або практичним для САД ідентифікувати та оцінити кожен можливий ризик, а також розробити та реалізувати відповіді на кожен ризик. ISQM 1 має на меті зосередити фірму на ризиках, які мають найбільший вплив на досягнення цілей якості, так що ці ризики належним чином розглядаються САД (First-time implementation guide: International standard on quality management (ISQM) 1, 2024).

Ризик не існує сам по собі, для його виникнення необхідна ситуація, яка в науковій літературі називається ризиковою ситуацією. Як зазначає Бондарчук В.В., ризиковою є ситуація, коли виникає необхідність вибору рішення з кількох варіантів, і коли результат обраного рішення є невідомим, може бути оцінений з тією чи іншою часткою вірогідності, є ризикованим (Бондарчук, 2013).

Також кожен ризик повинен мати межі, якими є закони та підзаконні нормативні акти, прийняті державою, а також звичаї та практика, яка склалася в суспільстві. Саме вони відіграють роль засобів обмеження ризиків.

Таким чином, на підставі викладеного вище можна констатувати, що правова природа юридичних ризиків, в контексті контролю якості незалежного аудиту фінансової звітності, характеризується наступними ознаками:

- обмеження, виражені в законах та підзаконних нормативних актів, які стосуються:
- вимог до суб'єктів аудиторської діяльності;
- концептуальної основи фінансової звітності та вимог до звітування суб'єктів господарської діяльності;
- прав та обов'язків державних органів щодо здійснення нагляду за дотриманням законодавства суб'єктами аудиторської діяльності та суб'єктами господарювання;
- ризикова ситуація, джерелом якої може бути:
- безпосередньо суб'єкт аудиторської діяльності;
- персонал суб'єкта аудиторської діяльності;
- суб'єкт господарювання, фінансова звітність якого є об'єктом аудиту;
- державний орган, який уповноважений впливати на суб'єкта аудиторської діяльності або суб'єкта господарювання;
- невизначеність;
- ймовірнісний характер події (наслідків).

В правовій природі юридичних ризиків важливу роль відіграє державне управління та адміністрування процесу аудиторської діяльності, що знаходить своє вираження у встановленні певних правилах гри на ринку професійних аудиторських послуг через встановлення вимог до суб'єктів аудиторської діяльності, його персоналу, до звітування суб'єктами господарювання, форми та змісту незалежного аудиторського звіту, який надається за результатами незалежного аудиту фінансової звітності.

Аудит фінансової звітності концептуально пов'язаний з юридичними ризиками через вибірковий характер проведення аудиторських процедур. Державою, за допомогою Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» (далі Закон про аудит) визначено правила поводження із ризиками, які серед інших включають і юридичні ризики та порядок інформування про них. Такі правила визначені як для ризиків пов'язаних із суб'єктом господарювання, фінансова звітність якого перевіряється, так і безпосередньо з суб'єктом аудиторської діяльності.

Що стосується ризиків, пов'язаних із суб'єктом господарювання, то незалежний аудиторський звіт, який надається за результатами обов'язкового аудиту фінансової звітності повинен включати:

–опис та оцінку найбільш значущих ризиків суттєвого викривлення інформації у фінансовій звітності (консолідованій фінансовій звітності), що перевіряється, у тому числі внаслідок шахрайства;

–чітке посилання на відповідну статтю або інше розкриття інформації у фінансовій звітності (консолідованій фінансовій звітності) для кожного опису та оцінки найбільш значущих ризиків у звітності, що перевіряється;

–стислий опис заходів, вжитих аудитором для врегулювання таких ризиків;

–якщо це доречно, основні застереження щодо таких ризиків [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**].

ISQM 1, для оцінки ступеня впливу ризику окремо або в поєднанні з іншими ризиками на досягнення цілей якості, передбачає дослідження наступних питань, наприклад:

–Як умова, подія, обставина, дія або бездіяльність вплинуть на досягнення цілей якості?

–Як часто очікується, що умова, подія, обставина, дія або бездіяльність будуть виникати?

–Скільки часу потрібно після виникнення умови, події, обставини, дії або бездіяльності, щоб це мало відповідний вплив, і чи буде за цей час у САД можливість відреагувати таким чином, щоб пом'якшити наслідки умови, події, обставини, дії або бездіяльності?

–Як довго умова, подія, обставина, дія або бездіяльність будуть впливати на досягнення цілі якості після того, як вони сталися? (Міжнародний стандарт управління якістю 1 «Управління якістю для фірм, що виконують аудити чи огляди фінансової звітності, або інші завдання з надання впевненості чи супутніх послуг», 2024).

Після оцінки ступеня впливу ризику розробляються заходи у відповідь на оцінені ризики. Дії у відповідь, розроблені та впроваджені фірмою, можуть діяти на рівні САД або на рівні завдання, також можливе поєднання обов'язків щодо дій, які повинні бути вчинені на рівні фірми та завдання.

ISQM 1, вимагає, що САД повинен розробити та впровадити дії у відповідь на ризики якості, щоб вони ґрунтувалися на причинах оцінки ризиків якості та враховували їх (Міжнародний стандарт управління якістю 1 «Управління якістю для фірм, що виконують аудити чи огляди фінансової звітності, або інші завдання з надання впевненості чи супутніх послуг», 2024).

При розробці дій у відповідь фірма може враховувати низку факторів, особливо в тому, що стосується характеру, часу і ступеню дії:

1. Фактори характеру, які САД може врахувати:

–Ризики якості краще протидіяти через запобігання, розслідування або в поєднанні обох методів.

–Чи може використання технологій бути більш ефективним засобом протидії ризику якості.

–Які ресурси необхідні для підтримки дій у відповідь, наприклад, спеціалізовані знання або досвід, і яка потрібна інформація.

–Хто буде реалізовувати дії у відповідь та рівень залучення такої особи.

2. Фактори часу, які САД може врахувати:

–Дії у відповідь на ризик якості краще застосовувати як періодичні дії чи подальші дії.

–Якщо дії у відповідь застосовуються як періодичні дії, як часто вони повинні застосовуватись для ефективної протидії ризику якості.

3. Фактор ступеня дії. Чи дії у відповідь повинні застосовуватися до всіх подій, що стосуються таких дій, або лише відібраних подій (наприклад, усі завдання з аудиту або тільки конкретне завдання з аудиту) (Великанова, 2017).

Крім того, САД необхідно дослідити, чи достатньо однієї дії у відповідь для вирішення проблеми ризику якості або потрібна комбінація дій у відповідь. САД також може розробити та реалізувати дію у відповідь, яка усуває численні ризики якості, за умови, що така дія є достатньо точною для ефективного усунення кожного із пов'язаних ризиків якості.

Дії у відповідь на ризики якості можуть:

– стосуватися багатьох ризиків якості в різних компонентах системи управляння якістю;

– підтримувати іншу дію у відповідь в іншому компоненті системи управління якістю.

З аналізу положень Закону про аудит вбачається, що держава визнає важливість функції незалежного аудиту та виділяє частину ринку для забезпечення його функціонування, називаючи це обов'язковим аудитом. В свою чергу держава, як ініціатор цього процесу забезпечує і адміністрування, процесу та вимагає від суб'єкта аудиторської діяльності чіткого і прозорого опису процесу його роботи з ризиками.

Опис алгоритмів визначення, ідентифікації, оцінки та розробки дій у відповідь на оцінені ризики містяться в Міжнародних стандартах контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг (далі МСА), прийнятими Радою з міжнародних стандартів аудиту та надання впевненості. МСА є обов'язковими для застосування в процесі здійснення аудиторської діяльності, про що чітко зазначено в статті 1 Закону про аудит (Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність в Україні,2024).

При цьому варто зазначити, що в Україні МСА прийняті без будь яких умов, в той час, як ст. 13 Директиви 2006/43/ЄС Європейського Парламенту та Ради про обов'язковий аудит річної звітності та консолідованої звітності надано можливість вилучати частину МСА, для застосування в середині країни-учасниці, якщо ухвалені міжнародні стандарти аудиту містять процедури аудиту, виконання яких може призвести до виникнення юридичного конфлікту з національним правом з огляду на специфічні національні вимоги щодо обсягу обов'язкового аудиту [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**].

Системність державного адміністрування повнотою та адекватністю управління ризиками суб'єктом аудиторської діяльності забезпечується проведенням контролю (моніторингу) зі сторони державних органів. Така функція надана Державній установі «Орган суспільного нагляду за аудиторською діяльністю», яка, відповідно до п. 13 Статуту наділена наступними повноваженнями:

– контролем якості аудиторських послуг суб'єктів аудиторської діяльності, які здійснюють обов'язковий аудит фінансової звітності;
– дисциплінарним провадженням щодо аудиторів та суб'єктів аудиторської діяльності, які здійснюють обов'язковий аудит фінансової звітності;
– застосуванням стягнень [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**, с. 3].

ISQM 1, не містить вимог щодо форми документації щодо системи управління якістю, це можуть бути посібники з якості, матриці ризиків, опис внутрішніх контролів щодо ризиків якості та ін.

Система управління якістю САД визначає загальні напрями управління юридичними ризиками, які, в свою чергу, доповнюються більш детальними вимогами міжнародних стандартів аудиту (МСА), що охоплюють наступні етапи незалежного аудиту фінансової звітності:

– планування незалежного аудиту фінансової звітності;
– визначення суттєвості юридичних ризиків;
– визначення впливу юридичних ризиків на думку аудитора щодо фінансової звітності.

Важливим етапом в організації виконання завдання з аудиту фінансової звітності є планування аудиту у відповідності з МСА 300 «Планування аудиту фінансової звітності

Адекватне планування допомагає у виконанні аудиту фінансової звітності, зокрема:

– допомагає аудитору приділити відповідну увагу важливим ділянкам аудиту;
– допомагає аудитору своєчасно виявити та вирішити потенційні проблеми;
– допомагає аудитору належно організовувати й управляти завданням з аудиту з метою його ефективного та кваліфікованого виконання;

– допомагає обрати членів команди із завдання, що мають належний рівень здібностей та компетентності, щоб діяти у відповідь на очікувані ризики, а також спрощує належний розподіл роботи між ними;

– полегшує керівництво та нагляд за членами команди із завдання, а також перевірку їхньої роботи;

– допомагає, де це доречно, координувати роботу аудиторів компонентів та експертів (Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг, 2017).

Планування вимагає складання визначних МСА робочих документів, якими є загальна стратегія та план аудиту. Загальна стратегія аудиту є узагальнюючим документом, який містить інформацію про мету аудиту та визначає обсяг, час і напрям аудиту, а також встановлює основні (загальні) вектори при розробці плану аудиту.

План аудиту, відповідно до МСА 300, має забезпечити визначення:

– характеру, часу та обсягу запланованих процедур оцінювання ризиків, як визначено у МСА 315;

– характеру, часу та обсягу запланованих подальших аудиторських процедур на рівні твердження, як визначено у МСА 330;

– інших запланованих аудиторських процедур, які слід виконати для дотримання вимог МСА під час виконання завдання (Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг, 2017).

Зрозуміло, що складання плану аудиту та внесення змін до нього є завданням, що виконується протягом всього періоду виконання аудиту. Причиною цьому є те, що первісне планування здійснюється до процедур оцінки ризиків, а інформація отримується впродовж виконання завдання, згідно плану процедур. На будь якому етапі завдання аудитор може отримати інформацію, яка може привести до необхідності коригування обраних аудиторських процедур та/або часу на їх виконання.

На етапі планування, аудитор повинен, на основі його розуміння суб'єкта господарювання, його бізнесу, галузі діяльності та свого попереднього досвіду роботи з цим або іншими суб'єктами господарювання запланувати процедури по визначенню та оцінці юридичних ризиків.

МСА не містять формулювання юридичних ризиків, проте дуже багато стандартів містять положення про отримання юридичної консультації при виникненні певних ситуацій, що в свою чергу дає підстави для визначення юридичної природи ризиків, з якими стикається аудитор в процесі незалежного аудиту фінансової звітності. Здійснення господарської діяльності передбачає виконання її в межах встановлених законодавчими та нормативними актами правил. Окремі види діяльності можливо здійснювати тільки після отримання дозволу від регуляторного органу. Тому юридичні ризики доцільно визначити як окрему категорію ризиків при плануванні процедур оцінки ризиків та аудиторських процедур.

Досить дискусійним питанням є застосування суттєвості щодо юридичних ризиків, оскільки такі ризики в одних випадках можуть не відразу впливати на показники фінансової звітності, а мати відкладений ефект, а в інших можуть впливати на можливість здійснення суб'єктом господарювання господарської діяльності в цілому або окремих її видів.

Концепція суттєвості, в процесі провадження аудиторської діяльності, розглядається в двох аспектах. З одного боку, суб'єкт господарювання визначає суттєвість для відображення інформації в фінансовій звітності, з іншого боку аудитор, при перевірці цієї фінансової звітності, визначає суттєвість виконання завдання. Ці дві суттєвості є різними за своєю природою, але однакові за призначенням – визначення та надання користувачам інформації про можливі граничні суми викривлення при складання та/або аудиті фінансової звітності.

Низка досліджень та обговорень проведених Радою з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку з 2015 по 2017 роки привела до зміни поняття суттєвості в Концептуальній основі фінансової звітності, що була переглянутою в 2018 році та стала застосовної до звітності, починаючи з 2020 року.

Так, пунктом ЯХ11, в попередній редакції Концептуальної основи фінансової звітності, було визначено, що інформація є суттєвою, якщо її відсутність або неправильне подання може вплинути на рішення, які приймають користувачі на основі фінансової інформації про конкретний суб'єкт господарювання, що звітує. Іншими словами, суттєвість - це характерний для кожного суб'єкта господарювання аспект доречності, що ґрунтується на характері або величині (чи обох) статей, яких стосується ця інформація у контексті фінансового звіту окремого суб'єкта господарювання. Тому Рада не може вказати єдину якісну граничну величину для суттєвості або наперед встановити, що може бути суттєвим у конкретній ситуації (Концептуальна основа фінансової звітності, редакція 2010 року).

П 2.11 Концептуальної основи фінансової звітності, в редакції 2018 року, інформація є суттєвою, якщо її ненаведення, викривлення або завуальовування може згідно з обґрунтованими очікуваннями вплинути на рішення, що приймаються основними користувачами фінансової звітності загального призначенняна підставі такої звітності, яка надає фінансову інформацію про конкретного суб'єкта господарювання, що звітує. Іншими словами, суттєвість - це характерний для кожного суб'єкта господарювання аспект доречності, що ґрунтується на характері або величині (чи обох) статей, яких стосується ця інформація, у контексті фінансової звітності окремого суб'єкта господарювання. Тому Рада не може точно визначити єдину кількісну межу для суттєвості або наперед встановити, що може бути суттєвим у конкретній ситуації (Концептуальна основа фінансової звітності, редакція 2018 року).

Важливим рішенням, що було прийнято Радою з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, є розширення переліку ситуацій, які можуть вплинути на суттєвість, таких, як «викривлення» і «заваулювання» важливої інформації.

Так, ці поняття є новими для Концептуальної основи фінансової звітності, адже попередні визначення «відсутність» або «неправильне подання», в більшій мірі стосувалися помилок при складанні та поданні фінансової звітності, що цілком вписуються в нове поняття «ненаведення».

Викривлення інформації в фінансовій звітності та її заваулювання відносяться до свідомого, навмисного наведення неправдивої інформації або надмірного розмивання значущих розкриттів в примітках до фінансової звітності, що заважає користувачам фінансової звітності адекватно сприймати інформацію в цих розкриттях, правильно її розуміти та оцінити можливі ризики при використанні такої інформації для прийняття рішень.

Проте, інноваційним в цьому дослідженні стала розробка Посібника з практики здійснення судження щодо суттєвості (IFRS Practice Statement 2 «Making Materiality Judgements») в якому наведено процес підготовки та зворотній зв’язок при вирішенні проблеми, а також позиція Ради з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку на такий зворотній зв’язок (IFRS Practice Statement 2 «Making Materiality Judgements».).

Радою з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку запропоновано 4-крокову модель для здійснення судження щодо суттєвості.

Крок 1. Суб’єкт господарювання ідентифікує інформацію, що потенційно може бути суттєвою. При цьому він враховує вимоги МСФЗ, що застосовуються до його операцій, інших подій та умов, а також загальні інформаційні потреби його основних користувачів.

Вимоги МСФЗ формують кількісні вимоги до інформації, що підлягає розкриттю в фінансовій звітності, а розуміння потреб основних користувачів фінансової звітності загального призначення формує якісні вимоги до інформації.

Крок 2. Суб’єкт господарювання оцінює, чи є інформація, визначена на кроці 1, суттєвою. Виконуючи цю оцінку, суб’єкту господарювання необхідно враховувати кількісні (розмір) та якісні (характер) фактори. Посібник з практики зазначає, що наявність якісного фактору знижує порогові значення для кількісної оцінки, тобто чим більше значення мають якісні фактори, тим меншими будуть ці кількісні пороги. Насправді це може призвести до кількісного порогового значення, рівного нулю, якщо обґрунтовано можна очікувати, що певна інформація вплине на рішення основних користувачів, незалежно від її розміру.

Крок 3. Суб'єкт господарювання систематизує інформацію в проекті фінансової звітності таким чином, щоб підтримувати чітке та лаконічне її подання. Посібник з практики наводить такі корисні поради подання інформації:

– наголошувати на суттєвих питаннях;
– адаптувати інформацію до власних обставин;
– описувати операції суб'єкта господарювання, інші події та умови якомога простіше та зрозуміліше;
– підкреслити взаємозв'язки між різною інформацією;
– надавати інформацію у форматі, який відповідає її типу;
– надавати інформацію таким чином, щоб максимально забезпечити порівнянність;
– уникати або мінімізувати дублювання інформації;
– переконатися, що сутність суттєвої інформації не втрачена через несуттєву інформацією.

Крок 4. На цьому етапі суб'єкт господарювання відступає назад та оцінює інформацію, надану у проектах фінансової звітності, в цілому. Потрібно розглянути, чи є інформація суттєвою як окремо, так і в поєднанні з іншою інформацією. Ця остаточна оцінка може призвести до додавання додаткової інформації або вилучення інформації, яка на цьому етапі вважається несуттєвою, об'єднати, розділити або реорганізувати інформацію, або навіть повернутися до початку процесу з кроку 2 (IFRS Practice Statement «Making Materiality Judgements»).

На нашу думку, описаний процес визначення суттєвості інформації підходить і для оцінки юридичних ризиків, оскільки він логічно описує процес оцінки суттєвості інформації як окремо так і в сукупності з іншою інформацією. В процесі виконання завдання, відповідно до вимог МСА аудитор повинен розрахувати суттєвість для:

– фінансової звітності в цілому;
– суттєвість для окремих класів операцій, залишків на рахунках та розкриття;
– суттєвість для виконання аудиторського завдання.

В матеріалах для застосування та інших допоміжних матеріалах до МСА 320 «Суттєвість при плануванні та проведенні аудиту» в п. А5 зазначено, що прикладом контрольних показників, які можуть бути прийнятними залежно від умов діяльності суб'єкта господарювання, можуть бути категорії доходів, наприклад прибуток до оподаткування, сукупний дохід, валовий прибуток і сукупні витрати, сукупний капітал або вартість чистих активів. Прибуток до оподаткування від операцій, що продовжуються, часто використовується для комерційних суб'єктів господарювання. У разі, якщо прибуток до оподаткування від операцій, що продовжуються, є нестабільним, інші контрольні показники, наприклад валовий прибуток або сукупні доходи, можуть бути більш доречними (Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг: Видання 2016-2017 років.).

Проте в ситуації з юридичними ризиками досить важко підібрати правильний показник для оцінки суттєвості, оскільки певні юридичні ризики можуть мати суттєві наслідки, які неможливо оцінити в грошовому еквіваленті. Наприклад, при оцінці юридичних ризиків особлива увага приділяється ризикам, які можуть поставити під сумнів суб'єкта господарювання на безперервній основі. Безперервність діяльності є основним принципом складання фінансової звітності за концептуальними основами Міжнародних стандартів фінансової звітності та Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, які діють в Україні. Тому безперервності діяльності приділяється особлива увага в процесі проведення незалежного аудиту фінансової звітності.

Професійні стандарти містять в своєму складі спеціальний стандарт МСА 570 «Безперервність діяльності». Цей стандарт встановлює цілі аудитора:

– отримати прийнятні аудиторські докази у достатньому обсязі щодо доречності використання управлінським персоналом припущення про безперервність діяльності як основи для бухгалтерського обліку при складанні фінансової звітності;

– дійти висновку, ґрунтуючись на отриманих аудиторських доказах, чи існує суттєва невизначеність стосовно подій чи умов, що може поставити під значний сумнів здатність суб'єкта господарювання продовжувати свою діяльність на безперервній основі;

– звітувати відповідно до цього МСА (Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг: Видання 2016-2017 років).

Стандарт містить алгоритм дій аудитора, у випадку, якщо будуть визначені ризики чи отримана інформація, що ставитимуть значний сумнів здатність суб'єкта господарювання продовжувати свою діяльність на безперервній основі. При цьому аудитор повинен визначити, чи управлінський персонал вже виконав попередню оцінку здатності суб'єкта господарювання продовжувати свою діяльність на безперервній основі та:

– якщо така оцінка була виконана, аудитор повинен обговорити оцінку з управлінським персоналом і визначити, чи виявив управлінський персонал події та умови, що окремо або в сукупності можуть поставити під значний сумнів здатність суб'єкта господарювання продовжувати свою діяльність на безперервній основі, і, якщо це так, обговорити плани управлінського персоналу щодо їх усунення, або;

– якщо така оцінка ще не була виконана, аудитор повинен обговорити з управлінським персоналом основу для запланованого використання припущення про безперервність діяльності як основи для бухгалтерського обліку та зробити запит управлінському персоналу, чи існують такі події й умови, що окремо або в сукупності можуть поставити під значний сумнів здатність суб'єкта господарювання продовжувати свою діяльність на безперервній основі (Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг: Видання 2016-2017 років).

4. Discussion

Важливим елементом в системі оцінювання впливу юридичних ризиків на безперервність діяльності суб'єкта господарювання є період оцінювання. МСА 570 чітко вказує, що період оцінювання зазначається в концептуальній основі фінансової звітності. Так, відповідно до МСБО 1 «Подання фінансової звітності», оцінюючи доречність припущення про безперервність, управлінський персонал бере до уваги всю наявну інформацію щодо майбутнього – щонайменше на 12 місяців з кінця звітного періоду, але не обмежуючись цим періодом. У кожному випадку детальність розгляду залежить від конкретних фактів. Якщо суб'єкт господарювання в минулому послідовно демонстрував прибуткові результати діяльності і має відкритий доступ до фінансових ресурсів, то суб'єкт господарювання може без детального аналізу дійти висновку про доречність безперервності як облікової основи (Шемшур, 2012). В інших випадках управлінський персонал, перш ніж упевнитися в доречності застосування припущення безперервності, має розглянути ряд чинників, які стосуються поточної та очікуваної прибутковості, графіки сплати боргів і потенційні джерела відновлюваного фінансування (МСБО 1 «Подання фінансової звітності», 2024).

Розглянемо приклади юридичних ризиків, які можуть поставити під сумнів безперервність діяльності суб'єкта господарювання та їх вплив на думку аудитора.

До першого блоку віднесемо ризики, що призводять до ліквідації суб'єкта господарювання, наприклад:

– прийнято закон, яким забороняється здійснення певного виду господарської діяльності, як це було по відношенню до діяльності в сфері азартних ігор, та суб'єкт господарювання не має іншої альтернативи ніж ліквідуватись;

– вищим органом управління суб'єкта господарювання прийнято рішення про його ліквідацію після закінчення звітного періоду для такого суб'єкта господарювання;

– суб'єктом господарювання порушено вимоги законодавчих чи нормативних актів, наслідком яких є зупинення дії ліцензії та/або ліквідація суб'єкта господарювання;

– строки погашення за кредитами чи позиками закінчуються або закінчилися та у суб'єкта господарювання відсутні кошти для погашення зобов'язань або урегулювання цієї ситуації іншим шляхом, ніж проведення процедури банкрутства.

В таких ситуаціях, відповідно до вимог МСА 570 аудитор повинен висловити негативну думку щодо фінансової звітності суб'єкта господарювання.

До другого блоку віднесемо ризики, які можуть поставити під значний сумнів безперервність діяльності суб'єкта господарювання, проте його управлінським персоналом вживаються заходи щодо попередження негативних наслідків. Прикладами таких ризиків можуть бути:

– строки погашення за кредитами чи позиками закінчуються або закінчилися та суб'єкт господарювання проводить переговори з кредиторами щодо реструктуризації заборгованості або продовження термінів та наявна в управлінського персоналу інформація свідчить про реалістичність такого сценарію;

– суб'єктом господарювання готується мирова угода в судовому провадження та отримане підтвердження від іншої сторони про готовність до її підписання.

Вплив юридичних ризиків другого блоку на думку аудитора залежить від того чи належним чином розкрита інформація про такі ризики та оцінка управлінського персоналу про застосовані та заплановані дії щодо зниження негативного впливу ризиків в примітках до фінансової звітності.

Так, якщо аудитор доходить висновку, що інформація про суттєву невизначеність належно розкрита у фінансовій звітності, аудитор повинен висловити немодифіковану думку та звіт аудитора повинен містити окремий розділ під заголовком «Суттєва невизначеність, що стосується безперервності діяльності» для того, щоб:

– привернути увагу до примітки у фінансовій звітності, в якій розкривається інформація про питання;

– зазначити, що ці події або умови вказують на існування суттєвої невизначеності, що може поставити під значний сумнів здатність суб'єкта господарювання продовжувати свою діяльність на безперервній основі, та що думка аудитора не модифікується у зв'язку з цим питанням (Статут Державної установи «Орган суспільного нагляду за аудиторською діяльністю», затверджений наказом Міністерства фінансів України від 18 вересня 2018 року No. 765).

У випадку, якщо інформація про суттєву невизначеність, що стосується безперервності діяльності не розкрита належно у фінансовій звітності, аудитор повинен:

– висловити думку із застереженням або негативну думку, що є доречним, відповідно до МСА 705;

– у розділі «Основа для думки із застереженням (негативної думки)» звіту аудитора зазначити, що існує суттєва невизначеність, що може поставити під значний сумнів здатність суб'єкта господарювання продовжувати свою діяльність на безперервній основі і що фінансова звітність не розкриває належно інформацію про це питання (Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг).

Отже, як ми бачимо з положень професійних стандартів, в залежності від ступеня впливу юридичних ризиків на безперервність діяльності, дій управлінського персоналу у відповідь на такі ризики і розкриття інформації думка аудитора різниться від немодифікованої до негативної (Новіков & Боровікова, 2018).

Не всі юридичні ризики впливають на здатність суб'єкта господарювання здійснювати совою діяльність на безперервній основі. Такі ризики проходять через процедуру визначення результатів настання наслідків, їх ймовірності та отримують конкретний грошовий вимірник. В залежності розрахованої суттєвості аудитора, такі наслідки поділяються на суттєві та несуттєві.

На етапі узагальнення інформації про виявлені викривлення в процесі аудиту фінансової звітності, аудитором, відповідно до вимог МСА 450 «Оцінювання викривлень,

виявлених під час аудиту» акумулюються всі виявлені викривлення, крім тих, які вочевидь є незначними.

Аудитор повинен визначити, чи є невиправлені викривлення суттєвими самі по собі або взяті сукупно. Визначаючи це, аудитор повинен розглянути:

– розмір і характер викривлень як стосовно конкретних класів операцій, залишків рахунків або розкриття, так і фінансової звітності в цілому, а також особливі обставини їхнього виникнення;

– вплив невиправлених викривлень попередніх періодів як стосовно конкретних класів операцій, залишків рахунків або розкриттів інформації, так і на фінансову звітність у цілому (Дубицька, 2021)

Суттєві невиправлені викривлення включаються до модифікації аудиторської думки в залежності від впливу на фінансову звітність, описану в МСА 705 «Модифікація думки у звіті незалежного аудитора».

Аудитор висловлює думку із застереженням, якщо:

– аудитор, отримавши прийнятні аудиторські докази в достатньому обсязі, доходить висновку, що взяті окремо або в сукупності викривлення є суттєвими, проте не всеохоплюючими щодо фінансової звітності;

– аудитор не може отримати прийнятні аудиторські докази в достатньому обсязі для обґрунтування думки, проте доходить висновку, що можливий вплив на фінансову звітність невиявлених викривлень, якщо такі є, може бути суттєвим, проте не всеохоплюючим.

Аудитор висловлює негативну думку, якщо, отримавши прийнятні аудиторські докази в достатньому обсязі, аудитор доходить висновку, що викривлення, взяті окремо або в сукупності, є одночасно суттєвими та всеохоплюючими щодо фінансової звітності (Новіков, 2015).

5. Conclusion

Процес незалежного аудиту фінансової звітності тісно пов’язаний з ризиками через вибірковий характер аудиторських процедур, які застосовуються аудитором. Державне управління щодо ризиків в процесі незалежного аудиту фінансової звітності здійснюється як на рівні суб’єкта аудиторської діяльності, через запровадження вимог до системи управління якістю, так і на рівні виконання задання, через вимоги до розкриття інформації в звіті незалежного аудитора. В цьому процесі велике значення мають юридичні ризики, визначення яким в контексті незалежного аудиту фінансової звітності нами було запропоновано. Ключовими ознаками таких юридичних ризиків є обмеження, визначенні законодавством, ризикова ситуація, невизначеність та ймовірнісний характер події (наслідків). Ці ознаки, для юридичних ризиків, можуть існувати тільки разом.

Створення ризико-орієнтованої системи управління якістю є важливим завданням для САД, особливо в умовах державного управління та адміністрування аудиторської діяльності. Зокрема, необхідно враховувати юридичні ризики, пов'язані з дотриманням законодавчих та нормативних вимог, оцінювати їх та розробляти дії для їх запобігання та управління.

В процесі державного управління та адміністрування аудиторської діяльності, важливо забезпечити високий рівень якості аудиторських послуг та дотримання законодавчих вимог.

Уніфікація підходів до ідентифікації та оцінки юридичних ризиків може бути важливим інструментом управління якістю та зниження ризиків порушення законодавства. Залучення інтелектуального потенціалу САД, правильна ідентифікація ризиків, їх оцінка та розробка дій у відповідь на такі ризики є важливими факторами для забезпечення якості аудиторської діяльності в умовах державного управління та адміністрування. МСА не оперують окремими поняттями юридичних ризиків, проте категорія ризику, яку використовують професійні стандарти є досить широкою і основним її вимірником є вплив на показники фінансової звітності суб’єкта господарювання. Юридичні ризики є специфічною категорією ризиків, яку не завжди можна оцінити шляхом застосування грошового вимірника, проте такі ризики можуть мати надзвичайно складні наслідки. Тому таким ризикам, в процесі незалежного аудиту фінансової звітності, необхідно приділяти максимальну увагу.

References

First-time implementation guide: International standard on quality management (ISQM) 1, quality management for firms that perform audits or reviews of financial statements, or other assurance or related services engagements. (2024). URL:https://www.ifac.org/system/files/publications/files/IAASB-ISQM-1-first-time-implementation-guide-quality-management_0.pdf

IFRS Practice Statement «Making Materiality Judgements». (2024). URL:https://www.iasplus.com/en/standards/other/materiality

IFRS Practice Statement 2 «Making Materiality Judgements». (2024). URL:https://cdn.ifrs.org/-/media/project/disclosure-initative/disclosure-intiative-materiality-practice-statement/mps-project-summary-and-practice-statement.pdf

Бондарчук, В. В. (2013). Ризик як правова категорія. *Часопис Київського університету права*, (2), 312-315.

Великанова, М. М. (2017). Поняття та структурні елементи ризику: цивільно-правовий аспект. *Університетські наукові записки*, (63), 76-86.

Дубицька, Т. Н. (2021). Ризик та відповідальність у приватному праві. *Часопис Київського університету права*, (2), 197-201.

Концептуальна основа фінансової звітності, редакція 2010 року. (2024). URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_009#Text

Концептуальна основа фінансової звітності, редакція 2018 року. (2024). URL:https://mof.gov.ua/storage/files/2019_RB_ConceptualFramework_ukr_AH%20(2).pdf

Міжнародний стандарт управління якістю 1 «Управління якістю для фірм, що виконують аудити чи огляди фінансової звітності, або інші завдання з надання впевненості чи супутніх послуг». (2024). URL:https://mof.gov.ua/storage/files/4_ISQM_1_Final_Standard_(Not_Formatted)(uk).pdf

Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг: Видання 2016-2017 років. Частина І. (2024). URL:https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%9C%D0%A1%D0%90%202016-2017_%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0%201(1).pdf

МСБО 1 «Подання фінансової звітності». (2024). URL:https://mof.gov.ua/storage/files/IAS-01_ukr19.pdf

Новіков, В. В. (2015). Теоретико-правові аспекти ризиків у праві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція, 13*(1), 36-39.

Новіков, В. В., & Боровікова, В. С. (2018). До питання щодо сутності ризиків у праві. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*, (1), 28-36.

Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність в Україна: Закон України від 21.12.2017 No. 2258-VIII станом на 01.01.2023 р. (2024). URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text

Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах / Постанова Правління НБУ від 11.06.2018 No. 64. (2024). URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#Text

Статут Державної установи «Орган суспільного нагляду за аудиторською діяльністю», затверджений наказом Міністерства фінансів України від 18 вересня 2018 року No. 765. (2024). URL:https://mof.gov.ua/storage/files/Statut-OSNAD.pdf

Шемшур, О. (2012). Поняття та правова природа ризику у приватному праві. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*, (94), 105–108.

ВПЛИВ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ НА РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ : ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ТА СУЧАСНІ ПЕРСПЕКТИВИ

THE IMPACT OF THE FIGHT AGAINST CORRUPTION ON THE DEVELOPMENT OF THE RULE OF LAW IN UKRAINE : HISTORICAL EXPERIENCE AND CURRENT PROSPECTS

Sergii Myroslavskyi

Department of Law and Public Administration
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko
e-mail : advocate.sumy@gmail.com,
ORCID: 0009-0009-0855-8504

Andrii Leshchenko

Department of Business Economics and Administration
Faculty of Physics and Mathematics
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko
e-mail : lesenkoa27@gmail.com
ORCID: 0009-0001-7157-0807

Анотація
Боротьба з корупцією становить один з найбільш актуальних соціальних викликів сучасності. Вирішення цієї проблеми є надзвичайно важливим та складним завданням для багатьох країн, включаючи Україну. Для нашої країни корупція стала серйозним фактором, який реально загрожує національній безпеці та конституційному порядку. Її негативний вплив охоплює різні сфери суспільного життя, такі як економіка, політика, управління, соціальна та правова сфери, громадська свідомість та міжнародні відносини. В сучасних умовах воєнного стану та майбутнього післявоєнного відновлення країни питання реалізації антикорупційних заходів в системі державного та публічного управління в Україні набуває ще більшої ваги та стає надзвичайно актуальним у зв`язку з безпрецедентними обсягами військової, фінансової та гуманітарної допомоги, яку наша держава уже отримує та потенційно ще буде отримувати від наших західних партнерів та різноманітних міжнародних організацій. Проблема низької толерантності до корупції настільки загострилась під час повномасштабного російського вторгнення на територію України, що наразі навіть дискутується питання чи потрібно корупцію прирівняти до державної зради і, відповідно, внести зміни до законодавства, саме в частині санкції статті Кримінального Кодексу України щодо корупційних правопорушень. З урахуванням викладеного, метою даної статті є філософсько-ретроспективний аналіз історичного досвіду та сучасних світових практик подолання корупції в аспекті його впливу на розвиток правової держави в Україні.
Ключові слова: боротьба з корупцією в Україні, історичний аналіз корупції, кримінальне законодавство та корупція, розвиток правової держави

Abstracts
The fight against corruption is one of the most pressing social challenges of our time. Solving this problem is an extremely important and difficult task for many countries, including Ukraine. For our country, corruption has become a serious factor that really threatens national security and constitutional order. Its negative impact covers various areas of public life, such as the economy, politics, governance, social and legal spheres, public consciousness and international relations. In the current conditions of martial law and the upcoming post-war reconstruction of the country, the issue of implementing anti-corruption measures in the system of state and public administration in Ukraine is gaining even more importance and is becoming extremely relevant due to the

unprecedented amounts of military, financial and humanitarian assistance that our country is already receiving and will potentially receive from our Western partners and various international organizations. The problem of low tolerance to corruption has become so acute during the full-scale Russian invasion of Ukraine that there is even a debate on whether corruption should be equated with high treason and, accordingly, amendments to the legislation should be made, specifically in terms of sanctioning the article of the Criminal Code of Ukraine on corruption offenses. Given the foregoing, the purpose of this article is to provide a philosophical and retrospective analysis of the historical experience and modern world practices of combating corruption in terms of its impact on the development of the rule of law in Ukraine.
Keywords: fight against corruption in Ukraine, historical analysis of corruption, criminal law and corruption, development of the rule of law.

1. Introduction

Корупція — це складне, негативне явище, котре перетворилось у глобальну проблему не тільки для України, але й для світового співтовариства в цілому. Це зумовлено її поширеністю у світі, динамікою зростання темпів та помітним відставанням адекватних засобів протидії. Сьогодні можна констатувати, що гучні політичні скандали, пов'язані з корупцією у вищих ешелонах влади Німеччини, Японії, США, Франції, країнах колишнього СРСР свідчать про те, що це негативне явище спостерігається в державному та публічному управлінні майже у всіх країнах світу. Цілком очевидно, що корупція стала однією з головних загроз для розвитку багатьох країн, оскільки вона заважає нормальному функціонуванню інститутів держави, охоплюючи як загально-соціальне, так і правове поле життєдіяльності суспільства.

Успішне розв'язання цього надзвичайно складного питання вимагає поглибленого вивчення на засадах системної методології, з позиції соціально-філософських, економічних, політичних, юридичних, соціологічних та інших галузей науки, самого змісту та поняття корупції. Ефективна протидія їй у значній мірі буде залежати від того, наскільки глибоко буде зрозуміла сама сутність цього явища.

Корупція є однією з основних перешкод побудови в Україні демократичної, соціальної, правової держави, утвердження принципу верховенства права.

За останні роки в Україні у сфері протидії корупції зроблено досить багато:

– прийнято новий антикорупційний закон та ряд інших законодавчих актів антикорупційного спрямування;

– схвалено та запроваджено систематичне проведення на найвищому рівні заходів за участю керівників правоохоронних та інших державних органів з питань протидії корупції, тощо.

Однією з ключових подій останнього часу у сфері протидії корупції було ухвалення в червні 2022 року Закону України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки». Цей закон включає в себе «Антикорупційну стратегію на 2021-2025 роки» (Закон України, 2022) та передбачає створення ряду антикорупційних органів, таких як Національна рада з питань антикорупційної політики, Національне антикорупційне бюро (НАБУ), Антикорупційна прокуратура, Національна агенція з питань запобігання корупції (НАЗК), Державне бюро розслідувань (ДБР) та Вищий антикорупційний суд (ВАС). Метою цих органів є значний внесок у процес протидії корупції, і вони взаємодіють між собою, виконуючи різні функції та завдання.

Однак, здійснювані заходи ще не привели до відчутних позитивних результатів у справі протидії корупції. Це зумовлено низкою політичних, економічних, організаційно-управлінських, правових, ідеологічних, морально-психологічних факторів. До основних з них належать, зокрема, недотримання стратегії протидії корупції, неналежна організація виконання програмних антикорупційних заходів, відсутність політичної волі системно протидіяти корупції та слабкість контролю за антикорупційною діяльністю, у тому числі реалізацією відповідних програм і планів. Ефективна протидія корупції неможлива також без глибокого та послідовного наукового забезпечення, передусім без об'єктивного аналізу факторів корупції та реальної оцінки здійснюваних заходів. Рівень такого забезпечення в нашій державі також не можна визнати належним.

2. Materials and Methods

Протягом існування України як незалежної держави лише окремі аспекти проблеми протидії корупції були предметом системних досліджень, але в цілому ця проблема у публічному управлінні, вітчизняній кримінології, кримінальному праві, інших галузях права як в радянський період розвитку України, так і з часу набуття нею незалежності в науці комплексно досліджена не була. Доводиться констатувати, що сьогодні теоретично не розробленою взагалі або малодослідженою в науковому плані є низка ключових проблем протидії корупції. Це стосується, насамперед, розуміння соціальної та правової природи корупції, сфери прояву корупційної злочинності, механізму та факторів корупції, тенденцій її розвитку, змісту антикорупційної діяльності.

Термін "корупція" почали широко вживати в українському суспільстві, починаючи з середини 90-х років минулого століття. За останні двадцять років практично жоден документ, що характеризує соціально-економічну і політичну ситуацію в Україні, а також стан злочинності не обходиться без згадування корупції. Майже не щодня у центральній і регіональній пресі публікуються матеріали, де корупція засуджується як явище, або приводяться конкретні факти корупційної поведінки державних службовців та інших посадових осіб. Ці дії дезорієнтують суспільство, породжують синдром відчуження громадян від держави і держави від громадян, утрати людських надій на мудру, чітку і відповідальну владу в сучасній Україні.

Аналіз вживання терміну «корупція» в юридичній літературі засвідчує, що вченими висловлюється надзвичайно широке розмаїття думок щодо розуміння суті цього явища. При цьому інколи висловлюються не тільки надзвичайно загальні, нечіткі формулювання, а й такі, що виключають одне одного.

Найчастіше під корупцією пропонують розуміти підкуп і продажність посадових осіб, що відображається кримінально-правовим поняттям «хабарництво». Але й при цьому існують різні підходи. Одні автори вважають, що корупцією охоплюється будь-яке одержання хабара, інші, розглядають корупцію як систему систематично скоюваного організованого хабарництва (Мельник, 2001).

3. Results

Корупція - це дуже давнє явище, яке протягом століть живе і процвітає. Так само давно людство намагається знайти дієві засоби запобігання цьому ганебному явищу.

Фактично першу антикорупційну заповідь дав Господь через Мойсея, який записав те, що почув з неба: «Дарів не приймай, бо дари сліпими роблять зрячих і перекручують справу правих» .

У Корані також є спеціальна заборона давати хабарі. Пророк Мухаммед застерігав, що Аллах прокляне всіх, хто дає та бере хабарі. Будда, у свою чергу, застерігав, що коли правитель шукає вигоди, то це призведе до того, що буде перекручена сутність суспільних відносин, стануть ігноруватися принципи справедливості.

Першим правителем, про якого зберіглася згадка як про борця з корупцією, був Урукагін – шумерський цар міста-держави Лагаш у другій половині XXIV ст. до н. е. Проте, незважаючи на показові і часто жорстокі покарання за корупцію, боротьба з нею не приводила до бажаних результатів. У кращому випадку вдавалося запобігти найбільш небезпечним злочинам, однак на рівні дрібної розтрати і хабарів корупція мала масовий характер (Михненко та ін., 2013).

Від античної доби й до сьогоднішніх днів значною проблемою політики в Європі є проблема контролю за особами та групами осіб, які ставлять власні інтереси вище за інтереси держави і суспільства в цілому. З появою такої соціальної групи, як чиновництво, корупція, тобто підкупність та продажність їх, набула масштабного розмаху. Її міра та відвертість визначалися повнотою надання чиновництву влади над населенням та рівнем загального культурно-цивілізаційного розвитку самого суспільства.

Ще понад два тисячоліття тому корупція сприймалась як головний чинник політичних змін, як явище, що неминуче спричиняє падіння некомпетентних режимів та зміну їх більш міцною владою.

Деякі вчені вважають, що перші згадування про корупцію містяться у пам'ятках писемності Стародавнього Вавилону (Кузьменко, 2014).

У Стародавній Греції у IV-V ст. до н.е. до проявів корупції відносили шкідливі діяння побутового характеру, наприклад псування їжі та питної води. Пізніше корупцією стали називати деякі карані в судовому порядку дії, такі, як: зіпсованість моралі, розпусність молоді, розлад порядку в полісі (Кузьменко, 2014). Платон і Аристотель розглядали корупцію як політичну категорію (Павліченко, 2017).

У стародавньому Римі та Афінах боротьба з корупцією була насамперед справою гуртової моралі та суспільного контролю. В цих державах-полісах справді було вжито певних заходів, що мали обмежити ризик таємних послуг та операцій. Так, наприклад, часто членів рад чи зборів обирали жеребкуванням, вважаючи, що випадок – найкраща запорука об'єктивності.

В інших державах давнини корупція була просто необхідна для правлячого режиму. Безпрецедентна стабільність патримоніальної бюрократії Давнього Китаю корінилась в ефективних механізмах протидії чиновництву, запобігання скупчення урядовців у стійку корпорацію, котра могла б опонувати імператору і в остаточному підсумку перехопити у нього владу. Одним з таких механізмів була фінансова залежність урядовця не від імператорського жалування, а від його вміння витиснути з імператорських підданих максимум доходів, у тому числі й на власну користь.

В період Середньовіччя, розвитку монархічної форми правління, головним корупціонером виступає монарх, що надає пільги та привілеї, спускаючи їх згори донизу ієрархічними щаблями. Завдяки вмілому розподілу титулів, пільг та посад (а також постійної загрози позбавитися цієї ласки) монарх маніпулює своїм оточенням.

В італійських містах доби Відродження боротьба з корупцією була, насамперед, справою суспільного контролю. Так, представників керівних органів — рад, або зборів, часто обирали жеребкуванням. Для виборних посад встановлювалися короткі терміни без права переобрання, а сам виборчий процес був навмисно довгим та складним, як, наприклад, вибори дожа у Венеції (Fontana, 1996).

Макіавелі стверджував, що корупція є свідченням загального захворювання держави, що руйнує громадську чесноту, а Монтеск'є характеризував це явище, як дисфункціональний процес, у результаті якого гарний політичний порядок або система перетворюються в негідні, а монархія вироджується в деспотизм (Скомаров, 2015).

Вважають, що перші згадування про корупцію на Русі з'явилися у літописах XIII століття. Зокрема, з цього приводу згадують Двінську уставну грамоту 1397-1398 років, де міститься визначення незаконної винагороди за здійснення офіційних владних повноважень — "мздоімство", або "посула". Згідно іншої версії, "посула" в якості хабара визначається вперше у Псковській судній грамоті (1462-1471рр.). За часів Івана Грозного було запроваджено смертну кару за вчинення дій аналогічних сучасному хабарництву (Федорко, 2018).

У Російській імперії підґрунтям корупції стала система так званого місництва. Характерною рисою зазначеної системи організації влади на місцях було, зокрема, те що більшість державних чиновників того часу не отримували грошових виплат від держави, а жили виключно за рахунок коштів відвідувачів. Крім того, призначення на посаду відбувалося відповідно до ієрархії боярських прізвищ, без врахування особистих ділових якостей майбутнього чиновника. Таким чином, утворювався корпоративно замкнутий прошарок населення, зацікавлений у використанні владних повноважень для досягнення корисливих власних або групових цілей, що в свою чергу, сприяло поширенню корупції.

При Петрові Великому розцвітали і корупція, і жорстка боротьба царя з нею. Петром I були введені в дію закони «Про заборону хабарів і обіцянок», «Про покарання за хабарі і хабарництво», «Про покарання хижаків за хабарі позбавленням маєтку і живота». Дуже показова динаміка: спочатку заборона - не допомагає; згодом уведення покарання - не допомагає; тоді жорсткість покарання - і знову не допомагає (Харина, 2014).

Цей історичний приклад характерний тим, що він засвідчує безперспективність боротьби з корупцією лише каральними методами. Звичайно, злочинців треба переслідувати, віддавати до суду і карати. Але це практично не впливає на саме явище. Це дає нам нагоду

стверджувати, що кримінальне переслідування корупціонерів - лише частина боротьби з корупцією.

Вітчизняні історики знайшли багато цікавих документів, які свідчать про намагання наших предків протидіяти корупції у стародавні часи. У Запорізькій Січі, Велика екстрадинаційна Рада у своєму присуді від 23 грудня 1764 року зазначила, що згідно з військовим уставом отаманам та старшинам забороняється на особисті потреби використовувати військову казну під страхом "смертного штрафу". А у випадку, якщо отаман куреня веде себе "не справно", або потакає злодіям, він підлягає покаранню і наступного разу не може бути обраний отаманом (Новак, 2016).

Заслуговують на увагу й інші історичні документи. Так, наприклад, у дореволюційній Росії діяли затверджені Олександром III (від 3 грудня 1884 р.) правила щодо порядку суміщення державної служби з участю в торговельних та промислових товариствах, а також у громадських і приватних кредитних установах, які містили детальний перелік посад на державній службі, які визначалися несумісними з участю у різноманітних компаніях. В російському кримінальному законодавстві кінця XIX початку XX століття за ряд корупційних дій встановлювалася кримінальна відповідальність (Маркєєва, n.d).

Спираючись на документальні дані, можна стверджувати, що зміна державного ладу і форми правління в Російській Імперії в жовтні 1917 року не ліквідувала корупцію як явище, проте сформувала лицемірне відношення до неї, що чимало сприяло укоріненню останньої.

Декрет РНК "Про хабарництво" від 8 травня 1918 р. став першим у Радянській Росії правовим актом, що передбачав кримінальну відповідальність за хабарництво (позбавлення волі на термін не менше п'яти років, сполучений із примусовими роботами на той же термін). (Федорко, 2018).

Слід відзначити, що Кримінальний кодекс УРСР 1927 року за отримання хабара при обтяжуючих обставинах передбачав застосування виключної міри соціального захисту – розстріл (Хавронюк & Калмиков, 2017). Тобто, радянська влада зробила спробу боротися з корупцією найбільш радикальними методами.

Але при цьому загалом радянська влада не визнавала слово "корупція", дозволивши ввести його у вжиток лише наприкінці 80-х років. Замість нього використовувалися терміни "хабарництво", "зловживання службовим становищем", "попуск" і т.п. Заперечуючи термін, заперечили поняття, а отже і явище. Тим самим заздалегідь прирікали на невдачу й аналіз цього явища, і будь-яку боротьбу з його кримінально-караними наслідками.

Історія боротьби радянської влади з корупцією закінчилася разом із самою владою, не увінчавшись успіхом.

Останній шанс вплинути на стан справ у державі випав колишній владі у липні 1991 р., коли була прийнята постанова Секретаріату ЦК КПРС «Про необхідність посилення боротьби зі злочинністю у сфері економіки». Але, як не дивно, ні про хабарництво, ні про корупцію в ньому не було жодного слова. Передбачалося, що влада до економічних злочинів непричетна. Увесь повоєнний період, у часи перебудови і після неї, ріст корупції відбувався на фоні ослаблення державної машини. Він супроводжувався такими процесами, як послаблення централізованого контролю, далі – розпадом ідеологічних поглядів, економічною стагнацією, а потім і падінням рівня розвитку економіки, нарешті - крахом СРСР і появою нових незалежних країн.

Сучасний стан корупції в Україні багато в чому обумовлений тенденціями, що давно намічалися, і перехідним етапом від тоталітарної форми правління до демократичної. Сьогоднішній стан цього антисоціального явища у державі та публічному управлінні є такий, що сфера корупції і організованої злочинності стає конкурентом держави у здійсненні управління суспільством, а сучасні організаційні норми і соціальний ефект корупції створюють загрозу національній безпеці країни.

Зниження рівня корупції до безпечних показників на сучасному етапі розвитку правової держави в Україні можливе лише за умови вивчення та впровадження досвіду інших країн у боротьбі з цим соціальним явищем. Основний акцент, на нашу думку, слід зробити на успішних політичних, правових та організаційних механізмах, які виявилися дієвими у інших країнах. Особливу увагу необхідно приділити виділенню та вивченню закордонних програм,

спрямованих на протидію хабарництву та корупції, які вже успішно довели свою ефективність на практиці. Це, безперечно, надає значні можливості для використання позитивного іноземного досвіду, особливо в умовах відсутності власного ефективного механізму боротьби з корупцією.

У переліку країн, що досягли значних успіхів у сфері протидії корупції у державному і публічному управлінні першою, на наш погляд, слід розглянути Ізраїль, адже ця країна, як і відбиваюча зараз російську агресію Україна, вимушена постійно боротися за своє існування, незалежність та державний суверенітет, потерпаючи від постійних терористичних атак з боку оточуючих її агресивних сусідів, які намагаються її знищити, а відтак має схожі з нами проблеми, особливо в сфері безпеки та державного управління.

В Ізраїлі забезпечення антикорупційної атмосфери здійснюється за допомогою системи «певного дублювання моніторингу» щодо можливих корупційних дій. Цей моніторинг проводять урядові організації, спеціальні підрозділи поліції, відомство Державного контролера, яке є незалежним від міністерств і державних органів, та громадські організації, такі як «Відомства за чистоту уряду». Ці організації вивчають можливі точки корупції і, у випадку виявлення, повідомляють органи розслідування. В Ізраїлі, завдяки значним соціальним пільгам для урядовців та строгому покаранню у випадку виявлення корупції, корупція практична відсутня.

Щодо досвіду боротьби з корупцією у Великобританії, варто відзначити, що високі стандарти культури поведінки громадян в цій країні виникли в результаті ряду політичних та законодавчих заходів, моральних трансформацій та ефективного соціального контролю над державними службовцями. Великобританія, яка має найдавніші традиції в протидії корупції, створила систему антикорупційних механізмів на законодавчому рівні.

Перший закон про корупцію був прийнятий ще в 1889 році, а закони про попередження корупції, ухвалені в 1906 і 1916 роках, відзначали суспільну реакцію на поширення цього соціально-політичного явища. На відміну від традиційних правових принципів, ці закони встановлюють вимогу, щоб посадові особи самостійно доводили свою невинуватість.

Іншою особливістю є висока роль громадської думки, яка уважно слідкує за динамікою негативних явищ у суспільстві. Загалом громадські дебати фокусуються на питаннях, пов'язаних з лобіюванням та купівлею політичного впливу, проблемами, що виникають зі зміною меж приватної та державної власності, моральним кліматом, хабарництвом, зловживаннями службовців у місцевих органів влади, поліції, митної служби тощо (Волошенко, 2015).

Контроль за прямими випадками корупції у Великій Британії здійснюється через Комітет Нолана, створений у жовтні 1994 року. Основна мета цього комітету полягає в вивченні та виявленні проблем в ключових сферах громадського життя, які викликають особливий резонанс у громадськості. Серед найважливіших аспектів є діяльність членів парламенту, які одночасно працюють консультантами фірм, що намагаються впливати на державну політику. Також в центрі уваги знаходяться колишні міністри та інші посадові особи, які займають посади в галузях промисловості, регулювання яких раніше контролювалося урядом, а також інші аспекти громадського життя.

Боротьба з корупцією в Німеччині досягається за допомогою двох підходів: конфіскаційного (позбавлення майна) та створення належної правової бази для запобігання «відмиванню» «брудних» грошей. Особливу увагу слід звернути на обов'язок банківських установ передавати правоохоронним органам інформацію про грошові операції на суму більше 20 тис. євро, за умови, що ця інформація використовується лише для розслідування. Закон також визначає правило: якщо громадянин здійснює внесок у банк на суму понад 50 тис. євро, він повинен пред'явити посвідчення особи і за потреби підтвердити законність зазначених коштів. Основна стратегія уряду Німеччини в запобіганні корупції полягає у прийнятті законодавчих, організаційних, кадрових та інших заходів, спрямованих на запобігання зловживанням державними службовцями своїм службовим становищем (Кушнарьов, 2012).

Досить ефективною можна вважати систему політичних і правових механізмів боротьби з корупцією Італійської Республіки, де над вирішенням цієї проблеми тісно взаємодіють

громадські організації та державні установи. Парламент цієї країни заснував спеціальну Генеральну Раду по боротьбі з організованою злочинністю. Позитивні результати протидії корупції стали можливими завдяки реальному втіленню в політико-правове поле Італії принципів розподілу влад, незалежності судової влади від урядового впливу та втручання інших гілок влади. Завдяки цьому Італійська судова система є найважливішою із трьох гілок влади в системі механізмів боротьби з корупцією. В Конституції Італії втілено політичне рішення про надання Верховній Раді суддів виключних прав на заохочення та покарання суддів. Дві третини членів Ради обираються суддями, і одна третина - політичними партіями. Крім того, адміністративні комісії мають статус судів, а Конституція передбачає адміністративне провадження з деяких кримінальних справ. Дієвим антикорупційним механізмом слід визнати також те, що судді, прокурори і слідчі вважаються членами однієї професії і регулярно міняються ролями. Кожна прокуратура є автономною. Кожний прокурор має такі ж гарантії незалежності, як і судді (Гречанюк, 2019).

4. Discussion

Існує досить поширена думка, що корупцію можна перемогти за допомогою сильної держави, диктатури, репресій. Проте досвід Китаю, де показові розстріли урядовців, що прокралися, давно стали “справою звичайною”, підтверджує зворотне. Репресивні заходи при уявній ефективності навряд чи дадуть бажаний результат – хабарників, якщо і зменшиться, то не набагато, а суми хабарів автоматично злетять до небес як платня за підвищений ризик. Крім того, репресивні заходи можуть привести до різкого посилення однієї з “корпорацій чиновництва” – правоохоронних органів, які отримають монопольне право вирішувати, кого страчувати, а кого милувати, зі всіма витікаючими звідси наслідками (Волошенко, 2015) .

Демократичний режим, особливо на сучасному етапі розвитку правової держави в Україні, хоча і не гарантує свободу від корупції взагалі та хабарництва, зокрема, але, принаймні, забезпечує більше можливостей для боротьби з нею. По-перше, конкуренція партій викриває корупцію правлячої верхівки. По-друге, свобода слова дозволяє пресі контролювати державних службовців. Громадянське суспільство, як інститут властивий демократичному режиму, здатний підвищити ефективність діяльності незалежних комісій по боротьбі з корупцією. Успішно подібні органи функціонують у Гонконгу, Сінгапурі, Малайзії, Тайвані.

Вражаючими успіхами в сфері протидії корупції славиться політика Сінгапуру. Ключовим елементом цієї стратегії є постійно діючий спеціалізований орган, відповідальний за боротьбу з корупцією - Бюро розслідування випадків корупції. Цей незалежний орган функціонує з політичною та функціональною самостійністю і активно діє в напрямку запобігання та розслідування випадків корупції як у державному, так і в приватному секторі економіки Сінгапуру. Бюро розглядає справи зловживань серед державних чиновників та повідомляє відповідні органи для прийняття необхідних заходів. Орган також аналізує робочі методи потенційно схильних до корупції державних установ з метою виявлення можливих слабкостей в системі управління і, у разі необхідності, надає рекомендації керівникам цих підрозділів.

Основна мета антикорупційної політики Сінгапуру полягає в усуненні умов, які спонукають та надають можливість особам вчиняти корупційні дії. Це досягається за допомогою ряду антикорупційних заходів, таких як: 1) фіксування заробітної плати державних службовців відповідно до середньої зарплати у приватному секторі; 2) обов'язкова щорічна звітність посадовців про їх власність, активи та зобов'язання. Повноваження прокурора охоплюють перевірку банківських, акціонерних та розрахункових рахунків осіб, підозрюваних у порушенні законодавства щодо запобігання корупції; 3) суворе ставлення до корупційних справ, особливо стосовно високопосадовців, для підтримки авторитету непідкупних політичних лідерів; 4) скасування надмірних адміністративних бар'єрів для сприяння економічному розвитку (Соснін, 2014). Зазначені заходи демонструють, що боротьба з корупцією є ключовим елементом економічного успіху Сінгапуру.

Досвід Японії у боротьбі з корупцією показує, що відсутність одного універсального закону, спрямованого на протидію корупції, не заважає успішному вирішенню цієї проблеми. Норми, спрямовані на протидію корупції, включені до багатьох національних законів. Японське законодавство вкладає особливий акцент на заборони, які стосуються політиків, державних та муніципальних службовців. Ці заборони охоплюють різноманітні заходи, спрямовані на усунення можливостей японських чиновників мати політичний вплив на приватний бізнес як під час їхньої служби, так і після звільнення.

Аналогічно до Сінгапуру, японське законодавство встановлює жорсткі обмеження фінансування виборчих кампаній, партій та інших політичних організацій. Воно також встановлює чітко регламентований порядок проведення пожертвувань на користь кандидатів під час виборів, політичних фондів та налагоджує строгий порядок фінансової звітності. Будь-яке порушення цих норм закону тягне за собою застосування санкцій.

В Японії, як і в багатьох інших країнах, одним з основних напрямів боротьби з корупцією є кадрова політика. Державним службовцям в Японії гарантується справедлива оплата праці. Особливу увагу приділяє японський законодавець етиці у поведінці політиків і службовців. Так, починаючи з квітня 2000 року, в країні діє Закон «Про етику державних службовців», а також затверджені урядовим указом етичні правила для державних службовців і норми адміністративних покарань за їх порушення. Отже, основними пріоритетами у сфері боротьби з корупцією в Японії є:

−заходи політичної економії, які включають у себе створення механізмів підзвітності політичного керівництва, перегляд системи фінансування політичних партій та виборчих кампаній.

−реформа державної служби, що передбачає забезпечення гідної оплати праці для державних службовців та впровадження системи стимулів для підвищення ефективності.

−забезпечення громадських свобод через встановлення системи соціально-правового контролю та морального впливу на політиків з боку громадського суспільства (Башкатова & Світличний, 2019).

Яскравим прикладом «культури прозорості» стала Південна Корея. Зокрема, починаючи з 1999 року, у Сеулі була впроваджена програма «OPEN» – це система, що контролює процес розгляду заяв громадян урядовцями міської адміністрації. Ця програма стала справжньою сенсацією серед національних антикорупційних ініціатив, і є важливим показником політичної відданості у боротьбі з корупцією (Соснін, 2014).

Суть програми полягає у забезпеченні вільного доступу до інформації про процес розгляду заяв громадян, що усуває необхідність особистих зустрічей з урядовцями або навіть спроби подати хабар з метою прискорення прийняття рішення. Цей підхід усуває особисте спілкування між урядовцями та громадянами, яке може бути потенційною умовою для корупції, і успішно виконує свою основну мету – запобігання корупційним діям та відновлення довіри громадян до органів державної влади.

США довгий час виступають лідером у глобальній боротьбі з корупцією. Проте для ефективної протидії цій загрозі, що є імперативом національної безпеки, потрібен оновлений підхід. Це включає більше глибокого розуміння транснаціональних аспектів корупції та відповідних заходів на їхнє усунення. Такий підхід передбачає надання пріоритетної уваги збору та аналізу розвідувальних даних про корумпованих осіб та корупційні зв'язки. Оновлений підхід також включає підвищення рівня антикорупційної роботи як першочергового завдання у ключових міністерствах та урядових відомствах США. Це може бути досягнуто через координацію дій у Державному департаменті, Міністерстві фінансів, Міністерстві торгівлі та Агентстві США з міжнародного розвитку (USAID) (Башкатова & Світличний, 2019).

У США є значний досвід у протидії корупції, і вони вважаються одними з провідних у цій сфері. Керівну роль у боротьбі з організованою злочинністю виконує Міністерство юстиції Сполучених Штатів. Це відомство розробляє стратегію національного рівня для боротьби зі злочинністю в країні та забезпечує методичне керівництво цією справою. Основний підрозділ

Міністерства юстиції, відповідальний за протидію організованій злочинності, - це Федеральне бюро розслідувань (ФБР).

Стратегія Сполучених Штатів у боротьбі з корупцією ґрунтується на п'яти окремих, взаємо підкріплюючих стратегічних засадах, які становлять основу цієї роботи:

1. Модернізація, координація та забезпечення ресурсами: у процесі модернізації та покращення внутрішніх та зовнішніх антикорупційних заходів, департаменти та агенції спрямовують додаткові людські ресурси. Це робиться з метою визнання антикорупційної роботи як головного пріоритету у внутрішній та зовнішній політиці. Також відбувається підвищення рівня координації з міжнародними партнерами для спільного збільшення зусиль у цій сфері.
2. Боротьба з незаконними фінансами: корупціонери збагачуються через незаконне отримання різних ресурсів, включаючи мінерали та природні ресурси. Для ефективної протидії корупції на міжнародному рівні, уряд США веде боротьбу з відмиванням грошей, незаконною торгівлею та іншими видами злочинної діяльності, оскільки така діяльність сприяє підтримці корупції та дозволяє злочинцям легалізувати та приховувати доходи від незаконної діяльності як у власній країні, так і за кордоном (Корбут, 2019).
3. Притягнення до відповідальності корупціонерів: уряд США активно працює над усуненням недоліків та зменшенням можливостей корупціонерів відмивати доходи від своєї діяльності через глобальні ринки. Це досягається шляхом застосування існуючих законів та розширення співпраці з іншими юрисдикціями. Також відбувається співпраця з Конгресом з приводу криміналізації вимагання неправомірної вигоди іноземними державними службовцями.
4. Збереження та зміцнення багатосторонньої антикорупційної архітектури. Щоб досягти цієї мети, важливо зберегти та підсилити міжнародну антикорупційну архітектуру у різних міжнародних організаціях, таких як Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD), Організація американських держав (OAS), і Організація Об'єднаних Націй. Це можна досягти через посилене виконання Конвенції ООН проти корупції (UNCAC), а також розширення Програми НАТО з розбудови доброчесності. Ці кроки спрямовані на боротьбу з корупцією у сферах фінансів, закупівель, та управління персоналом (Дужа та ін., 2022).
5. Покращення дипломатичної взаємодії та використання ресурсів іноземної допомоги для досягнення цілей політики. Для досягнення цієї мети, важливо розробити стратегії двосторонньої та публічної дипломатії. Також, необхідно розширити допомогу США, спрямовану на боротьбу з корупцією, та активно моніторити її ефективність. Підтримка громадянського суспільства та коаліцій журналістських розслідувань є важливою для забезпечення безпеки та спільних дій. По кроку зміцнення спроможності державного сектору у боротьбі з корупцією важливе значення мають прозорість та відкритість урядових підходів, поліпшення управління та підтримка незалежних аудиторських та наглядових установ.

5.Conclusion

Аналізуючи вищевикладений матеріал, можна стверджувати, що сьогодні жодна країна не може проголосити про повну, остаточну й безперечну перемогу над корупцією як руйнівним явищем правової держави.

Отже, виходячи з ретроспективного аналізу, корупція – це певна соціальна закономірність, обумовлена державно-владним устроєм суспільства, властива будь-якій державі. Аналіз історичного досвіду протидії корупції засвідчує, що зазвичай суб'єктами протиправних зловживань були фізичні особи, наділені певними владними повноваженнями. З цього випливає, що суб'єктам корупційних посягань властива певна аналогічність - вони здебільшого є представниками влади. Корупційним діям властива також однорідна повторюваність як у часі, так і у просторі. Таким чином, корупція характеризується корисливою спрямованістю, аналогічністю суб'єктів корупційних зловживань, усталеною однорідною повторюваністю корупційних дій.

Крім того, як видно з вищенаведеного досвіду боротьби з корупцією, у країнах із розвинутою економікою антикорупційне законодавство еволюціонує у бік використання розширеного арсеналу правових засобів боротьби (а не тільки кримінально-правових), і з акцентом на попередження.

Дослідження особливостей протидії корупційним злочинам в країнах, таких як Ізраїль, Великобританія, Німеччина, Італія, Японія, Сінгапур, Південна Корея, США та інші, дозволяє сформулювати концепцію передової національної стратегії протидії корупції. Розвиток такої стратегії вважається необхідним у контексті сучасного управління та адміністрування в Україні.

По-перше, важливою є наявність політичної волі з боку вищого керівництва країни для активної боротьби з корупцією. Ця політична воля має виражатися в формуванні єдиної державної політики, спрямованої на протидію корупції у сфері публічного управління та адміністрування. Така стратегія повинна охоплювати комплекс заходів різного характеру – державних, політичних, економічних, соціальних і правових. Без наявності цієї політичної волі на різних рівнях влади будь-які інші заходи протидії корупції стають неефективними.

По-друге, необхідно створити ефективний контроль з боку громадянського суспільства за системою функціонування управління і адміністрування, що і приводить нас до сутності публічності та прозорості.

По-третє, необхідно завершити процес перезавантаження судової влади, що призведе до її незалежності та ефективності функціонування.

По-четверте, необхідно продовжити дослідження передового досвіду пов'язаного із технологізацію у сфері державного управління та адміністрування, що, на наш погляд, істотно зменшить корупційні ризики у цій сфері та роль людського (посадового) чинника.

Зазначені положення, на нашу думку, слід вважати фундаментом для успішної національної антикорупційної політики в сучасній системі державного та публічного управління в Україні.

References

Fontana, B. (1996). The Roots of a long tradition. The UNESCO Courier: A Window Open on the World, 49(6), 10-14.

Башкатова, В.В., & Світличний, О.П. (2019). Національне агентство з питань запобігання корупції: адміністративно-правовий статус. *Науково-практичний журнал. Право. Людина. Довкілля*, 3, 103–110.

Волошенко, А. (2015). Корупція: історичні витоки та сучасні прояви. Економічна теорія та історія економічної думки, (3), 8–16.

Гречанюк, Р. (2019). Національна Антикорупційна стратегія в системі запобігання корупції в Україні. *Актуальні проблеми правознавства, 3*(19), 29–35.

Дужа, І., Мельник, Л., & Грек, І. (2022). Стратегічна політика США щодо протидії корупції. *Вісник Львівського університету,* 41, 122–128.

Закон України. (2022). Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки: Закон України від 20 черв. 2022 р. № 2322-IX. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2322-20#Text

Коваленко, В.В. (2012). *Курс адміністративного права України: підручник*. Київ: Юрінком Інтер.

Корбут, О.В. (2019). Міжнародний досвід боротьби з корупцією. Актуальні питання запобігання і протидії корупції, конференція. Біла Церква: БНАУ, 59-64. URL: https://science.btsau.edu.ua/sites/default/files/tezy/zbirn_material_aktual_pitan_zapobig_protid_korupc.pdf.

Кузьменко, В.П. (2014). *Визначення поняття та витоків корупції. У Актуальні питання протидії корупції:* стан, проблеми та перспективи на майбутнє: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (С. 178-183). Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ.

Кушнарьов, І.В. (2012). Стратегія протидії корупції як складова антикорупційної політики. *Право і безпека, 5*(47), 177–181.

Маркєєва, О. Д. (n.d.). Антикорупційна політика в Україні: проблеми та перспективи. URL: http://sp.niss.gov.ua/content/articles/files/21-1440595448.pdf.

Михненко, А.М., Руснак, О.В., & Мудров, А.М. (2013). *Запобігання та протидія корупції: навчальний посібник*. Київ: ДННУ "Академія фінансового управління.

Новак, А. М. (2016). Тенденції розвитку антикорупційної політики: державно-управлінський аспект. *Публічне адміністрування: теорія та практика*, (2), URL: http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2016-02(16)/16.pdf.

Павліченко, В.М. (2017). Проблеми гармонізації національного нормативно-правового забезпечення праці держаних службовців до міжнародного законодавства: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук. Київ.

Скомаров, О. (2015). Історичні аспекти діяльності правоохоронних органів з протидії корупції. *Вісник Нац. акад. прокуратури України,* (2), 116–122.

Соснін, О. (2014). Про необхідність використання світового досвіду в боротьбі з корупцією у вітчизняній практиці. *Віче,* 1, 14–19.

Федорко, О.О. (2018). Історичні етапи створення та функціонування органів по боротьбі з корупцією в Україні. *Порівняльно-аналітичне право України*, (1), 227-230.

Хавронюк, М.І., & Калмиков, Д.О. (ред.). (2017). *Запобігання корупції: методичні рекомендації для місцевих активістів*. Київ: ФОП Москаленко О.М.

Харина, Є.Я. (2014). Нормативне регулювання у сфері запобігання і протидії корупції в Україні. *Наук. вісн. Міжнар. ун-ту, 10-2* (2), 181–184.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ: ПОНЯТТЯ, ПРИНЦИПИ ТА МЕТОДИ

STATE REGULATION OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY: CONCEPTS, PRINCIPLES AND METHODS

Dmytro Levytsky

Department of Public management and administration
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko
Sumy, Ukraine
ORCID: 0009-0001-4638-5781

Анотація
Стаття присвячена аналізу концепції, принципів та методів державного регулювання підприємницької діяльності, зокрема в контексті України. У статті розглянуто сутність та значення державного впливу на підприємницьку діяльність. Визначено поняття державного регулювання підприємництва, його роль у контексті забезпечення стійкого економічного розвитку та раціонального використання ресурсів. Доведено значущість підприємництва як рушійної сили економічного розвитку. Проаналізовано основні принципи, на яких ґрунтується державне регулювання підприємництва, такі як доцільність, адекватність, ефективність, збалансованість, передбачуваність та прозорість. Визначено ряд функцій, які виконує держава в контексті регулювання підприємницької діяльності. Це включає підтримку пропорційності виробництва та споживання, розвиток конкуренції та антимонопольні заходи, перерозподіл доходів та соціальний захист підприємців та споживачів. Досліджено різноманітні методи, що використовуються державою для регулювання підприємництва, зокрема законодавчі, адміністративні, фінансові, податкові, кредитні та інші. Поряд із вже відомими методами, також розглядаються інноваційні методи, такі як заохочення інновацій та стимулювання розвитку нових технологій. Застосування методів державного регулювання розглядається як стратегічний інструмент у формуванні сприятливих умов для розвитку підприємництва. На підставі проведеного аналізу у статті підсумовано та наголошено на необхідності ефективного державного регулювання підприємницької діяльності для забезпечення стабільності, ефективності та соціальної справедливості в економіці України. Це вимагає комплексного підходу та використання різноманітних інструментів, спрямованих на стимулювання підприємництва та забезпечення розвитку бізнесу в країні.
Ключові слова: державне регулювання, підприємницька діяльність, підприємництво, принципи, методи.

Abstract
The article is devoted to the analysis of the concept, principles and methods of state regulation of business activity, particularly in the context of Ukraine. The article examines the essence and significance of state influence on business activity. The concept of state regulation of entrepreneurship, its role in the context of ensuring sustainable economic development and rational use of resources is defined. The importance of entrepreneurship as a driving force of economic development has been proven. The main principles on which the state regulation of entrepreneurship is based are analyzed, such as expediency, adequacy, efficiency, balance, predictability and transparency. Several functions performed by the state in the context of the regulation of entrepreneurial activity are defined. This includes maintaining the proportionality of production and consumption, development of competition and anti-monopoly measures, income redistribution and social protection of entrepreneurs and consumers. A variety of methods used by the state to regulate entrepreneurship, including legislative, administrative, financial, tax, credit, and

others, have been studied. Along with already known methods, innovative methods are also considered, such as encouraging innovation and stimulating the development of new technologies. The application of state regulation methods is considered as a strategic tool in the formation of favorable conditions for the development of entrepreneurship. Based on the analysis, the article summarizes and emphasizes the need for effective state regulation of business activities to ensure stability, efficiency and social justice in the economy of Ukraine. This requires a comprehensive approach and the use of various tools aimed at stimulating entrepreneurship and ensuring business development in the country.

Keywords: state regulation, entrepreneurial activity, entrepreneurship, principles, methods.

1. Introduction

В контексті сучасного економічного розвитку, Україна, як і багато інших країн світу, постійно зіштовхується з різними економічними викликами та завданнями і відповідно потребує ефективних механізмів державного регулювання підприємницької діяльності для забезпечення сталого економічного розвитку та підтримки бізнес-середовища.

Підприємництво відіграє ключову роль у стимулюванні економічного зростання, створенні нових робочих місць, збільшенні конкуренції на ринку, розвитку новітніх технологій та підвищенні рівня життя громадян. Однак, без належного державного регулювання, цей сектор може стикатися з різними перешкодами та проблемами, що ускладнюють його розвиток і можуть негативно позначитися на економічному становищі країни в цілому. Так, в сучасних умовах Україна стикається з численними проблемами у цій сфері. Однією з найбільш серйозних проблем є висока корупція та бюрократизм, що ставить під загрозу розвиток підприємництва та відверто відлякує іноземних інвесторів. Безперечно, відсутність прозорості та недостатня регулятивна прозорість у бізнес-середовищі значно ускладнюють процес створення та функціонування підприємств, знижують інвестиційну привабливість країни та сповільнюють розвиток економіки.

У світлі нових тенденцій, обговорення, аналіз принципів та методів державного регулювання підприємницькою діяльністю залишається вкрай актуальним. Від правильного балансування між втручанням держави та вільним ринковим середовищем залежить не лише успіх окремого бізнесу, але й загальний економічний розвиток держави та соціальна справедливість серед суспільства.

Мета дослідження полягає у ретельному аналізі та узагальненні знань щодо державного регулювання підприємницької діяльності, включаючи його поняття, принципи та методи. Основними завданнями дослідження є розкриття сутності державного впливу на підприємницьку діяльність, визначення ключових принципів, які лежать в його основі, а також огляд та оцінка різноманітних методів, які використовуються державою для регулювання підприємництва.

2. Materials and Methods

Аналіз останніх досліджень та публікацій у галузі державного регулювання підприємницької діяльності в Україні свідчить про те, що ця тема залишається актуальною та є предметом багатьох дискусій серед таких науковців як Чуєнко В.І., Кузьмич А.А. (2020), Авер'янов В. Б. (2007), Ісаков М.Г. (2012), Левицький В. О. (2022), Безугла Л. С.(2011), Капленко Г. В., Стасишин А. В., Клочко А. А. (2021), Мазій Н. Г. (2011), Шаблиста Л. М. (2007), Дутчак І. Б.(2007), Бачинський А.Я (2018) тощо.

Підприємництво є не лише ключовим елементом економічного розвитку, але й значущим фактором особистого зростання і розвитку окремих осіб. Право на підприємництво визнається як одне з фундаментальних прав людини, яке не лише сприяє створенню нових можливостей для індивідів, але й забезпечує їхню свободу та автономію.

Конституція України визнає підприємництво як одне з найважливіших прав людини та громадянина. Згідно зі статтею 42 Конституції, кожен має право на зайняття підприємницькою діяльністю, яка не заборонена законом. В той же час, держава забезпечує захист конкуренції у цій сфері виключно законодавчими засобами та визнає гарантії та правові засади підприємництва (ст. 92 Конституції України, 1996).

3. Results

У контексті економіки підприємництво є двигуном зростання та інновацій. Підприємці створюють нові товари та послуги, впроваджують нові технології, що сприяє розвитку ринків та підвищенню ефективності виробництва. Їхня діяльність стимулює конкуренцію, що сприяє покращенню якості продукції та послуг. Крім того, підприємці створюють нові робочі місця, що сприяє зменшенню безробіття та підвищенню рівня життя населення.

Згідно статті 42 Господарського кодексу України, підприємництво визначається як самостійна, ініціативна, систематична, господарська діяльність, яку здійснюють суб'єкти господарювання (підприємці) на власний розсуд. Ця діяльність спрямована на досягнення економічних і соціальних результатів та отримання прибутку (Господарський кодекс України, 2003).

Виходячи з тлумачення зазначеної статті, можна вирізнити основні аспекти підприємницької діяльності:

1. Самостійність, що полягає у вільному виборі стратегій, методів та напрямків діяльності. Це означає, що підприємці мають право на свободу вибору, щодо того, який вести бізнес і як його вести та реалізовувати.

2. Ініціативність передбачає активність та виявлення ініціативи з боку суб'єктів господарювання, тобто підприємці відповідають за розробку та впровадження ідей, що лежать в основі їхнього бізнесу.

3. Систематичність, постійність та регулярність означає, що підприємці здійснюють свою діяльність систематично, а не випадково чи одноразово.

4. Досягнення економічних і соціальних результатів та отримання прибутку є основною метою підприємництва, тобто підприємницька діяльність не тільки має приносити фінансовий успіх, але й сприяти розвитку суспільства та задоволенню його потреб.

5. Ведення господарської діяльності, що зазвичай є формою господарювання, спрямованою на виробництво, реалізацію товарів або надання послуг на ринку з метою отримання прибутку.

Сенишин О. С. відзначає існування двох основних моделей підприємництва: класичної та інноваційної (Сенишин та ін., 2014).

Класична модель підприємництва зосереджена на максимізації віддачі від наявних ресурсів у певній компанії. Основними мотивами цього типу підприємництва є економічна зацікавленість та досягнення прибутку. Схема дій цієї моделі включає в себе оцінку наявних ресурсів, дослідження можливостей досягнення цілі, і використання тієї можливості, яка гарантує найбільшу віддачу від наявних ресурсів.

Інноваційна модель підприємництва передбачає використання будь-яких можливостей, що дозволяє законодавство. Схема дій цієї моделі включає формулювання цілей, вивчення зовнішнього середовища та пошук альтернативних можливостей, оцінку власних ресурсів і порівняння їх з знайденими можливостями, пошук додаткових джерел у зовнішньому середовищі, якщо власних ресурсів недостатньо, та дії відповідно до найвигіднішого альтернативного варіанту, залучення власних і зовнішніх ресурсів.

Розвиток підприємництва передбачає наявність певних умов, які можна поділити на такі основні групи:

– Економічні умови, такі як роздержавлення, приватизація, ліквідація монополізму, наявність ринкової інфраструктури (банки, біржі, постачально-збутові організації, транспортна система тощо), а також самостійність та свобода вибору і прийняття рішень.

– Політичні умови, такі як стабільність у країні і процес демократизації, підвищення авторитету уряду та довіра до нього з боку народу.

– Психологічні умови, що включають наявність сприятливого психологічного клімату серед населення.

– Юридичні умови, які передбачають наявність законів, спрямованих на підтримку та захист підприємництва.

Зазначені умови та моделі підприємництва не тільки застосовні до приватного бізнесу, але й мають важливе значення для державних підприємств. Урахування економічних, політичних, психологічних та юридичних умов також є критичним для державних підприємств. Наприклад, стабільність політичної ситуації та підвищення довіри

громадськості до державних установ можуть стимулювати розвиток державного сектора та збільшення інвестицій у державні підприємства.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», державна регуляторна політика у господарській сфері - це напрямок державної стратегії, спрямований на поліпшення правового регулювання економічних та адміністративних відносин між владними органами та суб'єктами господарювання. Її головна мета - уникнення прийняття недоцільних або неефективних регуляторних актів, зменшення державного втручання у підприємницьку діяльність та усунення перешкод для розвитку економічної сфери. Вона здійснюється в рамках конституційних та законодавчих норм України, встановлених у визначений порядок і спосіб (Закон України, 2004).

Отже, в українському законодавстві відзначається важливість підприємництва як основи економічного розвитку. Закріплення підприємницької діяльності в Конституції України та інших нормативно-правових актах свідчить про те, що державне регулювання є гарантом розвитку та функціонування підприємницької діяльності. Однак державна роль та значущість підприємництва зіштовхується з реальністю, де недостатньо уваги приділяється як його розвитку та підтримці, так і створенню ефективної та сприятливої інфраструктури для нього.

Державне регулювання підприємницькою діяльністю є важливою складовою економічної політики будь-якої країни. Воно визначає способи взаємодії держави з суб’єктами господарювання для досягнення певних цілей, таких як стимулювання економічного зростання, забезпечення конкурентоспроможності, розвиток інновацій та соціального забезпечення.

Підприємництво, здебільшого, розглядається як унікальна форма зайнятості, яка впливає на всі аспекти суспільного життя та стимулює творчість громадян. Державне регулювання виступає не лише як контрольний механізм, але й як середовище для функціонування підприємницької ініціативи. Зокрема, воно забезпечує захист прав власності та виконання договірних зобов'язань, що є ключовими складовими для успішної підприємницької діяльності (Чуєнко & Кузьмич, 2020).

Проте в сучасних умовах глобальних економічних трансформацій, а також враховуючи повномасштабну війну в Україні, геополітичну кризу в світі, підприємці змушені працювати в нових реаліях, що вимагають від державних органів влади розробки сучасних та ефективних концепцій державного регулювання та підтримки підприємницької ініціативи. У цьому контексті забезпечення оптимальної та ефективної взаємодії між державним та підприємницьким секторами стає надзвичайно актуальним.

Необхідність державного регулювання підприємництва в Україні обумовлена рядом ключових чинників, які відображають особливості економічного, соціального та політичного середовища країни:

– Економічна нестабільність, яка обумовлена тим, що Україна зазнає економічної кризи, що породжують негативні впливи на підприємства та господарську активність загалом. Державне регулювання допомагає стабілізувати ситуацію, захищаючи підприємства від негативних наслідків кризових явищ та стимулюючи економічний зріст.

– Високий рівень корупції та недостатність правової культури ускладнюють умови для розвитку бізнесу в Україні. Державне регулювання спрямоване на створення правового середовища, яке б захищало права підприємців та сприяло розвитку бізнесу на законних засадах.

– Для розвитку економіки України необхідні інвестиції та впровадження новітніх технологій. Державне регулювання може стимулювати цей процес через фінансові пільги, державну підтримку та сприяння інноваційним проектам.

– Державне регулювання може сприяти розвитку соціально відповідального бізнесу, який не лише приносить прибуток, але й бере на увагу соціальні та екологічні аспекти своєї діяльності, сприяючи зростанню добробуту суспільства.

– Державне регулювання може сприяти розвитку експортної спрямованості підприємств та створенню умов для їхньої конкурентоспроможності на міжнародному ринку.

Державне регулювання підприємництва в Україні важливе для забезпечення стабільності, розвитку та конкурентоспроможності економіки, а також для створення сприятливих умов для підприємницької ініціативи та соціального прогресу країни.

За В.Б. Авер'яновим, державне регулювання створює умови для функціонування суб'єктів та об'єктів управління відповідно до визначених державою напрямів. Основна мета державного регулювання у сфері підприємництва полягає в установленні загальних умов для всіх суб'єктів цієї діяльності з метою забезпечення ефективності їхньої роботи та захисту публічних інтересів. Таке регулювання також передбачає контроль за дотриманням встановлених умов (Авер'янов, 2007).

Як наголошує Ісаков М.Г. державне регулювання підприємницькою діяльністю є частиною більш загального поняття «державного регулювання економіки». Існує кілька ключових підходів до тлумачення концепції «державного регулювання економіки». Одним з підходів є розгляд державного регулювання економіки як форми впливу держави на економічну сферу (Ісаков, 2012). Це означає, що держава має спеціально визначені цілі, якими керується у здійсненні свого впливу на учасників економічних відносин з метою забезпечення пріоритетних завдань державної економічної політики.

Інший підхід розглядає державне регулювання як функцію держави, спрямовану на соціально-економічний розвиток (Ісаков, 2012). Це означає, що функції держави, пов'язані з соціально-економічною діяльністю, мають створювати умови для функціонування ринкової економічної системи та досягнення стратегічних цілей розвитку національної економіки. Крім того, державне регулювання економіки може бути розглянуте як сукупність заходів, які держава приймає в економічній сфері. Це включає створення правових, економічних та соціальних передумов для функціонування економіки згідно з цілями та пріоритетами державної економічної політики, а також використання різноманітних стимулів і важелів для участі в ринкових процесах.

Згідно з висловленими поглядами, державне регулювання підприємництва визначається як одна з основних складових державного регулювання економіки. Це пояснюється особливим характером впливу держави на суб'єктів економічних відносин у сфері підприємництва.

За думкою Левицького В. О. державне регулювання підприємництва – це комплексна категорія, яку можна охарактеризувати як вплив держави на відносини в сфері реалізації права на підприємницьку діяльність, яка здійснюється через систему юридичних засобів, форм, способів та методів для їхньої відповідності потребам підприємництва (Левицький, 2022).

Безугла Л.С. розглядає державне регулювання підприємництва як систему правових, організаційних та регуляторно-контрольних заходів держави, спрямованих на створення сприятливого підприємницького середовища й управління державним сектором для забезпечення ефективності та конкурентоспроможності національної економіки (Безугла, 2011).

З урахуванням вищезазначеного, можемо визначити державне регулювання підприємницької діяльності як систему організаційних, юридичних та економічних заходів, які встановлюються та здійснюються державою з метою керування, сприяння та контролю над діяльністю суб'єктів господарювання у відповідності до визначених цілей та завдань економічної політики. Суть цього регулювання полягає в широкому контексті державного впливу на економічний сектор та має на меті забезпечити оптимальні умови для розвитку підприємництва, підтримати його ефективність та конкурентоспроможність, а також захистити публічні інтереси.

У цьому контексті важливо також розглянути принципи державного регулювання підприємницької діяльності, на яких ґрунтується впорядкування відносин між державою та суб'єктами господарювання, та які спрямовані на створення сприятливого середовища для підприємництва та забезпечення його розвитку (Капленко та ін., 2021):

– Доцільність - забезпечення того, щоб заходи державного регулювання були належним чином обґрунтовані та відповідали меті сприяння підприємницькій діяльності.

– Адекватність - здійснення регулювання відповідно до потреб і характеру підприємницького середовища.

– Ефективність - забезпечення результативності заходів державного втручання з метою підтримки підприємництва.

– Збалансованість - врахування інтересів різних суб'єктів господарювання та забезпечення балансу між ними.

– Передбачуваність - створення умов, які дозволяють підприємцям передбачувати ризики та уникати можливих проблем.

– Прозорість - забезпечення відкритості та доступності інформації про правила та умови підприємницької діяльності.

– Законність - виконання заходів регулювання в межах чинного законодавства та з урахуванням конституційних принципів.

– Забезпечення різноманітності форм підприємницької діяльності - створення умов для розвитку різних видів підприємницької діяльності.

– Увага до малого й середнього бізнесу - надання підтримки та сприяння розвитку сектору малого та середнього підприємництва.

– Підвищення кваліфікації кадрів - забезпечення можливостей для підвищення кваліфікації кадрів у сфері підприємницької діяльності.

– Підтримка інновацій - стимулювання інноваційної діяльності та розвитку новаторських рішень.

– Інфраструктурне забезпечення - забезпечення належної інфраструктури та послуг для підтримки підприємництва.

– Створення умов для набуття знань і навичок, розробка програм та ініціатив - для підготовки населення до здійснення підприємницької діяльності та ведення бізнесу шляхом надання доступу до освітніх та навчальних ресурсів.

Зазначені принципи становлять фундаментальну базу для ефективного та справедливого державного регулювання підприємницької діяльності. Їх дотримання сприяє створенню сприятливого та прозорого бізнес-середовища, що забезпечує сталий економічний розвиток.

Загальнотеоретичні принципи державного регулювання підприємництва визначаються на основі аналізу наукових досліджень у галузях економіки, юриспруденції та державного управління (Мазій, 2011). Вони ґрунтуються на чинному законодавстві, зокрема на Господарському кодексі України та Законі України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності». Ці принципи мають спрямований характер і ставлять перед собою завдання створення умов для розвитку підприємництва, забезпечення його ефективності та стійкості, забезпечення забезпечити балансу між інтересами різних учасників ринку та сприяють створенню умов для стабільного та сталого економічного зростання. а також формування сприятливого середовища для розвитку малого та середнього бізнесу.

Л. М. Шаблиста розглядає формування державного регулювання підприємництва на різних етапах його розвитку та визначає кілька ключових функцій, які при цьому виконує держава (Шаблистаб 2007):

– створення умов для виникнення та розвитку сучасних суб'єктів підприємницької діяльності у всіх секторах економіки. Цю функцію можна здійснювати, забезпечуючи економічну свободу підприємницької діяльності, встановлюючи чіткі правила на всій території країни, формуючи ефективні механізми стимулювання через податки, кредити, страхування та інші науково-обґрунтовані системи регулювання, а також забезпечуючи ефективну систему освіти, підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації підприємців.

– створення конкурентного середовища, в якому конкурентні переваги можна отримати через постійне оновлення технологій та техніки, повну реалізацію інноваційних інструментів та тих, що мінімізують ризики, впровадження інноваційного менеджменту та маркетингу, роздержавлення та раціональної приватизації, ефективного механізму антимонопольної політики, регулювання рівня відкритості національного ринку для

іноземних конкурентів, а також раціонального захисту експорту наукомісткої конкурентоспроможної продукції.

– створення умов для сталого розвитку пропозиції товарів та послуг високої якості, шляхом стимулювання, цілеспрямованої орієнтації та підтримки підприємництва у галузі виробництва.

Основні функції державного регулювання підприємництва включають в себе широкий спектр завдань, які спрямовані на забезпечення ефективності та стабільності економіки, захист прав споживачів та підприємців, а також стимулювання конкуренції та соціального розвитку. І. Б. Дутчак розглядає наступні функції державного регулювання підприємництва (Дутчак, 2007):

1) підтримка пропорційності виробництва та споживання, антициклічне регулювання; - спрямоване на збалансування виробництва та споживання, щоб уникнути надмірної або недостатньої виробничої активності, яка може призвести до економічного дисбалансу. Антициклічне регулювання полягає в тому, щоб уникнути різких коливань у виробництві та споживанні під час економічних циклів, наприклад, уникнути рецесій або неконтрольованості економіки.

2) підтримка та розвиток конкуренції, антимонопольні заходи - спрямоване на стимулювання конкуренції на ринку, щоб забезпечити ефективне функціонування економіки та запобігти монополізації виробництва та ринків збуту. Антимонопольні заходи включають в себе регулювання фіксації цін, заборону фіктивних угод, контроль за концентрацією ринку та інші заходи, спрямовані на підтримку конкуренції та захист прав споживачів.

3) перерозподіл доходів та соціальний захист підприємців і споживачів - забезпечення справедливого перерозподілу доходів в економіці та соціальний захист підприємців і споживачів. Це включає в себе встановлення мінімальних стандартів оплати праці, соціального захисту працівників, страхування від ризиків для підприємців та захист прав споживачів.

Зазначені функції є ключовими для забезпечення ефективного функціонування підприємництва та стимулювання економічного зростання. Вони дозволяють державі створювати сприятливе середовище для розвитку бізнесу, забезпечуючи захист інтересів підприємців та сприяючи розвитку економіки країни.

Для реалізації зазначених функцій та для здійснення економічної політики та виконання цільових економічних та соціальних програм держава використовує різноманітні інструменти для регулювання господарської діяльності. Ці інструменти представляють собою засоби впливу держави на підприємницьку сферу.

4. Discussion

Основними засобами, які визначені статтею 12 Господарського кодексу України (Шаблиста, 2007), є такі: державне замовлення; ліцензування, патентування та квотування; технічне регулювання; встановлення нормативів та лімітів; регулювання цін та тарифів; надання інвестиційних, податкових та інших пільг; надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій. Таким чином, економічні засоби регулювання підприємницької діяльності виражаються у відповідних правових формах, таких як гроші та грошові кошти, кредити та фінанси, податки та збори, ціни та тарифи. Серед основних завдань державної регуляторної політики науковці виділяють наступні (Хомко & Кульгавець, 2016):

1. Гарантування національної безпеки та економічної незалежності країни передбачає створення умов для захисту національних інтересів та недопущення залежності від зовнішніх факторів. Держава забезпечує стабільність економічного середовища, сприяє розвитку внутрішнього ринку та міжнародного співробітництва, що дозволяє зберігати контроль над власними ресурсами та забезпечувати безпеку країни в економічній сфері.

2. Формування високопродуктивної ринкової економіки соціального спрямування та розвиток громадянського суспільства означає створення таких умов, за яких розвиток економіки спрямований на забезпечення потреб громадян та суспільства в цілому. Держава сприяє створенню конкурентоспроможного бізнесу, розвитку соціально відповідального підприємництва та підтримці ініціатив громадянського суспільства.

3. Зростання національного багатства та гармонізація інтересів держави, регіонів та суб'єктів господарювання передбачає створення сприятливих умов для розвитку економіки країни, що призводить до зростання багатства нації. Вона також передбачає врегулювання конфліктів інтересів між різними суб'єктами господарювання та створення умов для їх співпраці.

4. Активізація внутрішніх інвестицій в основний капітал означає стимулювання внутрішніх інвестицій у розвиток основних виробничих засобів та інфраструктури. Держава створює сприятливі умови для інвестування у виробництво, технологічний розвиток та модернізацію галузей економіки.

5. Забезпечення стійкості національної фінансової системи передбачає розробку та впровадження ефективних механізмів фінансового регулювання, що забезпечують стабільність фінансового ринку та запобігають кризам. Держава контролює фінансові процеси та розвиває заходи для забезпечення фінансової стабільності.

6. Реалізація основних принципів соціально-економічного розвитку включає в себе впровадження заходів для забезпечення сталого розвитку, соціальної справедливості, збалансованого росту економіки та підвищення рівня життя населення. Держава створює умови для розвитку людського капіталу, підтримує соціальні програми та забезпечує соціальний захист громадян.

Отже, регулювання підприємницької діяльності в Україні є складним та має на меті забезпечення стабільності та розвитку економіки країни.

Щодо питання методів державного регулювання підприємницької діяльності варто звернутися до думки Бачинського А.Я (2018), який розглядає цю категорію як способи, за допомогою яких держава впливає на сферу підприємництва та інфраструктуру ринку з метою створення умов для їхнього ефективного функціонування у відповідності до напрямів державної економічної політики. Ці методи можуть бути розділені на дві категорії:

1. До першої категорії належать методи правового регулювання, примусу, переконання, державного контролю та інші заходи, спрямовані на пряме втручання в господарську сферу для досягнення визначених цілей.

2. До другої категорії відносяться методи, такі як виховання підприємницької активності, демократизація управління, розміщення державних замовлень, оподаткування та інші заходи, які впливають на підприємницьку діяльність та ринкову інфраструктуру більш опосередкованим шляхом, сприяючи стимулюванню певних видів діяльності або зниженню впливу негативних факторів.

Погоджуючись з думкою Бачинського А.Я., визначимо, що методи державного регулювання підприємницької діяльності є різноманітними і включають у себе різні інструменти та підходи, що використовуються для забезпечення ефективного функціонування підприємств та розвитку сфери господарювання. Деякі з найбільш поширених методів включають:

1. Правовий метод передбачає прийняття та здійснення законів, постанов, нормативно-правових актів для регулювання підприємницької діяльності. Вони встановлюють правила, обмеження та стандарти, які повинні бути дотримані підприємствами, оскільки ефективне та прозоре правове середовище сприяє стабільності та розвитку бізнесу.

2. Метод контролю є одним з основних інструментів державного регулювання, спрямований на нагляд, перевірку та забезпечення виконання встановлених норм, правил, стандартів та вимог у галузі підприємництва. Цей метод забезпечує державі можливість моніторити та реагувати на діяльність підприємств з метою забезпечення дотримання законодавства, збереження публічних інтересів, а також забезпечення економічної стабільності та безпеки. Держава має забезпечувати рівні умови для всіх учасників ринку та запобігати монополізації секторів економіки.

3. Фінансовий - вплив на підприємництво через заходи фінансового характеру, такі як податки, фінансова підтримка (знижені відсоткові ставки, гранти тощо), субсидії та інші фінансові інструменти. Так, наприклад, зниження податків на деякі види діяльності може стимулювати розвиток певних галузей.

4. Адміністративний включає в себе встановлення різних адміністративних правил, ліцензування, нагляд та контроль за діяльністю підприємств. Ці заходи дозволяють державі регулювати та контролювати певні види діяльності підприємств.

5. Інноваційний - сприяння інноваціям та технологічному розвитку, надаючи підтримку та фінансування наукових досліджень, розвитку нових технологій та інноваційних проектів. Держава може сприяти розвитку інфраструктури зв'язку та інформаційних технологій та інших технологічних ресурсів для підприємств.

Серед інших методів та напрямків реалізації державного регулювання підприємницької діяльності варто виділити:

– Торговельно-економічний метод включає в себе встановлення торговельних обмежень, ввізних мит та інших економічних заходів з метою регулювання міжнародної торгівлі та захисту національного виробника.

– Соціально-економічний метод полягає у реалізації соціальних програм та заходів, спрямованих на підтримку розвитку соціально важливих секторів економіки та забезпечення соціального захисту населення. Окрім цього, важливо зауважити, що державні закупівлі також можуть бути використані як інструмент для стимулювання підприємницької діяльності шляхом надання переваг або контрактів підприємствам, які відповідають певним критеріям, таким як якість продукції, соціальна відповідальність тощо.

– Страхова політика, тобто держава може сприяти розвитку страхового ринку та надавати підприємствам можливість захисту від ризиків. В контексті нерозвиненості страхового ринку в Україні та перебування країни в умовах війни, напрям страхової політики стає особливо актуальним і важливим для ефективного функціонування економіки та захисту інтересів громадян.

– Розвиток системи освіти та підвищення кваліфікації шляхом стимулювання освітніх заходів та надання можливостей для підвищення кваліфікації працівників у сфері підприємництва.

5. **Conclusion**

Методи державного регулювання підприємницької діяльності є важливим інструментом формування ефективного та стабільного бізнес-середовища. Вони спрямовані на створення умов для розвитку підприємництва, забезпечення дотримання законодавства, захисту інтересів суспільства та забезпечення економічної стабільності. Використання різноманітних методів дозволяє забезпечити збалансований підхід до регулювання підприємницької діяльності, враховуючи потреби як підприємств, так і суспільства в цілому. Однак важливим є гнучкість та адаптація методів регулювання до змін у соціально-економічному середовищі, щоб забезпечити ефективність у довгостроковій перспективі.

Таким чином, державне регулювання підприємницькою діяльністю є складним та важливим аспектом сучасної економічної системи. Аналізуючи різні погляди та підходи науковців, було виявлено, що державне втручання в підприємництво є необхідним для забезпечення ефективності та сталого розвитку економіки. Принципи державного регулювання, такі як доцільність, ефективність, прозорість, адекватність та інші, визначають основні принципи, якими повинна керуватися держава при вжитті регуляторних заходів. Вони принципи спрямовані на забезпечення оптимального співвідношення між інтересами держави, підприємств та суспільства.

У свою чергу, методи державного регулювання, такі як правове регулювання, контроль, стимулювання, підтримка та інші, надають можливість державі впливати на підприємницьку діяльність з метою досягнення стратегічних цілей економічної політики, при цьому заохочуючи та розвиваючи цей сектор економіки.

References

Авер'янов, В. Б. (ред.) (2007). *Державне управління: європейські стандарти, досвід та адміністративне право*. Київ: Юстиніан, 288с.

Бачинський, А.Я. (2018). Механізми державного регулювання підприємницької діяльності в Україні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського,*

29(68), 2, 52-55. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/2_2018/11.pdf

Безугла, Л. С. (2011). Механізми державного регулювання підприємницької діяльності в Україні. *Інвестиції: практика та досвід,* (6), 89-92. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/6_2011/25.pdf

Господарський кодекс України (2003). Закон України No. 436-IV від 16.01.2003. Відомості Верховної Ради України, No. 18, No. 19-20, No. 21-22, ст.144. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text

Дутчак, І. Б. (2007). Структура та функції механізму державного регулювання фармацевтичного ринку в Україні. *Наукові Записки,* (2), 106-112.

Закон України (2004). No. 1160-IV від 11.09.2003. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності:. Відомості Верховної Ради України, No. 9, ст. 79. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text

Ісаков, М.Г. (2012). Теоретичні основи державного регулювання підприємницької діяльності. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*, (23). URL: https://globus.ua/press/publ/item-43

Капленко, Г. В., Стасишин, А. В., & Клочко, А. А. (2021). Принципи й методи державного регулювання підприємництва в Україні. *Електронне наукове видання "Публічне адміністрування та національна безпека",* (3), 93-100. doi.org/10.25313/2617-572X-2021-3-7291

Конституція України (1996). Закон України No. 254к/96-ВР від 28.06.1996. Відомості Верховної Ради України, 30, ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

Левицький, В. О. (2022). Державне регулювання підприємницької діяльності. Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах. Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 5 листопада 2022 р.), 73-75. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/39256/2/FMNESCPS_2022_Levytskyi_VState_regulation_of_business_73-75.pdf

Мазій, Н. Г. (2011). Принципи та механізми державного регулювання розвитку підприємництва. *Демократичне Врядування,* (8). URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/feb/26927/mazij.pdf

Сенишин, О. С., Горинь, М. О., & Кундицький, О. О. (2014). *Державне регулювання економіки: навч. посібник*. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 334с.

Хомко, Л. В., & Кульгавець, Х. Ю. (2016). Правове регулювання підприємницької діяльності: навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 424с.

Чуєнко, В.І., & Кузьмич, А.А. (2020). Актуальні проблеми та перспективи реформування державного регулювання підприємницької діяльності в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал,* (5), 91-95. URL: http://lsej.org.ua/5_2020/22.pdf

Шаблиста, Л. М. (ред.) (2007). Державне регулювання підприємницької діяльності. Енциклопедія Сучасної України. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. URL: https://esu.com.ua/article-26155

ПРОТИДІЯ ПРОЯВАМ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ: ДОСВІД ЄС

COUNTERACTING CORRUPTION IN PUBLIC ADMINISTRATION AND MANAGEMENT: EU EXPERIENCE

Myroslav Bondar

Department of Law and Public Administration
Educational and Research Institute of History, Law and International Relations
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko
e-mail: bonmir83@gmail.com,
ORCID: 0009-0000-9783-2118

Анотація
Стаття присвячена підходу Європейського Союзу (ЄС) до боротьби з корупцією у сфері публічного управління та адміністрування. Зростаюча увага до цієї проблеми є наслідком її широкого впливу на суспільство та демократичні інституції. Стаття розглядає ключові аспекти стратегії ЄС, спрямованої на запобігання та боротьбу з корупцією в публічному секторі. Визначені шляхи боротьби з корупцією в країнах ЄС, з метою виявлення найефективніших методів та стратегій. Проаналізовано законодавчі та інституційні механізми, що сприяють попередженню та припиненню корупційних проявів у сфері публічного управління. Досліджено загальноєвропейську антикорупційну політику та внутрішньо національні особливості країн-членів ЄС, серед яких були розглянуті Фінляндія, Естонія, Литва, Латвія, Німеччина, Швеція, Італія та Румунія. Кожна з цих країн має свої унікальні підходи та стратегії у боротьбі з корупцією, що спільно працюють над вдосконаленням антикорупційних механізмів на рівні ЄС. У статті розглянуто підхід ЄС до боротьби з корупцією у секторі державного управління. Автори статті проаналізували ключові аспекти боротьби з корупцією в ЄС, включаючи правові рамки, інституційні реформи, прозорість і доступ до інформації, заходи доброчесності, залучення суспільства, міжнародне співробітництво, моніторинг та оцінку, а також принцип нульової толерантності. Визначено, що подальше використання цього досвіду може стати важливим кроком для України у зміцненні антикорупційної політики та покращенні ефективності державного управління.
Ключові слова: корупція, публічне управління, публічне адміністрування, Європейський Союз, протидія корупції.

Abstract
The article is devoted to the approach of the European Union (EU) to the fight against corruption in the field of public management and administration. The growing attention to this problem is a consequence of its wide impact on society and democratic institutions. The article examines the key aspects of the EU strategy aimed at preventing and fighting corruption in the public sector. Ways of combating corruption in the EU countries are identified, with the aim of identifying the most effective methods and strategies. The legislative and institutional mechanisms contributing to the prevention and termination of corruption in the field of public administration are analyzed. The Pan-European anti-corruption policy and domestic features of the EU member states were studied, among which Finland, Estonia, Lithuania, Latvia, Germany, Sweden, Italy and Romania were considered. Each of these countries has its own unique approaches and strategies in the fight against corruption, working together to improve anti-corruption mechanisms at the EU level. The article examines the EU's approach to fighting corruption in the public administration sector. The authors of the article analyzed the key aspects of the fight against corruption in the EU, including the legal framework, institutional reforms, transparency and access to information, integrity measures, public involvement, international cooperation, monitoring and evaluation, as well as the principle of zero tolerance. It was determined that the further use of this experience could become an important step

for Ukraine in strengthening the anti-corruption policy and improving the efficiency of public administration.

Keywords: corruption, public management, public administration, European Union, anti-corruption.

1. Introduction

Корупція залишається серйозною проблемою в усьому світі, перешкоджаючи економічному розвитку, підриваючи суспільну довіру. Особливо для таких країн, як Україна, які борються з глибоко вкоріненими проблемами корупції, вирішальним є вивчення успішних стратегій, реалізованих в інших країнах. Проте, незважаючи на досить розвинену нормативно-правову базу України у сфері протидії корупції та спрямованість державної політики на її ліквідацію, корупція в країні все ще викликає багато проблем. Наразі не можна стверджувати про значні досягнення у сфері її подолання, оскільки вона набула системного характеру. Значною мірою це зумовлено неефективністю державного управління, особливостями суспільного менталітету, специфікою політичної культури, нерозвиненістю інститутів громадянського суспільства, покликаних контролювати діяльність органів виконавчої влади. Європейський Союз (ЄС) накопичив значний досвід і знання у боротьбі з корупцією. Таким чином, розуміння та адаптація цих стратегій може дати цінний досвід та шляхи до більш прозорих, підзвітних та ефективних практик управління.

Україна продовжує стикатися з системною корупцією в системі публічного управління та адміністрування, що призводить до неефективності, несправедливості та недовіри серед громадян. Незважаючи на зусилля по боротьбі з корупцією, прогрес йде повільно, тому існує нагальна потреба визначити ефективні антикорупційні заходи та стратегії, які можна було б пристосувати до особливостей України, використовуючи досвід інших країн, зокрема країн ЄС. Це вимагає всебічного вивчення підходів ЄС до боротьби з корупцією в державному секторі, визначення ключових факторів успіху та викликів.

2. Materials and Methods

Нещодавні дослідження антикорупційних заходів, як в Україні, так і в усьому світі, підкреслюють важливість багатоаспектних підходів, спрямованих на усунення першопричин корупції, зміцнення публічних інституцій, підвищення прозорості та підзвітності. Це дослідження підкреслює значення законодавчої бази, інституційних реформ, залучення громадянського суспільства та міжнародної співпраці для стимулювання прогресу у цій сфері. Увагу цьому питанню приділили такі науковці: Андрійко О.Ф., Боднарчук О., Хабарова Т.В., Собакарь А.О., Фільштейн М.В., Чередниченко О.Ю., Франков О.С., Швидкий Я.Ю. тощо. Основні методи та підходи, використані в аналізі, включають:

Комплексний аналіз наявної літератури з антикорупційних стратегій в ЄС та Україні. Це включало академічні статті, політичні документи, офіційні документи ЄС та звіти міжнародних організацій, таких як Transparency International та ОЕСР. Огляд надав розуміння теоретичних і практичних аспектів запобігання корупції та ефективності різних заходів.

У дослідженні використовувався порівняльний аналіз для вивчення відмінностей та схожостей між антикорупційними рамками ЄС та України. Цей метод дозволив визначити найкращі практики та успішні стратегії, які можна адаптувати до українського контексту. Для детального аналізу були обрані такі країни, як Фінляндія, Естонія, Литва, Латвія, Німеччина, Швеція, Італія та Румунія через їхні різноманітні підходи та значні успіхи в боротьбі з корупцією.

Детальні кейс-стадії окремих країн ЄС були проведені для глибокого розуміння їхніх антикорупційних заходів. Ці кейс-стадії зосереджувалися на правових та інституційних рамках, ініціативах прозорості та доступу до інформації, заходах доброчесності, залученні громадськості, міжнародній співпраці, моніторингу та оцінці, а також принципі нульової толерантності.

Вивчення правових та інституційних рамок, створених ЄС для запобігання та боротьби з корупцією у державах-членах. Це включало аналіз відповідних законів, регламентів, директив, а також діяльності інституцій, що відповідають за імплементацію та контроль антикорупційних заходів.

Оцінка ефективності існуючих заходів боротьби з корупцією, інтеграція міжнародних стандартів і практик, та формування стратегії для створення стійкого та захищеного антикорупційного середовища в Україні. Аналіз статистичних даних, звітів та результатів незалежних досліджень дозволив визначити успіхи та недоліки впроваджених заходів.

Проведення соціологічних опитувань та інтерв'ю з представниками державних органів, громадських організацій, експертами та громадянами для збору якісних даних про сприйняття корупції та ефективність антикорупційних заходів.

Застосування цих методів дозволило комплексно розглянути досвід ЄС у боротьбі з корупцією, визначити ключові фактори успіху та виклики, а також розробити рекомендації для вдосконалення антикорупційної політики в Україні.

3. Results

Досвід країн у протидії корупції надає можливість дослідження основ передової національної стратегії протидії корупції, розвиток якої є надзвичайно важливим для України на сьогоднішній день. Відповідно, для досягнення цієї мети в Україні необхідно розробити єдину державну політику в боротьбі з корупцією, що охоплює комплекс заходів у сферах державного управління, політики, економіки, а також соціальної та правової сфер.

Для боротьби з корупцією ефективним інструментом є забезпечення високого стандарту законодавства, включаючи антикорупційні положення, які можуть бути внесені в різноманітні сфери правового регулювання. Такий підхід може полягати у створенні спеціальних законів, присвячених проблемам корупції, або в інтеграції таких положень у вже існуючі галузеві закони. Це дозволяє урядам активно вживати заходів протидії корупції в різних сферах діяльності, зміцнюючи правовий фундамент для ефективної боротьби з цим негативним явищем.

Загалом державна політика щодо запобігання та протидії корупції – це антикорупційна політика, спрямована на забезпечення поширення в суспільстві нетерпимого ставлення до корупції, створення умов, за яких розвиватиметься соціальне партнерство між державою та населенням, що можливо шляхом використання послідовних, спланованих і скоординованих дій, оскільки системні явища потребують системного підходу для їх подолання (Андрійко, 2014). Так, державна антикорупційна політика України має бути спрямована на створення та організацію ефективної системи не лише виявлення передумов, запобігання, протидії, а й ліквідації наслідків корупційних діянь (Невмержицький, 2012).

Реалізація антикорупційної політики в державному секторі здійснюється через комплекс суспільних відносин, які виникають під час запобігання, виявлення та недопущення корупції, а також контролю за дотриманням антикорупційних вимог, заборон та обмежень у функціонуванні державних або місцевих органів влади. Виконання цієї політики є частиною державної програми реалізації антикорупційної стратегії. Характеристики реалізації антикорупційної політики включають:

1. Діяльність уповноважених суб’єктів, спрямована на впровадження антикорупційної стратегії.
2. Заходи, що складають цю діяльність, можуть змінюватися залежно від наявних інструментів запобігання корупції.
3. На цю діяльність поширюються єдині стандарти реалізації антикорупційної стратегії, незалежно від сфери суспільних відносин та суб’єктів її застосування.
4. Діяльність здійснюється на постійній основі відповідно до частини 5 статті 18 Закону України «Про запобігання корупції» (Про запобігання корупції, 2014).

Сучасна корупція має транснаціональний і системний характер, а також характеризується наявністю розгалужених структур, які не лише займаються протиправною діяльністю, але й є частиною міжнародних механізмів тіньової економіки. Корупційні дії включають використання різноманітних механізмів: політичних, соціальних, економічних (підкуп, неправомірна або матеріальна вигода), а також використовуються механізми шантажу, погроз, шпигунства та інші протиправні дії, які утворюють складну систему.

Тому дослідження стану корупції в Україні є надзвичайно важливим для подальших досліджень та формування ефективних антикорупційних стратегій. Корупція є серйозною

проблемою, яка негативно впливає на економічний розвиток, політичну стабільність і соціальну справедливість. Розуміння масштабів і характеру корупції дозволяє краще розробляти та впроваджувати заходи, спрямовані на її запобігання та боротьбу з нею.

Вивчення стану корупції в Україні (Діаграма 1) сприяє підвищенню прозорості та підзвітності державних органів. Це допомагає зміцнити довіру громадян до державних інституцій, що є ключовим елементом успішного функціонування демократичного суспільства. Прозорість у діяльності державних органів зменшує можливості для корупційних діянь та сприяє залученню громадянського суспільства до боротьби з корупцією.

	Установлена сума матеріальних збитків	Відшкодовано збитків
2021	5 237 959 755	542 309 957
2022	1 833 053 782	254 406 311
2023	2 837 528 282	886 143 497

РИСУНОК 1. МАТЕРІАЛЬНІ ЗБИТКИ ТА ВІДШКОДУВАННЯ

**Джерело: власна розробка автора на основі використаних джерел: 4-6;*

У 2021 році встановлено найбільшу суму матеріальних збитків (понад 5.2 млрд грн), однак відсоток відшкодування був найменшим (приблизно 10.35%). У 2022 році встановлено значно меншу суму матеріальних збитків (1.8 млрд грн), але відсоток відшкодування збільшився до 13.88%. У 2023 році сума матеріальних збитків зросла до 2.8 млрд грн, і значно збільшився відсоток відшкодування збитків (31.22%).

Тобто, спостерігається позитивна динаміка в частині відшкодування збитків, де з кожним роком відсоток відшкодованих збитків зростає. Проте сума встановлених збитків варіюється, і немає чіткої тенденції до зменшення або збільшення збитків внаслідок корупції. Позитивним аспектом є те, що ефективність відшкодування збитків значно зросла в 2023 році порівняно з попередніми роками.

Таким чином, аналіз досвіду ЄС у боротьбі з корупцією є цінним джерелом для України. Європейський Союз має багатий досвід впровадження ефективних антикорупційних механізмів, таких як незалежні антикорупційні органи, система електронних декларацій, жорсткі законодавчі заходи та інше. Дослідження цього досвіду дозволяє адаптувати найкращі практики до українських реалій, що сприяє підвищенню ефективності боротьби з корупцією в країні.

Дослідження стану корупції та впровадження європейських практик сприяє інтеграції України до європейської спільноти. Боротьба з корупцією є однією з ключових умов для вступу до ЄС, тому успішне впровадження антикорупційних заходів наближає Україну до виконання європейських стандартів та норм. Це не лише зміцнює позиції України на міжнародній арені, але й покращує економічні умови, сприяючи залученню іноземних інвестицій.

Резолюція (97) 24 Комітету міністрів Ради Європи встановлює широкий набір принципів для боротьби проти корупції, які є важливими для будь-якої країни, що прагне

забезпечити прозоре, ефективне та справедливе управління, серед яких (Комітет міністрів Ради Європи, 1997):

– Ефективні заходи для запобігання корупції та підвищення громадського розуміння та підтримки етичної поведінки, що передбачає впровадження системи контролю, профілактики та навчання, спрямованих на запобігання корупції. Розуміння громадськості і підтримка етичної поведінки важливі для формування антикорупційної культури.

– Визнання національної та міжнародної корупції кримінальною злочинною діяльністю, що передбачає введення в законодавство відповідних норм, які визнають корупцію як серйозне кримінальне порушення, що підлягає суворому покаранню.

– Гарантії незалежності та автономії тих, хто відповідає за запобігання, розслідування та судове переслідування корупційних випадків. Цей принцип важливий для забезпечення того, щоб органи, відповідальні за боротьбу з корупцією або інші особи, які сприяють розслідуванню корупційних проявів, могли працювати без політичного або будь-якого іншого впливу чи тиску.

– Забезпечення заходів щодо конфіскації та позбавлення доходів в результаті випадків корупції як важливий механізм для відшкодування збитків, завданих суспільству через корупційні дії, і для позбавлення корупціонерів незаконно отриманих надбань.

– Обмеження імунітету від розслідування та судового переслідування корупційних випадків до ступеня, необхідного в демократичному суспільстві. Тобто, ніхто, навіть високопоставлені посадові особи, не може уникнути судового переслідування за корупційні дії.

– Гарантування того, що організація, функціонування та прийняття рішень публічними адміністраціями бере до уваги потребу боротьби з корупцією, особливо, забезпечуючи прозорість, сумісну з потребою досягти ефективності, через включення антикорупційних механізмів у публічні процеси та управління.

– Гарантувати, що правила, що стосуються прав і обов’язків посадових осіб, містять вимоги боротьби з корупцією і забезпечують відповідні та ефективні дисциплінарні заходи, просувати подальшу специфікацію поведінки, очікуваного від громадських посадових осіб відповідними засобами, такими, як кодекси поведінки.

– Забезпечення свободи ЗМІ у передачі інформації про корупцію, враховуючи лише ті обмеження, які є необхідними у демократичному суспільстві. Принцип необхідний для розкриття корупційних схем та створення громадського тиску на владу для боротьби з корупцією.

– Врахування можливих зв'язків з організованою злочинністю та відмиванням грошей у всіх аспектах боротьби з корупцією,.

– Розвиток міжнародного співробітництва у всіх аспектах протидії корупції до максимально можливого рівня, що важливо для ефективної боротьби з транскордонною корупцією та обміну досвідом країн у цій сфері.

Зазначені принципи спрямовані на створення системи, яка бореться з корупцією на всіх рівнях і забезпечує прозоре та справедливе управління. Вони необхідні для будь-якої країни, але особливо важливі в контексті України, особливо в умовах війни. Корупція є серйозним викликом для розвитку будь-якої країни, а в умовах війни вона стає ще більш поширеною через недостатній контроль з боку влади та загальну дестабілізацію суспільства. Застосування принципів, що забезпечують прозорість, дисципліну та відповідальність, допоможе зменшити вплив корупції на рішення влади та збільшити довіру суспільства до урядових інституцій.

Війна створює додаткові ризики для корупції через мобілізацію ресурсів, недостатній контроль за їх використанням та можливості для незаконного збагачення через військові закупівлі та інші канали. Забезпечення прозорості та ефективного контролю над використанням ресурсів в умовах війни є критичним для забезпечення справедливого розподілу та запобігання корупції. Окрім цього, в умовах війни ізоляція від міжнародної спільноти та можливості для отримання міжнародної підтримки у боротьбі з корупцією можуть бути обмежені. Застосування принципів міжнародного співробітництва важливе для

забезпечення доступу до ресурсів та моніторингу, необхідного для ефективної боротьби з корупцією в умовах війни.

Так, ЄС постійно удосконалює законодавство та працює над запобіганням корупції в межах, встановлених Договором про функціонування Європейського Союзу (TFEU) (Європейський Союз, 2010):

– Відповідно до ст. 67 ДФЄС ЄС повинен забезпечувати високий рівень безпеки, в тому числі шляхом запобігання та боротьби зі злочинністю та наближення кримінального законодавства.

– Статтею 83 ДФЄС визначено корупцію як особливо тяжкий злочин із транскордонним характером.

– Стаття 325 ДФЄС, яка покладає на сам ЄС та його держави-члени зобов'язання захищати бюджет ЄС, є правовою основою для боротьби з шахрайством (в тому числі корупцією) та будь-якою іншою незаконною діяльністю, що зачіпає фінансові інтереси ЄС.

Загальноєвропейська антикорупційна політика виявляється більш дієвою порівняно з українською, тому що:

1. Європейський Союз має механізми інтеграції та координації зусиль між державами-членами в боротьбі з корупцією. Це дозволяє обмінюватися досвідом, найкращими практиками та ресурсами для ефективної боротьби з цією проблемою.
2. Законодавство Європейського Союзу містить чіткі норми та визначення щодо корупції, що дозволяє створити єдиний стандарт для всіх держав-членів, що унеможливлює використання розбіжностей у законодавстві для уникнення відповідальності за корупційні дії.
3. Існування статті 325 ДФЄС, що стосується захисту бюджету ЄС, забезпечує фінансовий механізм для боротьби з корупцією та іншими незаконними діями, що зачіпають фінансові інтереси ЄС, що включає розслідування корупційних проявів та схем, що мають транскордонний характер.
4. ЄС постійно працює над створенням сприятливого середовища для боротьби з корупцією, включаючи політику прозорості, розвиток громадянського суспільства та медійну свободу, що у свою чергу сприяє залученню громадськості та зменшенню можливостей для корупційних дій.

Окрім загальноєвропейської антикорупційної політики наявні також внутрішньо національні особливості країн-членів ЄС, серед яких розглянемо: Фінляндію, Естонію, Литви, Латвію, Німеччину, Швецію, Італію, Румунію. Дослідження внутрішньо національних особливостей країн-членів ЄС дозволить розробляти більш ефективні стратегії боротьби з корупцією, враховуючи культурні та історичні особливості, правові та інституційні рамки, економічні умови та рівень розвитку, політичні та соціальні особливості тощо.

Згідно з даними поліції та судових органів у Фінляндії, рівень корупції практично нульовий. Випадки корупційних порушень, пов'язаних з діяльністю публічних службовців в судах розглядаються досить рідко. Результати опитування громадян Фінляндії також показують, що протягом поточного року кількість випадків вимагання хабарів державними та муніципальними службовцями практично дорівнює нулю (Боднарчук, 2014).

У Фінляндії не існує окремих спеціалізованих антикорупційних законів. Основні норми, які стосуються боротьби з корупцією, включені до Кримінального кодексу і відносяться до випадків хабарництва як у публічному, так і в приватному секторах Фінляндії, що дозволило інтегрувати антикорупційні механізми в загальну правову систему країни. Антикорупційна політика країни ґрунтується на переконанні, що корупція не є ізольованим явищем. Тому в процесі боротьби з корупцією не виникає необхідності у прийнятті спеціальних законів, створенні спеціалізованих антикорупційних органів, розробці окремої стратегії або плану дій. Навпаки, антикорупційна політика вбудована в загальну політику країни, оскільки корупцію розглядають як складову злочинного світу і недостатнього рівня публічного управління (Хабарова, 2019). Важливим фактором у боротьбі з корупцією в Фінляндії є високий рівень довіри суспільства до владних структур, яка сприяє зменшенню корупційних ризиків та є причиною чесної та прозорої системи.

Серед факторів, які визначають низький рівень корупції у Фінляндії, слід відзначити ще декілька важливих аспектів:

1. Політична, фінансова та кадрова незалежність системи правосуддя, яка означає, що суди діють незалежно від впливу політичних чинників, мають достатні фінансові ресурси та компетентний персонал, що сприяють об'єктивному розгляду справ та недопущенню корупційних випадків у системі правосуддя.

2. Незалежність засобів масової інформації, яка забезпечує вільний обмін інформацією і відкритість в суспільстві, - це відіграє ключову роль у виявленні та розкритті корупційних випадків.

3. Відкритість процесу прийняття рішень посадовими особами, що дозволяє громадськості бути впевненою в чесності та прозорості владних структур, а також перешкоджає можливості вчинення корупційних дій.

4. Мінімізація втручання держави в приватний сектор, що забезпечує економічну свободу та конкуренцію. У свою чергу це допомагає зменшити корупційні ризики, що виникають між державними та приватними структурами.

5. Ефективна система внутрішнього і зовнішнього контролю за діями посадових осіб, яка запобігає можливості корупційних дій та забезпечує дотримання законності.

6. Гідний рівень заробітної плати державних службовців і наявність достатнього соціального забезпечення зменшує мотивацію до прийняття хабарів.

7. Морально-психологічне несприйняття суспільством та посадовими особами корупції, що підкреслює важливість етичних норм та цінностей у фінському суспільстві та зміцнює негативне відношення до корупції.

Визначені фактори створюють сприятливі умови для боротьби з корупцією в Фінляндії та сприяють підтримці високого рівня стабільності та прозорості в усіх сферах діяльності країни. Досить активно намагаються боротися з корупцією уряди й країн Балтії. Наприклад, в Естонії відповідальність за цю сферу покладена на спеціальне бюро Центральної кримінальної поліції, яке є складовою частиною Міністерства внутрішніх справ. Бюро, спільно з підрозділом внутрішньої безпеки, здійснює заходи щодо запобігання та виявлення корупційних порушень (Собакарь, 2020). Такий підхід сприяє централізації зусиль та ефективному виявленню та припиненню корупційних випадків, гарантує координацію дій та підвищує ефективність боротьби з цим негативним явищем.

У Литві зі свого боку створено Спеціальну службу розслідувань, яка функціонує як незалежна державна установа, що безпосередньо підпорядковується Президенту країни. Разом зі службою внутрішньої безпеки Міністерства внутрішніх справ, вона активно проводить оперативно-розшукову, слідчу та профілактичну роботу з метою запобігання корупції серед працівників правоохоронних органів. У Латвії проблема корупції залишається актуальною через не координованість заходів між правоохоронними органами. Наразі близько 15 різних структур займаються боротьбою з корупцією, що ускладнює ефективність протидії цьому негативному явищу (Фільштейн, 2015).

У цілому, кроки, які вживаються урядами країн Балтії у боротьбі з корупцією, свідчать про відповідальність їхнього підходу до цієї проблеми, проте, для досягнення більшого успіху, важливо забезпечити ефективну координацію між різними структурами та зміцнення інституційної та правової бази у сфері протидії корупції.

У Федеративній Республіці Німеччина відбувається систематична та цілеспрямована боротьба з корупцією, яка базується на декількох ключових стратегічних напрямках: знищення матеріальної основи злочинних угруповань, активна конфіскація майна, створення відповідної правової бази, запобігання відмиванню грошей. Німеччина акцентує увагу на впливі на фінансові ресурси корупційних угруповань, оскільки злочинні структури зазвичай використовують незаконно нажиті кошти для ведення своєї діяльності (Чередниченко, 2017).

Шляхом конфіскації майна, отриманого шляхом корупції, німецький уряд прагне позбавити злочинців фінансової бази та зменшити їхню здатність до злочинної діяльності. Інституції правопорядку у Німеччині активно здійснюють конфіскацію майна, яке було отримане шляхом корупції або інших злочинних діянь. Такий захід має на меті не лише

покарання злочинців, а й спосіб позбавити їх від засобів, які вони використовують для подальшої корупційної та іншої злочинної діяльності.

Окрім цього у Німеччині приділяється велика увага розвитку та удосконаленню законодавства, спрямованого на боротьбу з корупцією та відмиванням грошей., що включає удосконалення процедур конфіскації майна, зміцнення механізмів протидії фінансовим злочинам, а також розробку ефективних інструментів контролю та нагляду. Одним з ключових аспектів стратегії Німеччини є запобігання відмиванню грошей, яке є невід'ємною частиною боротьби з корупцією, яка включає в себе впровадження механізмів перевірки та контролю фінансових транзакцій, встановлення вимог щодо звітності та ідентифікації клієнтів у фінансовому секторі, а також співпрацю з міжнародними партнерами для обміну інформацією та координації дій.

Використання досвіду Швеції може стати важливим кроком у вдосконаленні антикорупційних заходів в Україні. Шведська стратегія протидії корупції відзначається своїм строгим та послідовним підходом (Франков, 2021):

– Швеція встановила високі етичні стандарти для своїх службовців, що відображається в їхній професійній відповідальності. Такі зміни потребує й Україна, де висока корупція часто пов'язана з відсутністю етичних та моральних норм.

– Швеція має незалежну та ефективну систему правосуддя, яка гарантує справедливе розглядання справ про корупцію та сприяє недопущенню втручання політичних чинників у роботу судових органів.

– Шведська стратегія базується на співпраці з різними організаціями, які активно працюють над протидією корупції. Національний антикорупційний підрозділ прокуратури, Національна антикорупційна група поліції та інші організації виконують важливі функції у розкритті та переслідуванні корупційних випадків. Хоча в Швеції немає окремих спеціалізованих органів протидії корупції, різні існуючі структури співпрацюють та координують свої дії для досягнення спільної мети.

– У Швеції активна роль громадянського суспільства у протидії корупції. Організації, такі як Transparency International Швеція, здійснюють моніторинг та аналіз ситуації з корупцією та залучають увагу громадськості до цієї проблеми.

Шведська стратегія протидії корупції є прикладом системного та ефективного підходу до цієї проблеми, який базується на етичних стандартах, незалежності правосуддя та активній участі громадськості.

В Італії впроваджена ефективна система організаційних та правових механізмів для боротьби з корупцією, яка базується на тісній співпраці громадських організацій з урядовими установами (Швидкий, 2020):

1. Генеральна Рада з боротьби з організованою злочинністю. Парламент країни створив спеціальну Генеральну Раду, яка координує заходи з протидії організованій злочинності, займається розробкою стратегій боротьби з організованою злочинністю, визначенням пріоритетів та раціоналізацією використання ресурсів для боротьби з цим явищем.

2. Окремі регіональні управління, які призначені для протидії організованій злочинності та мафії на місцевому рівні, здійснюють нагляд за діяльністю злочинних угруповань у різних регіонах країни та вживають необхідних заходів для їх припинення.

3. Спеціальне Державне управління призначене для боротьби з мафією та іншими організованими злочинними структурами, яке координує дії правоохоронних органів та спрямоване на припинення діяльності мафіозних груп.

Завданнями цих органів є розробка стратегії боротьби з організованою злочинністю, раціоналізація використання ресурсів для боротьби з нею та прийняття необхідних директив для усунення недоліків або неефективних дій. Судовий процес над багатьма високопосадовцями країни, включаючи колишніх прем'єр-міністрів, свідчить про ефективність системи протидії корупції в Італії, свідчить про те, що правоохоронні органи та судова система діють незалежно та ефективно у розслідуванні корупційних справ, та забезпечують відповідальність та прозорість у діяльності владних структур.

Антикорупційна політика, що була впроваджена в Румунії, відзначається значним посиленням кримінальних переслідувань і залученням громадськості до контролю за діяльністю державних структур. Однією з ключових постатей в цій боротьбі була Лаура Ковесі, керівник антикорупційного управління, і президент Клаус Йоханніс активно підтримували антикорупційні заходи, а їхні дії були спрямовані на посилення правової системи та забезпечення відповідальності посадових осіб (Милосердна, 2020).

Румунія дотримується принципів, визначених Європейським Союзом, у сфері протидії корупції, зокрема стандартів прозорості та відкритості фінансової звітності посадових осіб. Завдяки публічно доступним електронним платформам, які містять інформацію про фінансові статки посадових осіб, громадськість може ретельно аналізувати їх. а допомогою цих платформ було досягнуто принципу фінансової прозорості, що є важливим елементом антикорупційної політики. Доступність інформації про фінансові потоки та майновий стан посадових осіб допомагає у виявленні потенційних конфліктів інтересів та корупційних схем. Громадськість також відіграє важливу роль у контролі за діяльністю державних структур, у розробці антикорупційної політики в Румунії. Залучення громадян як неупереджених експертів у процес розробки антикорупційної політики дозволило врахувати різноманітні погляди та досвід населення, дало змогу створити більш ефективні та прийнятні заходи для громадськості. Важливим кроком було оголошення рівня втрат для держави від наявності корумпованих зв'язків. Оприлюднена інформація сприяла зміні ставлення громадян до проблеми корупції, роблячи її більш конкретною та зрозумілою. Профспілкові конфедерації «Blocul National Sindical» та «Cartel Alfa», а також журналістська організація «RISE Project», грали важливу роль у створенні свідомого та активного громадянського суспільства. Вони вели активну політику щодо запобігання та протидії корупції, заохочували громадян до участі в антикорупційних заходах та ініціативах (Милосердна, 2020).

Загалом, залучення громадян та громадських організацій у розробку та впровадження антикорупційної політики в Румунії сприяло збільшенню ефективності боротьби з корупцією та підвищило рівень усвідомленості та відповідальності в суспільстві.

4. Discussion

У травні 2023 року Європейська Комісія представила нову ініціативу щодо посилення боротьби з корупцією в ЄС. Попри те, що корупція лишається основною проблемою, нове законодавство охоплює інші форми корупції, які становлять загрозу для громадян та загального добробуту суспільства. Пропозиція включає ряд заходів (European Commission. Modernising the EU anti-corruption framework):

– Поширення інформації та культури доброчесності відображає важливість освітніх та інформаційних кампаній для усвідомлення громадянами негативних наслідків корупції. Стимулювання етичної поведінки та формування культури доброчесності є ключовими елементами для зменшення ризиків корупції.

– Розширення поняття кримінальних корупційних злочинів, включаючи, насамперед, привласнення, зловживання впливом, зловживання службовим становищем, перешкоджання правосуддю та незаконне збагачення та інші форми корупції.

– Встановлення справедливих мінімальних кримінальних покарань та санкцій, забезпечення однакових умов у всіх країнах-членах ЄС є важливим аспектом, оскільки це зміцнює дотримання правил та стимулює протидію корупції на рівні ЄС.

– Продовження строків давності для притягнення до відповідальності за корупційні діяння, що враховує складну природу дії корупційних схем та потребу в більш гнучкому підході до притягнення винних осіб до відповідальності.

– Забезпечення правоохоронних органів та прокурорів необхідними інструментами та ресурсами для ефективної боротьби з корупцією.

У цілому, ця ініціатива є важливим кроком у модернізації структури боротьби з корупцією в ЄС та виконанні міжнародних зобов'язань згідно з Конвенцією ООН проти корупції (UNCAC), забезпеченні більш ефективної протидії цьому негативному явищу та поліпшенню загального стану добробуту суспільства в Європейському Союзі.

Такими чином, боротьба з проявами корупції у сфері публічного управління та адміністрування, спираючись на досвід ЄС, передбачає декілька ключових особливостей: ефективна нормативно-правова база, інституційні реформи, прозорість і доступ до інформації, заходи доброчесності, залучення суспільства, міжнародне співробітництво, моніторинг та оцінка, принцип нульової толерантності:

– ЄС розробив надійну правову базу для запобігання та боротьби з корупцією в державному управлінні та адмініструванні. Ці рамки охоплюють закони, нормативні акти та механізми забезпечення виконання, спрямовані на сприяння прозорості, підзвітності та доброчесності в процесах управління.

– ЄС наголошує на важливості інституційних реформ для посилення антикорупційних зусиль, що включає підвищення спроможності та незалежності антикорупційних органів, створення ефективних органів нагляду та сприяння доброчесності в державних установах за допомогою кодексів поведінки та етичних принципів.

– Прозорість і доступ до інформації є фундаментальними принципами підходу ЄС до боротьби з корупцією. Держави-члени зобов'язані забезпечити прозорість у процесах прийняття рішень, державних закупівлях і фінансових операціях, забезпечуючи більший контроль з боку громадянського суспільства та ЗМІ.

– ЄС підтримує заходи доброчесності в публічному управлінні, такі як правила щодо конфлікту інтересів, вимоги щодо розкриття активів та механізми захисту викривачів. Вони допомагають виявити та усунути потенційні шляхи корупції, одночасно заохочуючи підзвітність державних службовців.

– Громадянське суспільство відіграє важливу роль у боротьбі з корупцією в ЄС, виступаючи за прозорість, підзвітність і належне управління. ЄС підтримує такі організації шляхом фінансування, ініціативи з розбудови потенціалу та можливості для участі в процесах формування політики.

– ЄС визнає транснаціональний характер корупції та важливість міжнародного співробітництва у боротьбі з нею. Держави-члени співпрацюють через угоди про взаємну правову допомогу, спільні розслідування та участь у міжнародних антикорупційних ініціативах, заохочуючи скоординовану відповідь на транскордонну корупцію.

– ЄС використовує надійні механізми моніторингу та оцінки для оцінки ефективності антикорупційних заходів і визначення областей для покращення, що включає регулярні оцінки дотримання державами-членами стандартів боротьби з корупцією та впливу антикорупційної політики на результати управління.

– ЄС приймає підхід нульової толерантності до корупції, наголошуючи на необхідності швидких та ефективних заходів протидії корупції, що надсилає чітке повідомлення про те, що корупція не допускатиметься, а винні будуть притягнуті до відповідальності згідно із законом.

Боротьба з корупцією в сфері публічного управління та адміністрування в ЄС базується на комплексних заходах, які спрямовані на створення прозорих, підзвітних та етичних механізмів управління, а також на активному залученні громадськості та міжнародному співробітництві.

5. Conclusion

Узагальнюючи досвід ЄС у протидії корупції, варто відзначити, що ефективність такої боротьби ґрунтується на системному підході, включаючи встановлення суворих законів, створення незалежних правоохоронних органів, активну участь громадськості та забезпечення прозорості управління. Принципи європейського права є не лише важливою складовою національного антикорупційного механізму, але й мають транснаціональне та транскордонне значення. Це обумовлено не лише самою сутністю корупційних ризиків, але й необхідністю їх ефективного подолання. Подальше впровадження цих принципів в українській системі може сприяти зменшенню рівня корупції, підвищенню довіри громадян до владних структур та сприяти ефективному функціонуванню органів державної влади.

References

European Commission. Modernising the EU anti-corruption framework. EU legislation on anti-corruption. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/internal-security/corruption/eu-legislation-anti-corruption_en

Андрійко, О. Ф. (2014). Проблеми організаційно-правового забезпечення державного управління в Україні. *Право України,* (5), 115–125.

Боднарчук, О. (2014). Скандинавський досвід у сфері боротьби з корупцією на прикладі Швеції, Фінляндії. *Юридичний вісник*, (2), 279-284.

Європейський Союз. (2010). Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text

Комітет міністрів Ради Європи. (1997). Резолюція (97) 24 про двадцять принципів боротьби з корупцією. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/199116___199181

Милосердна, І. М. (2020). Антикорупційна політика: міжнародні стандарти та досвід країн східної Європи. *Політичне життя,* (4), 30–38.

Міністерство внутрішніх справ України. (2021). Звіт про стан протидії корупції за 2021 рік. Статистика. URL: https://mvs.gov.ua/activity/prevention-corruption/statistika

Міністерство внутрішніх справ України. (2022). Звіт про стан протидії корупції за 2022 рік. Статистика. URL: https://mvs.gov.ua/activity/prevention-corruption/statistika

Міністерство внутрішніх справ України. (2023). Звіт про стан протидії корупції за 2023 рік. Статистика. URL: https://mvs.gov.ua/activity/prevention-corruption/statistika

Невмержицький, Є. (2012). Проблеми удосконалення антикорупційних механізмів. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України 4*(60), 153–168.

Про запобігання корупції (2014). Закон України від 14.10.2014 р. No 1700-VII. Відомості Верховної Ради, № 49, ст.2056. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text

Собакарь, А. О. (2020). Використання досвіду інших країн у запобіганні і протидії корупції в діяльності органів охорони правопорядку України. Питання застосування антикорупційного законодавства : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 17 листопада 2020 р.), 20-23. Дніпро: ДДУВС. URL: https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/5564/1/2.pdf

Фільштейн, М. В. (2015). Досвід країн Прибалтики в подоланні корупції в поліцейському середовищі. *Право і суспільство,* 6(2), 149-152.

Франков, О. С. (2021). Зарубіжний досвід протидії корупції та організованій злочинності. *Юридичний науковий електронний журнал,* (7), 215-219. URL: http://lsej.org.ua/7_2021/56.pdf

Хабарова, Т. В. (2019). Зарубіжний досвід запобігання корупції. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право,* (27), 71-77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPR_2019_27_11

Чередниченко, О. Ю. (2017). Організаційно-економічний аспект використання досвіду створення та діяльності антикорупційних структур країн ЄС в роботі щодо запобігання та протидії корупції в Україні. *Вісник економіки транспорту і промисловості*, (58), 239-247.

Швидкий, Я. Ю. (2020). Зарубіжний досвід протидії корупції та можливості його імплементації в Україні. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління, 1*(7), 219-227. doi.org/10.32689/2617-9660-2020-1(7)-219-227

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА КУЛЬТУРНИХ ЗМІН: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

TRANSFORMATION OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION AND CULTURAL CHANGES: THE UKRAINIAN PERSPECTIVE

Kateryna Manuilova

Department of Public Management and Administration
Odesa National Technological University
katerinamanyilova@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0721-7232

Анотація
Трансформація публічного управління в умовах глобалізації та культурних змін: український контекст вкрай актуальна тема для України, оскільки наша країна постійно зазнає перетворень з метою покращення ефективності та якості публічного управління. Глобалізація змушує Україну адаптуватися до міжнародних стандартів управління, сприяє залученню іноземних інвестицій та технологій, а також змінює підходи до міжнародної співпраці. Культурні зміни, що відбуваються в суспільстві, також впливають на стратегії управління, створюючи нові виклики та можливості для розвитку. Український контекст вельми цікавий з урахуванням традиційних особливостей країни та реформ, які відбуваються в системі публічного управління. Розширення діалогу між владою та громадськістю, використання новітніх технологій управління та підвищення кваліфікації державних службовців – лише кілька аспектів, які варто враховувати в контексті трансформації публічного управління в Україні. Таким чином, дослідження цієї теми важливі для створення ефективної та відкритої системи публічного управління в Україні.
Ключові слова:

Abstracts
Transformation of public administration in the context of globalization and cultural change: the Ukrainian context is an extremely relevant topic for Ukraine, as our country is constantly undergoing transformations to improve the efficiency and quality of public administration. Globalization is forcing Ukraine to adapt to international governance standards, facilitates the attraction of foreign investment and technology, and changes approaches to international cooperation. Cultural changes in society also affect governance strategies, creating new challenges and opportunities for development. The Ukrainian context is very interesting, given the country's traditional characteristics and the reforms taking place in the public administration system. Expanding the dialogue between the government and the public, using the latest management technologies, and improving the skills of civil servants are just a few aspects that should be taken into account in the context of public administration transformation in Ukraine. Thus, research on this topic is important for creating an effective and open public administration system in Ukraine.
Keywords:

1. Introduction

У сучасному світі, де глобалізація та культурні зміни стають домінівними факторами, проблема трансформації публічного управління набуває все більшого значення, особливо в українському контексті. Наша держава, як і багато інших країн, зазнає впливу глобалізаційних та культурних процесів, що ставить під сумнів традиційні методи управління та вимагає адаптації до нових умов.

Мета нашого дослідження полягає у дослідженні процесів трансформації публічного управління в умовах глобалізації та культурних змін на засадах українського досвіду. Ми прагнемо виявити основні фактори, що впливають на ці процеси, враховуючи як глобальні тенденції, так і специфічні особливості українського суспільства. Наша мета - не лише описати

зміни, але й розробити рекомендації для покращення ефективності публічного управління в умовах глобалізації.

Об'єктом нашого дослідження є процес трансформації публічного управління, а предметом дослідження є - український контекст.

У нашому дослідженні ми застосуємо різноманітні методи дослідження, щоб отримати всебічне розуміння сучасних процесів. Серед цих методів будуть аналіз наукових джерел, порівняльний аналіз досвіду інших країн та залучення експертних оцінок. Це дозволить нам отримати всебічну картину сучасних тенденцій та викликів у галузі публічного управління.

Проблема «Трансформація публічного управління в умовах глобалізації та культурних змін: український контекст» є важливим напрямом наукового дослідження через свою актуальність та новизну. Ця тема виокремлюється унікальними особливостями, що визначають контекст управління в Україні, враховуючи його історію, культуру та політичні аспекти.

Глобалізація створює нові виклики для управління, вимагаючи адаптації до змін у міжнародних стандартах та вимогах. Пересування людей, ідей та капіталу через кордони впливає на структуру та функції публічного управління, що потребує розробки нових стратегій та інструментів.

Культурні зміни, включаючи зростання культурної різноманітності та зміни цінностей у суспільстві, також мають важливий вплив на публічне управління. Розуміння цих змін дозволяє розробляти інклюзивні та ефективні стратегії управління, які забезпечують рівність та справедливість для всіх громадян.

Таким чином, дослідження трансформації публічного управління в умовах глобалізації та культурних змін в українському контексті є важливим для розробки стратегій, що відповідають сучасним викликам та потребам суспільства. Ця тема залишається актуальною і потребує подальшого наукового аналізу та досліджень.

Ми сподіваємося, що результати нашого дослідження допоможуть отримати глибше розуміння трансформації публічного управління в умовах глобалізації та культурних змін українському суспільстві. Крім того, ми у нашому дослідженні наддамо конкретні рекомендації, які сприятимуть подальшому покращенню ефективності управлінських процесів в Україні.

Глобалізація – це не лише економічна інтеграція, політичний взаємозв'язок та культурна взаємодія між країнами та народами світу, але й об'єктивний та всебічний процес розмивання кордонів у всіх сферах життя суспільства. Цей процес впливає на економіку, політику, соціокультурні аспекти, а також на інформаційні та технологічні взаємозв'язки. Глобалізація є невіддільною частиною сучасного світу, що вимагає уваги та адаптації з боку всіх суспільних секторів. який виникає в результаті пошуку найефективнішого використання продуктивних сил людства (Прушківська & Шевченко, 2012). Цей процес перетворює світову спільноту у відкриту цілісну систему взаємозв’язків та взаємозалежностей в інформаційно-технологічному, фінансово-економічному, суспільно-політичному та соціально-культурному контекстах.

2. Materials and Methods

Концепцію глобалізації розробляли вчені з різних наукових галузей, включаючи економіку, соціологію, політологію та інші. Відомі вчені, такі як економіст Джозеф Стігліц (Stiglitz, 2017) та соціолог Зиґмунд Бауман (1998; 2021), внесли вагомий внесок у розуміння та аналіз глобалізаційних процесів.

Джозеф Юджин Стігліц (2017), видатний американський економіст та лауреат Нобелівської премії з економіки 2001 року, відомий своїми критичними поглядами на глобалізацію та роль міжнародних економічних інституцій, таких як Міжнародний валютний фонд та Світовий банк. У своїй книзі «Глобалізація та її тягар» (Stiglitz, 2002) він докладно аналізує діяльність цих установ та висловлює переконання, що потрібен суттєвий перегляд їхньої місії та функцій у контексті глобалізації. Стігліц також вносить важливий внесок у глобальну справедливість, пропонуючи конкретні реформи, які спрямовані на підтримку розвинутих і країн що розвиваються у досягненні більш справедливого та рівного економічного середовища.

Зигмунт Бауман, британський соціолог польського походження і професор Університету Лідса, відомий своїми дослідженнями сучасного суспільства. Його дослідження охоплюють різні теми, включаючи глобалізацію, антиглобалізм/альтерглобалізм, модерність і постмодерність, Голокост, бідність, працю, рух праці, соціальні рухи та критику споживацького суспільства. Він також є автором книги «Глобалізація: людські наслідки», де він досліджує вплив глобалізації на розвиток сучасної цивілізації. У своїй докладній історії глобалізації Зигмунт Бауман показує, що, попри те, що сучасні події відбуваються на глобальному рівні, ми не маємо можливості контролювати їх. Ми можемо лише спостерігати, як кордони, інституції та лояльність стрімко змінюються. За словами Баумана, нова глобалізація приносить перемогу лише деяким. У своєму аналізі він заявляє, що глобалізація роз'єднує, так само як і об'єднує, створюючи все більшу прірву між багатими та бідними. Замість гібридної культури, очікуваної багатьма, глобалізація призводить до створення більш однорідного світу (Bauman, 1998).

У дослідженнях Джозефа Юджина Стігліца та Зигмунта Баумана розкрито різні аспекти глобалізації, від економічних перетворень до соціокультурних викликів. Глибоке розуміння цього явища дозволяє суспільству адаптуватися до змін та розв'язувати проблеми, що з'являється сприяючи стабільному та збалансованому розвитку.

Дослідження політичної глобалізації включає широкий спектр тем, які привертають увагу вчених з різних наукових галузей. Вони аналізують вплив цього явища на економіку, культуру, політику та інші аспекти суспільного життя. Зокрема, вітчизняний політолог Сергій Шергін розглянув концептуальні основи глобалізації та глобалізму з погляду сучасної політології (Шергін, 2013).

У сучасних умовах глобалізації та культурних змін публічне управління в Україні є об'єктом впливу різноманітних тенденцій та факторів суспільного розвитку. Серед них важливе місце займають як зовнішні процеси, що впливають на публічне управління, так і внутрішні рушії самого управління.

Зовнішній вплив включає такі явища, як глобалізація та її виклики, що вимагають адаптації та відповіді з боку публічного сектору (Решота, 2020).

Подібно до переходу сучасного суспільства на постіндустріальну інформаційну епоху, організація та функціонування публічного управління (ПУ) суттєво змінюються. Демократизація суспільства та зростання важливості прав людини також впливають на взаємодію між владою та громадянами, що впливає на механізми публічного управління.

Паралельно з цим, внутрішні зміни у публічному управлінні виникають внаслідок постійних трансформацій у суспільстві, впровадження технологічних інновацій, а також змін потреб і вимог громадян.

Ці внутрішні фактори впливають на організаційну культуру, ефективність та структуру управління в державних органах та установах.

Отже, публічне управління перебуває в постійному процесі адаптації до зовнішніх і внутрішніх тенденцій суспільного розвитку, що визначає його напрямок та ефективність.

Роль публічного управління у формуванні та впровадженні стратегій розвитку в Україні в умовах глобалізації та культурних змін є надзвичайно важливою.

Оскільки публічне управління активно впливає на розробку стратегій розвитку, які враховують глобальні тенденції та культурні зміни. Ці стратегії повинні бути гнучкими та адаптивними, орієнтованими на майбутнє та здатними реагувати на зміни у світі. Публічне управління забезпечує координацію дій між різними галузями та рівнями влади для ефективної реалізації стратегій розвитку. Це може передбачати співпрацю з громадськістю, приватним сектором та міжнародними партнерами.

Публічне управління має бути адаптивним та придатним до змін, що виникають у зв'язку з глобалізацією та культурними змінами. Це передбачає проведення постійного аналізу й оновлення стратегій розвитку.

Публічне управління повинне забезпечувати прозорість та відкритість у процесі формування та впровадження стратегій розвитку. Участь громадськості та зацікавлених сторін в цих процесах забезпечує легітимність та підтримку для прийнятих рішень.

Умови глобалізації вимагають від України відповідності міжнародним стандартам та нормам у сфері публічного управління. Публічне управління має грати ключову роль у цьому процесі.

У цілому, публічне управління в Україні відіграє важливу роль у формуванні та впровадженні стратегій розвитку в умовах глобалізації та культурних змін, сприяючи сталому та збалансованому розвитку країни.

Глобалізація вимагає від України покращення ефективності та прозорості у публічному управлінні, адаптації до міжнародних стандартів, зміни ролі держави, уваги до культурних трансформацій та використання новітніх технологій. Важливо працювати над цими аспектами, щоб забезпечити сталість та конкурентоспроможність країни на світовій арені.

Отже, глобалізаційні та культурні тенденції значно впливають на реформування та модернізацію системи публічного управління в Україні (Гончарук & Чередниченко, 2022). Однією з ключових рис глобалізації є збільшення конкуренції між країнами, що вимагає більш ефективного управління ресурсами та розвитку державних інституцій. При цьому, глобалізація змінює культурні уявлення та цінності суспільства, що потребує адаптації публічного управління до нових реалій.

3. Results

Україна повинна поєднувати світові стандарти публічного управління з власними національними потребами та особливостями. Це може включати впровадження електронного урядування та вдосконалення адміністративних процедур для забезпечення більшої ефективності та прозорості управління.

Крім того, для успішного реагування на глобальні виклики, Україна має активно розвивати партнерство з приватним сектором, громадськістю та міжнародними партнерами. Це сприятиме вирішенню складних соціальних викликів та підвищенню життєвого рівня громадян.Культурні зміни також важливо враховувати у процесі управління. Культурна глобалізація може стати джерелом розширення соціальних відносин та культурної дифузії, що відображається на сучасній системі публічного управління.

Україні важливо постійно удосконалювати систему публічного управління, щоб бути готовою до викликів сучасності та адаптуватися до них. Це можна досягти шляхом впровадження передових інформаційних технологій, регулярного оновлення структури влади та активної співпраці з різними секторами суспільства. Постійна адаптація до змін у сучасному світі та використання інноваційних технологій у публічному управлінні є ключовими аспектами для ефективного реагування на виклики, що виникають у контексті глобалізації та культурної різноманітності. Ці процеси сприяють сталому розвитку країни та її успішній конкурентоспроможності на міжнародній арені.

Глобалізація впливає на публічне управління, змінюючи його структуру та функціонування. Цей вплив відображається у розширенні міжнародних взаємодій, необхідності адаптації до міжнародних стандартів, розвитку нових технологій та зміні у ролі держави.

Міжнародна взаємодія, що зростає в умовах глобалізації, створює потребу у зміцненні міжнародного співробітництва та координації дій між країнами. Публічне управління повинне активно взаємодіяти з міжнародними структурами та враховувати міжнародні стандарти та вимоги.

Розвиток нових технологій та інформаційних систем відкриває нові можливості для публічного управління, але також ставить перед ним виклик забезпечення кібербезпеки та захисту персональних даних громадян.

Необхідність адаптації до міжнародних стандартів у сферах економіки, соціальної політики та охорони навколишнього середовища вимагає від публічного управління реформ та впровадження нових політичних та адміністративних підходів.

Зміни у ролі держави у контексті глобалізації передбачають перегляд функцій та повноважень державних структур з урахуванням нових реалій світового співтовариства.

Отже, глобалізація містить в собі як виклики, так і можливості для публічного управління, що потребують гнучкості, інноваційності та здатності пристосовуватися до швидкозмінних обставин.

Україна, з її складною історією та різноманітною культурною спадщиною, постійно відчуває вплив культурних змін, що виникають на фоні глобалізації та швидкого розвитку технологій. Ці зміни охоплюють багато аспектів суспільного життя, включаючи побутові звичаї, менталітет, мову, символіку, мистецтво, інновації та інше.

Глобалізація та процес євроінтеграції відкривають нові вимоги перед громадянами України та державними службовцями. Кордони стають менш значущими, а культурні й мовні перешкоди зменшуються. Національні стандарти поступаються місцем міжнародним. Співпраця з партнерами з-за кордону стає більш розповсюдженою (Шкіцька, 2018).

Таким чином, для сучасного державного службовця стає важливим володіння мовою іноземного партнера, зокрема англійською, яка є мовою міжнародного спілкування. Також важливо вміти ефективно представляти свою країну та себе під час комунікації з іноземними партнерами, розуміти національні особливості та культурні відмінності, а також проявляти толерантність у взаємодії з ними.

У контексті публічного управління культурні зміни мають велике значення у трансформації системи управління державою.

Зокрема, в Україні однією з основних є проблема корупції та недостатня прозорість. Згідно з результатами опитування, проведеного зимою 2023 року, корупція вважається найбільш серйозною проблемою для України після війни з великим більшістю громадян (89%). Головним і найбільш поширеним видом корупції є політична (81%). Попри помітне покращення громадської думки щодо розповсюдження корупції, 94% відповідачів продовжують вважати, що корупція є широко поширеною по всій Україні (Стан корупції в Україні, 2023).

Проблеми з доступом громадян до повної, всебічної й об’єктивної інформації у владі ускладнюють можливість твердження, що Україна просувається по шляху сталого демократичного розвитку. Проте, варто відзначити, що Україна виявила певний прогрес. Наприклад, за результатами 2023 року Україна отримала 36 балів зі 100 можливих у рейтингу «Індекс сприйняття корупції» (Сааков, 2024; Індекс сприйняття корупції у світі, 2023).

Культурні зміни в суспільстві можуть стимулювати більшу прозорість та відкритість у діяльності уряду, що підвищує довіру громадян до державних структур. Основним аспектом є спільне розуміння цінностей і принципів між владою та громадянами, що формує основу для демократичного управління.

Ми вважаємо, що для покращення ефективності управління, підвищення довіри громадян до уряду та зменшення рівня корупції важливими чинниками є:

- Забезпечення прозорості та доступу громадян до інформації про функціонування державних установ.
- Строге додержання державними службовцями високих етичних норм у професійному спілкуванні.
- Відкритість державних службовців. до отримання зворотного зв'язку від громадян та інших зацікавлених сторін.
- Державні службовці повинні мати відповідну професійну освіту і постійно підвищувати свою кваліфікацію через навчання та самоосвіту. Це сприяє кращому розумінню їхніх обов'язків та відповідальностей.
- Наведені аспекти можуть сприяти покращенню роботи уряду та зменшенню рівня корупції. Проте для досягнення цих цілей необхідні постійні зусилля з боку уряду, громадян та інших зацікавлених сторін.

Загалом, процеси культурних та соціальних змін у контексті глобалізації впливають на перетворення системи публічного управління та спонукають громадян до активної участі у ключових аспектах управління. Підтримка громадянського активізму та громадських ініціатив може суттєво підвищити ефективність вітчизняного публічного управління. Цей процес відображається у формуванні культури прозорості, де влада відкрито взаємодіє з громадянами, а також культури відповідальності, де посадовці несуть відповідальність за свої дії. Ці трансформації сприяють зміні управлінських підходів та практик, сприяючи побудові ефективної співпраці між владою та громадянами.

У контексті публічного управління культурні зміни мають велике значення у трансформації системи управління державою. Україна повинна зберігати свою культурну ідентичність,

На думку вітчизняних етнологів глобалізація впливає на формування нових ідентичностей, з одного боку, сприяючи глобальному громадянському суспільству, а з іншого - збереженню національної ідентичності. Це викликає кризу ідентичності та формування гібридних ідентичностей. Щоб розв'язувати ці проблеми, важливо розвивати громадянську ідентичність і займатися плюралістичним співіснуванням культур у глобалізованому світі (Рафальський та ін., 2022).

Одночасно публічне управління України має бути відкрите відкриваючись до інновацій, нових ідей та підходів. Управлінські інновації – це передові методи та підходи, які впроваджуються в систему управління з метою досягнення поставлених цілей та підвищення ефективності влади. Вони становлять послідовні та свідомі зміни, спрямовані на реформування управлінського блоку та підвищення стабільності та ефективності державних установ. Успішне впровадження цих інновацій проявляється у зміні підходів та процесів управління, що забезпечують довгострокові переваги для публічного управління. Це означає застосування нових принципів управління, системний підхід до інновацій, які охоплюють широкий спектр методів і процесів, та є необхідною складовою безперервного процесу впровадження нововведень (Красностанова & Яроміч, 2020). Гнучкість та відкритість до інновацій – ключові якості, які можуть сприяти ефективному публічному управлінню в умовах сучасного світу.

Отже, культурні зміни грають важливу роль у трансформації ПУ України. Необхідно враховувати ці зміни при розробці стратегій управління державними справами, сприяти активізації громадянського суспільства та забезпечувати відкритість та прозорість у владі (див. рис. 1).

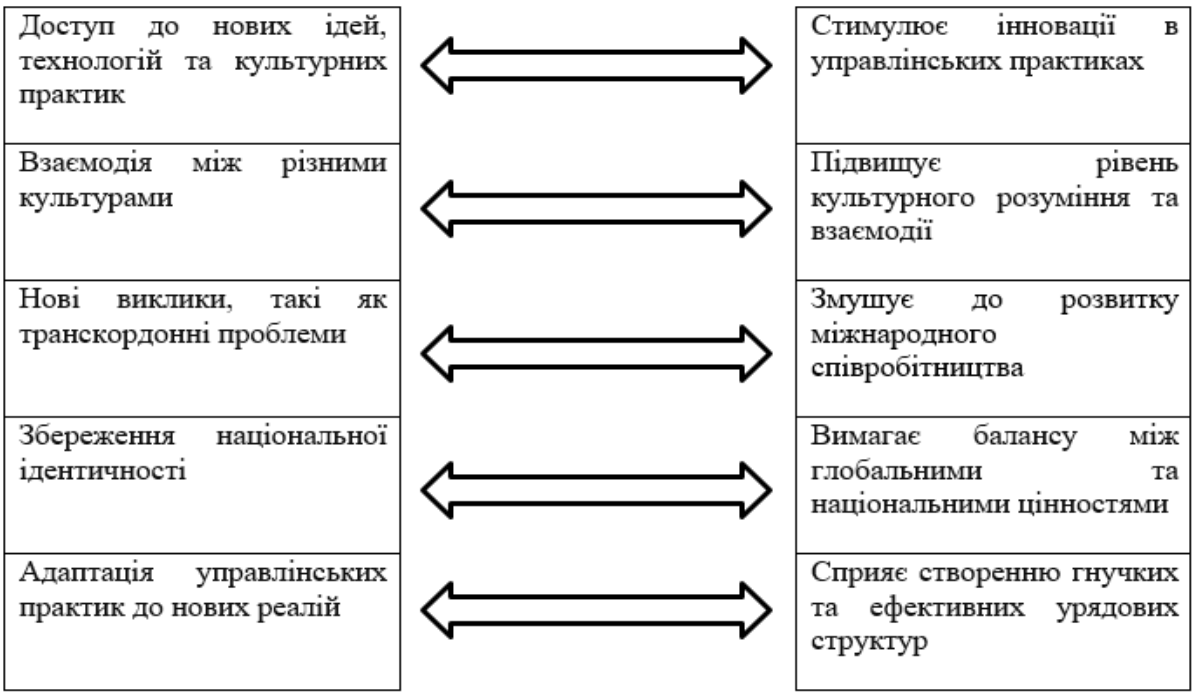

РИСУНОК 1. АСПЕКТИ ВПЛИВУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

(авторська розробка)

Варто пам'ятати, що культурні зміни є складним та довгостроковим процесом, який потребує зусиль усіх секторів суспільства. Ці зміни вимагають активної участі уряду, громадян, приватного сектору та громадських організацій. Вони можуть бути викликом,

проте вони надзвичайно важливі для подолання корупції та підвищення рівня відкритості в управлінні.

Загалом, культурні зміни грають ключову роль у трансформації публічного управління, оскільки вони впливають на управлінські практики, сприйняття ролі держави та громадян, а також на інституційну культуру. Для ефективного реагування на ці зміни необхідно враховувати культурні особливості суспільства та розвивати підходи до управління, що відповідають новим реаліям.

Україна стикнулася з рядом серйозних викликів, таких як суспільно-політичні та соціально-економічні кризи, майдани, революції, пандемію і війну, які підкреслили важливість ефективного публічного управління. Це стало новою основою для управління, особливо в умовах війни, що загрожує національній безпеці. У таких умовах розвиток публічного управління набуває особливої актуальності.

Система публічного управління України заснована на принципах демократії, прозорості та підзвітності перед громадянським суспільством. Однією з ключових тенденцій трансформації європеїзації публічного управління є децентралізація влади та впровадження демократичного управління.

У сучасних умовах в Україні насувається необхідність впровадження ефективної системи публічного управління, спрямованої на зміцнення держави як демократичної та стабільної, з високим рівнем життя для її громадян. Основним завданням є розробка оптимальних механізмів функціонування державних інституцій, що враховують сучасні умови розвитку економіки та потреби населення. У контексті глобалізації та соціальних перетворень, публічне управління потребує глибокої трансформації, яка базується на принципах демократії, прозорості та підзвітності громадянському суспільству. Така трансформація включає європеїзацію публічного управління, децентралізацію влади та оновлення системи публічного управління.

Трансформація публічного управління України в умовах глобалізації є складним і тривалим процесом, який відбувається під впливом різних факторів і постійно змінюється з плином часу. Дослідження історичних, політичних та культурних аспектів цієї трансформації дозволяє краще зрозуміти її складність та динаміку.

Історичні особливості грають важливу роль у формуванні сучасного публічного управління України. Наприклад, перехід від колоніального та радянського минулого до незалежності в 1991 році потребував розробки та впровадження нових систем управління у всіх сферах життя. Після цього почалася ера реформ, спрямованих на покращення транспарентності, ефективності та відповідальності органів влади. Вступ до міжнародних організацій, таких як Європейський союз, став значним кроком для впровадження європейських стандартів та практик у публічному управлінні.

У сучасних умовах формування держави, значна увага зосереджується на створенні ефективної системи ПУ. Мета цієї системи полягає в тому, щоб сприяти розвитку України як держави, що має легітимний статус у Європі, з високими життєвими стандартами, демократичними цінностями, політично та соціально стабільною. Основним завданням є розробка оптимальних механізмів функціонування державних інституцій, які відповідають сучасним умовам ринкової економіки, демократичного суспільства та взаємодії з громадськістю.

Публічне управління відзначається різноманітними тенденціями та факторами суспільного розвитку, що включають глобалізацію та перехід до епохи інформації, демократизація та збільшення індивідуальної свободи - все це може бути викликом для системи ПУ.

Необхідними умовами для перетворення є соціальні, економічні, політичні, ціннісні та духовні трансформації., а також становлення глобальної інформаційно-комунікаційної цивілізації. Сучасні трансформації в системі ПУ є складними та мають численні аспекти. Ці зміни обумовлені різноманітними факторами, такими як військовий конфлікт, глобальні тенденції, економічні моделі, технологічні прориви, а також зміни в бізнесі та публічному секторі (Верительник, 2023).

В Україні електронне урядування відіграє важливу роль в оптимізації державних процесів та підвищенні ефективності надання послуг громадянам. Цей процес активно розвивається і має свою власну концепцію розвитку.

Пріоритетом у реформуванні системи публічного управління є розвиток електронного урядування. Управління електронними послугами в Україні реалізується за допомогою локальних інформаційних систем та глобальної мережі інтернет. Ця концепція розвитку е-урядування в Україні спрямована на полегшення доступу та покращення якості публічних послуг шляхом створення єдиного електронного уряду. Основна мета полягає в створенні можливостей для обміну інформацією між органами влади, місцевими органами самоврядування, громадянами та підприємствами. Цей підхід сприяє збільшенню взаємодії між владою та громадянами через електронні канали зв'язку, а також сприяє зростанню прозорості та доступності інформації у діяльності державних установ (Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні, 2017).

Впровадження практичних заходів електронного урядування в Україні є важливим етапом осучаснення системи публічного управління та її адаптації до викликів глобалізації. Наприклад, через Урядовий портал вже можна скористатися 118 електронними сервісами, що сприяє істотному зростанню їх використання (Е-урядування, 2019).

Впровадження електронного урядування в Україні дозволяє громадянам здійснювати державні послуги через інтернет, що сприяє ефективному використанню часу, зменшенню очікування в чергах і бюрократичних процедур, а також забезпечує більшу прозорість у роботі державних установ. Політичні та культурні особливості впливають на трансформацію публічного управління. Перехід до демократичного управління відкриває нові можливості та виклики для публічного сектора, а культурні особливості визначають способи сприйняття та реалізації реформ.

Активна участь громадськості та використання цифрових технологій важливі для трансформації публічного управління. Громадські організації та активісти спонукають владу до змін та контролюють їх впровадження, а цифрові технології сприяють покращенню доступу до послуг та ефективності діяльності державних органів.

У цілому, трансформація публічного управління України в контексті глобалізації спрямована на створення відкритого, ефективного та відповідального державного управління, яке відповідає сучасним вимогам та стандартам (див. рис. 2).

АСПЕКТИ ВПЛИВУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	⇒ ПУ УКРАЇНИ	⇒ ПРИКЛАДИ В УКРАЇНІ
ДОСТУП ДО НОВИХ ІДЕЙ ТА ПРАКТИК	Використання інноваційних методів та технологій для вдосконалення систем управління	Запровадження е-урядування
МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ	Посилення співпраці з міжнародними організаціями для обміну досвідом та знаннями	Співпраця з ЄС у рамках асоціації
ЗМІНА УПРАВЛІНСЬКИХ ПРАКТИК	Адаптація до глобальних тенденцій управління	Впровадження програми реформування публічного управління
КУЛЬТУРНИЙ ОБМІН	Прийняття кращих практик та цінностей з інших країн для модернізації управління	Запозичення досвіду Скандинавських країн у гендерній рівності
ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ	Передача більшої влади та фінансових ресурсів на місцевий рівень управління	Розвиток нових навичок та компетенцій у місцевих органах влади

РИСУНОК 2. ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ ПУ В УКРАЇНСЬКОМУ КОНТЕКСТІ

Виклики та перспективи для публічного управління в Україні у контексті глобалізації та культурних змін є важливими аспектами для розгляду.

У рамках сучасного етапу державотворення в Україні відчутною стає потреба у системних змінах у всіх сферах суспільства, а також проведення комплексу державноуправлінських реформ.

Українське публічне управління стоїть перед значними викликами, які включають не лише потребу в адаптації до глобальних тенденцій та культурних змін, але і створення плідних та взаємовигідних міжнародних зв'язків.

Сучасна глобалізація створює все більше можливостей для співпраці та обміну досвідом між країнами, що вимагає від українського уряду активної участі у міжнародних ініціативах та формуванні стратегій співпраці.

Крім того, швидкий технологічний прогрес (Робоча група з цифрових трансформацій та інновацій, 2020) накладає вимоги до постійного оновлення та вдосконалення інструментів управління, щоб ефективно використовувати нові технології та забезпечувати доступність та якість державних послуг для громадян.

Підвищення вимог та зміна очікувань громадян щодо якості та доступності послуг належить до викликів, які вимагають від уряду постійного вдосконалення процесів надання послуг і відповідності їхнім потребам та очікуванням.

Культурні трансформації (Копієвська, 2014) впливають на способи сприйняття та реалізації реформ, що вимагає від уряду урахування культурних особливостей та впровадження відповідних стратегій комунікації та взаємодії з громадянами.

Для ефективного вирішення цих викликів, уряд мусить розробляти нові стратегії та підходи у сфері управління, що враховують сучасні реалії та вимоги. Це означає, що необхідно бути відкритим до інноваційних методів розв'язання проблем, активно реагувати на зміни в глобальному середовищі та швидко адаптуватися до нових умов. Також важливо розвивати співпрацю з міжнародними партнерами та використовувати найкращі практики з усього світу для досягнення кращих результатів в управлінні країною.

4. Discussion

Отже, українське публічне управління має бути гнучким, інноваційним та відкритим до змін, щоб успішно впоратися зі складними викликами глобалізації та культурних змін.

В умовах такого контексту українське публічне управління повинне бути активно включеним у вирішення викликів і можливостей, що випливають з глобалізації та культурних змін. Зазначимо, що Україна стикається з багатьма викликами та можливостями у сфері публічного управління, особливо в контексті глобалізації та культурних змін, а також війни з російською федерацією (Грицай, 2021a; Грицай, 2021b). В сучасних умовах, коли світ стає все більше зв'язаним та взаємозалежним, важливо забезпечити ефективне та прозоре управління на рівні держави, регіону, громади.

У контексті війни з рф, важливо підтримувати єдність та мобілізацію суспільства, а також розвивати зовнішні зв'язки та стратегічне партнерство. Для захисту національних інтересів та відновлення територіальної цілісності важливо, щоб урядові структури діяли спільно та ефективно, враховуючи координацію.

Попри складні виклики, Україна має перспективу використати цей час як можливість для створення сильної та стійкої системи управління, яка відповідатиме вимогам сучасного світу. Важливо сприяти участі громадськості та розвивати взаємодію між державними органами та громадянами для досягнення спільних цілей.

Перспективи для українського публічного управління у глобальному середовищі та в умовах культурних змін полягають у використанні новітніх механізмів та технологій, таких як цифрова трансформація, що включає розробку нових форм партнерства та співпраці, а також міжнародна співпраця, розширення простору для громадського діалогу та участі.

Участь України у Європейському Союзі або асоціація з ним (European Union, 2017; Червоненко, 2017) відкриває нові можливості для публічного управління. Це включає впровадження європейських стандартів і норм, що підвищує якість життя громадян та сприяє економічному розвитку.

Глобалізація позитивно впливає на інфраструктуру та бізнес в Україні, збільшуючи інвестиції та розвиток підприємництва. Це сприяє впровадженню нових технологій і підвищує конкурентоспроможність, а також створює нові робочі місця та підвищує рівень життя.

мови глобалізації дають можливість Україні створювати ефективні партнерства та обмінюватися досвідом з міжнародними організаціями. Це допомагає розв'язувати спільні проблеми та забезпечує сталі позитивні зміни у суспільстві.

Глобалізація також сприяє розвитку громадянського суспільства в Україні, забезпечуючи більшу участь громадян у політичних процесах та контролі за владою. Це сприяє зміцненню демократії та прозорості в управлінні.

Для успішного впровадження перспектив у сфері публічного управління необхідно систематично проводити наукові дослідження та постійно адаптуватися до умов невизначеності. Це дозволить уряду України більш ефективно реагувати на виклики, що виникають внаслідок глобалізації та культурних змін, а також підвищить якість наданих громадянам послуг.

Успішна реалізація цих перспектив потребує постійного наукового дослідження та гнучкості в адаптації до змінюваних умов. Такий підхід дозволить українському публічному управлінню не лише виправдати очікування громадян, а й стати лідером у сфері інновацій та вдосконалення адміністративних процесів.

Українське публічне управління стоїть перед значними викликами, але разом з цим має значний потенціал для прогресу та трансформації, особливо в контексті культурних змін. Впровадження передових методів і технологій можуть стати ключовими стратегічними напрямами, які допоможуть країні відповісти на виклики сучасності та забезпечити сталий розвиток і покращення якості життя громадян.

У таблиці 1. зображено виклики та можливості для публічного управління в Україні в контексті глобалізації та культурних змін.

ТАБЛИЦЯ 1. ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ПУ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА КУЛЬТУРНИХ ЗМІН

ВИКЛИКИ ДЛЯ ПУ В УКРАЇНІ	МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ПУ В УКРАЇНІ
Потреба у системних змінах у всіх сферах суспільства	Створення плідних та взаємовигідних міжнародних зв'язків
Підвищення вимог та зміна очікувань громадян щодо якості та доступності послуг	Використання новітніх механізмів та технологій, таких як цифрова трансформація
Необхідність адаптації до глобальних тенденцій та культурних змін	Впровадження європейських стандартів і норм
Швидкий технологічний прогрес та потреба у постійному оновленні та вдосконаленні інструментів управління	Збільшення інвестицій та розвиток підприємництва
Переосмислення та адаптація підходів до сприйняття та впровадження реформ у контексті культурних змін.	Розвиток громадянського суспільства та зміцнення демократії

(авторська розробка)

Однією з ключових стратегій адаптації та реформування публічного управління в Україні є проведення SWOT-аналізу.

Нижче представлений SWOT-аналіз українського публічного управління в контексті глобалізації та культурних змін (див. табл. 2.)

ТАБЛИЦЯ 2. SWOT-АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОГО ПУ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА КУЛЬТУРНИХ ЗМІН

Сильні сторони	Слабкі сторони	Можливості	Загрози
Поступові реформи	Корупція та недостатня прозорість	Інтеграція з Європою	Геополітична нестабільність
Доступність талановитого персоналу	Бюрократизм	Розвиток інновацій та цифрові технології	Економічні труднощі
Міжнародна підтримка	Нестабільність політичної ситуації	Підтримка громадськості	Внутрішня політична нестабільність
Глобальна інтеграція	Недостатня транспарентність	Залучення іноземних інвестицій	Глобальні кризи
Підвищення ефективності через інновації	Недостатня кадрова кваліфікація	Партнерство з міжнародними організаціями	Інформаційна війна
Підтримка міжнародних партнерів	Воєнний стан	Розвиток технологій	Геополітичні конфлікти

(авторська розробка)

Враховуючи складну ситуацію в контексті глобальних змін та воєнного стану, важливо об'єднати та розширити напрямки стратегії адаптації та реформування публічного управління. Останні передбачають наступне:

1. *Забезпечення включення кризового планування у загальну стратегію публічного управління* дозволить врахувати потреби та можливості управління кризовими ситуаціями на рівні держави. Це може включати розробку резервних планів дій, моніторинг та аналіз ризиків, а також посилення спроможності швидко реагувати на зміни обставин.

Інтегрований підхід до забезпечення безпеки та захисту громадян: Важливо поєднати зусилля публічного управління з правоохоронними органами та військовими структурами для забезпечення безпеки та захисту громадян в умовах воєнного стану. Це може включати розробку спільних програм та заходів для запобігання та реагування на загрози безпеці.

1. *Стабілізація економіки та соціальна підтримка як складові стратегії публічного управління.* Об'єднання заходів щодо стабілізації економіки та надання соціальної підтримки в єдину стратегію публічного управління дозволяє виробити комплексний підхід до вирішення економічних та соціальних проблем, що виникають в умовах воєнного конфлікту.

2. *Посилення інформаційної безпеки та комунікаційної стратегії.* Інтеграція заходів щодо інформаційної безпеки та розвитку ефективної комунікаційної стратегії у загальну стратегію публічного управління допоможе забезпечити правдиву та об'єктивну інформацію для громадськості та забезпечити стійку довіру до владних органів.

3. *Міжнародна співпраця та дипломатичні зусилля як важливий компонент стратегії публічного управління.* Залучення міжнародних партнерів та розвиток дипломатичних зв'язків може сприяти отриманню додаткової підтримки та ресурсів для розв'язання проблем, пов'язаних з воєнним станом.

Ці інтегровані напрямки допоможуть забезпечити комплексний та системний підхід до адаптації та реформування публічного управління в умовах воєнного стану та глобальних змін.

5. Conclusion

Рекомендації щодо стратегій адаптації та реформування публічного управління в Україні:

1. Забезпечення прозорості та відкритості у діяльності публічної влади: Національні владні структури повинні активно працювати над забезпеченням прозорості та відкритості у своїй роботі. Це означає публікацію відкритої інформації про прийняття рішень, фінансову діяльність та роботу з громадянами. Розвиток електронних сервісів та платформ для взаємодії з населенням також є важливим аспектом цієї стратегії.
2. Впровадження інноваційних технологій у сферу публічного управління. Вдосконалення системи публічного управління через застосування цифрових технологій та інноваційних методів сприятиме підвищенню ефективності надання державних послуг та оптимізації функціонування урядових органів. Це передбачає автоматизацію процесів, використання аналітики даних та створення мобільних додатків для полегшення доступу до інформації.
3. Зміцнення ролі громадянського суспільства. Беручи активну участь у розв'язанні питань та нагляді за роботою державних структур, громадяни грають ключову роль у забезпеченні демократії. Уряд повинен створювати сприятливі умови для розвитку громадянського суспільства, зокрема через підтримку громадських організацій та ініціатив.
4. Проведення структурних реформ у сферах економіки, фінансів та соціальної сфери. Системні зміни в різних секторах економіки допоможуть стимулювати економічні зростання та підвищити конкурентоспроможність країни.
5. Посилення міжнародного співробітництва та взаємодії для обміну досвідом та підтримки реформ у публічному управлінні. Це включає участь у міжнародних проєктах, програмах та ініціативах, спрямованих на підтримку розвитку демократії та правової держави.

Ці рекомендації стануть основою для розробки стратегій адаптації та реформування публічного управління в Україні, спрямованих на покращення якості життя громадян.

У світлі глобалізаційних та культурних змін, публічне управління в Україні стає не лише актуальною, але й надзвичайно важливою сферою. Глобалізація вимагає від країни адаптації до міжнародних стандартів, сприяє залученню іноземних інвестицій та технологій, а також вимагає переосмислення підходів до міжнародної співпраці. Водночас культурні зміни у суспільстві створюють нові виклики та можливості для розвитку. Глибоке розуміння процесів глобалізації та їх впливу на суспільство допомагає країні ефективно адаптуватися до змін і розв'язувати проблеми, сприяючи стабільному та збалансованому розвитку.

Україні необхідно постійно удосконалювати свою систему публічного управління, бути гнучкою та готовою до змін, активно використовувати інноваційні підходи та технології для вирішення нових викликів. Покращення ефективності та прозорості управління, адаптація до міжнародних стандартів, увага до культурних трансформацій та впровадження передових технологій є ключовими завданнями для успішної адаптації до глобалізаційних та культурних змін.

Розвиток публічного управління в Україні відіграє ключову роль у трансформації суспільства та досягненні стабільності та демократії. Культурні зміни, участь громадськості та використання цифрових технологій є важливими факторами у вдосконаленні публічного управління та задоволенні потреб громадян.

Для успішної трансформації публічного управління необхідна комплексна стратегія, яка враховує історичні, політичні, економічні та культурні особливості країни, забезпечує взаємодію між урядом, громадянами, приватним сектором та громадськими організаціями. Глобалізація та культурні трансформації ставлять перед українським публічним управлінням складні виклики, які вимагають системних змін у всіх сферах суспільства та проведення комплексу державноуправлінських реформ.

Успішне публічне управління передбачає відкритість до інновацій, гнучкість та активну участь в міжнародних ініціативах, розвиток співпраці з міжнародними партнерами та використання найкращих практик з усього світу. Для успішного вирішення викликів глобалізації та культурних змін, уряд України має розвивати нові стратегії та підходи у сфері управління, бути відкритим до інноваційних методів розв'язання проблем та активно

реагувати на зміни у середовищі. Необхідно проводити наукові дослідження та постійно адаптуватися до умов невизначеності, щоб забезпечити ефективну реакцію на виклики глобалізації та культурних змін, підвищити якість наданих громадянам послуг.

References

Bauman, Z. (1998). *Globalization : the human consequences*. New York: Columbia University Press, 136 p.

European Union (2017). Угода про асоціацію між ЄС та Україною повністю набуває чинності. *EEAS*. URL: https://www.eeas.europa.eu/node/31560_uk

Stiglitz, J. (2002). *Globalization and its Discontents, Empuries*. New York: Norton, The Penguin Press, 335 p.

Stiglitz, J.E. (2017). The Overselling of Globalization. *Business Economics*, *52*(3), 129-37

Бауман, З. (2021). *Модерність і Голокост*. Київ: Дух і Літера, 344 с.

Верительник, С.М. (2023). Сучасні тенденції розвитку публічного управління в Україні. URL: https://peers.international/paper/suchasni-tendencii-rozvitku-publichnogo-upravlinnya-v-ukraini

Гончарук, Н., & Чередниченко, А. (2022). Модернізація публічного управління в Україні в умовах війни та в поствоєнний період у контексті європейських цінностей. *Аспекти Публічного Управління, 10*(6), 46–54.

Грицай, П. (2021a). Уроки збройної агресії Росії проти України – воєнностратегічні аспекти (Київ, 29квітня 2021 р.). Київ: Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, 296 с.

Грицай, П. (2021b). Гібридна агресія Російської Федерації: досвід протидії України, наслідки для Європи: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (Національний університет оборони України імені Івана Черняховського 17 листопада 2021 року м. Київ). 227 с.

Е-урядування (2019). Ключ до реформ в Україні. *Урядовий портал.* URL: https://www.kmu.gov.ua/news/e-uryaduvannya-klyuch-do-reform-v-ukrayini

Індекс сприйняття корупції у світі (2023). *Transparency International.* URL: https://cpi.ti-ukraine.org/#/

Копієвська, О.Р. (2014). *Трансформаційні процеси в культурі сучасної України : монографія*. Київ: НАКККіМ, 296 с.

Красностанова, Н.Е., & Яроміч, С.А. (2020). Стратегії інноваційного розвитку у менеджменті. *Публічне управління: традиції, інновації, глобальні тренди.* Одеса : ОРІДУ НАДУ, 7- 8.

Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні (2017). *Офіційний вебпортал парламенту України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-p#Text

Прушківська, Е., & Шевченко, Ю. (2012). Сутність глобалізації та її особливості в посткризовий період. *Вісник Запорізького національного університету,* 3(15), 131–140.

Рафальський, О., Калакура, Я., Калакура, О., & Юрій, М. (2022). Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність. Київ : ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 512 с.

Решота, О.А. (2020). Особливості розвитку публічного управління в Україні: сучасні тенденції та проблеми. *Державне Управління: Удосконалення Та Розвиток,* 3, 10.32702/2307-2156-2020.3.37

Робоча група з цифрових трансформацій та інновацій (2020). *EUAM Ukraine.* URL: https://www.euam-ukraine.eu/ua/news/euam-task-force-on-digital-transformation-and-innovation/

Сааков, В. (2024). Україна істотно поліпшила позиції щодо сприйняття корупції URL: https://www.dw.com/uk/ukraina-istotno-polipsila-pozicii-v-rejtingu-indeks-sprijnatta-korupcii/a-68119138

Стан корупції в Україні 2023: сприйняття, досвід, ставлення - USAID/ENGAGE. USAID/ENGAGE. URL: https://engage.org.ua/stan-koruptsii-v-ukraini-2023-spryjniattia-dosvid-stavlennia/

Червоненко, В. (2017). Асоціація України з ЄС: як це працює. *BBC News Україна. BBC News Україна.* URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news-41126291

Шергін, С. (2013). Політологічні аспекти глобалізації. *Social-Science,* 1, 130. URL: https://social-science.uu.edu.ua/article/998.

Шкіцька, І. (2018). Підвищення комунікативної культури державних службовців в умовах глобалізації та євроінтеграції. *Публічна служба в Україні: реалії та перспективи розвитку матеріали круглого столу, приуроченого 100-річчю запровадження державної служби в Україні.* Тернопіль: Тернопільський національний економічний університет центр підготовки магістрів державної служби, 80–84.

ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

INVESTMENT POLICY OF UKRAINE IN CURRENT CONDITIONS: CHALLENGES AND PROSPECTS

Valeriy Tsukanov

Department of Public Management and Administration
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko
e-mail: advtsukanov@gmail.com
ORCID: 0009-0003-3473-6067

Анотація
Стаття присвячена дослідженню інвестиційної політики України в сучасних умовах, враховуючи численні виклики та перспективи розвитку. Досліджено поняття інвестиційної політики, її характерні особливості, види, складові елементи інвестиційної політики України тощо. Визначено основні виклики інвестиційної політики, серед яких варто виділити недостатній інвестиційний клімат, проблеми регіонального розвитку, триваючу війну та внутрішні проблеми країни. Зокрема, проведено аналіз показників інвестиційного клімату України за останні роки. Виявлено, що наразі країна має досить негативні показники, проте деякі з них дещо покращуються, а приток прямих іноземних інвестицій не зупиняється, що свідчить про певний потенціал та інтерес з боку інвесторів. Досліджено ряд негативних аспектів, що спричинила війна, а також визначено обсяг необхідних коштів для післявоєнного відновлення, що відіграє ключову роль у формуванні інвестиційної політики в умовах війни. Особлива увага приділяється перспективам розвитку інвестиційної політики в Україні. Пропонуються конкретні заходи та стратегії, спрямовані на залучення інвестицій та стимулювання економічного зростання. Серед таких заходів можуть бути зміни в податковій політиці, поліпшення умов для бізнесу та інвесторів, підтримка інноваційного розвитку, а також співпраця з міжнародними партнерами. Одним із напрямків удосконалення сучасного стану інвестиційної політики є розробка стратегічних заходів з привернення інвестицій та створення сприятливих умов для їх розвитку. Важливою частиною цього процесу є також залучення іноземного капіталу та підтримка відповідних інвестиційних ініціатив. Загалом, стаття висвітлює актуальні проблеми та перспективи інвестиційної політики України в умовах сучасної складної ситуації. Враховуючи аналіз показників, ідентифіковані виклики та запропоновані напрямки удосконалення, стаття надає підґрунтя для подальших досліджень та розробки стратегій розвитку інвестиційної політики країни.
Ключові слова: інвестиційна політика, Україна, виклики, перспективи, інвестиційний клімат, економічний розвиток

Abstract
The article is devoted to the study of the investment policy of Ukraine in modern conditions, taking into account numerous challenges and development prospects. The concept of investment policy, its characteristic features, types, constituent elements of Ukraine's investment policy, etc., were studied. The main challenges of the investment policy are identified, among which it is worth highlighting the insufficient investment climate, problems of regional development, the ongoing war and the country's internal problems. In particular, the analysis of indicators of the investment climate of Ukraine in recent years was carried out. It was found that currently the country has quite negative indicators, however, some of them are improving somewhat, and the inflow of foreign direct investments does not stop, which indicates a certain potential and interest on the part of investors. A number of negative aspects caused by the war were studied, as well as the amount of necessary funds for post-war reconstruction, which plays a key role in the formation of investment policy in conflict conditions, was determined. Special attention is paid to the prospects for the development of investment policy in Ukraine. Specific measures and strategies aimed at attracting investment and

stimulating economic growth are proposed. Such measures may include changes in tax and customs policy, improvement of conditions for business and investors, support for innovative development, as well as cooperation with international partners. One of the directions for improving the current state of investment policy is the development of strategic measures to attract investments and create favorable conditions for their development. Attracting foreign capital and supporting relevant investment initiatives is also an important part of this process. In general, the article highlights the current problems and prospects of Ukraine's investment policy in the conditions of today's complex situation. Taking into account the analysis of the indicators, the identified challenges and the suggested areas of improvement, the article provides a basis for further research and development of strategies for the development of the country's investment policy.
Keywords: investment policy, Ukraine, challenges, prospects, investment climate, economic development

1. Introduction

В умовах сучасної глобалізації та економічної нестабільності питання інвестиційної політики набуває особливого значення для будь-якої країни, і Україна не є винятком. Інвестиції відіграють ключову роль у розвитку економіки, сприяючи зростанню виробництва, створенню нових робочих місць, підвищенню конкурентоспроможності національних підприємств та поліпшенню інфраструктури. В українському контексті інвестиційна політика стає особливо важливою через низку внутрішніх та зовнішніх викликів, з якими стикається країна. Політична нестабільність, повномасштабна війна, економічні кризи та корупційні скандали створюють негативне середовище для інвесторів, знижуючи привабливість України на міжнародній арені.

Глобальний інвестиційний клімат зазнав значних змін з початком війни в Україні, яка розгорнулася у той час, коли світ ще не оговтався від наслідків пандемії. Війна має далекосяжні наслідки, що виходять за межі безпосередньої зони бойових дій, спричиняючи кризу вартості життя, яка впливає на мільярди людей по всьому світу. Зростання цін на енергоносії та продукти харчування призводить до зниження реальних доходів і посилює загальне навантаження на стабільність світового порядку. Невпевненість інвесторів та їх небажання ризикувати можуть чинити значний тиск на світову економіку, погіршуючи фінансову стабільність і обмежуючи можливості для економічного зростання.

Водночас, Україна має значний потенціал для залучення інвестицій завдяки своєму географічному положенню, багатим природним ресурсам, розвиненому аграрному сектору та високому рівню освіченості населення. Важливо, що в останні роки уряд України активно працює над покращенням інвестиційного клімату шляхом проведення реформ, спрямованих на боротьбу з корупцією, вдосконаленням законодавчої бази та створенням сприятливих умов для ведення бізнесу. У зв’язку з цим, аналіз сучасного стану інвестиційної політики України, її викликів та перспектив є надзвичайно актуальним та важливим.

Метою дослідження є всебічний аналіз інвестиційної політики України в сучасних умовах, зокрема визначення основних викликів, з якими стикається країна, і оцінка перспектив для залучення інвестицій у різні сектори економіки. Стаття прагне надати глибоке розуміння поточного стану інвестиційного клімату, дослідити ефективність урядових реформ та ініціатив, а також розробити рекомендації для подальшого покращення інвестиційної привабливості України.

2. Materials and Methods

Аналіз останніх досліджень підтверджує необхідність системних реформ та комплексних заходів з метою створення сприятливого інвестиційного середовища в Україні, що сприятиме її економічному зростанню та розвитку. Серед науковців зазначену тематику розглядали: Нехайчук Д.В. (2014), Яценко А.В. (2010), Порвін М.Ю. (2013), Кудрявцева В.В.(2017), Борщ Л.М.(2007), Гриценко Л.Л. (2012), Атамас О. (2023), Демчишина М. (2020), Юринець З.В. (2016), Янченко А.А. (2018), Цибульська, О.Ю. (2023), Причепа І.В. (2020), Прокопчук О. (2022) тощо.

Для стимулювання та розвитку національної економіки необхідно забезпечити нарощування інвестиційних потоків, а це, у свою чергу, передбачає розробку та здійснення

державою ефективної інвестиційної політики. Державна інвестиційна політика є частиною економічної політики, спрямованої забезпечення позитивного інвестиційного іміджу, сприятливого інвестиційного клімату та загального економічного зростання країни. Від її ефективної реалізації залежить інвестиційна привабливість, рівень конкурентоспроможності, економічна стійкість та безпека, соціальний та економічний рівень життя населення країни.

Питання дослідження стану інвестиційної політики потребує глибокого розгляду базових понять, зокрема терміна «інвестиційна політика». Це важливо для того, щоб створити чітке і зрозуміле підґрунтя для аналізу, оскільки дозволяє визначити, як саме держава може впливати на інвестиційний клімат і які чинники можуть його покращувати або, навпаки, погіршувати.

Інвестиційна політика, відповідно до абзацу 2 частини 1 статті 10 Господарського кодекс України, є основним напрямком економічної політики держави та полягає у створенні суб'єктам господарювання необхідних умов для залучення і концентрації коштів на потреби розширеного відтворення основних засобів виробництва, переважно у галузях, розвиток яких визначено як пріоритети структурно-галузевої політики, а також забезпечення ефективного і відповідального використання цих коштів та здійснення контролю за ним (Господарський кодекс України, 2003).

У сучасній науці поняття «інвестиційної політики» трактується як складова ланка економічної політики, система заходів, що визначає обсяг, структуру та напрямок капітальних вкладень, зростання основних фондів та їх оновлення на основі найважливіших досягнень науки та техніки, що у свою чергу забезпечує формування сприятливого національного інвестиційного клімату і створення найсприятливіших умов для всіх суб'єктів підприємництва (Нехайчук, 2014).

Відповідно до визначення, запропонованого А. Яценком (2010) державна інвестиційна політика – це система заходів, що визначають обсяг, структуру та основні напрямки всіх вкладень інвестиційних ресурсів різної форми (фізичних, фінансових, матеріальних, нематеріальних, інтелектуальних) для забезпечення високих темпів розвитку економіки. Вона спрямована на концентрацію інвестицій у ті проекти, від яких залежать досягнення високих темпів зростання виробництва, збалансованість та ефективність економіки, максимальне збільшення продукції і доходу на одиницю витрат, а також створення соціального середовища, яке відповідає вимогам суспільства щодо якості життя і задоволення соціальних стандартів з урахуванням потреб майбутніх поколінь.

С. Мочерний (2000) розглядає інвестиційну політику як сукупність рішень уряду, що стосуються джерел, напрямків та обсягів інвестицій у економіку та її окремі галузі. Основна увага дослідника зосереджується на ролях уряду та прийнятих ним рішеннях.

М. Порвін розглядає державну інвестиційну політику як процес, що передбачає нарощування інвестиційного капіталу, розвиток інвестиційного ринку, зростання об’єктів та суб’єктів інвестування, мобілізацію коштів та їх вкладення в економіку (Порвін, 2013). Тобто науковець підкреслює важливість залучення капіталу з різних джерел, що має велике значення для стимулювання економічного розвитку.

В.В. Кудрявцева (2017) наголошує, що при дослідженні сутності державної інвестиційної політики важливо усвідомлювати її взаємозв'язок з економічною політикою держави, яка націлена на регулювання інвестиційних процесів у країні. У цьому контексті ключовим є таке визначення цього поняття: державна інвестиційна політика – це частина економічної політики, що здійснюється державою і передбачає формування структури та масштабів інвестицій, визначення напрямків їх використання та джерел їхнього отримання. Здійснення інвестиційної політики повинно підтримуватися шляхом законодавчих заходів у сфері інвестиційної політики та механізмами правової відповідальності державних органів за невиконання вимог чинного законодавства, зокрема недосягнення економічних показників Державної програми інвестиційного розвитку країни.

Інвестиційна політика, що сприяє притоку капіталу для розвитку економіки, є необхідною складовою стійкого зростання будь-якої цивілізованої економічної системи. Розгляд формування такої політики неможливий без вивчення концептуальних засад,

включаючи обґрунтування форм, методів та інструментів, а також виявлення факторів, що на неї впливають, визначення суб'єктів та об'єктів, а також принципів її реалізації.

У зв'язку з цим, цікавою є позиція Л.М. Борща та С.В. Герасимової (2007), які розглядають інвестиційну політику держави як комплекс заходів, спрямованих на створення сприятливого національного інвестиційного клімату та підприємницького середовища в країні. Ці заходи мають на меті досягнення максимального ефекту від вкладених державою ресурсів, створення умов для пріоритетного розвитку галузей та секторів економіки, що дозволяють конкурувати на світових інвестиційних ринках, а також забезпечення збалансованого розвитку регіонів і галузевих господарських комплексів та збереження балансу інтересів усіх соціальних груп у країні.

Л.Л. Гриценко (2012) розглядає інвестиційну політику як комплекс заходів, спрямованих на створення сприятливих умов для забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку держави, використовуючи потенціал інвестицій. У своїй роботі він наголошує на значенні інвестиційного потенціалу країни та необхідності створення позитивних умов, спрямованих на сприяння розвитку економіки.

Він також зазначив, що потреба в ефективній інвестиційній політиці зумовлена складністю соціально-інституційної структури суспільства та її важливою роллю у забезпеченні нормального розвитку соціально-економічних процесів, що пов'язано з такими факторами (Гриценко, 2012):

– Державна інвестиційна політика виступає як основний інструмент для проведення модернізації виробництва, що сприяє зростанню ВВП та обсягів виробництва. Вона також є фактором соціальної стабільності, забезпечуючи зайнятість населення та підтримуючи рівновагу у національній економіці.

– Гнучка система інвестиційних цілей, завдань та механізмів їх реалізації, яка враховує потреби сучасності та перспективи соціально-економічного розвитку у майбутньому, дозволяє державі сприяти економічному зростанню та ефективно координувати роботу державних і недержавних структур для забезпечення виробничої ефективності та формування потрібного соціального середовища.

Характер інвестиційної політики визначається рівнем державного втручання в економічні процеси та ступенем узгодженості даної політики з іншими державними інститутами, які включають податкову, фінансово-кредитну, амортизаційну, ліцензійну і цінову політику, політику доходів і зайнятості, залучення іноземних інвестицій, а також правове середовище і загальний адміністративний механізм. Основні складові елементи державної інвестиційної політики можна узагальнити таким чином:

– Сформульовані цілі та завдання політики.

– Прогнозовані основні ефекти, які очікуються від її реалізації.

– Визначені пріоритетні галузі та об'єкти інвестування.

– Принципи формування та реалізації інвестиційної політики, включаючи принципи співпраці держави з іншими учасниками інвестування.

У рамках аналізу стратегії інвестиційного розвитку, А. В. Яценко (2010) визначає два основних напрямки державної інвестиційної політики: загальносистемну і селективну.

Перша форма, загальносистемна інвестиційна політика, орієнтована на створення сприятливого інвестиційного клімату і діє по горизонталі, впливаючи рівномірно на всіх учасників інвестиційної сфери. Її основна мета полягає в формуванні економічних, інституціональних, організаційних та правових умов для активності суб'єктів. Зазвичай ця політика має макроекономічний характер, спрямований на рівень системи в цілому.

Селективна інвестиційна політика, з іншого боку, націлена на цільовий вплив на певні суб'єкти ринку інвестицій (регіони, галузі, підприємства). Вона характеризується більш точним, вертикальним підходом та мікроекономічною орієнтацією. Ця форма політики виявляє більш регулюючу та управлінську активність держави, яка визначає пріоритетні напрямки розвитку конкретних регіонів, галузей та виробництва.

Тобто поняття інвестиційної політики можна визначити як систему управлінських заходів та стратегій, що визначають способи впливу держави на інвестиційну діяльність з метою стимулювання економічного зростання та розвитку. Також можна визначити основні ознаки інвестиційної політики:

1. Цільове спрямування - інвестиційна політика визначає конкретні цілі і завдання, які мають бути досягнуті через інвестиційну діяльність, такі як стимулювання економічного зростання, підтримка певних галузей або регіонів, поліпшення конкурентоспроможності тощо.
2. Комплексний характер, що передбачає існування та використання широкого спектру заходів та інструментів, що охоплюють різні аспекти інвестиційної діяльності, такі як фінансова підтримка, податкові пільги, створення сприятливого інвестиційного клімату, розвиток інфраструктури тощо.
3. Координація, оскільки ефективна інвестиційна політика передбачає координацію дій між різними владними органами, бізнес-структурами та іншими зацікавленими сторонами для досягнення спільних цілей і результатів.
4. Гнучкість та адаптивність інвестиційної політики до змін у внутрішніх та зовнішніх умовах, що впливають на інвестиційний клімат країни.
5. Транспарентність і прозорість для забезпечення довіри інвесторів та учасників відносин у сфері інвестиційної діяльності.
6. Макро- та мікроекономічний підхід – який передбачає можливість інвестиційних заходів на рівні системи в цілому або на рівні окремих суб’єктів, таких як підприємства, галузі або регіони.
7. Регулююча та управлінська діяльність держави для досягнення стратегічних цілей інвестиційної діяльності, наприклад розвиток конкретних секторів чи регіонів.
8. Орієнтація на досягнення конкретних результатів з метою економічного зростання, стимулювання інновацій та підвищення конкурентоспроможності.

Інвестиційна політика грає визначальну роль економічному зростанні країни. Значимість розробки розумної інвестиційної політики держави пояснює зростання викликів і зростання ризиків, що порушують стабільність фінансової системи. Тому зростає потреба у державній підтримці суб'єктів господарювання, які реалізують інвестиційні та інноваційні проекти та використовують інноваційні технології.

Згідно з основними завданнями державної інвестиційної політики, які традиційно розглядаються при вивченні проблем її формування та реалізації, можна виділити наступні:

1. Проведення детального аналізу та оцінки інвестиційних ініціатив для визначення їхньої доцільності та ефективності, що допомагає визначити, які проекти мають найвищий потенціал для успішної реалізації.
2. Встановлення перспективних напрямків розвитку та вибір ключових проектів, які отримають підтримку в рамках державних стратегій, що забезпечує цілеспрямоване використання ресурсів на найбільш важливі та перспективні ініціативи.
3. Підвищення привабливості країни для іноземних інвесторів шляхом формування позитивного інвестиційного клімату, - включає стабільне законодавство, прозорі регуляторні норми та активне «реклама» інвестиційних переваг України за кордоном.
4. Створення механізмів, які забезпечують інвесторам гарантії та додаткову надійність інвестиційних процесів: державні гарантії повернення інвестицій, застави та інші фінансові інструменти, що знижують ризики для інвесторів і стимулюють їх вкладати кошти у важливі для країни проекти.

Зазначені завдання є фундаментальними для формування ефективної інвестиційної політики, яка сприяє економічному зростанню та розвитку країни.

3. Results

Питання зміни векторів інвестиційної політики держави та підвищення її ефективності актуальні у контексті процесів глобалізації для активізації внутрішніх інвестиційних проектів, оскільки зміни світових цін на товарних ринках ускладнюють ситуацію для фінансово-економічного стану окремих суб'єктів та національної економіки. Актуальним та важливим питанням для України є створення в державі сприятливого інвестиційного середовища, яке буде включати ряд аспектів, таких як політична стабільність, захищеність прав усіх інвесторів за законом, стабільність банківської системи, належний податковий режим, а також уважне врахування інтересів іноземних інвесторів.

Відповідно до результатів дослідження Європейської Бізнес Асоціації показник Індексу інвестиційної привабливості України в першій половині 2022 року (Європейська Бізнес Асоціація, 2022a) складав 2.17 балів із 5 можливих, але вже у другій половині 2022 року (Європейська Бізнес Асоціація, 2022b) цей показник зріс до 2,48 бали із 5 можливих, що свідчить про повільну, але позитивну тенденцію. Разом з цим, варто звернути увагу, що станом на перше півріччя 2022 року інвестиційний клімат в Україні (Європейська Бізнес Асоціація, 2022a):

- 53 % CEO вважали вкрай несприятливим;
- 34 % - скоріше несприятливим;
- 9% - нейтральний;
- 4% - сприятливий.

У другому півріччі ситуація змінилася, про що свідчить наведена Діаграма 1.

РИСУНОК 1. РОЗРОБЛЕНО АВТОРОМ НА ОСНОВІ МАТЕРІАЛІВ З ЄВРОПЕЙСЬКА БІЗНЕС АСОЦІАЦІЯ (2022B).

Розглядаючи подальші зміни в інвестиційному кліматі України, варто розглянути і показники за 2023 рік, які зазнали деякого зниження (Діаграма 2).

РИСУНОК 2. РОЗРОБЛЕНО АВТОРОМ НА ОСНОВІ МАТЕРІАЛІВ З ЄВРОПЕЙСЬКА БІЗНЕС АСОЦІАЦІЯ (2023).

Наведені статистичні дані свідчать про скрутне становище економіки України, яке потребує постійної допомоги збоку іноземних партнерів. Таким чином, очевидним є те, що

одним з найбільш ефективних методів пожвавлення інвестиційної діяльності та підтримки економіки країни є імпорт міжнародних інвестицій. Це пов'язано з нестачею фінансових ресурсів для реалізації інституційних перетворень у фінансово-бюджетній сфері, що ґрунтуються на необхідності максимальної реструктуризації економіки в умовах посилення кризових процесів та зростання інфляції. Важливо, щоб уряд продовжував приймати заходи для стимулювання інвестицій та поліпшення бізнес-середовища, щоб зробити Україну більш привабливою для іноземних та внутрішніх інвесторів.

Проблема забезпечення високої привабливості для інвестицій в регіонах України стає актуальною у зв'язку з ключовими аспектами, які розглядає Атамас О. (2023). По-перше, існує проблема депресивних територій, які характеризуються недостатнім рівнем розвитку та економічною активністю. Це створює негативний імідж для інвесторів та знижує їхній інтерес до цих регіонів. По-друге, нерозвинена інфраструктура також ускладнює привабливість регіонів для інвестиційних проектів. Відсутність ефективної транспортної, енергетичної та комунікаційної інфраструктури обмежує можливості розвитку бізнесу та зменшує його конкурентоспроможність. По-третє, відсутність чіткої позиції та відсутність дієвих заходів в адміністраціях регіонів створює невпевненість серед інвесторів та ускладнює прийняття рішень щодо інвестування.

Крім того, суттєві регіональні диспропорції у рівні інвестиційних процесів, брак власних фінансових ресурсів у місцевих бюджетах та загальний низький рівень інвестиційної привабливості економіки сприяють зниженню інтересу до інвестування в регіонах України.

Дослідження проблем і викликів, пов'язаних з обмеженими можливостями розвитку інвестиційної політики в Україні, є надзвичайно важливим у контексті подолання економічних перешкод та досягнення сталого економічного зростання. Розуміння цих проблем дозволить розробити ефективні стратегії та механізми, спрямовані на стимулювання інвестиційної активності, що є ключовим фактором для економічного успіху країни.

Демчишина М. О. (2020) розглядає ряд викликів, що стоять на перешкоді розвитку інвестиційної політики в Україні, серед них виділяє: бюрократичні перешкоди, відсутність належного правового забезпечення для кредитування та страхування ризиків, низький рівень ділової та професійної кваліфікації, дефіцит привабливих інвестиційних програм і проектів та жорстка податкова система.

Попри війну, в Україну не припинили вкладати кошти й зовнішні інвестори. Так, за даними «Мінфін», у 2021 році спостерігався значний обсяг інвестицій на рівні 6885 мільйонів доларів США. Проте у зв'язку з початком повномасштабної війни в 2022 році цей показник значно знизився до 623 мільйонів доларів США, але у 2023 році відбулося значне зростання інвестицій до 4205 мільйонів доларів США (Мінфін, 2023).

Але все ж таки залучення більшого обсягу прямих іноземних інвестицій в Україну ускладняється через сприйняття країни як високо ризикової та вимагаючої значних витрат. Ця обставина породжує потребу інвесторів у зниженні політичних ризиків, які існують як у реальному, так і у прогнозованому контексті. В Україні інвестори стикаються з переконанням, що робота в цій країні пов'язана зі значними ризиками, такими як політична нестабільність, правові або регуляторні перешкоди, а також неоднозначне сприйняття внутрішніх і зовнішніх інвестиційних обставин. Ці очікувані ризики роблять інвесторів обережними та збільшують їхню потребу у відповідних заходах для зменшення негативного впливу таких чинників на їхню діяльність.

Отже, інвестори шукають в Україні гарантії щодо стабільності та надійності інвестиційного середовища, щоб знизити ризики та забезпечити безпечну та прибуткову діяльність у країні.

Під час аналізу проблем сталої інвестиційної політики в Україні, важливо врахувати, що війна призводить до серйозних економічних збитків для країни. За даними Київської школи економіки (Київська школа економіки, 2024), станом на квітень 2024 року, загальна вартість зруйнованих об'єктів інфраструктури внаслідок дій російських військ складала 157,2 мільярда доларів США. Однак для повного відновлення після завершення війни буде потрібно значно більше. За оцінками Світового банку (The World Bank, 2024), протягом наступних

десяти років, для відбудови зруйнованої інфраструктури Україні знадобиться щонайменше 486 мільярдів доларів (Рисунок 3).

РИСУНОК 3. РОЗРОБЛЕНО АВТОРОМ НА ОСНОВІ THE WORLD BANK (2024).

Подані дані вказують на потребу в значних інвестиціях для відновлення різних секторів української економіки після війни. Житловий сектор потребує найбільших інвестицій. За обсягом коштів, які потрібні для відновлення, найбільший внесок робить житловий сектор з вартістю 86,62 мільярда доларів. Це обумовлено необхідністю відновлення житлового фонду, який значно постраждав внаслідок бойових дій. Сектори транспорту та промисловості також вимагають значних фінансових зусиль для відновлення, з обсягами 72,9 та 68,04 мільярда доларів відповідно. Це включає відновлення транспортної інфраструктури та виробничих потужностей, які були пошкоджені.

Сільське господарство та енергетика також важливі та потребують значних інвестицій для відновлення продуктивності та інфраструктури. Вони визначаються обсягами 58,32 та 48,6 мільярда доларів відповідно. Соціальний захист та інші напрямки також важливі. Важливо виділити кошти на соціальний захист населення, щоб допомогти людям, які постраждали від війни, та на інші напрямки, які можуть включати відновлення освітніх та медичних установ, а також інфраструктуру громадського здоров'я.

З огляду цих даних можна зробити висновок, що відновлення України потребує системного підходу та значних інвестицій у різні галузі економіки. Майбутнє економіки України залежить від якості та напрямків змін у інвестиційному кліматі. Це вимагає, щоб інвестиційна політика держави спрямовувалася на створення умов, які гарантують захист іноземних інвестицій, щоб стимулювати притягнення стратегічно важливих інвесторів до країни. Ефективна система залучення іноземних інвестицій в Україні має забезпечити інвесторам впевненість у захисті їхніх інвестиційних прав та стабільності їх бізнесу в країні.

Тобто інвестиційна політика як ключовий інструмент досягнення стратегічних цілей економічного розвитку, забезпечуючи необхідні фінансові ресурси, має відповідати наступним умовам (Яценко, 2010):

1. Наявність інвестиційних можливостей означає наявність фінансових ресурсів, таких як власні кошти, доступні кредити, залучений акціонерний капітал та реальні іноземні інвестиції, які можна вільно використовувати для розвитку виробництва.
2. Наявність реальних інвестиційних намірів у потенційних інвесторів - інвестори повинні мати справжній інтерес та наміри вкладати свої ресурси в економіку.
3. Наявність цивілізованого середовища для здійснення інвестицій передбачає, що повинні бути створені сприятливі умови для інвестиційної діяльності, включаючи правове, регуляторне та економічне середовище, яке підтримує інвесторів і забезпечує захист їхніх інтересів.

У цьому контексті, державна підтримка виявляється надзвичайно важливою для сприяння інноваційно-інвестиційної активності. Держава повинна взяти на себе основну роль у цьому процесі, фінансуючи та координуючи дослідження та розробки в передових сферах науки та технологій, а також сприяючи їх впровадженню в усі галузі економіки.

4. Discussion

Для забезпечення потрібного стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності необхідно створити ефективну систему оподаткування, оскільки саме податкова підтримка стає ключовим інструментом державної політики у цій сфері, оскільки вона охоплює значну кількість національних підприємств, що впроваджують інновації, мотивує до інвестування в інновації, надає автономію у прийнятті рішень підприємствам та забезпечує рівні умови для всіх суб'єктів господарювання. Для успішної політики стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності важливо дотримуватися принципів, таких як вигідна система оподаткування для інноваційних підприємств та відсутність прямих податкових витрат від інноваційної діяльності (Юринець & Круглякова, 2016). Україна має високий науковий потенціал, і тому пріоритетом для державних органів має бути створення умов, які не лише збільшують цей потенціал, але й максимально реалізують його в інтересах держави та суспільства.

Деякі дослідники вказують на необхідність прийняття ряду заходів для стимулювання інвестицій та подолання негативних тенденцій у економіці України. Такі заходи мають ґрунтуватися на принципах (Демчишина, 2020):

1. Забезпечення стабільності основних законодавчих актів, які регулюють умови іноземного інвестування.
2. Встановлення диференційованого підходу до нормативних та інших пільг для іноземних інвесторів, враховуючи їхні обсяги та форми інвестування, а також пріоритети у розвитку української економіки.
3. Забезпечення надійності, доступності та оперативності організаційного та інформаційного супроводу іноземних інвестицій.

Реалізація зазначених заходів сприятиме приваблению нових інвестиційних проектів та підвищенню конкурентоспроможності української економіки, проте важливий грамотний та стратегічний підхід.

Серед іншого, управління інвестиційною діяльністю на регіональному рівні на сьогоднішній день також є вкрай важливим. Зростання економічної самостійності регіонів підсилює роль місцевих органів влади та самоврядування у вирішенні питань, що стосуються розвитку інвестиційних процесів, а також формування, перерозподілу та ефективного використання наявних і потенційних інвестиційних ресурсів. Для покращення інвестиційної привабливості України у сучасних умовах надзвичайно важливе питання вдосконалення правової та організаційної бази (Янченко & Сарбаш, 2018), яке сприятиме підвищенню ефективності механізмів, що забезпечують сприятливий інвестиційний клімат, а також утвердженню основ для збереження та підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Варто зазначити, аналізуючи сучасну динаміку глобальної економіки, яка супроводжується зростаючим обсягом міжнародних інвестиційних відносин, виявилось, що міжнародні інвестиційні договори набувають великої важливості у регулюванні відносин між державами-інвесторами та державами-господарями. Однією з ключових проблем є забезпечення балансу між правами та обов'язками інвесторів та держави-господаря. Проблеми взаємовідносин, що ґрунтуються на інвестиційних договорах, та проблему забезпечення балансу між правами і обов'язками інвесторів та держави-господаря можна вирішити шляхом розробки та укладення компромісних міжнародних інвестиційних договорів, які враховують інтереси обох сторін та забезпечують захист прав інвесторів разом із можливістю держави встановлювати регуляторні механізми для захисту загальних публічних інтересів (Цибульська, 2023).

У цьому контексті важливим є належне використання двосторонніх інвестиційних договорів («BIT» - Bilateral investment treaties), які представляють собою міжнародні угоди між двома країнами щодо умов приватного іноземного інвестування громадянами однієї

країни в іншій. Такі договори спрямовані на поштовх прямих іноземних інвестицій у країну-партнер, забезпечуючи стандарти поведінки з іноземними інвесторами. Ці стандарти включають компенсацію за експропріацію іноземних інвестицій, захист від нечесного та несправедливого поводження з іноземними інвесторами, захист від дискримінації та гарантію повного захисту та безпеки.

Окрім цього, варто звернути увагу на пріоритетні напрями розбудови інвестиційної стратегії. Так, Європейський Союз є стратегічним партнером та найбільшим іноземним інвестором України. Курс на євроінтеграцію є об'єктивною необхідністю для України, яка потребує західних технологій та інвестицій, модернізації країни, дотримання базових демократичних стандартів, необхідних для позитивного іміджу країни у світовому співтоваристві.

Погоджуючись з Причепою І. В., варто наголосити на необхідності забезпечення сприятливих умов розвитку бізнес-клімату в Україні, що залишається одним з найважливіших питань на сьогодні (Причепа та ін., 2020). Для подальшого покращення інвестиційного клімату України пріоритетним завданням є удосконалення правової та організаційної бази, щоб підвищити ефективність механізмів підтримки сприятливого бізнес-клімату та формування основ для збереження й підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Водночас, стратегічним завданням двосторонньої інвестиційної співпраці має стати не лише збільшення обсягів інвестування, але й забезпечення розширеного відтворення капіталу з акцентом на інноваційний та соціальний розвиток.

Повертаючись до внутрішніх чинників, що сприяють розвитку інвестиційної політики та розбудові економіки України, у сучасних умовах змінюється становище значного кола суб'єктів господарювання за рахунок скорочення частки державного сектору економіки. Ці зміни порушують питання про вдосконалення системи державного управління інвестиційними процесами як основи прискорення економічного зростання, а також підвищення рівня конкурентоспроможності суб'єктів господарювання.

Важливу роль у процесі підтримки інвестиційної політики та інвестиційного клімату відіграє розвиток підприємництва, яке є важливою складовою економіки країни. Особлива соціально-економічна роль підприємництва полягає в його здатності в умовах кризи створювати додаткові робочі місця без будь-якого фінансування з боку держави, розширювати самозайнятість населення, залучати кошти поза банківським сектором у легальну сферу економіки, формувати конкурентоспроможну сферу діяльності, формувати середній клас.

І це стало дійсністю з початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну, оскільки відповідно до статистично-аналітичних даних Опендатабот станом на 9 січня 2023 року було відкрито більше 266 000 нових бізнесів (203 тис. ФОПів та 33,5 тис. компаній) (Опендатабот, 2023), таким чином незважаючи на складні обставини, українці активно створюють нові підприємства, що підкреслює стійкість суспільства, здатність до економічної адаптації в умовах кризи.

Необхідність виявлення напрямів розвитку інвестиційної політики та заходів, що сприятимуть удосконаленню цієї сфери, є надзвичайно важливою для забезпечення стійкого економічного зростання. Визначення ключових пріоритетів дозволить спрямувати зусилля на залучення необхідних фінансових ресурсів, іноземних інвестицій та впровадження сучасних технологій:

1. Визначення галузей, які мають найбільший потенціал для залучення інвестицій, таких як житло, транспорт, промисловість, агропромисловий комплекс, енергетика та інфраструктура, а також сфера інформаційних технологій.
2. Поліпшення законодавчої бази, що забезпечить прозорі та сприятливі умови для інвесторів, включаючи захист прав власності, спрощення процедур реєстрації бізнесу та податкові пільги.
3. Розробка стратегій для залучення іноземних інвестицій, включаючи дипломатичні зусилля, участь у міжнародних виставках та форумах, а також створення спеціальних економічних зон.
4. Впровадження програм підтримки малого та середнього бізнесу, таких як доступ до кредитних ресурсів, навчання та консультації для підприємців.

5. Інвестування у транспортну, енергетичну та цифрову інфраструктуру для створення сприятливих умов для бізнесу.

6. Створення стабільного та передбачуваного макроекономічного середовища, боротьба з корупцією та бюрократією, підвищення рівня прозорості державних інституцій для покращення бізнес-клімату.

7. Інноваційний розвиток через підтримку наукових досліджень та впровадження новітніх технологій, створення технопарків та інноваційних кластерів.

8. Розширення співпраці з країнами-партнерами, іноземним бізнесом, міжнародними фінансовими інституціями, такими як МВФ, Світовий банк, ЄБРР, для отримання фінансової та технічної підтримки.

Реалізація зазначених напрямів розвитку сприятиме зміцненню інвестиційної політики, що, в свою чергу, підвищить конкурентоспроможність економіки України та сприятиме її стійкому розвитку. Разом з цим, умови війни створюють складну обстановку для розвитку інвестиційної політики в Україні. Проте для залучення іноземного капіталу в економіку країни важливо вдосконалити ряд факторів та напрямків:

—Інвестиції у житло та соціальну інфраструктуру (велика кількість людей була змушена залишити своє місце проживання внаслідок військової агресії РФ, тому виникає необхідність у створенні нового доступного житла, а разом з цим і забезпечення таких людей робочими місцями, а дітей – дитсадками та школами) (Centre for Economic Policy Research, 2022);

—Відбудова та реконструкція зруйнованих або постраждалих населених пунктів;

— Інвестиції в критичну інфраструктуру (потрібно стимулювати розвиток децентралізованої, зеленої енергетики, на засадах енергозберігаючих технологій, що дозволить кожному регіону не залежати від інших) (Прокопчук та ін., 2022);

—Відновлення та розбудова інноваційної інфраструктури, яка включає бізнес-інкубатори, індустріальні парки та кластери;

—Подальші інвестиції у військово-оборонний комплекс, включаючи стандарти НАТО, інноваційні засоби протидії ворогу;

—Необхідно значно покращити пошук стратегічних іноземних інвесторів та переглянути концепцію реформування економіки країни на основі ринкових принципів, що допоможе привернути нові джерела капіталу та впровадити ефективніші стратегії для розвитку економічного потенціалу країни, що сприятиме її стабільному і стійкому росту;

—Підтримка національного виробництва для зменшення залежності від імпорту та забезпечення стійкості української економіки.

Нова інфраструктура та інвестиції повинні розвивати Україну як технологічну державу. Навіть у період війни держава може та має активно впроваджувати політику, спрямовану на створення сприятливого інвестиційного середовища, яке залучає інвесторів, зацікавлених у тривалому розвитку економіки країни.

Отже, наявні проблемні питання, які склались в економіко-політичному середовищі, пояснюють значне відставання України від розвинених країн світу, зокрема, європейських. Тому враховуючи подальшу євроінтеграцію України та набуття нею статусу кандидата в члени ЄС потрібно розуміти, що іноземні інвестиції будуть зростати, проте варто ефективно відповідати на існуючі проблеми та перешкоди, наприклад, корупційні ризики задля того, аби інвестиційна політика була спрямована на всебічний та сталий розвиток української держави та суспільства.

5. Conclusion

У контексті сучасних умов інвестиційна політика України стоїть перед значними викликами, але й відкриває широкі перспективи для подальшого розвитку економіки країни. Інвестиційна політика Україна має високу чутливість та є нестабільною через скрутне економічне становище, перебування в умовах війни та інших кризових явищ, які негативно впливають на політичне та економічне середовище країни. Проте, як показує дослідження

існують можливості для подолання цих викликів і забезпечення сталого економічного зростання.

Одними з найголовніших заходів підтримки української економіки є іноземні інвестиції, які протягом 2022-2024 року показали їх необхідність та результативність, незважаючи на низьку тенденцію їх зростання. Тому інвестиційна політика потребує подальшої підтримки та удосконалення у законодавчій сфері, враховуючи сучасні механізми підвищення інвестиційного клімату та привабливості української економіки, механізми звітності та моніторингу ефективності використання отриманих інвестиційних капіталів, гарантії таких інвестицій, щоб вони були реалізовані в рамках їх цільового призначення, а також оперативність такої діяльності, аби швидко та без зволікань направити відповідні ресурси у сфери, що потребують невідкладної допомоги.

Для забезпечення стабільного інвестиційного клімату, необхідно також зосередитися на розвитку інфраструктури, інноваційних технологій та підтримці малих та середніх підприємств. Створення сприятливого бізнес-середовища та збільшення конкурентоспроможності національної економіки є важливими аспектами успішної інвестиційної політики. Для залучення інвестицій в Україну необхідно активно просувати країну на міжнародному ринку, забезпечуючи прозорість, доступність інформації та високий рівень довіри інвесторів. Запровадження ефективних механізмів державного страхування та інформаційної підтримки іноземних інвестицій також може сприяти залученню більшого обсягу капіталу в економіку країни.

Отже, інвестиційна політика України в сучасних умовах має великий потенціал, проте її успішне втілення вимагає комплексного підходу, активного впровадження реформ та партнерства з міжнародним співтовариством. Реалізація цих заходів сприятиме створенню сприятливого середовища для інвестицій та забезпечить стале економічне зростання України у майбутньому.

References

Centre for Economic Policy Research. (2022). Нарис про відбудову України. Rapid response Economics 1. CEPR Press, London. URL: https://cepr.org/sites/default/files/news/BlueprintReconstructionUkraine_ukr.pdf

The World Bank. (2024). Оновлена оцінка потреб України на відновлення та відбудову. URL: https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2024/02/15/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released

Атамас, О. (2023). Інвестиційна привабливість регіонів України: критична оцінка та пошук шляхів вирішення проблемних аспектів. *Сталий розвиток економіки, 2*(47), 11-15. https://doi.org/10.32782/2308-1988/2023-47-1

Борщ, Л. М., & Герасимова, С. В. (2007). *Інвестування: теорія і практика*. Київ: Знання, 685 с.

Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. Відомості Верховної Ради України. (2003). № 18-22. ст. 144. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text

Гриценко, Л. Л. (2012). Державна інвестиційна політика: сутність, цілі та завдання. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки,* (22(2)), 89-95. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2012_22%282%29__17

Демчишина, М. О. (2020). Інвестиційна політика України: особливості та недоліки. Тенденції розвитку публічних та корпоративних секторів економіки України в умовах макроекономічної нестабільності: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 29 січня 2020 р.). Ред. Лук'яненко І. Г., Прімєрова О. К. Київ: Інтерсервіс, 32-33.

Європейська Бізнес Асоціація. (2022a). Індекс інвестиційної привабливості України. Результати досліджень за 1-ше півріччя 2022 року. URL: https://eba-com-ua.translate.goog/indeks-investytsijnoyi-pryvablyvosti-ukrayiny-pokazav-najnyzhche-znachennya-z-2013-roku/?_x_tr_sl=uk&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=sc

Європейська Бізнес Асоціація. (2022b). Індекс інвестиційної привабливості України. Результати досліджень за 2-ге півріччя 2022 року. URL: https://eba.com.ua/research/doslidzhennya-ta-analityka/

Європейська Бізнес Асоціація. (2023). ЕВА: Індекс інвестиційної привабливості України: Зміни та очікування. URL: https://ua.sudohodstvo.org/eba-indeks-investyczijnoyi-pryvablyvosti-ukrayiny-zminy-ta-ochikuvannya/

Київська школа економіки. (2024). Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/01.01.24_Damages_Report.pdf

Кудрявцева, В. В. (2017). *Механізм реалізації державної інвестиційної політики. Інноваційна система та інформаційні технології в сучасній науці*, 76-81. Харків: Право.

Мінфін. (2023). Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) в Україну. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/

Мочерний, С. В. (Ред.). (2000). Економічна енциклопедія : у трьох томах. Т. 1. Київ: Видавничий центр «Академія», 864 с.

Нехайчук, Д. В. (2014). Концептуальні підходи щодо реформування інвестиційної політики в Україні. *Інвестиції: практика та досвід,* (20), 128-131. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/20_2014/29.pdf

Опендатабот. (2023). Як працює бізнес під час великої війни? URL: https://opendatabot.ua/analytics/business-in-war-december

Порвін, М. Ю. (2013). Визначення шляхів вдосконалення державної інвестиційної політики в Україні. *Наукові розвідки з державного та муніципального управління,* (1), 227-441.

Причепа, І. В., Сметанюк, О. А., & Ратушняк, О. Г. (2020). Інвестиційна політика європейського союзу в межах зовнішньоекономічних зв'язків з україною. *Ефективна економіка,* (5). URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7874

Прокопчук, О., Горбачова, І., & Мамченко, Т. (2022). Іноземний капітал в економіці України. *Економіка та суспільство,* (37). https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-33

Цибульська, О. Ю. (2023). Міжнародний інвестиційний договір: проблеми теорії та практики. *Аналітично-порівняльне правознавство,* (4), 612-615.

Юринець, З. В., & Круглякова, В. В. (2016). Інноваційно-інвестиційна політика держави: стан та особливості розвитку. *Економіка та суспільство*, (4), 108-113.

Янченко, А. А., & Сарбаш, Л. Д. (2018). Проблеми управління інвестиційною діяльністю в регіонах України у сучасних умовах. *Економіка і суспільство,* (18), 242-246.

Яценко, А. В. (2010). Формування інвестиційної політики зі стратегічних позицій розвитку України*. Інвестиції: практика та досвід*, (8), 12-17.

ЗАСАДИ ДЕМОКРАТИЧНОГО УПРАВЛІННЯ НА РІВНІ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ У КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

PRINCIPLES OF DEMOCRATIC GOVERNANCE AT THE LEVEL OF LOCAL AUTHORITIES IN THE CONTEXT OF THE EUROPEAN INTEGRATION PROCESS

Anna Goncharenko

Educational and Research Institute of History, Law and International Relations
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko
ORCID: 0009-0001-4755-2414

Анотація

У статті досліджуються основні засади демократичного управління на рівні місцевих органів влади в контексті процесу євроінтеграції. Особливу увагу приділено активізації політичних процесів на місцевому рівні, оскільки інститут місцевого самоврядування відіграє ключову роль у залученні населення до політичних та адміністративних процесів. Це сприяє реалізації демократичних принципів і забезпечує ефективне функціонування системи публічної влади. Аналізуються основні проблеми, з якими стикається сучасне реформування місцевого самоврядування, включаючи економічні, організаційні та прозорість діяльності місцевих органів влади. У статті підкреслюється необхідність державної підтримки місцевого самоврядування, особливо в умовах конституційної реформи, яка спрямована на формування ефективної системи публічної влади. Визначено, що впровадження нових політичних механізмів та підвищення політичної участі населення є ключовими для покращення конкурентоспроможності місцевих територій. Дослідження включає огляд міжнародних стандартів місцевого самоврядування, визначених Радою Європи, та їх вплив на процеси становлення верховенства права і демократичного урядування. Підкреслюється важливість співпраці державних та місцевих установ з громадськими організаціями та ініціативними групами для ефективного впровадження демократії та громадського контролю за діяльністю органів влади. Висновки статті містять рекомендації щодо покращення взаємодії між державними та місцевими органами влади, зокрема через залучення громадян до процесів управління, впровадження інноваційних форм місцевого управління та забезпечення належної законодавчої підтримки місцевого самоврядування.

Ключові слова: демократичне управління, місцеве самоврядування, євроінтеграція, публічна влада, політична участь, міжнародні стандарти.

Abstract

The article examines the basic principles of democratic governance at the level of local authorities in the context of the European integration process. Particular attention is paid to the intensification of political processes at the local level, since the institution of local self-government plays a key role in involving the population in political and administrative processes. This contributes to the realization of democratic principles and ensures the effective functioning of the public administration system. The author analyzes the main problems faced by the current reform of local self-government, including economic, organizational and transparency of local authorities. The article emphasizes the need for state support for local self-government, especially in the context of constitutional reform aimed at creating an effective system of public authority. It is determined that the introduction of new political mechanisms and increased political participation of the population are key to improving the competitiveness of local territories. The study includes an overview of international standards of local self-government defined by the Council of Europe and their impact on the processes of establishing the rule of law and democratic governance. The importance of cooperation of state and local institutions with civil society organizations and initiative groups for the effective implementation of democracy and public control over the activities of the authorities is emphasized. The article concludes with recommendations for improving the interaction between state and local authorities, in particular through the involvement of citizens in governance processes, the introduction of innovative forms of local governance and the provision of adequate legislative support for local self-government.

Keywords: democratic governance, local self-government, European integration, public authorities, political participation, international standards.

1. Introduction

Особливу увагу необхідно приділити активізації політичних процесів на місцевому рівні. Інститут місцевого самоврядування існує паралельно з інститутом місцевого самоврядування на місцевому рівні, у зв'язку з тим, що самоврядування передбачає залучення

населення в політичні та адміністративні процеси, що сприяє реалізації демократичних принципів місцевого самоврядування в ході реалізації принципів прямої та представницької демократії.

В умовах конституційної реформи, що триває, місцеве самоврядування разом з органами державної влади почало формувати систему публічної влади. Від злагодженості системи публічної влади багато в чому залежить не тільки розвиток окремих місцевих територій, але і сталий розвиток сучасної України. Тому необхідні подальші корективи діяльності місцевого самоврядування як в інституційній, так і в соціальній сферах. Необхідно підвищувати політичну участь населення та впроваджувати демократичні принципи народовладдя.

Сучасне реформування місцевого самоврядування стикається з багатьма проблемами, основні з яких лежать не лише в економічній площині, а й безпосередньо залежать від особливостей організації місцевого самоврядування, його прозорості та демократичності (Білоус та ін., 2007).

Публічна влада, складовою якої є система місцевого самоврядування, нерозривно пов'язана з реалізацією державної політики. У теорії існує багато визначень політики, починаючи від концентрованого вираження економіки до цілеспрямованої діяльності суб'єктів для досягнення політичних цілей.

Основними завданнями державної політики щодо вдосконалення взаємовідносин місцевого самоврядування та держави мають бути: підвищення рівня життя населення, демократизація суспільства, розвиток громадянського суспільства та підвищення ролі демократії в системі державного управління.

Проте на етапі її становлення та розвитку як базового рівня публічної влади державна підтримка є необхідною. Це пов'язано з наступними причинами.

По-перше, місцеве самоврядування, окрім питань місцевого значення, покликане вирішувати ті самі проблеми, що стоять перед державою в цілому, але в силу своїх особливостей має дещо інші пріоритети у їх вирішенні (насамперед це соціально-економічні проблеми, а вже потім політичні).

По-друге, місцеве самоврядування є «підпорядкованою» владою. Через це вона потребує законодавчої підтримки з боку держави для свого розвитку, особливо на етапі свого становлення. Більш того, право населення на місцеве самоврядування породжує відповідальність держави за забезпечення можливості його реалізації. Крім того, ресурси, необхідні органам місцевого самоврядування для здійснення своїх повноважень, зокрема бюджетні кошти та майно, є частиною загальнодержавних ресурсів і забезпечуються державою. Це кадрове, наукове, інформаційне та інші види підтримки місцевого самоврядування з боку держави. Не слід забувати, що в країні місцеве самоврядування історично розвивалося (хоч і стихійно і в окремі періоди) за принципом «зверху вниз».

По-третє, саме завдання носить загальнодержавний характер, оскільки мова йде не про підтримку окремих місцевостей і не про одноразове «вливання» фінансових ресурсів у всі місцевості, а про створення та покращення умов для ефективного функціонування всієї система публічної влади, в тому числі на місцях (Білозубенко, 2012).

По-четверте, необхідність державної підтримки місцевого самоврядування зумовлена тим, що це завдання має комплексний характер; її вирішення потребує участі практично всіх гілок і структур державної публічної влади.

З одного боку, це зумовлено законодавчим забезпеченням місцевого самоврядування, в якому беруть участь усі гілки влади.

З іншого боку, до компетенції місцевого самоврядування входять питання, пов'язані з діяльністю багатьох міністерств і відомств.

По-п’яте, завдання має науково-методичний характер і потребує формування та функціонування відповідної наукової школи та системи підготовки та перепідготовки кадрів для органів місцевого самоврядування, які згодом можуть бути використані на державній службі (Бовтрук & Дахно, 2012).

По-шосте, місцеве самоврядування є основою публічної, по суті, демократичної влади, особливо у спільно вирішуваних проблемах. Важливо також, що державна влада повинна визначати стратегічний напрямок розвитку держави, в тому числі місцевого самоврядування.

Звичайно, з позиції досягнення найбільшого ефекту все це має вирішуватися в системній єдності. І влада повинна використовувати всі наявні в її розпорядженні інструменти: правове регулювання, науково-методичне та інформаційне забезпечення, ресурсне, кадрове та інше необхідне забезпечення.

2. Materials and Methods

Процес становлення місцевого самоврядування не може здійснюватися поза рамками загального процесу державного будівництва як самостійного напряму розвитку української державності у відриві від інших напрямів, насамперед від системи публічної влади, системи управління, яка включає державне та місцеве управління як підсистеми, бюджетну податкову систему тощо.

Саме для цього на місцевому рівні владі необхідно використовувати нові політичні механізми підвищення конкурентоспроможності місцевих територій. Ініціатива знизу завжди дає ефект прискорення в реалізації політичних рішень.

Стратегічним напрямом розвитку державного управління має стати співпраця державних і місцевих установ з ініціативними групами та іншими добровільними об'єднаннями громадян, які є великим потенціалом, який недостатньо використовується у впровадженні демократії. Такі групи, що представляють громадянське суспільство, є не лише джерелом інновацій, а й суб'єктами громадського контролю за діями органів влади, що підвищує відповідальність посадових осіб та дисциплінує їх (Бадрак та ін., 2012).

Слід зазначити, що поки що діяльність ініціативних громадян не отримує належної підтримки з боку влади всіх рівнів. Можливості громадського контролю також обмежені через слабкість демократичних традицій в країні. Державна влада вважає за краще грати роль «сильної руки», контролювати суспільно-політичні процеси на всіх рівнях: державному, регіональному та місцевому.

При побудові системи публічної влади необхідно звільнитися від тотального контролю влади, що спочатку є складним і неоднозначним процесом, особливо в умовах вибудуваної вертикалі влади.

Органи місцевого самоврядування в системі державного управління представлені місцевими органами влади, які обираються громадянами. Вона має виражати інтереси місцевого населення та нести відповідальність перед ним, а не лише перед вищим рівнем державного управління (Коломієць & Базан, 2013).

Тому, будуючи систему публічної влади, необхідно пам'ятати, що місцеве самоврядування є унікальним публічним інститутом, який функціонує як у політичній (публічній), так і в приватній сферах життя суспільства. У системі суспільних відносин, які складають місцеве самоврядування, реалізуються потреби людини в житлово-побутовому обслуговуванні, початковій і загальній освіті, медичному обслуговуванні, організації дозвілля та відпочинку тощо, задоволення яких визначає якість життя, забезпечує розвиток і самореалізацію особистості в суспільстві.

Політологія дає різні визначення прямої демократії, але спільним є її розуміння як форми безпосередньої участі громадян у здійсненні влади. Розбіжності полягають у трактуванні повноважень такого здійснення влади: одні вважають, що пряма демократія – це участь у прийнятті рішень на державному рівні, а інші відносять до таких функцій регулювання суспільного життя. Здається, що в сучасній країні останнє визначення прямої демократії ближче до реального стану її політичної структури, особливо на місцевому рівні (Міністерство закордонних справ України, n.d.).

При здійсненні прямої демократії громадяни мають право розглядати суспільно важливі питання, обговорювати їх та брати участь у прийнятті та виконанні рішень на місцевому та державному рівнях, а також контролі за їх виконанням.

Таким чином, щодо інституту прямої демократії, характерного для ОМС, можна виділити такі ознаки:

- наявність суспільних відносин, регульованих органами місцевого самоврядування;
- волевиявлення громадян відбувається в прямій формі;
- об'єктом регулювання через пряму демократію є питання місцевого значення;

- організаційними формами здійснення прямої демократії є: розгляд питань, їх обговорення, участь у прийнятті та виконанні рішень, контроль за їх виконанням.

Важливою функцією інституту прямої демократії є виявлення політичних лідерів з числа народу, а також залучення громадян до політичної участі в управлінні суспільством. Це якраз показує суть демократії, закладену в Конституції.

Роль місцевого самоврядування – державних органів не обмежується державними кордонами. Основоположні принципи демократії, верховенства права та прав людини, визнання місцевого самоврядування, а також накопичений досвід організації та функціонування місцевого управління, знайшли своє вираження в міжнародних стандартах місцевого самоврядування, які відіграють значну роль у процесах становлення верховенства права та здійснення місцевого самоврядування-уряд у всьому світі.

Міжнародні стандарти місцевого самоврядування визначаються низкою міжнародних організацій, таких як Рада Європи. Вони містять універсальні принципи та рекомендації для розвитку місцевого самоврядування у всьому світі.

З моменту свого створення Рада Європи намагалася приділяти особливу увагу громадянському суспільству та участі громадян у функціонуванні демократичних суспільств. Його робота ґрунтується на переконанні, що не може бути справді демократичного суспільства без активної та відповідальної громадянської участі, без сильної, ефективної та підзвітної місцевої влади та без якісного місцевого самоврядування.

Ці принципи реалізуються як у співпраці між державами-членами в Європейському комітеті з питань місцевої та регіональної демократії, так і в діяльності Ради Європи з підтримки місцевих реформ у державах-членах, метою яких є зміцнення можливостей місцевих органів влади та їхні асоціації.

Слово «муніципалітет» походить від латинського «muscipium». Це були назви міст, які користувалися правами самоврядування в республіканський період римської історії. В даний час муніципалітет - це виборна міська або сільська влада, хоча в США муніципальною називають тільки міську владу (Прокопенко, 2015).

У багатьох країнах світу основні положення про місцеве самоврядування містяться в конституціях і традиційно розглядаються в науці конституційного права. У той же час інші країни лише символічно окреслювали цей інститут в одній, двох або трьох статтях конституцій, закріплюючи в них лише найбільш загальні положення і принципи муніципального управління і самоврядування, розробляючи і видаючи законодавчі акти, спеціально присвячені цьому питанню. , яка потім виділяється в особливу галузь і науку муніципального права (Аракелян & Василенко, 2013; Артьомов, 2014).

Наукову концепцію місцевого самоврядування вперше розвинули в працях ідеологи буржуазної революції, пов'язуючи його природу і роль з ідеями виборності місцевих органів влади і самоврядування громад. На той час принцип виборності місцевої влади відповідав ідеї представницького правління, висунутій як противага феодальному абсолютизму (Аракелян & Василенко, 2013).

Теорія самостійності виборних муніципальних органів, їх незалежності від центру в управлінні справами міських і сільських громад відображала функції ранньобуржуазного місцевого управління і, відповідно, визнання їх суб'єктом місцевого самоврядування.

Все XIX – початок XX ст., тобто за класичного капіталізму, розвиток місцевого самоврядування відбувався під знаком відступу від проголошених раніше демократичних гасел рівності та свободи (Артьомов, 2014). На практиці це підтверджувалося тим, що муніципальні органи були поставлені під нагляд уряду з метою підпорядкування загальнодержавних інтересів місцевим і груповим. У міру розширення функцій органів місцевого самоврядування у сфері комунального господарства, освіти, охорони здоров'я та інших галузях втручання центру в місцеві справи поступово зростало. До середини XX століття місцеве управління вже частково втратило риси справжнього місцевого самоврядування, колись вільного від втручання бюрократичного апарату центральної влади.

Деякі сучасні автори слушно відзначають, що все більше кардинальних рішень приймається центром, який залишає лише відповідальність за їх безумовне виконання на місцевих представницьких органах. Об’єктивно це означає, що місцеві представницькі органи

перетворюються на придаток загальнодержавної адміністрації, на своєрідний механізм реалізації директив центральної влади (Арутюнян, 2013).

Для більшості держав світу адміністративно-територіальний устрій є важливим елементом їх державного устрою. Ця структура склалася історично під впливом природно-географічних, соціально-економічних і демографічних факторів, потреб державного управління та місцевого самоврядування (Асоціація Атлантичного договору, n.d.).

Як правило, територія держави, а у федерації — територія суб'єкта федерації, поділяється на адміністративно-територіальні одиниці. І лише в дуже маленьких державах, таких як Бахрейн, Мальта, Науру, такого поділу немає (моностави).

У країнах Східної Європи боротьба за виділені Європейським Союзом кошти сприяла децентралізації влади, запровадженню інноваційних форм місцевого управління та створенню необхідних конкурентних механізмів. Так, «для Чеської Республіки та Словаччини структурні фонди ЄС надали стимул і додаткове обґрунтування для запровадження самоврядування та децентралізації індивідуальних повноважень», тоді як «в Угорщині регіональна політика ЄС допомогла зміцнити існуючі макрорегіони та регіональний розвиток».

Таким чином, європеїзацію місцевого самоврядування, що відбувається в країнах-членах ЄС, можна розглядати як організаційну адаптацію політико-адміністративної структури місцевої влади з метою впровадження передового досвіду та інновацій та розвитку транснаціонального співробітництва в рамках Європейського Союзу. Дедалі більше спостерігається відхід від традиційної (колись цілком чіткої та зрозумілої) структури місцевого самоврядування та розуміння останнього як адміністративної діяльності, пов’язаної насамперед з місцевими радами та їх виконавчими органами. За традиційної системи галузеві комітети рад зазвичай контролювали відповідні бюрократичні відділи муніципалітетів, які безпосередньо надавали послуги населенню. При цьому вирішальну роль відігравали вертикальні відносини в державному секторі, коли місцева влада оббивала пороги центральних міністерств у надії отримати відповідні ресурси.

3. Results

Органи місцевого самоврядування з виробляючих все більше перетворюються на забезпечуючі та координуючі, а традиційне управління через муніципальні органи (які характеризуються в науковій літературі терміном «місцеве самоврядування») замінюється більш складною системою взаємодії різних структур та інститутів у реалізація функцій публічної влади на місцях («місцеве управління»)». Як відзначають британські вчені М. Голдсміт і Е. Пейдж, мова йде про «відмову від ієрархічного і бюрократичного підходу до міжбюджетних відносин» і перехід до таких відносин, які «базуються на взаємодії цілої мережі різних акторів, як державних, так і приватних, і часто мають партнерський характер». Водночас громадяни перетворюються на споживачів, які оцінюють місцеву владу, перш за все, з точки зору якості послуг, що надаються.

Альтернативний підхід називається «неофункціоналізм». Її прихильники вважають, що європейська інтеграція призвела до формування нової політичної системи, яка характеризується широкими зв’язками між європейськими політичними інституціями та різними групами тиску, зокрема між Європейською комісією та субнаціональними органами влади, у новій системі координат, звільненій від надмірної опіки з боку центральної влади. влади.

На перспективи багаторівневості та подальшої європеїзації місцевого та регіонального управління впливає фінансова криза, яка, на думку експертів, обмежує матеріальні можливості субнаціональних органів влади та їх бажання брати участь у загальноєвропейських справах. Водночас без участі останніх євроінтеграція навряд чи буде ефективною, оскільки буде втрачено контакт із населенням, найбільш легітимним і безпосереднім представником інтересів якого вважаються місцеві та регіональні органи влади. Аналіз сучасного європейського права свідчить про нижчий ступінь інтернаціоналізації права, що регулює інститут регіонального та місцевого самоврядування, ніж інтернаціоналізація права, яке регулює, наприклад, права і свободи, а також діяльність національних державних органів. На рівні Європейського Союзу право на місцеве

самоврядування було вперше фактично визнано Маастрихтським договором 1992 року. Згідно з чинною редакцією Договору про Європейський Союз, «Союз поважає рівність держав-членів». по відношенню до Договорів поважає національну ідентичність, притаманну їх основним конституційним і політичним структурам, у тому числі щодо регіонального та місцевого самоврядування».

Крім того, Договір про Європейський Союз поширив принцип субсидіарності на регіональний і місцевий рівні. Як зазначено в п. 3 ст. 5, відповідно до принципу субсидіарності в сферах, які не належать до його виключної компетенції, Союз діє лише в тій мірі, в якій цілі запропонованих дій не можуть бути достатньо досягнуті державами-членами на центральному, регіональному чи місцевому рівнях, але через масштаб або наслідки запропонованої діяльності можна краще досягти на рівні Союзу.

Діяльність місцевих органів влади також пов'язана з положеннями Договору про функціонування Європейського Союзу про економічну, соціальну та територіальну єдність, які входять до сфери спільної компетенції ЄС та держав-членів (стаття 4). Політику згуртованості ЄС почав проводити наприкінці 1980-х років. Тоді її метою було «довести рівень розвитку Греції, Ірландії, більшої частини території Іспанії, а також Португалії до історичного «ядра» ЄС і запобігти розколу територій співтовариств на « багата Північ» і «бідний Південь», у тому числі через проекти національного значення, що впливають на регіони»6.

Зараз, у зв'язку з розширенням Європейського Союзу, така політика спрямована насамперед на інтеграцію нових країн-членів (багато з яких мають досить серйозні регіональні диспропорції) та вирішення проблем, спільних для всіх регіонів ЄС, у тому числі шляхом координації зусиль у таких сферах, як таких як транспорт, енергетика, екологія, сільське господарство тощо. Політика згуртованості також спрямована на забезпечення підтримки процесів європейської інтеграції з боку населення, у тому числі через підвищення доступності та якості послуг, що надаються їм, заохочення інновацій та підприємництва, збільшення інвестиції в людський капітал і створення нових робочих місць.

У більш широкому плані мета цієї політики може бути сформульована як «сприяння гармонійному розвитку ЄС шляхом створення умов для економічної та соціальної згуртованості регіонів і держав-членів». Сприяння гармонійному та збалансованому розвитку території всього Європейського Союзу передбачає, зокрема, обмін досвідом, знаннями, технологіями та кращими практиками між регіональними та місцевими органами влади у двох пріоритетних сферах: «інноваційна економіка» та «довкілля та запобігання ризикам». ".

Основними інструментами політики згуртованості є структурні фонди, через які традиційно здійснюється перерозподіл коштів на користь менш розвинутих регіонів. Сьогодні це три важливі фонди: Європейський соціальний фонд, Європейський фонд регіонального розвитку та Фонд згуртованості. Європейський соціальний фонд фінансує заходи та програми з професійної підготовки та перепідготовки населення, боротьби з безробіттям, соціальної інтеграції осіб з інвалідністю, а Європейський фонд регіонального розвитку фінансує програми та проекти зміцнення економічної та соціальної згуртованості в Європейському Союзі та зменшення регіонального диспропорції. Ця мета досягається шляхом не лише прямих інвестицій у підприємства та фінансування різноманітних інфраструктурних проектів, а й «створення фінансових інструментів (таких як фонди ризикового капіталу, фонди місцевого розвитку тощо) для підтримки регіонального та місцевого розвитку та розвитку співпраці. між містами та регіонами».

Фонд згуртованості фінансує екологічні та транспортні проекти в країнах, де валовий національний дохід на душу населення нижчий за 90% від середнього в ЄС. Цей фонд був створений насамперед «для підтримки регіонів тих країн, які щойно приєдналися до Союзу і повинні «наздогнати» економічний і соціальний рівень решти країн і регіонів ЄС».

Насправді, єдиним органом Європейського Союзу, через який місцеві органи влади беруть офіційну участь у розробці європейської політики та прийнятті рішень, є Комітет регіонів – «найбільш помітне інституційне втілення субнаціонального рівня управління в рамках система «багаторівневого уряду», що виникає в ЄС». До складу цього консультативного органу, що базується в Брюсселі, входять представники федеральних, регіональних і місцевих органів влад. Його загальна кількість становить 350 осіб, у разі заміни

передбачається така ж кількість альтернативних представників. Їх призначає Рада Європейського Союзу. Кількість представників країни в Комітеті залежить від чисельності її населення. Так, Велика Британія, Франція, Німеччина та Італія мають по 24 представники, Іспанія та Польща – по 21.

Члени Комітету від однієї країни формують національні делегації, покликані відобразити географічне розмаїття відповідної держави та баланс її регіональних і місцевих інтересів. Національні делегації країн із чітко визначеними регіональними структурами (Бельгія, Франція, Німеччина, Італія, Нідерланди та Іспанія) принаймні наполовину складаються з представників регіонів, решта національних делегацій країнах переважають представники місцевої влади.

Члени Комітету приймають рішення в умовах повної політичної незалежності, хоча вони можуть бути членами п'яти політичних груп, що діють у Комітеті (Європейська народна партія, Партія європейських соціалістів, Альянс лібералів і демократів за Європу, Європейський альянс і Європейські консерватори і реформатори). Пленарні засідання зазвичай відбуваються шість разів на рік. Поточна робота Комітету здійснюється в шести спеціалізованих комісіях (назва яких періодично змінюється): з питань територіальної єдності та бюджету ЄС; з питань економічної політики; з навколишнього середовища, зміни клімату та енергетики; з питань соціальної політики, освіти, зайнятості, наукових досліджень і культури; з питань громадянства, управління, політичних інститутів та закордонних справ; на природні ресурси. Кожна комісія складається приблизно з 100 членів, і можна бути членом двох комісій одночасно.

Організацією роботи Комітету регіонів та його комісій займається Бюро, яке зазвичай збирається шість разів на рік напередодні пленарних засідань Комітету. Позачергові засідання Бюро зазвичай проводяться двічі на рік у країні, представник якої в даний момент обіймає посаду Президента Комітету. Крім того, Бюро розробляє політичну програму Комітету та контролює її виконання.

До складу Бюро входять президент Комітету, перший віце-президент, віце-президентів, які представляють кожну з держав-членів ЄС, 28 інших членів Комітету, а також лідери політичних груп. Термін повноважень членів Бюро, а також президента Комітету становить два з половиною роки. Найбільше представництво в Бюро (три члени) мають Франція, Німеччина, Італія, Польща, Іспанія та Велика Британія. Кіпр, Естонія, Латвія, Люксембург, Мальта та Словенія представлені одним членом, решта країн ЄС – двома.

Створення Комітету регіонів мало на меті посилити демократичну легітимність Європейського Союзу та «безпосередньо включити субнаціональну владу в європейський політичний процес». Необхідно було також дати зрозуміти сильним регіонам у країнах із федеративною та квазіфедеративною формами правління (Німеччина, Бельгія, Італія, Іспанія), що «європейська інтеграція не призведе до розмивання їх влади».

Регіони прагнули інституціоналізувати свій вплив на європейське законодавство, яке їм дедалі частіше доводилося впроваджувати, але яке було офіційно погоджено національними урядами, але аж ніяк не з ними. Витала навіть ідея створити на європейському рівні якийсь орган на кшталт німецького Бундесрату, в рамках якого регіони отримали б право вето в окремих сферах. Проте цьому заперечувала більшість країн-членів ЄС з менш децентралізованою політичною системою, які вважали, що регіони повинні мати лише дорадчий голос. У результаті переважала точка зору, що Комітет регіонів буде відображати інтереси не лише регіональної, а й місцевої влади і матиме лише дорадчі функції.

Через неоднорідність субнаціональних органів влади та їх нерівний статус у політичних системах держав-членів ЄС формалізувати участь цих органів влади в європейських справах виявилося дуже складно. У результаті представництво в Комітеті регіонів отримали як малі міста, так і потужні регіони із законодавчими повноваженнями, інтереси яких, природно, не в усьому збігалися. Така неоднорідність сприяла розмиванню самого терміну «субнаціональний рівень влади» і вже «ніби спочатку зменшувала загальний вплив цього органу». Форма, у якій зрештою було створено Комітет регіонів, «відображає не стільки визнання важливості внеску субнаціональних органів влади, скільки бажання національних і наднаціональних інституцій отримати вигоду від участі перших, не жертвуючи будь-якими власних повноважень у Європейському Союзі»20. У концептуальному сенсі Комітет розглядає

себе як орган, який забезпечує зворотний зв'язок між наднаціональними органами ЄС і субнаціональними органами влади країн-членів з точки зору всіх тих переваг специфічної місцевої демократії, які повинні живити ЄС із «висхідним потоком ініціатив, думок і пропозицій».

Британський дослідник П. Джон налаштований ще більш критично, вважаючи, що роль Комітету є переважно символічною, оскільки, не будучи інституцією Європейського Союзу, він не в змозі суттєво впливати на європейське законодавство та бюджетну політику. Схожої позиції дотримується інший британський політолог Чарльз Джеффрі, який вважає Комітет регіонів «відносно неефективним каналом впливу субнаціональних органів влади».

Щоправда, консультативний статус Комітету регіонів передбачає, що він може виробляти та представляти свої «думки» з питань, що стосуються інтересів місцевої та регіональної влади. Ці «висновки» готуються в комісіях Комітету і виносяться на його пленуми, де робиться спеціальний звіт. «Опінії» мають різну організаційну та політичну вагу. Як показує практика, Єврокомісія найбільшою мірою прислухається до «думок» Комітету з таких питань, як регіональна політика та функціонування структурних фондів, діяльність малого та середнього бізнесу, а також організація транспорту. на регіональному та місцевому рівнях.ьПри підготовці різноманітних документів органами Європейського Союзу, відповідальними за європейське законодавство (Європейська Комісія, Рада та Європейський Парламент), формально мають враховуватися лише «думки» Комітету з питань, які безпосередньо входять до його компетенції. Інші ініціативні «думки» враховуються за бажанням. Більше того, як наголошує італійський юрист С. Річчі, жоден висновок Комітету не є суворо обов'язковим (навіть у випадку, коли його необхідно запитувати в обов'язковому порядку), і відповідні органи мають право не виконувати його26.

При всіх критичних оцінках діяльності Комітету регіонів слід відзначити його роль у просуванні принципу субсидіарності та захисті формули «регіонального та місцевого вимірів» принципу субсидіарності. Багато в чому завдяки Комітету зростає розуміння того, що не лише центральна влада має делегувати на регіональний рівень певні функції, які регіони можуть реалізувати ефективніше, але й останні, у свою чергу, мають передати частину функцій на муніципальний рівень, забезпечуючи при цьому можливість їх реалізації (створення відповідної фінансової бази, апарату управління тощо).

Комітет регіонів має право звернутися до Суду ЄС у разі недотримання принципу субсидіарності, а також щодо актів, для прийняття яких передбачені консультації з ним28. Консультації необхідні, зокрема, якщо такі акти стосуються питань зайнятості, соціальних заходів, економічної, соціальної та територіальної згуртованості, захисту навколишнього середовища, спільної транспортної політики, авіасполучення, транс'європейських мереж, енергетики, охорони здоров'я, культури, освіти, молоді та спорту, професійне навчання та транскордонне співробітництво.

Серйозною проблемою є також брак кваліфікованих кадрів, які розуміють європейські реалії, та відсутність ефективних курсів перепідготовки з урахуванням сучасних вимог. Так, у Португалії 89% муніципалітетів не мають посадовців, які б володіли знаннями, пов'язаними з функціонуванням Європейського Союзу, і «у більшості випадків європейськими справами займається виключно глава муніципалітету». Загалом муніципалітети Португалії, не маючи достатньо фінансів та інформації, «не мають розуміння напрямку та цілей європейської інтеграції, що для них є загадкою».

Крім того, слід зазначити, що ліберальна філософія ринку, якої дотримуються загальноєвропейські структури, не завжди відповідає інтересам місцевої влади, оскільки сприяє втраті певних функцій та звужує можливості прийняття самостійних рішень на місцевому рівні. Так, лібералізація ринку електроенергії в деяких країнах сприяла різкому скороченню доходів відповідних муніципальних підприємств, аж до їх розорення.

Водночас боротьба за кошти, що виділяються зі структурних фондів Європейського Союзу, у багатьох країнах є важливим рушієм впровадження нового державного менеджменту. Наприклад, в Італії (як і в інших країнах Південної Європи) «місцеві органи влади змушені опановувати нові форми і методи діяльності (постановка завдань, контроль, оцінка результатів), абсолютно чужі місцевій адміністративній культурі».

Демократія є одним із фундаментальних принципів євроінтеграції. Це лежить в основі функціонування Європейського Союзу та його інститутів. У цьому контексті розвиток засад демократії в системі місцевого самоврядування відіграє вирішальну роль в українському процес євроінтеграції. Принципи демократії передбачають широку участь громадян в управлінні процесів, що сприяє відкритості та розширює громадський контроль за діяльністю місцевої влади. Це узгоджується з вимогами Європейського стандарту для демократичного врядування. Важливим аспектом є забезпечення правового демократії та верховенства права. Розвиток місцевого самоврядування – передбачає створення прозорих і стабільну правову базу, яка гарантує рівність перед законом і захищає він права і свободи громадян. Це стає необхідною передумовою для Європейської інтеграції, про що наголошує Європейський Союз демократія та верховенство права. Система місцевого самоврядування – має бути максимально відкритим для громадськість, що сприяє більш ефективному використанню ресурсів і запобігає корупції. Це також відповідає європейським стандартам демократії і сприяє зростанню довіри до державних структур. В Україні за останні роки зроблено значні кроки до розвивати принципи демократії в системі місцевого самоврядування. Зокрема, прийнято низку законів, спрямованих на децентралізацію влади, посилення роль громадян у прийнятті рішень-внесення на місцевому рівні та збільшення прозорість в діяльності місцевого самоврядування-державні органи. Теоретичні та практичні аспекти демократії в системі місцевого самоврядування.

За сферою дії виділяють:

–загальні принципи, які стосуються всіх аспектів місцевого самоврядування, а саме: демократії, законності, прозорості, децентралізації, самоорганізації та підзвітності органів влади;

–специфічні принципи, які стосуються конкретних аспекти місцевого самоврядування.

Це принципи субсидіарності, територіальної цілісності, фінансової автономії, виборності, поєднання місцевих і державних інтересів. За правовою природою:

–конституційні принципи, закріплені в Конституції України;–законодавчі принципи, визначені законами України.

За функціональним призначенням:

–організаційні принципи, що визначають основи організації місцевого самоврядування;

–оперативні принципи, які визначають принципи діяльності органів місцевого самоврядування.

За способом впливу на відносини:

–внутрішні принципи, що регулюють внутрішньо-організаційні відносини в системі місцевого самоврядування;

–зовнішні принципи, що визначають відносини місцевого самоврядування. -врядування з іншими суб'єктами права.

Необхідно наголосити на ролі спеціальних принципів у забезпеченні ефективного та демократичного функціонування місцевого самоврядування.

Найпоширенішими принципами місцевого самоврядування, визнаними в європейських країнах, є:

Автономія місцевого самоврядування, яка може включати організаційну самостійність органів місцевого самоврядування; самостійність населення у визначенні структури власного тіла; самостійне прийняття населенням рішень з питань місцевого значення; економічна самостійність місцевого самоврядування, яка забезпечується наявністю муніципальної власності, правом муніципальних органів від імені населення самостійно управляти та розпоряджатися такою власністю; фінансова самостійність місцевого самоврядування, що передбачає право органів місцевого самоврядування відповідно до законодавства самостійно формувати та виконувати місцевий бюджет, встановлювати місцеві податки і збори, брати участь у кредитних відносинах.

Децентралізація, яка включає два аспекти: розмежування повноважень і відповідальності між центральним, регіональним і місцевим управлінням, а також розширення можливостей участі громадян у вирішенні політичних, економічних і соціальних питань.

Субсидіарність – функції публічної влади повинні бути наділені на тому рівні, де вони виконуються найбільш ефективно. При цьому передача функцій має відбуватися не зверху вниз, а знизу вгору.

Територіальна цілісність, що передбачає збереження та недоторканність територіальних одиниць, а також визнання їхньої автономії та владних повноважень. Це забезпечує рівні умови для розвитку всіх населених пунктів громади. Територіальна цілісність сприяє збереженню історико-культурної самобутності громади.

Виборність–полягає в тому, що органи місцевого самоврядування та їх посадові особи обираються громадянами на основі загального, вільного, таємного, прямого і рівного голосування. Це забезпечує демократичність місцевого самоврядування, підзвітність органів місцевого самоврядування громаді та їх відповідальність за свою роботу.

Принцип гласності та участі громади визнає важливість залучення громадськості до процесу місцевого самоврядування. Це передбачає, що органи місцевого самоврядування повинні діяти відкрито та прозоро, надавати інформацію громадськості та враховувати її думку під час прийняття рішень.

Поєднання місцевих і державних інтересів у місцевому самоврядуванні передбачає забезпечення балансу між потребами територіальних громад і загальнодержавними стратегічними цілями. Цей принцип передбачає, що органи місцевого самоврядування враховують інтереси своїх територіальних громад, дотримуючись вимог і політики державного рівня. Такий підхід дозволяє ефективно реалізовувати державні програми та стратегії на місцевому рівні, враховуючи особливості та потреби окремих регіонів чи територіальних громад. Водночас це сприяє підтримці єдності та цілісності країни, дотриманню законності та зміцненню взаємозв'язку між місцевим і центральним рівнями управління.

Стратегічним напрямом розвитку державного управління має стати співпраця державних і місцевих установ з ініціативними групами та іншими добровільними об'єднаннями громадян, які є великим потенціалом, який недостатньо використовується у впровадженні демократії. Такі групи, що представляють громадянське суспільство, є не лише джерелом інновацій, а й суб'єктами громадського контролю за діями органів влади, що підвищує відповідальність посадових осіб та дисциплінує їх (Бадрак, 2012).

Слід зазначити, що поки що діяльність ініціативних громадян не отримує належної підтримки з боку влади всіх рівнів. Можливості громадського контролю також обмежені через слабкість демократичних традицій в країні. Державна влада вважає за краще грати роль «сильної руки», контролювати суспільно-політичні процеси на всіх рівнях: державному, регіональному та місцевому.

При побудові системи публічної влади необхідно звільнитися від тотального контролю влади, що спочатку є складним і неоднозначним процесом, особливо в умовах вибудуваної вертикалі влади.

Основа будь-якої демократичної країни полягає в наявності себе-уряду в його адміністративному підрозділі. Місцеве самоврядування – являє собою систему організаційно-розпорядчих структур на місцевому рівні, які мають повноваження вирішувати питання місцевого значення в межах визначені територіальні одиниці, передбачені законодавством. Така форма управління дозволяє резиденту конкретних територій до актив брати участь у вирішенні питань, що стосуються їх повсякденного життя, розвитку та набуття. Це важливий елемент демократичного суспільства, оскільки він забезпечує наближеність влади до громадян, підвищує їхню залученість у рішенні-виготовлення процесів і сприяє розвитку місцевих установ і інфраструктура. Місцеве самоврядування, як одного з основних елементів конституційної структури, має свою систему принципів, які допомагають краще її зрозуміти значення, місце і роль у суспільстві та державі. Принципи місцевого самоврядування – є фундаментальними принципами на якому базується його організація та діяльність. Ці принципи визначають істотні характеристики, ознаки та атрибути місцевого самоврядування

Розвиток місцевого самоврядування-державних принципів відображає їх еволюція від правових ідей і категорій суспільної свідомості до буття закріплені в правовій системі. Ці принципи слугують основою який орган місцевого самоврядування будується. Нехтуючи

ними в законодавчий процес несе в собі ризик створення протиріч і негатив впливаючи на ефективність себе-функціонування уряду.

Принципи місцевого самоврядування, як і принципи права взагалі, є ідеологічний характер. Це означає, що, як і право в цілому, вони є частиною суспільної свідомості та здійснюють ідеологічну, інформаційну та виховний вплив загального характеру. Іншими словами, вони виконують функції загалом кодифікуючи суспільні відносини, що дозволяє їх розглядати з перспективу певних керівних принципів.

Демократичні принципи місцевого самоврядування відображаються вимоги об'єктивної закономірності та тенденції розвитку місцевого управління. Вони мають декілька характеристик:

- по-перше, конституційні принципи місцевого самоврядування тягнуть за собою встановлення і функціонування місцевого самоврядування влади;
- по-друге, вони служать критерієм оцінки існуючої системи місцевого самоврядування, оцінюючи його відповідність принципам та ідеям виражається в місцеві державні принципи;
- по-третє, національних принципів місцеве самоврядування-державного управління, що відображає сутність і основні риси місцевого самоврядування, сприяють збереженню правонаступності та розвитку місцевого самоврядування – державні установи;
- по-четверте, конституційні принципи місцевого державного управління багато в чому відповідають принципам, закріпленим у європейському Статуті місцевого самоврядування, який виступає правовою основою муніципального законодавства держав-членів Ради Європи.

Нове бачення враховує як виклики повномасштабної війни, так і вимоги до України як кандидата на вступ до ЄС.

4. Discussion

Можна констатувати, що дослідження міжнародних стандартів місцевого самоврядування та їх застосування в Україні є ключовим. етап у процесі реформування системи управління країною. Аналіз міжнародного досвіду дозволив українським урядовим структурам визначити найбільш ефективні практики та моделі місцевого самоврядування для впровадження на національному рівні.

Принципи та стандарти, запозичені з міжнародного досвіду, сприяли створенню законодавчих та організаційних засад для забезпечення автономії місцевих спільнот, відповідно до глобальних норм і цінностей. Йдеться про розширення повноважень органів місцевого самоврядування, забезпечення фінансової автономії, створення механізмів моніторингу та контролю за їх діяльністю. Практичне впровадження цих принципів підвищило якість послуг, що надаються місцевому населенню, стимулювало розвиток місцевої економіки та соціальної сфери, зміцнило демократичні інститути на місцевому рівні.

Таким чином, реалізація демократичних принципів місцевого самоврядування забезпечує участь громадян у прийнятті рішень-створення, звітність і відповідальність влади, розвитку громадянського суспільства та сприяє кращому задоволенню потреби громад, покращення місцевого врядування та зміцнення демократії. Важливо відзначити, що принципи становлення та розвитку місцевого самоврядування не є статичними. Вони постійно розвиваються і вдосконалення відповідно до потреб суспільства. Ці принципи служать для керівництва принципами для законодавців, органів влади та громадян у формуванні та реалізації політики у сфері місцевого самоврядування.

Тому, будуючи систему публічної влади, необхідно пам’ятати, що місцеве самоврядування є унікальним публічним інститутом, який функціонує як у політичній (публічній), так і в приватній сферах життя суспільства. У системі суспільних відносин, які складають місцеве самоврядування, реалізуються потреби людини в житлово-побутовому обслуговуванні, початковій і загальній освіті, медичному обслуговуванні, організації дозвілля та відпочинку тощо, задоволення яких визначає якість життя, забезпечує розвиток і самореалізацію особистості в суспільстві.

Політологія дає різні визначення прямої демократії, але спільним є її розуміння як форми безпосередньої участі громадян у здійсненні влади. Розбіжності полягають у трактуванні повноважень такого здійснення влади: одні вважають, що пряма демократія – це участь у прийнятті рішень на державному рівні, а інші відносять до таких функцій регулювання суспільного життя. Здається, що в сучасній країні останнє визначення прямої демократії ближче до реального стану її політичної структури, особливо на місцевому рівні (Міністерство закордонних справ України, n.d.).

При здійсненні прямої демократії громадяни мають право розглядати суспільно важливі питання, обговорювати їх та брати участь у прийнятті та виконанні рішень на місцевому та державному рівнях, а також контролі за їх виконанням.

Варто зазначити, що, незважаючи на деякі недоліки та помилки, впровадження реформи місцевого самоврядування визнано одним із головних досягнень врядування, результатом якого є:

–розширення повноважень органів місцевого самоврядування щодо управління наявними ресурсами;

–зростання зацікавленості у збільшенні надходжень до місцевих бюджетів та пошуку додаткових джерел фінансування;

–зміцнення матеріально-фінансової бази населених пунктів;

–поява нових центрів економічної діяльності та інших ініціатив;

–підвищення підзвітності органів місцевого самоврядування;

–забезпечення прозорості та відкритість рішень, які приймаються на місцях;

– більша участь громадян у процесах прийняття рішень.

Стратегічним напрямом розвитку державного управління має стати співпраця державних і місцевих установ з ініціативними групами та іншими добровільними об'єднаннями громадян, які є великим потенціалом, який недостатньо використовується у впровадженні демократії. Такі групи, що представляють громадянське суспільство, є не лише джерелом інновацій, а й суб'єктами громадського контролю за діями органів влади, що підвищує відповідальність посадових осіб та дисциплінує їх (Артьомов, 2014).

Слід зазначити, що поки що діяльність ініціативних громадян не отримує належної підтримки з боку влади всіх рівнів. Можливості громадського контролю також обмежені через слабкість демократичних традицій в країні. Державна влада вважає за краще грати роль «сильної руки», контролювати суспільно-політичні процеси на всіх рівнях: державному, регіональному та місцевому

В результаті місцеві громади отримали змогу покращити якість публічних послуг, реалізувати соціальні та інфраструктурні проекти, створити умови для залучення інвестицій та розвитку місцевого бізнесу, а також розробити та реалізувати програми місцевого розвитку.

Сьогодні громадянське суспільство в Україні працює над багатьма питаннями, зокрема протидією корупції, захистом прав людини, розвитком громадських ЗМІ, екологічними ініціативами, реформою освіти та багатьма іншими.

Громадські організації та активісти відстежують діяльність влади, співпрацюють з владою та ін. стейкхолдерів для розробки та впровадження ефективних рішень у сферах політики, економіки та соціальних питань. В Україні існують різноманітні громадські ініціативи та проекти, спрямовані на вирішення нагальних проблем, від підтримки вразливих груп до розвитку місцевої інфраструктури.

Існує потужний волонтерський рух, який допомагає людям, які постраждали від війни та інших труднощів. Останніми роками популярність платформ та інструментів електронної участі громадян у прийнятті рішень значно зросла, що дозволяє широкому колу людей висловлювати свої думки та ідеї, участь є важливим фактором демократизації та розвитку України. Це дозволяє людям впливати на своє життя та будувати краще майбутнє для своєї країни.

5. Conclusion

Шлях представництва – це шлях передачі влади. Видається цікавим розглянути питання про те, чи передається влада народом повністю чи частково. Передаючи владу своїм

представникам, народ тимчасово (від виборів до виборів) позбавляється влади - така форма представництва можлива за умов вільного мандату, коли представлені позбавляються контролю над діяльністю представників і впливу на неї. При напіввільному мандаті місцева громада має можливість контролювати виборний орган, заслуховує звіти своїх депутатів і має право їх відкликати. Якщо діяльність депутатів не відповідає волевиявленню народу, то закон передбачає важелі впливу суспільства на владу через збори, референдум, відкликання народних депутатів, петиції тощо (Берггрюен, 2013).

Отже, можна зробити висновок, що джерелом влади в системі місцевого самоврядування є територіальна громада. Громада шляхом виборів передає владу представникам, які стають фактичними носіями довіреної їм влади на строк, визначений законом. Представницькі органи влади є інструментом здійснення влади територіальною громадою.

References

Аракелян, М. Р., & Василенко, М. Д. (2013). *Право Європейського Союзу: підручник.* Одеса: Фенікс, 390с.

Артьомов, І. В. (2014). *Європейська інтеграція України: стан, проблеми, перспективи: зб. наук. статей. Книга 1*. Ужгород: ПП "Аутдор-Шарк", 380с.

Арутюнян, О. С. (2013). Навчальна програма "Європейський клуб". Київ: Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти, 20с.

Асоціація Атлантичного договору – "Atlantic Treaty Association". (n.d.). URL:http://www.ata-sec.org/

Бадрак, В., Згурець, С., Самусь, М., Набоченко, О., & Канарський, М. (2012). Шлях до НАТО: вимір безпеки. Київ: Центр документації і інформації НАТО, 222с.

Берггрюен, Н. (2013). Європа майбутнього. Рух до федеративного союзу. *Зовнішні справи*, (10), 42-45.

Білозубенко, В. С. (2012). Інноваційна система Європейського Союзу: особливості формування та розвитку. Донецьк: Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі, 455 с.

Білоус, О., Доцяк, І., & Климончук, В. (2007). *Євроатлантична інтеграція України. Проблеми та перспективи: навчальний посібник.* Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т, 108 с.

Бовтрук, Ю. А., & Дахно, І. І. (2012). Міжнародна економіка: навч. посіб. Київ: МАУП, 216 с.

Волес, В., & Волес, Г. (2014). Творення політики в Європейському Союзі (Р. Ткачук, Пер.). Київ: Основи, 871 с.

Гаврилова, М. (2013). Європейський фонд підтримки демократії – новий інструмент громадянської дипломатії Європейського Союзу. *Зовнішні справи,* (6), 34-37.

Коломієць, О., & Базан, В. (Ред.). (2013). Бачення політики Партнерства НАТО після Чиказького Саміту для України та євроатлантичної безпеки: аналітично-інформаційне видання. Київ: К.І.С, 121с.

Міністерство закордонних справ України. (n.d.). Безвізовий діалог Україна – ЄС. URL:http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/visa-free-dialogue

Міністерство закордонних справ України. (n.d.). Відносини Україна – ЄС. URL:http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/ua-eu-relations

Міністерство закордонних справ України. (n.d.). Відносини Україна – ЄС на сайті МЗС України. URL:http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/847.htm

Прокопенко, Л. Л. (Ред.). (2015). Актуальні проблеми європейської інтеграції та євроатлантичного співробітництва України: матеріали 12-ї регіон. наук.-практ. конф. (15 травня 2015 р., м. Дніпропетровськ). Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ.

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ПУБЛІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ФАХІВЦІВ СФЕРИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

IMPROVING THE PROCESS OF DEVELOPING PUBLIC COMMUNICATION SKILLS AMONG PUBLIC ADMINISTRATION PROFESSIONALS

Nataliia Zhylnikova

Department of Law and Public Administration
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko
e-mail: zhilnikovand20232024@gmail.com;
ORCID: 0009-0001-2883-3675

Serhii Tkachenko

Research Institute of History, Law and International Relations
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko A.C. Макаренка
ORCID: 0009-0009-2744-1459

Анотація
У результаті дослідження здійснено аналіз проблеми удосконалення процесу формування навичок публічної комунікації у фахівців сфери публічного управління. Зокрема, висвітлено основні аспекти цього процесу, виокремленні інструменти та методи, які можуть бути застосовані для покращення комунікативних навичок у даній сфері. Розкрито можливі шляхи подолання труднощів, з якими зіштовхуються фахівці у процесі навчання публічної комунікації. Результати дослідження допоможуть визначити оптимальні стратегії розвитку навичок комунікації у фахівців публічного управління.
Ключові слова: публічні комунікації, публічне управління, публічні зустрічі, сучасні інформаційні технології, майстер-класи, семінари, конференції.

Abstract
The study analyzes the problem of improving the process of forming public communication skills among public administration professionals. In particular, the main aspects of this process are highlighted, tools and methods that can be used to improve communication skills in this area are identified. Possible ways to overcome the difficulties faced by specialists in the process of teaching public communication are revealed. The results of the study will help to determine the optimal strategies for developing communication skills of public administration professionals.
Keywords: public communications, public management, public meetings, modern information technologies, master classes, seminars, conferences.

1. Introduction

У період активного розвитку суспільства, науково-технічного прогресу, зростання важливості відкритої та ефективної комунікації у сфері публічного управління набуває особливого значення. Фахівці, які працюють у даній сфері, повинні володіти навичками публічної комунікації для успішної взаємодії з різними групами громадськості, ефективного вирішення конфліктних ситуацій, а також для підвищення авторитету та довіри до власної діяльності. Проте, навички публічної комунікації не завжди відповідають вимогам сучасності, що ставить під загрозу якість взаємодії фахівців публічного управління з громадськістю.

Перш за все, для удосконалення процесу формування навичок публічної комунікації у фахівців сфери публічного управління, необхідно розробити та впровадити спеціалізовані програми навчання. Дані програми повинні включати в себе не лише теоретичні знання з психології комунікації, але й практичні навички ведення діалогу з різними аудиторіями, вирішення конфліктів, роботу з медіа тощо. Такі програми можуть бути організовані у формі майстер-класів, тренінгів або семінарів. Додатково, для підвищення ефективності процесу

формування навичок публічної комунікації у фахівців сфери публічного управління, необхідно практикувати їх у реальних ситуаціях – проводити тренувальні сесії зі спілкування з журналістами, виступи перед громадськістю, участь у публічних дискусіях тощо. Для успішного удосконалення процесу формування навичок публічної комунікації у фахівців сфери публічного управління, важливо проводити постійний моніторинг та оцінку їх успішності. Це дозволить вчасно виявляти проблеми та недоліки в роботі, коригувати навчальні програми і методи навчання для досягнення більш високих результатів.

Отже, удосконалення процесу формування навичок публічної комунікації у фахівців сфери публічного управління є важливим завданням, яке вимагає комплексного підходу та системної роботи. Тільки за умови вдосконалення навичок у даній сфері фахівці зможуть досягти високих результатів у роботі з громадськістю, підвищити ефективність своєї діяльності та забезпечити успішний розвиток суспільства.

2. Materials and Methods

Теоретичною базою дослідження стали наукові праці з актуальних проблем комунікацій у сферах публічного управління, менеджменту, політології, психології. Власне у сфері публічного управління дана робота спирається на доробки різних науковців.

У сучасному світі публічна комунікація набула великого значення, особливо для фахівців сфери публічного управління, які взаємодіють із громадськістю, засобами масової інформації та іншими зацікавленими сторонами. Формування в них відповідних навичок публічної комунікації є критично важливим для успішної роботи та власне підтримання довіри громадськості.

Крім того, важливим елементом сучасних досліджень є вивчення інструментів та технологій, які можуть допомогти у впровадженні навичок публічної комунікації у практику роботи фахівців публічного управління. Так, за допомогою сучасних інформаційних технологій можна проводити тренінги, вебінари та інші форми навчання, які дозволять підвищити навички комунікації у даній сфері.

Метою даного дослідження є вивчення та аналіз існуючих підходів до навчання публічної комунікації у фахівців сфери публічного управління, а також розроблення рекомендацій щодо подальшого удосконалення цього процесу. Для досягнення цієї мети були використані методи дослідження літератури, аналізу та порівняння наукових праць у цій галузі. Першочерговою задачею у формуванні навичок публічної комунікації у фахівців сфери публічного управління є розвиток вмінь говорити перед аудиторією, аргументувати свої позиції та ефективно взаємодіяти з партнерами. Для досягнення цієї мети слід використовувати різноманітні методи навчання, такі як тренінги, семінари, курси та майстер-класи. Важливо розвивати у фахівців вміння слухати та розуміти своїх співрозмовників, виявляти емпатію та вміння спілкуватися в конфліктних ситуаціях. Для цього можна використовувати рольові ігри, тренінги з побудови діалогу та інші інтерактивні методи навчання. Потрібно підтримувати постійний контакт з практикою та впроваджувати нові технології комунікації у навчальний процес. Слід враховувати індивідуальні особливості кожного фахівця та працювати з ними на індивідуальному рівні.

Згідно мети перед дослідженням постають завдання*:*

16. Здійснити аналіз проблеми удосконалення процесу формування навичок публічної комунікації у фахівців сфери публічного управління.

17. Розглянути основні аспекти даного процесу, виокремити інструменти та методи, які можуть бути застосовані для покращення комунікативних навичок у даній сфері.

18. Розкрити можливі шляхи подолання труднощів, з якими зіштовхуються фахівці у процесі навчання публічної комунікації.

У процесі дослідження проблеми удосконалення процесу формування навичок публічної комунікації у фахівців сфери публічного управління використано різноманітні методи, які охоплюють широкий спектр напрямів. У даному дослідженні використовувався економіко-статистичний метод, який базується на обробці значної кількості статистичних та емпіричних даних.

3. Results

Сфера публічного управління є важливою складовою суспільного життя, оскільки регулює відносини між державою та громадянами, забезпечує здійснення державних функцій і вирішення суспільних проблем. У світі, де швидкі зміни та складні виклики вимагають ефективних управлінських рішень, сфера публічного управління стає ключовою для забезпечення стабільності та розвитку суспільства (Савков та ін., 2020). Одним із основних завдань публічного управління є забезпечення правової державності, захист прав та свобод громадян, забезпечення рівних можливостей для всіх людей. Це передбачає розробку та впровадження ефективних механізмів контролю за виконанням законів, участь громадян у процесах управління та забезпечення відкритості та прозорості в діяльності державних структур. Крім того, публічне управління включає в себе питання ефективного управління ресурсами та фінансами держави, забезпечення соціально-економічного розвитку країни, підтримки сталого економічного зростання та підвищення якості життя громадян (Войтович & Ворони, 2018). Отже, сфера публічного управління відіграє важливу роль у сучасному суспільстві, забезпечуючи стабільність, розвиток та процвітання держави. Вона вимагає від управлінців високої кваліфікації, вміння приймати стратегічні рішення та забезпечувати ефективну державну політику. Тому динаміка публічного управління та пошук інноваційних рішень стануть ключовими завданнями для подальшого розвитку цієї галузі. Комунікація в публічному управлінні є невід'ємною складовою будь-якої діяльності, що спрямована на забезпечення ефективного функціонування державних органів, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів публічного сектору. Вона є ключовим інструментом взаємодії між учасниками управління, сприяє вирішенню конфліктів, покращенню рішень та досягненню поставлених цілей. Основним завданням комунікацій у публічному управлінні є забезпечення передачі інформації, взаєморозуміння та спільної дії суб'єктів управління. Вона дозволяє уникнути непорозумінь, поглибити взаємодію та сприяти взаємному зацікавленню в досягненні спільних цілей. Крім того, комунікація в публічному управлінні допомагає мобілізувати громадські ресурси, впливати на громадську думку та формувати усвідомлення громадян щодо важливих питань суспільного життя (Савков та ін., 2020). Важливу роль у публічному управлінні відіграє не лише сама комунікаційна діяльність, але і побудова системи комунікацій, яка б гарантувала швидкий та ефективний обмін інформацією між всіма учасниками управління. Це передбачає наявність чітких процедур та механізмів комунікації, розроблення стратегії комунікацій та використання різноманітних каналів та інструментів комунікації. Крім того, важливу роль в комунікаціях у публічному управлінні відіграють між особові відносини та взаємодія між учасниками управління. Це передбачає вміння ефективно співпрацювати, будувати довіру та вирішувати конфлікти шляхом відкритої та конструктивної комунікації (Захарін & Філіпова, 2020).

ТАБЛИЦЯ 1. АНАЛІЗ СКЛАДОВИХ ІНФОРМАЦІЙНОГО ТА КОМУНІКАТИВНОГО ПРОСТОРІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Параметри аналізу	Простори публічного управління	
	Інформаційний	Комунікативний
Елементи	дані, бази даних, інформаційні технології, інформаційні системи, суб'єкти інформаційних відносин	суб'єкт-адресат, повідомлення, системи кодування/декодування повідомлень, комунікативний канал, суб'єкт-адресант, зворотний зв'язок
Основний елемент	Інформація як відомості та/або дані	повідомлення як значення, «запаковане» у певну семіотичну форму
Відносини	суб'єкт – інфраструктура – інформація (дані)	суб'єкт–комунікація– суб'єкт
Процеси	творення, поширення, споживання інформації	творення, поширення, споживання повідомлень
Межі	повноваження та функції системи публічного управління	повноваження та функції системи публічного управління, реальна та потенційна аудиторії

У процесі комунікації важливу роль відіграє якість інформації, що передається. Інформація повинна бути чіткою, зрозумілою і точною, щоб уникнути непорозумінь та помилкових інтерпретацій. Також важливо враховувати культурні та контекстуальні особливості комунікації, оскільки вони можуть впливати на сприйняття повідомлення сторонами. Під час комунікації важливо також враховувати реакції та відгуки отримувача, оскільки вони дозволяють зрозуміти, наскільки ефективно було передано повідомлення. Крім того, ефективна комунікація передбачає активне слухання та взаєморозуміння між сторонами. У сучасному світі комунікація є особливо важливою, оскільки вона відіграє ключову роль у всіх сферах життя – в особистому спілкуванні, бізнесі, політиці та науці. Якісна комунікація сприяє побудові взаєморозуміння, вирішенню конфліктів та досягненню спільних цілей (Гошовська, 2016).

Комунікативна діяльність у публічному управлінні полягає у здійсненні взаємодії між управлінцями та громадськістю з метою досягнення спільних цілей. Даний процес включає в себе передачу інформації, обговорення питань, прийняття рішень та виконання рішень. Комунікативна діяльність є ключовим аспектом ефективного публічного управління, оскільки вона сприяє збільшенню довіри громадськості до управлінців, підвищує ступінь задоволеності громадян з якістю наданих послуг та сприяє покращенню якості прийнятих рішень. Комунікація у публічному управлінні може відбуватися у різних форматах, таких як публічні зустрічі, консультації, прес-конференції, відкриті діалоги тощо. Ключовим аспектом успішної комунікації є взаєморозуміння між управлінцями та громадськістю, що вимагає чесності, відкритості та взаємоповаги (Архипова & Дмитренко, 2016).

Узагальнюючи, комунікативна діяльність у публічному управлінні відіграє важливу роль у забезпеченні відкритості, прозорості та ефективності управлінських процесів. Вона сприяє створенню сприятливих умов для співпраці між управлінцями та громадськістю та сприяє покращенню якості життя громадян.

Одним із форматів комунікації є публічні зустрічі, які можуть бути організовані для обговорення важливих питань і вирішення проблем, що стосуються громадськості. Один із ключових аспектів публічних зустрічей – це можливість для громадян висловити свої думки та побажання відносно різних аспектів управління та розвитку громади. Це сприяє залученню громадськості до процесів управління та прийняття рішень, а також підвищує прозорість та відкритість органів влади. Публічні зустрічі також дозволяють урядовим органам отримати повніше розуміння потреб та очікувань громадськості, що допомагає уникнути конфліктів та забезпечити більшу підтримку для ухвалених рішень. Крім того, публічні зустрічі можуть сприяти побудові довіри між владою та громадськістю, що є ключовим аспектом успішного управління. Однак, важливо враховувати деякі аспекти при організації публічних зустрічей. Серед них – необхідність забезпечення рівної можливості для висловлювання всіх зацікавлених сторін, врахування різних точок зору та дотримання процедур для забезпечення конструктивного діалогу (Дрешпак, 2015).

Власне прес-конференція – це спеціально організована зустріч з представниками ЗМІ, під час якої висловлюють свої погляди та інформують громадськість про свою діяльність або прийняті рішення. Даний формат комунікації дозволяє швидко і ефективно передати інформацію громадськості та надати відповіді на запитання журналістів. Прес-конференції в публічному управлінні відіграють дуже важливу роль, оскільки вони дозволяють не тільки інформувати громадськість про важливі аспекти діяльності установи, але й збільшують прозорість та відкритість у процесі управління країною чи регіоном. Крім того, прес-конференції дозволяють уникнути спекуляцій та поширення недостовірної інформації, яка може негативно впливати на рішення громадськості та суспільно-політичну обстановку (Савков та ін., 2020). Наприклад, прес-конференція голови уряду про реформу податкової системи може роз'яснити громадськості мету та очікувані результати цієї реформи, а також відповісти на запитання журналістів та уточнити деталі. Це допомагає підвищити рівень довіри до уряду та покращити співпрацю між владою та громадськістю. Зважаючи на важливість комунікації в публічному управлінні, прес-конференції мають бути добре підготовлені та організовані. Вони повинні бути проведені професійно, з урахуванням інтересів громадськості та мети комунікації. Також важливо забезпечити прозорість та

достовірність інформації, яка надається під час прес-конференції, щоб уникнути непорозумінь та спекуляцій (Берданова & Васильєва, 2018).

Зазначимо, що відкриті діалоги у публічному управлінні – це процес обміну інформацією, думками та поглядами між представниками влади та громадськістю з метою обговорення актуальних питань, вирішення проблем та підвищення якості прийнятих рішень. Цей процес сприяє покращенню взаєморозуміння між сторонами, формуванню довіри громадськості до діяльності управлінців, а також підвищенню легітимності прийнятих управлінських рішень. Важливою складовою успішного відкритого діалогу є відкритість та прозорість з боку обох сторін. Управлінці повинні бути готові вислухати думки та запитання громадськості, відповідати на них та пояснювати свої рішення. Громадськість, зі свого боку, також повинна бути відкритою до діалогу, активно висувати свої пропозиції та розуміти позицію управлінців. Особливо важливе проведення відкритих діалогів у сферах, де наявні конфліктні ситуації або ж нестача довіри між сторонами. Це може стосуватися таких питань, як забудова територій, екологічні проблеми, соціальні програми тощо. Шляхом відкритого діалогу вдалося б зменшити напругу, знайти компромісні рішення та сприяти покращенню якості життя громадян (Козаков та ін., 2017).

Інформаційний простір та комунікативний простір взаємопов'язані і взаємодоповнюють один одного. Інформаційний простір включає в себе всю доступну інформацію про події, явища, процеси, яка поширюється за допомогою різноманітних засобів масової комунікації. Комунікативний простір, з іншого боку, визначається як сукупність комунікативних відносин, які виникають у процесі взаємодії людей, груп, організацій. Сфера публічного управління – це сукупність діяльності державних органів та інших суб'єктів управління, спрямованої на забезпечення вирішення загальнодержавних завдань та реалізацію влади в інтересах суспільства. У цьому контексті інформаційний простір та комунікативний простір грають важливу роль у формуванні та забезпеченні ефективності публічного управління (Савков та ін., 2020). Інформаційний простір в публічному управлінні виконує ряд функцій. По-перше, він є джерелом інформації для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Чим більше доступної та достовірної інформації мають управлінці, тим краще вони можуть аналізувати ситуацію, прогнозувати розвиток подій та вирішувати проблеми. Крім того, інформаційний простір допомагає забезпечувати прозорість та відкритість у діяльності державних органів, що є важливим для підвищення довіри громадськості (Жадан, 2016). Комунікативний простір у сфері публічного управління відіграє також значущу роль. Він сприяє підтримці діалогу та взаєморозуміння між управлінцями та громадськістю, а також між різними суб'єктами управління. Ефективна комунікація допомагає вирішувати конфлікти, встановлювати спільні цілі та завдання, і підвищує загальний рівень ефективності управління.

Комунікативна взаємодія у сфері публічного управління є одним із ключових аспектів ефективної діяльності державних органів та інших організацій суспільного сектору. Взаємодія між працівниками різних рівнів управління, між державними установами та громадськістю, між державою та бізнесом вимагає відповідного організаційного забезпечення, що сприяє покращенню співробітництва, обміну інформацією та прийняттю взаємовигідних рішень. Одним із головних аспектів організаційного забезпечення комунікативної взаємодії у публічному управлінні є створення сприятливого комунікаційного середовища. Це включає в себе впровадження внутрішньої та зовнішньої комунікаційної стратегії, яка передбачає чітке визначення цілей комунікації, аудиторії та каналів спілкування. Забезпечення доступності та прозорості інформації для всіх зацікавлених сторін є важливим елементом цієї стратегії. Для успішної комунікативної взаємодії також потрібно створити відповідні комунікаційні структури та процедури. Наприклад, великі державні установи часто мають внутрішні комунікаційні відділи, які відповідають за ефективне спілкування між працівниками та поданням інформації зовнішнім стейкхолдерам. Також важливо регулярно організовувати наради, тренінги та інші заходи, що сприяють підвищенню навичок комунікації та розвитку взаєморозуміння між учасниками процесу управління. Власне крім того, важливу роль в організаційному забезпеченні комунікативної взаємодії відіграє використання сучасних інформаційних технологій. Встановлення спеціалізованих програм для ефективного обміну даними та розвитку

електронного урядування дозволяє покращити якість комунікації, скорочує терміни прийняття рішень та сприяє більшому залученню громадськості до управлінських процесів (Howard et al., 2018).

Комунікативні підрозділи та окремі фахівці незалежно від масштабу їх діяльності у процесі забезпечення комунікацій органу публічного управління мають виконувати такі ключові функції:

- забезпечення внутрішньої комунікації в організації, сприяючи ефективному обміну інформацією між співробітниками;
- організація зовнішньої комунікації з громадськістю, забезпечення відкритості і прозорості діяльності органу;
- розробка та впровадження комунікаційних стратегій і планів, спрямованих на досягнення цілей органу;
- робота з медіа, підготовка і розміщення прес-релізів та інших матеріалів для забезпечення публічності подій та рішень;
- оцінка ефективності комунікаційних заходів і розвиток нових підходів до забезпечення ефективної комунікації;
- профільна освіта та підвищення кваліфікації фахівців комунікаційних підрозділів для підтримки високого рівня професіоналізму (Напльоков, 2020).

Власне забезпечення комунікативної взаємодії у системі публічного управління відіграє критичну роль у забезпеченні транспарентності, ефективності та довіри до державних органів. Комунікація є ключовим інструментом у взаємодії між державними органами, громадськістю, бізнесом та іншими зацікавленими сторонами. Одним із важливих принципів комунікації у публічному управлінні є відкритість та доступність інформації. Державні органи повинні надавати достовірну та зрозумілу інформацію про свою діяльність, прийняті рішення та результати своєї роботи. Це сприяє підвищенню довіри громадськості до державних органів та стимулює активну участь громадян у процесах публічного управління. Крім того, ефективна комунікація передбачає взаємодію та консультації з різними зацікавленими сторонами. Державні органи повинні враховувати думки, ідеї та потреби громадськості, бізнесу та інших партнерів у процесі ухвалення рішень та розробки стратегій. Це допомагає забезпечити більш адаптивну та ефективну політику в управлінні справами громади. Для успішного забезпечення комунікативної взаємодії державні органи повинні мати належні комунікаційні стратегії та механізми. Вони повинні мати доступ до сучасних засобів комунікації, в тому числі соціальних медіа та онлайн платформ, для ефективного спілкування з громадськістю та іншими зацікавленими сторонами. Також важливо підтримувати постійний діалог з громадськістю, відкриваючи можливості для звернень, запитань та обговорення.

Зауважимо, що формування навичок публічної комунікації у фахівців сфери публічного управління в умовах воєнного стану в Україні є надзвичайно важливим аспектом, оскільки компетенція у цій сфері визначає ефективність вирішення кризових ситуацій та забезпечення стабільності у країні. Публічна комунікація в умовах воєнного конфлікту вимагає особливих навичок та стратегій, оскільки кожен висловлений слово може мати великий вплив на ситуацію в цілому. Однією з ключових проблем формування навичок публічної комунікації у фахівців публічного управління є необхідність постійного підвищення рівня професійної компетентності в цій сфері. Уміння ефективно спілкуватися з громадськістю, медіа та іншими зацікавленими сторонами є важливою складовою успішності управлінської діяльності. Фахівці повинні володіти навичками публічних виступів, аргументації своїх позицій та вмінням ефективно комунікувати з різними аудиторіями. Іншою проблемою є нестабільність ситуації в умовах воєнного конфлікту, що може ускладнити публічну комунікацію та вимагати швидкого реагування на зміни. Фахівці повинні бути готові до непередбачуваних ситуацій та вміти швидко адаптуватися до нових умов. Крім того, важливо встановлювати довіру з громадськістю та забезпечувати чесну та відкриту комунікацію з громадськістю (Статівка & Бублій, 2021). Для вирішення цих проблем необхідно проводити систематичні тренінги та семінари з розвитку навичок публічної комунікації для фахівців публічного управління у разі виникнення воєнного конфлікту. Такі навчальні заходи допоможуть

підвищити професійну компетентність та готовність до ефективної публічної комунікації в умовах кризової ситуації.

Власне у зарубіжних країнах існують різноманітні підходи до формування навичок публічної комунікації у фахівців сфери публічного управління. Один з таких підходів – це проведення тренінгів з комунікації, які дозволяють удосконалити навички виступів у громадськості, ведення переговорів і взаємодії з різними групами. Такі тренінги спрямовані на розвиток умінь адаптувати комунікаційний стиль до специфіки аудиторії, ефективно використовувати невербальні засоби спілкування, а також аргументувати свою позицію і вести діалог у складних ситуаціях (Михненко & Грущинська, 2019). Ефективним інструментом формування навичок публічної комунікації є практика. У деяких країнах державні службовці зобов'язані регулярно виступати перед громадськістю, брати участь у публічних дискусіях та дебатах. Це дозволяє їм не лише отримувати практичний досвід у взаємодії зі співрозмовниками, а й розвивати вміння аргументувати свої позиції та вести діалог на рівні професіоналізму. Крім того, сучасні технології також можуть допомогти у формуванні навичок публічної комунікації у фахівців сфери публічного управління. Наприклад, відео- та аудіо-записи виступів, тренування в режимі вебінарів, онлайн-курси з комунікації дозволяють удосконалити навички спілкування та отримати об'єктивну оцінку своєї роботи.

Зазначимо, що Японія відома своєю високою культурою комунікації, в якій велика увага приділяється не лише самому контенту повідомлення, а й його формі, стилю та тону. Фахівці у сфері публічного управління в Японії проходять спеціальні навчальні курси з публічної комунікації, які допомагають їм розвивати навички спілкування з громадськістю, засобами масової інформації, а також іншими зацікавленими сторонами. Одним з ключових аспектів навчання публічній комунікації в Японії є вивчення культурних особливостей різних груп населення, що дає можливість фахівцям бути більш чутливими до потреб і вимог суспільства. Крім того, важливим елементом є розвиток навичок емоційного інтелекту, який допомагає бути емпатичним та розуміти почуття та реакції інших людей. У Японії також активно використовуються тренінги та семінари з розвитку навичок публічної комунікації, на яких фахівці отримують можливість практикувати свої вміння в умовах, які якнайбільш схожі на реальні ситуації роботи. Такі тренінги дозволяють збільшити впевненість у собі, покращити артикуляцію та публічне виступи (Войтович & Ворони, 2018).

У США формування навичок публічної комунікації у фахівців сфери публічного управління відіграє важливу роль і є обов'язковою частиною освіти та професійної підготовки. Університети та коледжі пропонують спеціалізовані курси з комунікаційних навичок, які допомагають студентам розвивати вміння передавати свої ідеї, переконання та інформацію зрозуміло та ефективно. Власне крім теоретичних знань, важливу роль в процесі формування навичок публічної комунікації відіграє практична діяльність. Студентам надають можливість виступати на публіці, проводити прес-конференції, писати прес-релізи та інші комунікаційні матеріали. Такі вправи допомагають закріпити теоретичні знання, вдосконалити навички говоріння та письма, а також розвинути вміння працювати з медіа та громадськістю (Парубчак, 2017). У додаток до навчальних програм, у США існують різноманітні тренінги, семінари та майстер-класи з публічної комунікації для професіоналів у сфері публічного управління. Ці заходи допомагають спеціалістам вдосконалити свої навички, оновити знання та обмінятися досвідом з колегами.

4. Discussion

Одним із ключових аспектів успішної публічної комунікації є здатність до ефективного взаємодії з різними аудиторіями, включаючи громадськість, ЗМІ, політичні організації та інші зацікавлені сторони. У Польщі фахівці з публічного управління отримують спеціальну підготовку з аспектів публічної комунікації, що допомагає їм ефективно спілкуватися з різними групами населення. Польські урядові органи також активно використовують різні засоби масової інформації, щоб спілкуватися з громадськістю. Це може включати розміщення офіційних заяв на веб-сайтах урядових установ, ведення активних сторінок у соціальних мережах, організацію прес-конференцій та інших заходів. Такий підхід дозволяє забезпечити відкритий та прозорий обмін інформацією між урядовими структурами та громадськістю.

Окрім того, у Польщі надається індивідуальна підтримка та навчання фахівцям з публічного управління з метою покращення їх навичок публічної комунікації. Це може включати тренінги, семінари, майстер-класи та інші форми навчання. Такий підхід дозволяє індивідуалізувати навчання з урахуванням потреб конкретного фахівця та допомагає йому розвивати свої навички в галузі публічної комунікації (Ороховська, 2016).

Шляхи удосконалення процесу формування навичок публічної комунікації у фахівців сфери публічного управління можуть бути різноманітні. Один з них – це систематичне вивчення теорії комунікації і публічного спілкування (Куйбіда & Бурик, 2019). Фахівці повинні ознайомитися з основними принципами ефективної комунікації, вивчити різні моделі і техніки спілкування, а також розуміти психологічні аспекти міжособистісних відносин. Крім теоретичного навчання, важливо практикувати отримані знання у реальних ситуаціях. Фахівцям слід брати участь у публічних виступах, дискусіях та інших заходах, де вони можуть продемонструвати свої навички комунікації. Такі тренування допоможуть їм збільшити впевненість в собі, покращити мовленнєві навички та розвинути здатність аналізувати аудиторію. Власне для успішного формування навичок публічної комунікації також важливо враховувати індивідуальні особливості кожного фахівця. Деякі люди можуть відчувати певний дискомфорт при спілкуванні з великою аудиторією, тоді як інші можуть бути відмінними ораторами. Тому важливо адаптувати навчання до потреб кожного конкретного індивіда, надавати підтримку та стимулювати до саморозвитку (Лелеченко, 2021).

Одним із інноваційних шляхів удосконалення процесу формування навичок публічної комунікації є використання сучасних інформаційних технологій. Зокрема, відео- та вебінари, онлайн-тренінги та віртуальні навчальні платформи можуть допомогти фахівцям у покращенні їхніх комунікаційних навичок. Дані методи навчання дозволяють отримати доступ до якісної освіти без виходу з дому, що особливо важливо в умовах пандемії та воєнного стану в країні. Крім того, важливо впроваджувати практичні завдання та ролеві ігри під час навчання, що дозволить фахівцям отримати не лише теоретичні знання, а й практичні навички у взаємодії з аудиторією. Це допоможе їм встановлювати позитивні стосунки з громадськістю та ефективно вирішувати конфліктні ситуації. Додатково, важливо стимулювати фахівців до постійного самовдосконалення у галузі публічної комунікації. Наприклад, можна організовувати для них майстер-класи, семінари та конференції з провідними експертами у цій галузі. Такі заходи дозволять фахівцям оновлювати свої знання та вміння, а також обмінюватися досвідом з колегами.

Для удосконалення процесу формування навичок публічної комунікації у фахівців сфери публічного управління можна також використовувати міжнародний досвід. Один із прикладів цього – програма навчання та тренінгів з публічної комунікації для державних службовців у країнах Європейського Союзу. Такі програми передбачають навчання різноманітних аспектів публічної комунікації, включаючи загальні принципи, стратегії та техніки комунікації, володіння мовними навичками, вміння працювати з медіа та громадськістю, уміння вести переговори та вирішувати конфлікти. Такі програми можуть включати і практичні вправи, які допомагають фахівцям відчути себе впевненіше у спілкуванні з різними аудиторіями. Додатково, міжнародний досвід показує, що важливо також навчати фахівців етиці комунікації, враховувати особливості культурно-етнічного спілкування, а також вести роботу над розвитком критичного мислення та аналітичних навичок.

Загалом, удосконалення процесу формування навичок публічної комунікації у фахівців сфери публічного управління є важливою складовою професійного росту та успіху у даній сфері. Одним із засобів удосконалення навичок публічної комунікації є систематичне навчання та тренування спілкування в різних ситуаціях. Фахівці з публічного управління можуть бути навчені як ефективно взаємодіяти з громадськістю та ЗМІ, так і розвивати навички публічного виступу та презентації. Такі навички не лише сприяють підвищенню рівня довіри до представників управлінської сфери, а й підвищують їхню можливість впливати на прийняття рішень та формування громадської думки. Для ефективного удосконалення навичок публічної комунікації також важливо враховувати індивідуальні особливості та потреби кожного фахівця. Це може означати проведення індивідуальних

тренінгів, спеціалізованих курсів або ж навіть розвиток персональної стратегії комунікації для кожного працівника. Даний підхід дозволить максимально використовувати потенціал кожного фахівця та забезпечити їх успішну комунікацію з різними аудиторіями.

5. Conclusion

Формування навичок публічної комунікації у фахівців сфери публічного управління є надзвичайно важливим аспектом їх професійної діяльності. Публічне управління передбачає постійну взаємодію з громадськістю, політичними структурами та іншими зацікавленими сторонами, тому ефективна комунікація в цьому випадку стає ключовим елементом успішної роботи фахівців. Перш за все, важливо розуміти, що публічна комунікація полягає в спілкуванні з різними аудиторіями, включаючи колег, громадян, представників ЗМІ та політичних партій. Фахівець з публічного управління повинен володіти знаннями та навичками, які дозволяють ефективно взаємодіяти з цими групами, передавати інформацію зрозуміло та переконливо, а також вміти слухати та враховувати думку інших. Одним із основних елементів успішної публічної комунікації є вміння адаптувати своє спілкування до потреб аудиторії. Фахівець повинен розуміти, що різні групи людей можуть мати різний стиль сприйняття інформації та різний рівень знань з певних питань. Тому важливо коректно підбирати тон та стиль комунікації в залежності від специфіки аудиторії. Крім того, для успішної комунікації необхідно володіти навичками публічного виступу та презентацій. Фахівець з публічного управління повинен вміти чітко та конкретно висловлювати свої думки, демонструвати впевненість у собі та своїх знаннях, а також використовувати візуальні засоби для підсилення своїх аргументів. Важливо враховувати етичні аспекти публічної комунікації.

Зауважимо, що формування навичок публічної комунікації у фахівців сфери публічного управління є складним, але дуже важливим процесом, який дозволяє досягати успішних результатів у їхній професійній діяльності. Володіння цими навичками допомагає покращити якість спілкування з громадськістю, забезпечити ефективну роботу органів влади та забезпечити розвиток суспільства.

Перспективи подальших досліджень пов’язанні зі з’ясуванням можливих напрямків удосконалення процесу формування навичок публічної комунікації. Це може включати в себе рольові ігри, тренінги, дебати та інші форми активної взаємодії з аудиторією. Такий підхід допомагає не лише засвоїти теоретичний матеріал, а й навчитися застосовувати його на практиці, розвиваючи при цьому навички спілкування та вміння ефективно вести дискусії. До подальших досліджень удосконалення процесу формування навичок публічної комунікації можна віднести використання менторінгу та коучингу, практикування публічних виступів перед невеликими групами, а також вивчення технік діалогічного спілкування та переговорів. Кожен з цих підходів може мати власні переваги та сприяти ефективнішому формуванню навичок публічної комунікації у фахівців сфери публічного управління.

References

Howard, P., Woolley, S., & Calo, R. (2018). Algorithms, bots, and political communication in the US 2016 election: The challenge of automated political communication for election law and administration. *Journal of Information Technology and Politics*, 15, 81–93.

Архипова, Є.О., & Дмитренко, Н.О. (2016). Ефективна комунікація між органами державної влади та громадськістю як умова розвитку демократичного суспільства. *Інвестиції: практика та досвід*, (1), 91-94.

Берданова, О. В., & Васильєва, Н. В. (ред.). (2018). Публічне управління розвитком регіонів у процесі побудови сервісно-орієнтованої держави: теорія, методологія та практика. Київ: НАДУ, 303 с.

Войтович, Р. В., & Ворони, П. В. (ред.). (2018). Публічне управління в умовах інституційних змін. Київ: АртЕк, 475 с.

Гошовська, В.А. (2016). *Комунікації в публічному управлінні: аспекти організаційної культури та ділового спілкування*. Київ: К.І.С.

Дєгтяр, О. А. (2020). Теоретико-прикладні проблеми державного управління в Україні. Харків: ХНУМГ.

Дзюндзюк, В. Б. (2013). Розвиток публічного управління в XXI сторіччі: тенденції та виклики. *Актуальні проблеми державного управління*, (1), 13-17.

Дрешпак, В. М. (2015). Комунікації в публічному управлінні. Дніпро: ДРІДУ НАДУ.

Жадан, І. В. (2016). Комунікативні практики як чинник громадянської і національної самоідентифікації: теоретико-методологічні засади дослідження. *Проблеми політичної психології, 17*(3), 6-10.

Захарін, С. В., & Філіпова, Н. В. (ред.). (2020). *Менеджмент та публічне управління в умовах інформаційного суспільства*. Мена: Домінант, 283 с.

Козаков, В. М., Рашковська, О. В., Ребкало, В. А., Романенко, Є. О., & Чаплай, І. В. (2017). Державно-громадянська комунікація: шлях від кризи до взаємодії. Київ: Вид. дім «Персонал».

Куйбіда, В. С., & Бурик, З. (2019). Сталий розвиток України: цілі та механізми реалізації. Київ: НАДУ, 383с.

Лелеченко, А. П. (2021). Публічне управління регіональною політикою сталого розвитку в Україні. Київ: Міжрегіон. Акад. упр. Персоналом, 36с.

Михненко, А. М., & Грущинська, Н. М. (ред.). (2019). *Публічне управління як системне суспільне явище*. Київ: НАУ, 513 с.

Напльоков, Ю. В. (2020). Ефективність публічного управління в умовах динамічного середовища. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 340 с.

Ороховська, Л. А. (2016). Особливості взаємодії мас-медіа і держави в інформаційному суспільстві. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія,* (2), 22-26.

Парубчак, І. О. (2017). Роль засобів масової інформації у взаємодії органів публічної влади із суспільством на засадах відкритості та прозорості. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*, (2), 217-223.

Савков, А. П., Білинська, М. М., & Петроє, О. М. (ред.). (2020). *Україна 2030: публічне управління для сталого розвитку*, Т. 2. Київ: НАДУ, 252 с.

Савков, А. П., Білинська, М. М., & Петроє, О. М. (ред.). (2020). Україна 2030: публічне управління для сталого розвитку, Т. 3. Київ: НАДУ, 283 с.

Статівка, Н. В., & Бублій, М. П. (2021). Теоретичні основи взаємодії органів влади та громадськості в просторі комунікації. *Актуальні Проблеми Державного Управління,* (1), 28–31.

СУЧАСНІ КОМПЕТЕНЦІЇ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В УМОВАХ ЦИФРОВОГО РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

THE MODERN COMPETENCIES OF A FOREIGN LANGUAGE TEACHER IN THE CONTEXT OF DIGITAL DEVELOPMENT OF THE EDUCATIONAL PROCESS

Tetiana Sharhun
Department of Foreign Languages
Institute of Humanities and Social Sciences,
Lviv Polytechnic National University
t.shargun@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6014-494

Anna Zhukova
Department of Foreign Languages and Military Translation
National Army Academy named after Hetman Petro Sahaidachnyi
annetta000@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7292-1605

Анотація
У сучасному світі, що швидко глобалізується, Україна прагне інтегруватися в європейський та світовий економічний, політичний, культурний та освітній простір. Цей процес, поряд з інноваційним розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, потребує висококваліфікованої системи освіти. Зокрема, зростає попит на компетентних і конкурентоспроможних викладачів іноземних мов, здатних ефективно управляти педагогічною діяльністю та адаптуватися до нових вимог ринку. Метою цього дослідження є аналіз необхідних компетенцій сучасного вчителя іноземної мови в контексті розвитку цифрової освіти. Дослідження фокусується на визначенні ключових компетентностей, необхідних для успішного викладання мови в цифровому середовищі, пропонуванні методів розвитку компетентностей та розумінні впливу цих компетентностей на освітній процес. Результати дослідження підкреслюють важливість інтеграції інноваційних підходів та безперервного професійного розвитку для задоволення мінливих потреб вищої освіти та глобального ринку праці.
Ключові слова: викладач іноземної мови, компетентності, цифровий розвиток, освіта, інновації, професійний розвиток, Україна, глобальна інтеграція, інформаційно-комунікаційні технології, педагогічна діяльність.

Abstract
In today's rapidly globalizing world, Ukraine is striving to integrate into European and global economic, political, cultural, and educational frameworks. This shift, along with the innovative development of information and communication technologies, necessitates a highly qualified education system. Specifically, there is a growing demand for competent and competitive foreign language teachers who can effectively manage pedagogical activities and adapt to new market demands. This study aims to analyze the essential competencies of modern foreign language teachers within the context of digital educational development. The research focuses on identifying the key competencies required for successful language teaching in a digital environment, proposing methods for competency development, and understanding the impact of these competencies on the educational process. The findings emphasize the importance of integrating innovative approaches and continuous professional development to meet the evolving needs of higher education and the global labor market.
Keywords: foreign language teacher, competencies, digital development, education, innovation, professional development, Ukraine, global integration, information and communication technologies, pedagogical activities.

1. Introduction

In today's situation, when Ukraine is actively trying to integrate into European and world economic, political, cultural and educational structures, and in the context of constant globalisation of all aspects of society, its humanisation and democratisation, as well as innovative development of information and communication technologies, the education system requires highly qualified specialists, including competent and competitive foreign language teachers who are able to effectively carry out pedagogical activities, solve complex educational problems, creatively and innovatively. This means readiness for change and adaptation to new labour market requirements, the ability to use information effectively, act proactively, make quick decisions and be lifelong learners. In this regard, the problem of modern foreign language teacher competences in the context of digital development of educational processes is relevant.

The purpose of this study is to analyse the key competences of a foreign language teacher that will enable him/her to work effectively, be successful and highly qualified in his/her field. Given the outlined research objective, the following tasks need to be addressed:

1) to explore the concept of modern competences of a foreign language teacher;
2) to analyse the types of competences of a foreign language teacher;
3) to describe the key competences required by foreign language teachers in the digital environment;
4) to develop proposals for the development of foreign language teachers' competences in the context of digital development of educational processes.

2. Theoretical foundations of modern foreign language teacher competences in the context of digital development of educational processes

The current conditions of socio-economic development of Ukraine strongly impose new requirements on the activities of a teacher of a higher education institution. They are expected to focus on innovative approaches to teaching students, continuously improve their professional level and properly organise the educational process, aligning it with the requirements and trends of modern society.

The requirements of the higher education system in the twenty-first century to the teaching profession arise from the intensification of innovation processes in education, the expansion of the range of curricula in higher education institutions, the improvement of the level of technical support of the educational process, the introduction of interdisciplinary integration, as well as the response to changes in the demands of the intellectual labour market. It is also important to take into account the growing role of the higher education teacher in this context (Kravets, 2023).

In addition to a solid knowledge of the subject they teach, a teacher should be able to individualise the educational process to meet the needs of each student, develop the necessary competencies for future professional activities and develop skills of self-learning and self-improvement throughout life. A teacher of a higher education institution in the twenty-first century should have the basics of scientific, methodological and educational work, be able to use various methods of oral and written presentation of material, apply modern educational technologies, active teaching methods, be able to work with information technologies in the educational process and develop independent work skills in students (Kravets, 2023).

A foreign language teacher must also possess all of the above knowledge, skills and abilities, and they must have well-developed competencies.

According to Y. Zadunayska (2015), competence is a set of personal qualities of a person (knowledge, skills, abilities, ways of doing things) associated with the relevant range of subjects and processes required for productive action.

N. Nychkalo notes (2002) that competences cover not only professional skills, knowledge and experience in the specialty, but also attitude to work, certain (positive) inclinations, aspirations and interests, ability to effectively apply knowledge, skills and personal qualities in order to ensure the required result in a particular workplace in a particular work situation.

Canadian scholars (E. Jimez, P. Mercer, M. Lennon, H. Murray and M. Robinson) understand the competence of a teacher as not only knowledge of their subject (content competence), but also pedagogical knowledge and skills, which include (Barkasi, 2017):

– Communication skills. Communication skills refer to the abilities that enable individuals to convey information, ideas, thoughts, and feelings effectively to others through verbal and nonverbal means. These skills are essential for successful interactions in various personal, social, academic, and professional contexts.

– Providing opportunities for practice and feedback. Providing opportunities for practice and feedback involves creating environments or situations where individuals can actively engage in activities related to a specific skill or competency, receive guidance or instruction, and receive constructive feedback on their performance. This approach is essential for skill development and improvement in various domains, including academic, professional, and personal development.

– Choosing effective methods of teaching the material. Choosing effective methods of teaching involves selecting instructional strategies and techniques that best match the learning goals, content, and characteristics of the learners. Effective teaching methods engage students, facilitate understanding, and promote deep learning.

– Ability to work with different students. The ability to work with different students involves adapting teaching strategies, communication styles, and interactions to accommodate the diverse needs, backgrounds, abilities, and preferences of individual learners. Offer personalized support and guidance to students based on their individual strengths, challenges, and learning goals. Provide opportunities for one-on-one assistance, mentoring, or tutoring to address specific needs or areas for improvement.

Swiss scientists have developed a draft profile of a foreign language teacher, which identifies three types of competencies: personal, social, special.

According to Swiss scholars, these competences are subordinated to the most important one for a foreign language teacher as an authorised representative, an intermediary between native and foreign cultures - intercultural competence (Barkasi, 2017).

We believe that the modern competence of a teacher is a complex personality formation that includes various cognitive and technological, multicultural, autopsychological, social and personal components. These components are necessary for the successful implementation of pedagogical activities, taking into account the peculiarities of the subject being taught. The specificity of a foreign language teacher's competence lies in the presence of developed foreign language communicative competence, which is a part of the cognitive and technological component.

In our opinion, competence is the foundation of professional skills, which is formed in the process of specific activities. It is also the ability of a subject to make specific decisions in a particular field of activity and to be responsible for their consequences.

Thus, to summarise, modern foreign language teacher competences include a wide range of skills, knowledge and abilities necessary for successful language teaching in the modern educational environment. They enable foreign language teachers to effectively influence the learning process and contribute to students' successful learning in the modern educational environment.

A foreign language teacher needs to have different types of competences in order to successfully carry out his/her teaching activities. Today, there are many opinions about the types of competences of a foreign language teacher. Let us consider the most common ones.

Thus, in the 2000s, the Council of Europe identified five basic competences required by specialists, including foreign language teachers (Nikolaieva, 2003). These competences are of particular importance in the context of foreign language teacher training. Among them:

1) competences related to living in a multicultural society, which are aimed at preventing xenophobia and the spread of a climate of intolerance and promoting both understanding of differences and readiness to live together with people of other cultures, religions and languages;

2) political and social competences related to the ability to take responsibility, participate in joint decision-making, and in the functioning and development of democratic institutions;

3) competences that determine the mastery of oral and written communication, which is important in work and social life. This includes proficiency in several languages, which is becoming increasingly important at the present stage;

4) competences that realise the ability and desire to learn throughout life, to improve oneself not only professionally, but also in personal and social life;

5) competencies related to the emergence of the information society: mastery of new technologies, understanding of their strengths and weaknesses, ability to critically engage with information, etc.

In 2019, the European Commission has already identified 8 key competences and seven cross-cutting skills and abilities that every European should master in a higher education institution (Key Competences for Lifelong Learning, 2019). Let us depict the key competences that are of particular importance in the context of foreign language teacher training in the form of a figure (Fig. 1).

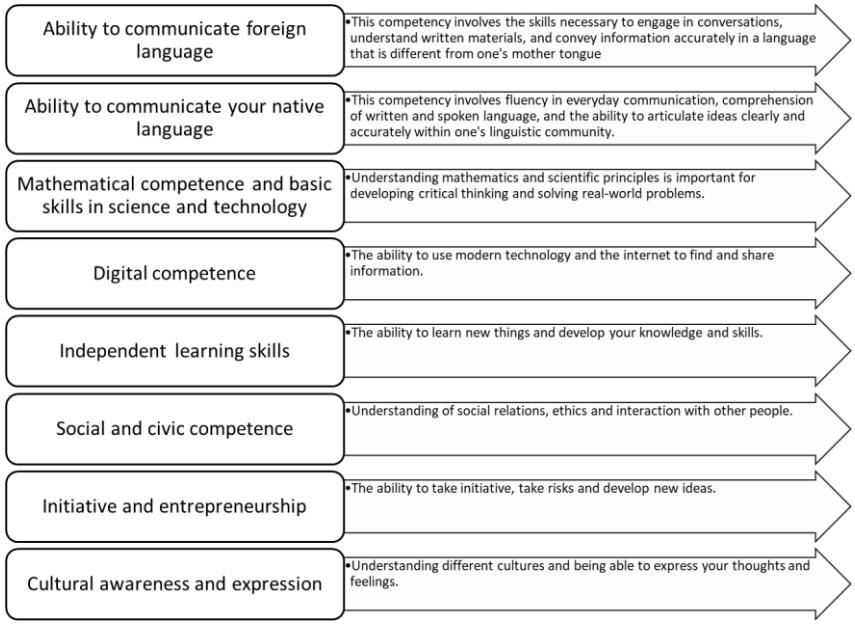

FIGURE 1. KEY COMPETENCES ACCORDING TO THE EUROPEAN COMMISSION

Ability to communicate foreign language – the problem of teaching and learning foreign languages has been a subject of discussion for a long time. A variety of theories and methods of language learning have been proposed. The method of grammatical translation has occupied this field of language teaching for many decades and remains relevant today. Also, the field of language learning has been defined by behavioural theory and the idea that language is just a social behaviour that can be learnt in the same way as any other behaviour through the process of habit formation. Many language exercises have been developed for this purpose. The students may have one goal in mind – to be able to use the language like native speakers; but what kind of ability is required for this? And how can it be achieved? This is a question for both linguists and methodologists! With the change in approaches to language teaching and methodology and the emergence of the communicative approach in the 1970s, communicative competence has become the main goal of language teaching and learning. This competence should be reflected in the curriculum and teacher training. Many courses have been revised to incorporate these new trends in learning while meeting learners' language learning needs.

The ability to communicate in your native language- being able to communicate in your mother tongue' means that you can use your mother tongue in understanding, speaking, reading and writing. It involves being able to use the language in a wide variety of contexts, such as conversations with your family, communication at work, reading literature, writing texts, etc. Knowing how to communicate effectively in your mother tongue is an important aspect of your ability to communicate and helps you to interact with those around you.

Mathematical competence and basic skills in science and technology:- is a measure of an individual's ability to understand and apply mathematical concepts and fundamental principles of science and technology. It includes: mathematical competence: the ability to perform mathematical operations, solve mathematical problems, understand mathematical concepts and apply them in different contexts; understanding science: an understanding of the basic principles of physics, chemistry, biology and other sciences that help explain natural phenomena and processes;

understanding technology: knowledge of different technological processes, devices and systems and how to use them to solve practical problems.

Key to the development of intellectual and technical skills and to successful adaptation to the modern technological environment are mathematical competence and basic skills in science and technology.

We believe that in a broad sense, the competences of foreign language teachers can be divided into three main groups: personal, social, special.

According to V. Barkasi, they are assigned the role of intermediaries between native and foreign cultures, and these competences are important components of professional qualification (Barkasi, 2017). Foreign language teachers should be prepared to perform various types of professional activities, including teaching, research, social and pedagogical, correctional and developmental, organisational and educational, consulting and cultural and educational.

S. Nikolaeva (2008) proposes a more extensive structure of foreign language teacher competences. The author presents four blocks of competences, including:

– foreign language communicative competence, which includes speech, language and socio-cultural competence;

– professional competence, which includes psychological and pedagogical, philological and methodological competences;

– foreign language professional and communicative competence, which harmoniously combines professional-oriented speech competence, linguistic professional competence and sociocultural professional competence;

– general competence, which synthesises interpersonal, instrumental and systemic competences.

I. Sverdlova and M. Rubtsova (2021) identify the following competences:

1) professional – subject knowledge of the speciality, mastery of foreign language teaching methods, general scientific knowledge, awareness of all programme requirements, higher education standards, orientation in the educational environment;

2) social – ability to self-governance, social activity, ability to cooperate in a team, ability to make responsible decisions;

3) personal – the ability to self-development, self-education, the ability to reflect, the ability to be self-critical, and the willingness to accept different points of view;

4) pedagogical – socio-cultural knowledge, communication skills, ability to conduct research, and knowledge of information technology.

According to S. Galetskyi (2020), foreign language teacher's communicative competence includes various aspects. (Fig.2)

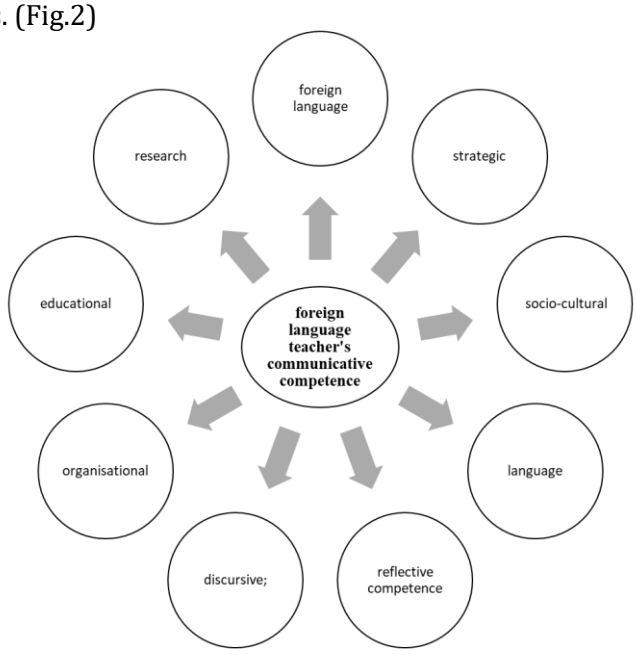

FIGURE 2. FOREIGN LANGUAGE TEACHER'S COMMUNICATIVE COMPETENCE (BY S. GALETSKYI)

Applying the "Indicator Method for Assessing the Communicative Competence of Future Philologists", the researcher examined their functional load. Thus, in his opinion, foreign language competence is the ability and willingness to communicate in a foreign language; linguistic competence is a set of knowledge about the language, the optimal use of the acquired knowledge in professional activities, rules of communication, the ability to use information sources; socio-cultural competence is the ability to apply the socio-cultural context in teaching a foreign language; the basis of learning competence is the ability to learn new information that is professionally relevant.

However, special attention should be paid to professional competence. The professional competence of a foreign language teacher is an integral formation of a personality, which includes a set of multicultural, social, cognitive-technological, autopsychological and personal components necessary for the successful implementation of pedagogical activities taking into account the specifics of a foreign language (Dyachuk & Telichko, 2020).

We believe that the position of I. Solohor and V. Kostenko is correct, who argue that a professional foreign language teacher fully understands his/her responsibility for the formation of a versatile personality of the student, successfully plans the individual educational trajectory of each student, constantly provides feedback, predicts the speed and level of mastering relevant skills, abilities and knowledge (Solohor & Kostenko, 2015). Characterising the professional competence of a foreign language teacher, we can distinguish communicative, sociolinguistic and pragmatic components.

Thus, O. Savchenko (2020) refers to the following competences as the communicative component: lexical competence, grammatical competence, semantic competence and phonological one.

Lexical competence is knowledge of general scientific and terminological language, ability to use phrases, fixed expressions, and scientific phraseology in communication at the receptive and productive levels. Lexical competence refers to an individual's ability to effectively understand, produce, and manipulate the vocabulary of a language within different contexts. It involves not only knowing the meaning of individual words but also understanding how they are used in combination with other words to convey specific meanings, nuances, and intentions. This aspect of language proficiency encompasses several key elements: vocabulary knowledge: it involves knowing a wide range of words, including their meanings, forms (such as different tenses or word endings), and usage; word formation: understanding how words are formed through prefixes, suffixes, roots, and derivational processes, which allows for the comprehension of new words and the creation of variations; collocations: recognizing which words tend to occur together and understanding the natural combinations of words in phrases or sentences; idioms and phrasal verbs: being familiar with idiomatic expressions and phrasal verbs, which may not have literal meanings based on the individual words but convey specific meanings or concepts; register and style: knowing which words are appropriate for different contexts, such as formal or informal language, technical or colloquial terms, and adjusting language use accordingly; word choice and precision: selecting the most suitable words to express ideas accurately and effectively, considering factors such as connotation, register, and audience.

Lexical competence plays a crucial role in language proficiency as it contributes to overall communicative effectiveness. It enables individuals to comprehend and produce language fluently, convey precise meanings, and adapt their language use to various social and communicative contexts.

Grammatical competence is knowledge of grammatical rules, understanding of the main grammatical phenomena of a modern foreign language, which are necessary for correct writing, conversation, and processing of authentic texts. Grammatical competence refers to the ability of an individual to understand and apply the rules and structures of a language effectively. It encompasses the knowledge and skills related to syntax (sentence structure), morphology (word formation and inflection), and grammar (rules governing the arrangement of words in a sentence and the formation of meaningful units). Thus there are some key components of grammatical competence: Syntax: understanding the rules that govern the formation of sentences, including word order, sentence structure (e.g., subject–verb–object), and sentence types (e.g., declarative, interrogative, imperative). Morphology: knowledge of how words are formed and modified to create different grammatical forms, such as adding suffixes (–ed, –ing) or prefixes (un–, dis–) to change meaning or indicate tense,

aspect, mood, or plurality. Grammar: mastery of grammatical rules, such as agreement (matching verb forms with subjects and pronouns), tense (indicating time of action), aspect (expressing the nature or duration of action), mood (indicating the speaker's attitude or intention), voice (active or passive voice), and sentence patterns. Sentence variety: ability to construct sentences using a variety of structures, lengths, and complexities to convey different meanings or rhetorical effects. Sentence combining: skill in combining simple sentences into more complex structures through coordination (using conjunctions like "and," "but," "or") and subordination (using subordinate clauses). Sentence transformation is capacity to transform sentences from one form to another while preserving meaning and grammatical correctness (e.g., changing active voice to passive voice, converting declarative sentences to questions).

Grammatical competence is essential for effective communication in any language. It enables individuals to express themselves clearly, construct meaningful sentences, and comprehend the language accurately in both spoken and written contexts. A strong grasp of grammar facilitates fluency, coherence, and coherence in communication, contributing to overall language proficiency.

Semantic competence is knowledge of possible ways of expressing meaning, definition of terminological units and the ability to use them in language through connotation, reference, the ability to understand grammatical semantics and establish links between lexical units (synonymous, generic). Semantic competence refers to an individual's ability to understand and use the meanings of words, phrases, and sentences within a language. It involves knowledge of the meanings of words and how they combine to form meaningful expressions, as well as an understanding of the relationships between different linguistic elements and their real-world referents. However there are some key components of semantic competence: vocabulary knowledge: understanding the meanings of individual words, including their denotative (literal) and connotative (associative or emotional) meanings. Lexical semantics: knowledge of the relationships between words, such as synonyms (words with similar meanings), antonyms (words with opposite meanings), hyponyms (words that are more specific than others), and hypernyms (words that are more general than others). Phrase and sentence meaning: understanding how words combine to form phrases and sentences with specific meanings, including idiomatic expressions, collocations, and figurative language. Pragmatics: awareness of the context-dependent meanings of language, including the speaker's intentions, the social and cultural context, and the inferred meaning based on the communicative situation. Word sense disambiguation: ability to discern the intended meaning of words with multiple meanings (polysemy) based on context or other linguistic cues. Semiotic competence: understanding the meaning conveyed through non-verbal elements of communication, such as gestures, facial expressions, and intonation.

Semantic competence is essential for effective communication because it enables individuals to convey and interpret meaning accurately. It allows speakers to choose appropriate words and expressions to express their thoughts and intentions and helps listeners comprehend the intended meaning of messages. A strong grasp of semantics enhances language proficiency by facilitating clear and precise communication in various contexts.

Phonological competence is knowledge and ability to perceive and reproduce phonemes, their articulatory and acoustic characteristics (voicing – deafness, hardness – softness, etc.), phonetic organisation of words (verbal stress, conceptual and semantic structure), prosody (intonation, stress, rhythm), phonetic reduction (vowel loss, assimilation, vowel reduction). Phonological competence refers to an individual's ability to understand and produce the sounds of a language accurately and effectively. It encompasses knowledge of the phonetic inventory (the set of sounds) of a language, as well as the rules and patterns governing the pronunciation and organization of these sounds into words and utterances. There are some key components of phonological competence: phonetic inventory: Knowledge of the individual speech sounds (phonemes) of a language, including consonants, vowels, and diphthongs, and their distinctive features (e.g., voicing, place of articulation, manner of articulation). Phonotactics: understanding the permissible combinations of sounds within a language, including rules governing syllable structure, onset and coda clusters, and phonotactic constraints (e.g., which sounds can occur in which positions within a word). Phonological processes: awareness of the systematic changes or alternations that occur to speech sounds in different linguistic contexts, such as assimilation (the influence of neighbouring sounds on each other), elision (the omission of sounds), and vowel reduction (the centralization or weakening of unstressed

vowels). Stress and intonation: understanding the patterns of stress (emphasis) and intonation (melodic patterns) in spoken language, including the role of pitch, rhythm, and prominence in conveying meaning and pragmatic functions (e.g., signalling emphasis, expressing emotion, indicating sentence type). Phonological awareness: ability to recognize and manipulate the sounds of language at the level of phonemes, syllables, and words, including skills such as phonemic awareness (identifying and manipulating individual phonemes) and phonological segmentation (breaking words into their constituent sounds).

Phonological competence is essential for effective communication in spoken language. It enables individuals to produce and perceive speech accurately, allowing for clear and intelligible communication with others. A strong grasp of phonological competence enhances language proficiency by facilitating pronunciation, speech perception, and phonological processing skills.

The sociolinguistic component involves the socio-cultural conditions of language use and compliance with laws, norms and rules of politeness, as well as traditions that influence a person as a representative of a particular social group and regulate relations between representatives of different cultures, genders, generations, etc. Indicators of the sociolinguistic component include the ability to choose and use adequate language forms and means in accordance with the communication situation and social roles of the participants in communication. It also requires knowledge of the semantic features of words and expressions, their word change according to the style and nature of communication and the effect they can have on the interlocutor (Korol, 2016).

The pragmatic component consists of discourse and functional competences. The former is the ability to master different types of discourses, the ability to choose the optimal type of discourse that meets the communicative goal, and the latter is the ability to express one's own thoughts (advice, confidence, encouragement, consent, interest, guidance, arguments, beliefs, etc.), to talk about certain events, explain and comment on facts, and find out the views of other people (Kravets, 2023).

In addition, the professional competence of a foreign language teacher involves a number of other skills that are necessary for the effective implementation of his/her activities, in particular (Mayer, 2013):

1) knowledge of the main directions and principles of foreign language teaching methods and the ability to adapt them to specific conditions and forms of education;

2) mastery of modern information and communication technologies at the stages of planning and conducting classes to access information resources on the Internet and exchange professional experience to use the opportunities of distance education and professional development;

3) the ability to analyse and evaluate educational materials and curricula in terms of goals, objectives, learning outcomes;

4) the ability to adapt their learning activities to programme requirements, local national cultural requirements and linguistic and methodological traditions;

5) maintaining regular contacts with representatives of the countries of study, with the basic training centres of these countries and organising such contacts for training purposes.

To summarise, a modern foreign language teacher should have a number of key competences that will ensure his or her successful work in an educational institution and guarantee its effectiveness.

3. Modern competences of a foreign language teacher in the context of digital development of educational processes

In the digital environment, foreign language teachers need to plan, organise and guide students' learning in accordance with their readiness to perform professional functions and social roles, provide conditions for preparing for life in a constantly changing environment, demonstrating the versatility of digital technologies and acquired basic knowledge. In this regard, only a competent teacher is able to ensure an effective educational process, meet comprehensive educational needs and use educational innovations.

One of the key competences required by foreign language teachers in the digital environment is digital competence. S. Prokhorova notes: "Digital competence is the ability of a teacher to use information and communication technologies effectively and efficiently in their teaching activities and for their professional development" (Dyachuk & Telichko, 2020).

V. Bykov interprets the digital competence of a teacher as knowledge, skills and abilities in the field of information and communication technologies and the ability to use them in professional activities (Bykov, 2019).

According to research by S. Carretero Gomez: "Digital competence is the ability to use digital media and information and computer technologies, to understand and critically evaluate various aspects of digital media and media content, and to be able to communicate effectively in a variety of contexts" (Key Competences for Lifelong Learning, 2019).

Within the digital competence of a foreign language teacher, we distinguish the following:

– the ability to distinguish between the main types of digital educational resources and apply them in accordance with the goals and objectives of the educational process;

– the ability to design and create interactive tasks using digital technologies;

– the ability to organise project activities of students using digital technologies;

– the ability to organise and conduct group (including between educational organisations) activities in the digital educational environment;

– the ability to motivate students to engage in creative activities using digital technologies;

– the ability to design educational and upbringing processes using digital technologies, etc.

We believe that today the experience of using digital technologies completely changes the position of the teacher, in particular, deepens his/her professionalism and expands the sphere of knowledge. He/she ceases to be a "source of knowledge" and becomes the creator of the creative process of processing, using information and a more active participant in the formation of the personality of the future specialist (Genseruk & Martyniuk, 2020).

Methodological competence is equally important for a foreign language teacher in the digital environment. We interpret the methodological competence of a teacher as his/her ability to effectively and creatively implement foreign language professional (educational, developmental, gnostic, communicative, constructive, planning and organisational) activities on the basis of acquired methodological knowledge and formed relevant skills and abilities that can be improved.

Methodological competence involves the integration of digital resources into the educational process, including the use of e-textbooks, interactive tasks, video, audio materials and other resources to improve learning, as well as the design of online courses using various types of content and tools to assess students' knowledge (Mayer, 2013).

In the digital environment, as usual, a teacher needs to have pedagogical competence. He or she must be able to apply the knowledge of his or her subject, and even knowledge of pedagogy, psychology, didactics, etc. In other words, a foreign language teacher should not only have a thorough knowledge of their subject, but also be able to effectively organise the pedagogical process using digitalisation opportunities to achieve learning success. The teacher should approach his/her profession creatively, adapting his/her pedagogical experience to the individual characteristics of learners, specific conditions of foreign language teaching (in distance learning, inclusive foreign language education, etc.) and to the conditions of modern society (Mayer, 2013).

In the digital environment, the communicative competence of a foreign language teacher remains important, as it guarantees the establishment of interpersonal communication, communication of various types, and interaction between members of different social groups. A modern teacher must be aware of and implement the latest technologies, linguistic, social and economic innovations into everyday communication, without which it is impossible to imagine effective communication in a foreign language and full immersion in the foreign language information space. At the present stage, a foreign language teacher should strive not only to form his/her own communicative competence and the communicative competence of students, but also to create conditions for reducing the fear of communication, for overcoming the language barrier that is often observed during the acquisition of a foreign language (Mayer , 2013).

Thus, in our opinion, the key competences required by foreign language teachers in the digital environment are digital, methodological and communicative competences. The digital competence of a foreign language teacher in the digital environment implies the possession of skills and knowledge necessary for the effective use of modern technologies in the educational process. Methodological competence in the digital environment helps teachers to effectively use technology

to improve the quality of teaching, engage students and achieve their goals. The teacher's communicative competence is a determining factor in the success of the educational process in the digital environment. Covering theoretical professional knowledge, communicative characteristics of speech, discourse organisation skills, development of speech techniques, productive critical attitude to own communication skills, availability of creative and organisational skills, communication competence requires constant improvement and prompt response to changing events.

Developing the competences of foreign language teachers in the context of digital development of educational processes is a multifaceted task that requires an integrated approach, continuous training and support. To ensure effective development of foreign language teachers' competences, we have developed the following proposals:

1) ensure the constant and continuous development and improvement of teachers in the field of modern technologies and the possibilities of their use in teaching a foreign language. In particular, trainings, seminars, online courses and conferences should be organised and held for teachers to introduce them to innovative technologies, platforms and applications for learning a foreign language, their specifics and peculiarities of use in teaching a foreign language;

2) to create a community of teachers within the educational institution where they can share their experience, knowledge and skills on the use of modern technologies in the educational process;

3) to create a digital educational environment on the basis of an educational institution, which will provide a large number of new opportunities for the use of innovative teaching methods, and their diversity will make it possible to meet the individual needs of developing the competencies of teachers in practice;

4) provide foreign language teachers with the necessary hardware and software to carry out pedagogical activities in person and in a distance learning format;

5) encourage teachers to engage in creative pedagogical activities, use modern technologies in the teaching process and take into account the individual and psychological characteristics of students;

6) to improve the methodological training of foreign language teachers in educational institutions, which involves the acquisition of new methodological knowledge, skills and abilities by teachers, enriching the content of methodological training of pedagogical staff with topics on the latest media and digital technologies of foreign language teaching, strengthening the research component in the methodological training of foreign language teachers, as well as the implementation of modern interactive, problem-solving methods and forms of organising methodological training of foreign language teachers.

Thus, we come to the conclusion that the development of foreign language teachers' competences in the context of digital development of educational processes is a complex and multifaceted task that requires an integrated approach, continuous training and support. We believe that the developed proposals will contribute to the development of teachers' competences and ensure their successful teaching activities.

4. Conclusions

The presented research is devoted to the consideration of modern competences of a foreign language teacher in the context of digital development of educational processes. The first section of the study considers the theoretical foundations of modern foreign language teacher competences in the context of digital development of educational processes, analyses the concept of modern foreign language teacher competences and types of competences.

It has been found that modern competences of a foreign language teacher include a wide range of skills, knowledge and abilities necessary for successful language teaching in the modern educational environment and enable teachers to effectively influence the educational process and promote successful learning of students in the modern educational environment.

At present, a foreign language teacher should have a number of key competences that will ensure his or her successful work in an educational institution and guarantee its effectiveness, including personal, social and special competences. The second section of the study analyses the modern competences of a foreign language teacher in the context of digital development of educational processes, in particular, the key competences required by foreign language teachers in the digital environment and develops proposals for the development of foreign language teachers'

competences in the context of digital development of educational processes. It is determined that the key competences required by foreign language teachers in the digital environment are digital, methodological and communicative competences. Digital competence implies the possession of skills and knowledge necessary for the effective use of modern technologies in the educational process. Methodological competence in the digital environment enables teachers to effectively use technology to improve the quality of learning, engage students and achieve their goals. The teacher's communicative competence is a determining factor in the success of the educational process in the digital environment. The developed proposals for the development of foreign language teachers' competences in the context of digital development of educational processes will contribute to the development of teachers' competences and ensure their successful pedagogical activity.

References

Barkasi, V. V. (2017). Professional competences of future foreign language teachers in modern society. *Young scientist*, 1, 1-4.

Bykov, V. (2019). Experience: Digital learning environment. Digital competence of the teacher. URL: https://www.facebook.com/uesaccent/photos/pcb.1809 058149395875/1809406686027688/?type=3

Dyachuk, A., & Telichko, N.V. (2020). Professional competence of the future foreign language teacher. *Science of the future*: a collection of scientific works of students, postgraduates and young scientists. Mukachevo: RVV MSU, Issue 2(6), 45-49.

Galetskyi, S. (2020). The structure of communicative competence of future foreign language teachers. *Pedagogical Sciences: Theory, History, Innovative Technologies*, 5-6 (99-100), 24-37.

Genseruk, G. R., & Martyniuk, S. V. (2020). Development of future teachers' digital competence in the digital educational environment of a higher education institution. *Innovative Pedagogy: Scientific Journal, 19*(2), 158-161.

Key Competences for Lifelong Learning (2019). Luxembourg: Publications Office of the European Union, 20 p.

Korol, S. (2016). Sociolinguistic aspect in the training of future foreign language teachers. *Pedagogical Discourse*, 21, 58-63.

Kravets, R.A. (2023). Components of professional competence of a foreign language teacher. Actual problems and prospects of technological and vocational education: material. VIII All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference; V. Hnatiuk TNPU, 20-21 April 2023, 240-244.

Mayer, N.V. (2013). Requirements for a Modern Foreign Language Teacher of a Higher Educational Institution. *Scientific and Methodological Journal "Foreign Languages",* 3, 19-24.

Nikolaeva, S.Y. (2008). Fundamentals of modern methods of teaching foreign languages (diagrams and tables). Kyiv: Lenvit. 285 p.

Nikolaieva, S.Y. (2003). *The Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*. Kyiv: Lenvit, 273 p.

Nychkalo, N. (2002). *State standards of vocational education: theory and methodology: monograph.* Khmelnytskyi: TUP, 396 p.

Savchenko, O. V. (2020). Competence-based approach to teaching a foreign language and the composition of professional and communicative competence. *Scientific notes of Vernadsky TNU. Series: Philology. Social Communications*, (70),2, 2, 218-224.

Solohor, I.M., & Kostenko, V.G. (2015). Components of the professional competence of a foreign language teacher in a non-language higher education institution. *Science and education - a new dimension. Series: Pedagogy and Psychology*, 69, 67-69.

Sverdlova, I.O., & Rubtsova, M.A. (2021). Assessing the professional competence of a foreign language teacher. *Bulletin of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series: Foreign Philology. Methods of teaching foreign languages*, 93, 84-89.

Zadunayska, Y. (2015). Formation of professional competence of primary school foreign language teacher. *Problems of training of the modern teacher*, *11*(1), 105-110.

ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ЕЛЕКТРОННИХ ТОРГІВ ДП “СЕТАМ”
APPLICATION OF MODERN ELECTRONIC TRADING BY SETAM

Krasko Mykola

Department of Business Technologies and Administration
Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko
ORCID: 0009-0000-9037-0459
Sindarey@gmail.com

Анотація

У статті проведено аналіз принципів проведення торгів у електронному форматі за методикою веб аукціонів. Ціллю проведення аналізу електронних торгів є виявлення основних характеристик веб аукціонів, визначення позитивних і негативних аспектів використання такої методики трейдингу. Важливою частиною дослідження є порівняння торгів у електронному форматі з традиційними методами аукціонної торгівлі, з виділенням найбільш оптимального способу. Окрім розгляду самого методу проведення торгів у електронному варіанті, у дослідженні також розглянуто існуючі приклади систем що функціонують за принципом електронних торгів, а також підприємств що їх заснували. На прикладі функціонуючих систем електронних торгів у дослідженні було визначено яким чином інтеграція електронних аукціонів впливає на галузь публічного управління. Оскільки вище описані системи що працюють на базі використання методу електронних торгів досі існують і розвиваються, велику роль у дослідженні приділено тому які інновації ці системи запровадили для вдосконалення веб аукціонів, які новітні технології було застосовано для оптимізації та покращення результатів, визначено вектори розвитку підприємств, а також проведено пошук інформації зі сфери новітніх мультимедійних технології і сформовано пропозиції щодо списку технологічних рішень які можуть позитивно вплинути на роботу системи за умови їх інтеграції в виробничий процес.
Ключові слова: електронні аукціони, веб-аукціони, методи торгівлі, державне управління, інновації, оптимізація, мультимедійні технології.

Abstract

The article analyzes the principles of electronic trading using the web auctions methodology. The purpose of the analysis of electronic trading is to identify the main characteristics of web auctions, to determine the positive and negative aspects of using this trading methodology. An important part of the study is a comparison of electronic trading with traditional auction trading methods, with the most optimal method being identified. In addition to considering the method of electronic trading itself, the study also examines existing examples of systems operating on the principle of electronic trading, as well as the companies that have established them. Using the example of functioning e-auction systems, the study determined how the integration of electronic auctions affects the public administration sector. Since the above-described systems based on the use of the electronic bidding method still exist and are developing, the study focuses on what innovations these systems have introduced to improve web auctions, what new technologies have been used to optimize and improve results, identifies the vectors of enterprise development, and also searches for information on the latest multimedia technologies and formulates proposals for a list of technological solutions that can positively affect the system's operation if they are implemented.
Keywords: electronic auctions, web auctions, trading methods, public administration, innovation, optimization, multimedia technologies.

1. Electronic and traditional bidding

Цифровізація процесів виробництва гарантує позитивний впив на будь яку галузь стосовно у яку вони були інтегровані. Тенденція щодо інтеграції новітніх цифрових технологій у процеси

з кожним роком набирає все більших масштабів, і галузь проведення торгів, або аукціони не є вийнятком.

Електронні торги, або електронні аукціони, це процес, який є результатом залучення новітніх інформаційних технологій до проведення традиційного способу торгів. Електронні торги являють собою процес продажу за принципом аукціону, пі час якого у якості платформи проведення виступає сторінка інтернет мережі, або веб сайт, на якому зареєстровані користувачі висувають свої пропозиції з метою отримання певного майна у свою власність. Традиційні аукціони функціонують за аналогічним методом, з одним вийнятком, при проведенні традиційних аукціонів не використовують веб сайти, весь процес відбувається у певному приміщенні, учасники у свою чергу мають бути присутніми в цьому приміщенні.

Аналізуючи принципи проведення електронних торгів та традиційних торгів, можна виділити позитивні та негативні аспекти обох методик, і після цього провівши їх порівняння визначити найбільш перспективний варіант реалізації майна. (SmartTender, 2023)

Електронні аукціони володіють переліком позитивних якостей які спричинені використанням новітніх інформаційних технологій , до їх переліку можна віднести такі риси як доступність, зручність, схильність до інновацій та прозорість.

Доступність, оскільки платформою проведення торгів при використанні методу електронного аукціону постає сторінка в мережі інтернет, це відкриває можливість знаного підвищення доступності процесу, це відбувається через те, що від людини яка хоче прийняти у електронних торгах вимагається лише реєстрація на платформі проведення і доступ до мережі інтернет, цей аспект електронних торгів відмітає необхідність витрачати час та ресурси на те щоб дістатися до місця проведення і взяти участь у аукціоні на відміну від традиційного способу його проведення, а цей час у свою ергу можна використати для виконання інших обов'язків. Виходячи з результатів дослідження Дубовик Т.В. Інтернет-торгівля в Україні, інтернет торгівля стає все більш поширеною в Україні, тим самим відкриваються перспективи збільшення доступності електронних торгів (Дубовик, 2013).

Зручність, електронний формат проведення торгів надає користувачам можливість зручної участі у аукціонах. Взяти участь у електронних торгах можна з будь якої точки світу, час проведення торгів оголошують за певний час, також заявляється про проведення торгів щодо кожного лоту, тож користувач знає точний час торгів за кожний лот аукціону задовго до початку проведення торгів, може не витрачати зайвий час на вичікування потрібних торгів. Окрім того факту що час торгів відомий зручність електронних аукціонів зумовлена тим, що система і організатор має можливість чітко фіксувати всі пропозиції користувачів і тим самим уникнути можливих неточностей.

Інноваційність, цифровізація процесу проведення торгів сама по собі є інновацією, але той факт, що торги переведено у веб формат відкриває можливість інтеграції всього спектру новітніх цифрових технологій які в свою чергу здатні істотно збільшити продуктивність системи, та вдосконалити систему в цілому. Важливою відмінністю від традиційного формату проведення торгів є впровадження документообігу у електронному варіанті, застосування такого формату документів гарантує ряд переваг, такі висновки можна винести з дослідження Е.А. Зінчук про комерційне торгівельне право. Цифрова документація процесу значно пришвидшує весь спектр операцій які взаємодіють з електронними документами, забезпечує простий доступ для отримання і завантаження файлів, а також сприяє безпеці інформації. Електронна природа документів сприяє протидії корупції за рахунок того що рух документів у мережі інтернет та історію внесених змін дуже просто відстежити, тим самим унеможливлюючи внесення змін у документи з метою отримання власної вигоди, або роблячи цей процес занадто складним і невигідним.

Прозорість, проведення аукціонів у електронному форматі гарантується тим що кожен користувач повинен зареєструватися на ліцензованій платформі, такий метод проведення забезпечує доступ усім бажаючим, на відміну від традиційного способу проведення торгів, при використанні якого доволі часто відбувалося так, що до участі у аукціоні допускався лише певний обраний перелік людей. Також прозорість гарантується тим, бо всі платежі та транзакції які були проведені за допомогою цифрових мережевих засобів, дуже легко відстежити по всьому світу, те що одного разу потрапило у інтернет залишається там не завжди, таким чином гарантуючи прозорість електронних торгів (CETAM, 2024).

Важливою рисою електронного формату проведення торгів є потенціал для застосування криптографічних технологій, або іншими словами криптовалют. Завдяки цифровій природі аукціонів інтеграція криптовалют набагато простіша аніж складний процес який був би необхідним у випадку використання традиційного формату проведення аукціонів, Аналізуючи дослідження С.В. Васильчака М.В. Куницької-Шлляш та М.П. Дубина можна стверджувати, що інтеграція криптовалют гарантує перелік переваг, з цих переваг можна виділити такі аспекти як, захист персональних даних, тобто користувач може надати лише необхідні дані для участі у торгах тримаючи при цьому іншу особисту інформацію у безпеці, також за рахунок криптовалют можна пришвидшити перебіг операцій і унеможливити втручання держави у персональні операції користувача системи. Криптовалюти можна перевести у будь який час та з будь якої точки планети, тож це збільшує зручність та доступність системи, і також корелює з загальною доступністю електронних торгів (Васильчак та ін., 2017).

З вад електронних аукціонів можна виділити такі аспекти як можливість виникнення проблем з реалізацією програмних або апаратних рішень, недостача правових механізмів та несумісність платіжних систем різних країн. Вище описані проблеми є досить суттєвими, але їх можливо вирішити, прогрес спостерігається з кожним роком, через підвищення популярності новітніх технологій зростає і популярність професій, що пов'язані з ними, тим самим скорочуючи брак спеціалістів, уряди різних краї активно працюють на впровадженням інновацій щодо ролі цифрової діяльності у функціонуванні держав, та чіткому їх окресленні у законодавстві, а також у взаємодії на міжнародному рівні (Хижняк, 2016).

Стосовно традиційного методу проведення аукціонів можна також виділити характерний позитивний аспектів який є недоступним електронному варіанту проведення торгів. У традиційних аукціонах відсутня така ступінь впровадження цифрових технологій але за рахунок того, що всі учасники присутні у одному приміщенні що і майно представлене у лоті, за умови що це майно можливо розмістити в певній локації, учасники можуть в живу ознайомитися з такими об'єктами, що гарантовано виключає можливість фальсифікації змісту лота, в електронних торгах ступінь безпеки досягається тим, що система проведення торгів є ліцензованою і несе відповідальність за все що відбувається на платформі, але можливість в живу ознайомитися з об'єктами торгів з залученням спеціаліста з оцінки в певних може бути ефективнішим за цифрові способи верифікації.

У інших аспектах функціонування традиційні торги поступаються електронним, через це електронні аукціони набувають все більшої популярності, але при цьому приватні торги і на далі віддають пріоритет традиційному формату проведення торгів.

Аукціони можуть проходити у різних форматах, основним чином формати між тобою відрізняються методами подання пропозицій учасниками торгів. Основними форматами є голандський та англійський (CETAM, 2023).

Англійський аукціон це формат проведення торгів особливість якого полягає у тому, що процес реалізації лотів працює за принципом почергового висування учасниками пропозицій, де кожна наступна пропозиція повинна бути вищою за попередню, це стосується як початкової ціні, та і пропозицій попередників.

Голандський аукціон це формат проведення торгів протилежний до англійського, особливість голандського типу аукціону полягає у тому, весь процес полягає у пониженні ціни, поки один з учасників торгів не висуне свою пропозицію.

Також існують формати гібридних аукціонів. У 2017 році спільно з фондом гарантування вкладів фізичних осіб та Київською школою економіки було спроектовано гібридну систему проведення аукціонів, та запущено її у функціонування, профіль гібридних аукціонів, це реалізація таких активів як проблемні кредити банків-банкрутів. Особливість гібридного типу проведення аукціонів є специфічний третій етап подання цінових пропозицій, який являє собою виключне право учасника, який зупинив зниження, запропонувати цінову пропозицію .На даний момент основною областю застосування гібридного типу електронних торгів є мала приватизація , банкрутство, оренда, та подібні напрямки. Київська школа економіки провела дослідження гібридних електронних аукціонів, за результатами якого було виявлено, що доходи від торгів збільшилися також відбулося підвищення конкуренції пропозицій за реалізуємі активи.

Цифровізація процесу набуває популярності через те, що такий підхід дозволяє значно вдосконалити та оптимізувати процес для великої кількості користувачів та відкриває нові можливості як для тих самих користувачів, так і для організаторів торгів, це стосується способів збору, обробки, доставки та представлення інформації. З залученням інноваційних технологій вище описані процеси стають більш досконалими і при цьому вимагають знано менших витрат ресурсів та часу, впровадження таких технологій вимагає підприємства залучати профільних спеціалістів, але завдячуючи стрімкому розвитку галузі інформаційних технологій, такі спеціалісти не є рідкісними кардами, і їх послуги є доступними для переважного проценту підприємств (Ілляшенко & Іванова, 2014).

Також не слід забувати про ще один доволі простий але важливий фактор популярності електронного формату проведення аукціонів, цей фактор полягає у самій природі цифрових систем. Успішні підприємства приділяють велику увагу да всіх новітніх технологій та систем які використовують інновації, оскільки цифровізація гарантує позитивний вплив на процес стосовно якого вона застосовується, потенційні користувачі що мають певні пізнання у галузі бачать перспективи розвитку таких систем і віддають їм перевагу бо мають впевненість що процеси таких систем постійно вдосконалюються і функціонал розширюється, а через те, що коло людей які інформовані стосовно розвитку сучасних цифрових технологій постійно зростає, зростає і коло потенційних клієнтів. Згідно до дослідження Федулатова Л.І. можна виділити, що електронні торги позитивно впливають на швидкість розвитку економіки держави, також стосовно бізнесу, цифровізація позитивно впливає на дуже важливу задачу з підвищенню конкурентоспроможності організацій, і саме через це відкриває можливості використання досягнень науково-технічного прогресу в галузі інформаційно-комунікаційних технологій, гарантуючи таким чином можливість швидко знаходити комерційного партнера з мінімальними трансакційними витратами (Федулова, 2015).

2. Use of electronic trading in the CETAM system

Технологія електронних аукціонів знаходить застосування у багатьох сферах діяльності, різні підприємства починають інтегрувати веб торги у власний виробничий процес.В Україні найбільш яскравим прикладом застосування методики електронних торгів є державне підприємство СЕТАМ (Дубовик, 2013)

СЕТАМ це державне підприємство що спеціалізується на діяльності у сфері організації примусового виконання рішень судів та інших органів або посадових осіб. Державне підприємство СЕТАМ було створено Міністерством юстиції України другого жовтня 2015 року, було ухвалено наказ № 1885/5 про реалізацію арештованого майна шляхом проведення електронних торгів. У даному наказі державне підприємство СЕТАМ було уповноважено на проведення заходів щодо організації, проведення та програмної підтримки системи для проведення електронних торгів, а також виконання інших функція, які визначені тимчасовим порядком реалізації арештованого майна шляхом проведення електронних торгів, яке затверджено наказом Міністерства юстиції України від 16 квітня 2014 року № 656/. (Міністерство юстицій України , 2015)

Функціонування системи електронних аукціонів, позитивно впливає на ціни реалізації конфіскованого майна, порівняно зі стартовими цінами у середньому можна спостерігати зріст на 12%, кількість лотів, які було успішно реалізовано з приростом вартості становить 55%.

Система СЕТАМ розширює сферу своєї діяльності, окрім реалізації арештованого майна, третього листопада 2016 року було уперше проведено аукціон з реалізації нерухомості, що перебувала у власності банку, між ПАТ АБ «Укргазбанк» та ДП «СЕТАМ» було укладено договір про надання послуг з організації продажу з аукціону нерухомого майна та майнових прав на нерухоме майно, функції консультанта було надано міжнародній компанії JLL, таким чином система СЕТАМ стала учасником нового виду діяльності, що відкрило нові перспективи діяльності у майбутньому.

ДП СЕТАМ починаючи з десятого квітня 2017 починає практику співпраці з органами місцевого самоврядування. Діяльність системи СЕТАМ в даній сфері спрямовано на реалізацію неліквідних активів органі місцевого самоврядування.

Співпраця СЕТАМ з органами самоврядування відзначилася значним позитивним впливом на реалізацію активів, аналогічна взаємодія з органами самоврядування різноманітних областей країни продовжується, на сьогоднішній день підписано угоди про проведення електронних торгів, співпрацю та партнерство з Дніпропетровською, Житомирською, Івано-Франківською, Рівненською, Хмельницькою, Запорізькою та Житомирською міськими радами.

Державне підприємство СЕТАМ проводить інтеграцію новітніх технологій у виробничій процес з метою підвищення продуктивності і покращення результатів. Сьомого вересня 2017 року за допомогою веб платформи СЕТАМ було проведено перший у світі аукціон з застосуванням технології blockchain, що являє собою провідну технологію криптографії. Використання новітніх технологій криптовалют надзвичайно позитивно вплинула на безпеку системи, що в свою чергу спричинено принципом функціонування технології blockchain, така архітектура системи, що складається з послідовності блоку даних, у кожному блоці міститься інформація про попередні, і для внесення змін у будь яку частину систему, необхідно корегувати всі попередні ланки ланцюга блоків даних, за такого випадку зміни даних або неможливі, або занадто витратні для виконання. За перший аукціон що було проведено з використанням blockchain було реалізовано 36 599 лотів на 10,4 млрд грн.

На базі платформа СЕТАМ було впроваджено проект про впровадження електронних земельних торгів, що було засновано у співпраці з державною службою України з питань геодезії, картографії та кадастру. Проект отримав назву OpenMarket.land. Дев'ятнадцятого жовтня 2019 року відбулися перші в Україні електронні земельні торги, у процесі реалізації лотів використовувалися технологія blockchain. Торги за земельні ділянки було визнано успішними, за результатами проведеного аукціону було досягнуто середньої річної орендної плати у розмірі 34,3 %, що в понад 4 рази більше від стартового. Аналогічні торги стали проводити і на далі, починаючи з 2019 року було реалізовано 2692 земельні ділянки на загальну суму 187 млн грн. Місцеві бюджети додатково отримали у результаті конкурентних торгів 119,8 млн грн від стартової ціни. 30 вересня 2019 року — останній день пілотного проекту з продажу прав оренди землі на майданчику OpenMarketLand, що функціонує на платформі СЕТАМ.

Починаючи з дев'ятого червня 2017 року державне підприємство сетам розширює сферу своєї діяльності шляхом виходу на міжнародний рівень проведення операцій по реалізації майна шляхом проведення електронних аукціонів. Функціонуючи на зовнішньому ринку, система СЕТАМ реалізувала активи таких країн як Грузія та Чехія, за допомогою електронних торгів було реалізовано інвестиційні та промислові активи. Проведення міжнародних операцій сприяє не тільки активному розвитку системи СЕТАМ а і міжнародним економічним відносинам, що с свою чергу сприяє розвитку держави на міжнародному рівні. Аналогічні операції є доволі складі, а у певних випадках взагалі неможливі для проведення за умови використання традиційного способу проведення торгів через низку причин, до таких причин можна віднести географічний фактор, який напевно має найбільший вплив, чим більшу відстань необхідно подолати користувачам для участі у торгах тим складнішим є проведення аукціону, а інколи потенційні клієнти взагалі не будуть роздивлятися варіанти участі у таких торгах, цифровий формат нівелює географічний фактор, розширюючи цим коло користувачів і збільшуючи загальну кількість операцій. Також важливим є мовний фактор, не завжди закордонні учасники торгів володіють мовою країни у якій проходить аукціон, і варіант застосування загально прийнятої для міжнародних контактів англійської мови також не сто відсотковий варіант, електронний майданчик системи СЕТАМ в свою чергу може запропонувати інтерактивний перекладач, що вбудований у архітектуру інтернет браузерів, у яких відкритий сайт системи, таким чином іноземним клієнтам стає набагато легше взяти участь у аукціоні (Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000).

Системи СЕТАМ постійно удосконалює виробничій процес, проводить аналіз галузі новітніх технологій, та способів їх впровадження. Процес реалізації арештованого майна не є єдиною сферою діяльності підприємства, розвиток діяльності також відбувається у таких сферах як реалізація активів банків та інших кредиторів, реалізація непрофільних а неліквідних активів, розширення мережі зберігання майна, продаж NPL, а також добровільна

реалізація майна юридичних та фізичних осіб. За рахунок розширення сфер діяльності розширюється інструментарій системи, а також технології які використовуються державним підприємством.

Починаючи з третього листопада 2017 розпочинається співпраця державного підприємства СЕТАМ з Агентством з розшуку та менеджменту активів (АРМА). АРМА це центральний орган виконавчої влади України зі спеціальним статусом, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, та/або з управління активами, на які накладено арешт або які конфісковано у кримінальному провадженні, чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави. Співпраця проявляється у діяльності пов’язаній з пошуком та реалізацією арештованого майна, Першими лотами виставленими на продаж стали елітні автомобілі. За час співпраці був реалізований 37 лотів на загальну суму 193 249 020 млн грн.

У 2017 році державне підприємство СЕТАМ починає проводити операції по реалізації озоноруйнівних речовин, такі повноваження були надані підприємству Кабінетом міністрів України, кабінет міністрів прийняв рішення про трансформацію процедури продажу квоти на імпорт озоноруйнівних речовин делегуючи ці обов'язки майданчику СЕТАМ, що до теперішнього час займається реалізацією квот. За перші три роки було продано 46 лотів, в порівнянні з першими торгами 2017 року, приріст ціни в 2019 році склав — 4000 %. Середня ціна лоту в 2019 році дорівнювала 184 тис.

У травні 2018 року відбулася презентація API (Application Programming Interface) для партнерської програми, яку впровадило державне підприємство СЕТАМ (OpenMarket). Впровадження Application Programming Interface відкриває перспективи для значного розширення співпраці з незалежними майданчиками, також за рахунок API і можна розширити коло потенційних покупців. Партнери системи СЕТАМ що використовують API можуть підключитися до електронного аукціону де реалізовується арештоване майно та організувати повний процес залучення клієнта до участі на таких торгах використовуючи як посередника власний електронний майданчик. 19 вересня 2018 року комісія при Мін'юсті прийняла рішення про допуск першого приватного електронного майданчика до продажів арештованим майном у системі OpenMarket.

Оскільки з впровадженням API система СЕТАМ набуває дворівневої архітектури , будь який незалежний електронний майданчик, що підключений до системи може здійснювати обмін інформацією з центральною базою даних ядра системи. Всі незалежні майданчики мають рівноцінні та конкурентні між собою права стосовно доручення нових клієнтів. Винагорода нараховується тому електронному майданчику за посередництвом якого клієнт взяв участь у електронному аукціоні та отримав перемогу, винагорода партнерського майданчика складає 20 відсотків від винагороди продавця. Принцип роботи з залученням новітніх технологій у бізнес корелює з спостереженнями Юдіна О.М., Макарова М.В., Лавренюк Р.М. у монографії Системи електронної комерції: створення, просунення і розвиток (Юдін та ін., 2011)

Дворівневість системи СЕТАМ де перший рівень являє собою центральну базу даних, або інформаційний хаб який надає інформацію про наявні лоти , а другий рівень представляє собою незалежні електронні майданчики, відкриває перспективи покращення результатів та оптимізації процесів виробництва, оскільки центральна база першого рівня концентрується на підтримці програмного забезпечення, стабільності роботи системи, то доставки інформації не втручаючись у безпосередньо у процес торгів, делегуючи обширний спектр операцій таких як промоутинг та привернення уваги користувачів до електронних торгів. Кожна складова системи за рахунок розподілення обов’язків має змогу приділити більше уваги власним процесам тим самим збільшити результативність за рахунок концентрації ресурсів на більш вузькому спектру операцій.

Аналізуючи звіт системи СЕТАМ за 2023 рік можна зазначити перелік позитивних результатів функціонування системи, а саме те, що за допомогою платформи СЕТАМ 1446 лотів було реалізовано приватними виконавцями на загальну суму, що дорівнює 1 мільярд 60 мільйонів 500 тисяч гривень, також дуже важливим показником є те, що державні виконавці реалізували лоти на загальну суму 359 мільйонів 450 тисяч гривень, що є втричі меншим за

приватний сектор, один приватний виконавець, у середньому, продав майно у 38 разів більшу, ніж один працівник державної виконавчої служби Міністерство юстиції України. Функціонування системи позитивно впливає на обсяги реалізуємого майна, що особливо помітно у приватному секторі, а також суми прибутку що був отриманий від реалізації майна шляхом електронного аукціону підвищилися. Отримання позитивних результатів як наслідок інтеграції новітніх технологій у галузь є закономірними, такий же результат спостерігається у дослідженні Маловичко С.В. Аналіз сучасних тенденцій та динаміки розвитку електронної торгівлі на підприємствах України (Маловичко, 2015).

3. Prospects for the development of electronic auctions by integrating the latest technologies

Цифрова елемента електронних торгів відкриває знані перспективи розвитку галузі шляхом вдосконалення існуючих процесів, підвищення їх продуктивності та зменшення витрат на їх реалізацію, а також впровадження нових проектів з широким спектром функцій. Той факт що оптимізація процесів може бути здійснена відносно швидко і з витратами мінімальних ресурсів позитивно впливає на розвиток галузі, через те, що інвестори, які можуть бути я приватними та і у виді держави схильні інвестувати у проекти де можна достатньо швидко і просто отримати позитивні результати інвестицій у якості підтвердження вірності рішення інвестувати у певну фірму або проект. За рахунок того що весь процес електронних торгів проходить на платформі веб сайту мережі інтернет, вдосконалити велику кількість наявних функцій можна за рахунок інструментів веб браузерів за допомогою яких відкривають сайт електронних торгів, сам функціонал може дещо відрізнятися у кожному браузері, але це стосується лише специфічних інструментів, базовий набір наявний у кожному браузері. З базових можливостей браузеру можна виділити автоматичний переклад, що дозволить користувачам які не володіють державною мовою взяти участь у торгах, також важливим аспектом є те що всі браузери сумісні з технологіями гіпертекстової розмітки. За допомогою гіпертекстової розмітки можна створювати гіперпосилання, які дозволяють створювати міжсторінкову навігацію у браузері, працюючи за таким методом можна значно розшити загальний обсязі інформації про об'єкти лотів шляхом розподілення всього пулу інформації по різних веб сторінках, на основній сторінці можна залишити основну інформацію, щоб не перевантажувати сприйняття користувача, за умови якщо користувач хоче отримати більше даних про той чи інший об'єкт він може перейти на інший ресурс і ознайомитися з додатковою інформацією.

Оскільки електронні аукціони тісно взаємодіють з інформацією у текстовому форматі, основний об'єм часу витрачається на збір обробку і підготовку до представлення інформації у текстовому варіанті, оптимізація цього процесу може мати значний позитивний вплив на роботу систему в цілому. Для пришвидшення роботи з текстом і покращення результатів доцільно використовувати спеціалізоване програмне забезпечення що використовує технологію штучного інтелекту, або нейронних мереж. На сьогоднішній день такі програми за рахунок їх активного розвитку є надзвичайно ефективними, доступними та простими у використанні, у них майже відсутній поріг входження єдині потрібні навички це базові знання про роботу з комп'ютерним пристроєм. Деякі програмні продукти які використовують елемент штучного інтелекту поширюються на безкоштовній основі, хоча такі представники індустрії і мають високий рівень якості, все ж таки вони можуть допускати вищий рівень погрішностей у роботі, набагато вищою якістю роботи відзначаються платні продукти, але у перспективі вони відпрацюють свою вартість у багатократному обсязі за рахунок значної економії часу та залучення людського ресурсу.

За допомогою нейромереж що спеціалізуються на роботі з текстом можна створити адаптивний шаблон для обробки текстової інформації. Працюючи за такою технологією можна просто задати програмі основні параметри які повинно відобразити, а нейромережа самостійно їх опрацьовує і структурує важливу інформацію у сприятливий текстовий блок.

Окрім простого формулювання введеної інформації у ефективну для сприйняття форму штучний інтелект програм може самостійно надавати розвернуту інформацію на основі ключових слів що були ведені раніше, базуючись на початкових даних штучний інтелект почне шукати інформацію у мережі інтернет, можна встановити налаштування щоб у результаті він видавав або інформацію яку люди шукають найчастіше, або працювати за

завчасно встановленим шаблоном, шаблон можна створити доволі просто і швидко, а використовувати безліч разів, застосовуючи один і той самий шаблон до певної категорії об’єктів. Такий метод роботи аналогічно по вище описаного дозволить суттєво зекономити час що втрачається на опис тих чи інших об’єктів.

З подібних програм можна виділити декілька продуктів, які є флагманами у індустрії текстових нейромереж, такі програми це:

- Chat GPT;
- Rytr;
- Hyperwriteai;
- Gerwin;
- Hoppycopy.

Використовуючи розвинені мультимедійні технології межерингу, або вимірювання можна ще більше оптимізувати процес збору інформації. Такі технології базуються на принципі просторового аналізу на базі даних отриманих через фото або відеозйомку.

За допомогою такого програмного забезпечення можна значно скоротити процес збору інформації, замість самостійного збору даних можна зробити певну кількість фотографій, або провести відеозйомку предмету чи приміщення і програма після обробки фото або відеоматеріалу представить необхідні заміри. Програма має вбудований у стандартну архітектуру перекладач а також різні системи вимірювання.

Окрім простого формулювання введеної інформації у ефективну для сприйняття форму штучний інтелект програм може самостійно надавати розвернуту інформацію на основі ключових слів що були ведені раніше, базуючись на початкових даних штучний інтелект почне шукати інформацію у мережі інтернет, можна встановити налаштування щоб у результаті він видавав або інформацію яку люди шукають найчастіше, або працювати за завчасно встановленим шаблоном, шаблон можна створити доволі просто і швидко, а використовувати безліч разів, застосовуючи один і той самий шаблон до певної категорії об’єктів. Такий метод роботи аналогічно по вище описаного дозволить суттєво зекономити час що витрачається на опис тих чи інших об’єктів.

Використовуючи програми з елементом нейромереж та межерингові технології можна знано пришвидшити процес збору обробки та представлення даних, шляхом делегування певних операцій програмам, скорочуючи залучення людей до фінальної перевірки отриманого матеріалу і можливого внесення фінальних правок.

Технології тривимірної графіки, або 3D моделювання дозволяють створювати тривимірні цифрові проекції реальних об’єктів. Такі технології дають можливість створити цифрову версію реального об’єкту, яку у свою чергу, використовуючи спеціалізоване програмне та апаратне забезпечення можна представити іншим користувачам, при цьому зберігаючи ступінь деталізації та точність передачі інформації.

При використанні програм 3Dредакторів, які спеціалізуються на створенні та редагуванні тривимірної графіки можна використовувати різні технології роботи. З основних технологій можна виділити такі варіанти як моделювання, скульптинг та фотограметрія.

Моделювання це спосіб створення тривимірних цифрових об’єктів за рахунок маніпулювання геометричними примітивами. Така технологія підходить для швидкого та точного створення моделей об’єктів чия форма наближена до примітивних геометричних форм, або кластерів геометричних примітивів, такими об’єктами є побутова техніка, меблі, транспортні засоби, об’єкти нерухомості і тому подібне.

Дана технологія відзначається точністю передачі дрібних деталей і зручністю роботи з поверхнями подібними до неокруглих геометричних форм, але є не найкращим варіантом для відтворення складних округлих поверхонь. Працюючи з моделюванням можна значно зекономити на програмній важкості файлів, але сам процес роботи, в середньому, найдовший з усіх методів.

Моделювання дозволяє відносно легко створити округлі форми за рахунок використання модифікаторів, але ці модифікатори створюють не ідеально реалістичний результат, і це додатково програмно обтяжує файл.

Скульптинг це технологія принцип роботи якої можна описати як цифрова ліпка з глини, такий метод роботи доцільно використовувати якщо необхідно створити цифрову

модель для об'єкту з великою кількістю округлих та вигнутих поверхонь, скульптинг відрізняється від моделювання тим, що сам процес створення цифрової копії займає відносно короткий час, але файл що містить цифрову копію є програмно важким, моделі створені за допомогою скульптингу відрізняються природністю форм та реалістичністю неточностей, якщо об'єкт лоту не є створеним з машинною точністю, а в ній присутні натуральні асиметричні аспекти, то технологія сульптингу це найкращий варіант.

Технологія фотограметрії базується на автоматизованому створенні цифрових тривимірних копій базуючись на фотографіях реального об'єкту, тобто необхідно сфотографувати об'єкт з декількох ракурсів, завантажити фотоматеріал у редактор і він самостійно створить цифрову копію.

Для створення високоякісних моделей за допомогою фотограметрії необхідно використовувати високоякісне програмне забезпечення та високоточні апаратні засоби. Такий метод роботи доцільно використовувати якщо потрібно зробити високоточну копію певного коштовно об'єкту, як приклад можна взяти витвір мистецтва, для повноцінного його представлення і врахування всіх дрібних деталей, для того щоб у майбутньому не було розбіжностей між реальним об'єктом та його цифровою копією.

Якщо використовувати високоякісне профільне програмне забезпечення то процес роботи фотограметрії дуже швидкий і простий, це досягається за рахунок автоматизації процесів і делегування обов'язків програмі. Другою важливою характеристикою є значні витрати для використання технології.

Також неймовірно важливою є технологія використання карт нормалей для оптимізації тривимірних моделей, зменшення їх програмної ваги, при цьому зберігши високу деталізацію. Карти нормалей працюють по принципу ілюзії деталізації використовуючи освітлення та кольори. Тобто для моделі пласкої поверхні можна створити карту нормалі яка буде зображати собою певну текстуру, при інтеграції карти у модель програма буде автоматично обчислювати з якої сторони користувач дивиться на модель і залежно від цього керувати тим як світло відбивається від моделі, тобто створить ілюзію текстури не перевантажуючи при цьому систему відображення моделі.

Самі по собі карти являють пласке двовимірне зображення з розгорткою модулі, на кожній з площин якої відповідним кольором позначається необхідно орієнтація у просторі, і аналогічно до перебігу відтінку система прораховує як повинен виглядати результат, для простих поверхонь карту досить легко намалювати вручну, але для складних та об'ємних робіт існує спеціалізоване програмне забезпечення яке проаналізувавши фотографію автоматично відмальовує карту нормалі яку потім можна застосувати до моделі, у деякий редакторах тривимірної графіки функція створення карт нормалей є вбудованою в оригінальну архітектуру програми, в інших таке удосконалення можна отримати встановивши ліцензоване доповнення до програми або плагін користувачів, також є програми які підтримують використання карт нормалей. Але не надають можливості створювати такі карти всередині програми, у таких випадках потрібно використовувати сторонні програми, вони існують як у вигляді повноцінного додатку, або розміщені на веб сайтах.

Для підвищення реалістичності зображення тривимірної моделі, можна використовувати технологію тривимірних матеріалів або тривимірної розмітки, залежно від ситуації потрібно використовувати конкретний метод, з метою економії часу, витрачених ресурсів та зниження навантаження на систему, що буде відображати результат моделювання. Технологія розмітки дозволяє у якості текстури використовувати фотографію реального об'єкту, яка в свою черг убуде розміщена на полігонах тривимірної моделі, такий метод доцільно використовувати у випадку великої кількості значних за розмірами пласких поверхонь. Технологія матеріалів це методика роботи з програмною генерацію текстури циклічного візерунку що імітує поверхню реальних об'єктів. Технологія матеріалів може регулювати колір відтінок зернистість та значення відбиття певного матеріалу, така технологія зазвичай використовується для поверхонь з багатьма вигинами та деформаціями, тобто такими об'єктами де неможливо адекватно застосувати фотографію пласкої поверхні.

Технології тривимірної або доповненої реальності спрямовані на створення цифрової проекції простору, що спрямована на імітацію реальності головним чином впливають на

візуальні органи сприйняття і трохи менше на органи сприйняття аудіальної інформації. Віртуальна реальність спрямована на створення повноцінної цифрової реальності, а доповнена реальність спрямована на вдосконалення досвіту сприйняття реального світу.

Новітні мультимедійні технології віртуальної або доповненої реальності можу бути застосовані при функціонуванні електронних аукціонів, особливо для представлення лотів змістом яких є нерухомість, за допомогою спеціалізованого програмного та апаратного забезпечення можливо створити цифрову копію приміщення, цей процес не є надзвичайно складним, за умови використання камери з радіусом огляду 360 градусів, за допомогою таких камер створюють інтерактивні мапи місцевості, все що потрібно зробити це провести зйомку камерою приміщення, потім за допомогою програм відеоматеріал автоматично трансформується у інтерактивну об'ємне мапу нерухомості, ознайомитися з якою можна або у ре-жимі монітора, або за допомогою окулярів віртуальної реальності.

4. Conclusion

Таким чином можна значно зекономити час на створення великої кількості фотографі приміщення або ще більшої кількості текстового опису, також такий спосіб ознайомлення у купі з паном приміщення і точними замірами гарантує найбільш обширний та змістовний спосіб ознайомлення з лотами, що може навіть замінити відвідування приміщення у реальності, у випадках коли такої можливості немає. Вдосконалити ознайомлення з нерухомістю за допомогою віртуальної реальності можна за допомогою технологій автоматичного межерингу. Технології межерингу спеціалізуються на автоматичному визначенні розмірів об'єктів використовуючи у якості ввідних даних фото або відеоматеріал, на сьогоднішній день більшість нових камер здатні до виконання таких операцій, але професіональне спорядження ви-дає точу інформацію. Таким чином користувач що ознайомлюється з об'єктом нерухомості може у будь який момент виділити необхідний елемент приміщення і отримати інформацію про ті чи інші заміри, такий підхід дає змогу значно економити ас що витрачається на аналіз плану креслень приміщення шукаючи якийсь один параметр.

Використання технологій віртуальної або доповненої реальності намагає певного рівня програмного і апаратного забезпечення, а також підготовленого спеціаліста, хоча обладнання не обов'язково купувати а можна взяти у ренту, або взагалі скористуватися послугами сторонньої фірми яка спеціалізується на даному виді діяльності, залучення таких технологій доцільно для високовартісних лотів, інформацію про які необхідно донести у найбільш сприятливій формі.

Підсумовуючи дані отримані під час дослідження можна сформулювати висновки, що електронна форма аукціонів це інноваційний підхід у сфері реалізації майна, в якому поєднуються особливості традиційного способу проведення торгів та широкий спектр можливостей гарантованих новітніми інформаційними технологіями. Сфера реалізації майна по методу електронного аукціону активно розвивається, що спричинено відносною легкістю і ефективністю вдосконалення системи і зацікавленістю інвесторів. Електронні аукціони здатні збільшити прибутки від реалізації майна, розширити спектр категорій реалізуємих товарів та коло потенційних користувачів, сприяє розвитку законодавства у сфері публічного управління а також торгівельним відносинам на міждержавному рівні, такі дані було виявлено шляхом аналізу діяльності реальних систем які використовують технологію електронних торгів. Також було проаналізовано широкий спектр новітніх технологій в виведено пропозиції щодо вдосконалення роботи системи шляхом інтеграції певних технологій у виробничий процес.

References

Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market (Directive on electronic commerce). (2000). Official Journal L 178, 17/07/2000, 0001–0016. URL: http://www.eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0031:EN:HTML

SmartTender (2023). Що таке елктронний аукціон. URL: https://smarttender.biz/terminy/view/elektronniy-auktsion/.

Васильчак, С.В., Куницька-Ильяш М.В., & Дубинаб М.П. (2017). Використання криптовалют у сучасних економічних системах України: перспективи та ризики. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Ґжицького,* 76(19), 20-24.

Дубовик, Т.В. (2013). Інтернет-торгівля в Україні. *Вісник Київського національного торгівельноекономічного університету, 1* (87), 20-28.

Ілляшенко, С.М., & Іванова, Т.Є. (2014). Перспективи та основні проблеми розвитку інтернеторгівлі в Україні. *Механізм регулювання економіки,* 3, 72-81.

Маловичко, С.В (2015). Аналіз сучасних тенденцій та динаміки розвитку електронної торгівлі на підприємствах України. *Проблеми Економіки*, 2, 71-77.

Міністерство юстицій України (2015). Про реалізацію арештованого майна шляхом проведення електронних торгів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1200-15#Text.

СЕТАМ (2023). Порядок реалізації майна шляхом проведення електронних торгів (добровільний продаж). URL: https://setam.net.ua/poryadok-dobrovilnoji-realizacii-majna-22-07-2023.

СЕТАМ (2024). Система електронних торгів арештованого майна. URL: https://setam.gov.ua/mission-and-tasks (дата звернення: 09.04.2024).

Федулова, Л.І. (2015). Передумови формування інформаційно-технологічної інфраструктури торговельних підприємств. Маркетинг і менеджмент інновацій, 1, 73-86.

Хижняк О.С. (2016). Недоліки електронного бізнесу в України і шляхи їх усунення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки,* 16, 90-94.

Юдін, О. М., Макарова, М. В., & Лавренюк, Р. М. (2011). Системи електронної комерції: створення, функціонування та розвиток: Монографія. Полтава: РВВ ПУЕТ.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

КАФЕДРА ПРАВА ТА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ / МОНОГРАФІЯ - E-SCIECE SPACE, WARSZAWA, 2024 – 277 с.

THEORETICAL AND APPLIED ASPECTS OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE RULE OF LAW: STATE OF THE ART AND PROSPECTS / MONOGRAPH - E-SCIECE SPACE, WARSZAWA, 2024 – 277 c

ISBN 978-83-961636-6-0
DOI: 10.54658/ESS.monograph.2024.pp.1-277

Authors responsible for the content or accuracy of the information
Layout 60x84/8. Printed sheets 37,65. Run 1000 copies.
Order № 01/01-2024 PUBLISHED AND PRINTED BY THE E-SCIENCE SPACE
SPÓŁKA Z OGRANICZONĄ ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ,
KRS 870645, SZCZĘSNA 26, 02-454 Warszawa, Poland
Identyfikator wydawcy w e-ISBN 40907
Kontakt tel. +48739692146
https://e-science.space/en/publications/

PUBLISHER: E-SCIENCE SPACE, WARSAW